Honore de BALZAC
VADİDEKİ ZAMBAK
Çeviren Zeynep İÇLİSOY
İSTANB

Krallık Tıp Akademisi
üyelerinden
Monsieur J.-B. Nacguart'a
Aziz doktor, burada, yavaş yavaş ve titizlikle yapılan edebi bir eserin ikinci bölümünü meydana getiren taşların en çok emek verilenlerinden birini size sunuyorum; kitabımın başına sizin adınızı koyuyorum; ve bunu bir zamanlar hayatımı kurtaran bilgine karşı şükran borcumu ödemek için olduğu kadar, büyük bir dostu burada anmak isteğiyle de yapıyorum.
DE BALZAC
KONTES NATALİE DE MANERVİLLE'E
"İsteğini yerine getiriyorum. Bizi sevdiğinden daha çok kendisini sevdiğimiz kadının üstünlüğü, sağduyu kurallarını bize her zaman unutturmasındadır. Bizler, sizlerin alınlarınızda bir kırışık belirdiğini görmemek ve en ufak bir ret cevabıyla keder-leniveren dudaklarınızdaki somurtkan anlamı silmek için mucizeler yaratarak mesafeleri aşar, kanımızı döker, geleceği ayaklar altına alırız. Bugün de geçmişimi öğrenmek istiyorsun. İşte onu sana veriyorum, al. Yalnız şunu iyi bilmelisin Natalie: Senin bu isteğine boyun eğerken bazı dokunulmaması gereken anıları çiğneyip geçmem gerekti. Ama bazı bazı içimi mutlulukla dolduran o beklenmedik ve uzun hayallerden kuşkulanmanın yeri olmalı mı? Sessizlik anlarında sende beliren o enfes sevilen kadın öfkesi neden? Hem nedenlerini sormadan da yaradılışımın zıthklarıyla oynayamaz miydin sanki? Yoksa bağışlanmak için benim sırlarımın öğrenilmesini gerekli kılan sırların mı var senin de? Her neyse, işte çözmüş bulunuyorsun o sırları; hem sonra, belki de, daha iyi olacak her şeyi öğrenmen: evet, bir hayalet hâkim benim hayatıma, en ufak bir sözle ansızın ortaya çıkı-veriyor, kendiliğinden çırpınıp duruyor üstümde. Ruhumun derinliklerinde, sakin havalarda görülen ve fırtınanın dalgalarıyla parça parça kumsala atılmış deniz mahsulleri gibi nice nice büyük anılar var. Düşüncelerimi açıklamak için gösterdiğim çaba, birdenbire uyandıkları zaman bana acı çektiren bu eski coşkuları da içinde taşıyacaktır belki; ama bu içdöküşte seni

kıracak taşkınlıklar olursa, beni çok sıkıştırdığın için isteğine uyduğumu aklına getir; istediğini yerine getirdiğim için beni cezalandırmayacaksın değil mi? Bana olan sevginin, sana içimi açtıktan sonra bir kat daha artmasını isterdim. Akşama görüşmek üzere."
FELIX
İncecik kökleri henüz ana toprakla sert çakıllardan başka bir şeye rastlamamış, tik sürgünleri hain eller tarafından parçalanmış, açılır açılmaz çiçeklerini don vurmuş ruhlardaki sessiz acının resmini yapacak, ağıdını en dokunaklı şekilde söyleyecek sanatçı ne zaman gelecek? Dudaklarıyla bir memenin acımsı sütünü emen, gülücüğü sert bir bakışın korkunç ışıltısıyla sönen yavrunun acılarını hangi şair söyleyecek bize? Duyarlıklarının gelişmesi için çevrelerine toplanmış insanların baskısı altında ezilen bu zavallı kalplerin serüvenini anlatmak benim gençliğimin de gerçek hikayesi olacaktır. Ben, daha küçücükken, hangi gururu incitebilirdim? Bedenimde ya da ruhumda nasıl bir eksiklik vardı ki annem bana böyle soğuk davranıyordu? Yoksa ben rastlantı sonucu doğan, devamlı başakakılan bir görev çocuğu muydum acaba?
Köye, sütanneye verilmiştim, ailem üç yıl unutmuştu beni; baba ocağına döndüğümde ise varlığıma o kadar az önem verilmekteydi ki, hizmetçiler bile acıyarak bakıyorlardı bana. Bu ilk gözden düşüşten ne gibi bir duygunun, hangi mutlu rastlantının yardımıyla kurtuldum, bilmiyorum; çocukluğum her şeyden habersiz, gençliğim ise hiçbir şey bilmeden geçmiştir benim. Ağabeyimle iki kız kardeşim kara bahtımı

yumuşatacakları yerde bana acı çektirerek oyalanıyorlardı. Çocuklara kabahatlerini saklamak hakkını veren ve daha o yaşlarda onlara onur kavramını esinleten antlaşmalar benim için hiç geçerli olmadı; üstelik bu

yetmezmiş gibi, çok defa kardeşimin suçları yüzünden cezalandırıldım, bu haksızlığa karşı ağzımı açıp tek kelime söylemedim. Çocuklarda çekirdek halinde bulunan dalkavukluk eğilimi, kendilerinin de ödlerinin koptuğu bir anneye yaranmak amacıyla, kardeşlerimi bana uygulanan fena işlemlere katılmaya mı sü-rüklüyordu? Taklitçilik eğilimlerinin bir sonucu muydu bu? Yoksa güçlerini ya da merhametsizliklerini sınamak amacıyla mı böyle hareket ediyorlardı? Kimbilir, belki de bütün bu nedenler bir araya gelerek kardeşler arasında görülen sevgiden, tatlılıklardan yoksun bırakmıştı beni. Daha şu küçücükken sevgiden yana hiç şansım yoktu, hiçbir şeyi sevemiyordum, oysa tabiat beni sevmek için yaratmıştı! Durmaksızın kırılan bu duyarlığın sızıltılarını bir melek mi gelip dindirir acaba? Karşılık görmemiş duygular bazı ruhlarda kin haline gelir, bende ise öyle olmadı; yoğunlaştı bu duygular içimde, bir yer etti kendine, sonra da oradan hayatıma fışkırdı. Değişik yaradılışlara göre, titreme alışkanlığı sinirleri gevşetir, korkuyu doğurur, korku da her zaman boyun eğmek zorunda bırakır insanı. Kişiyi bozan ve onu bir tutsak haline getiren zaafın kaynağı budur işte. Ne var ki bu bitmez tükenmez sıkıntılar, harcandıkça çoğalan bir çaba, bir güç göstermeye alıştırdı beni; ruhumu manevi darbelere karşı hazırladı. Yeni darbeler bekleyen kurbanlar gibi hep yeni acıları bekleye bekleye benliğimi hüzünlü bir boyun eğiş kaplamıştı, çocukluk çağımın şirinliği; diriliği o boyun eğişin altında ezildi, herkesin bir ahmaklık belirtisi olarak tanımladığı bu tavır annemin uğursuz tahminlerini doğruladı. Açık açık uğradığım bu haksızlıklar, gururu, mantığın bu meyvesini, ruhumda vaktinden önce ol-gunlaştırdı; yetişme tarzımın yol açacağı kötü eğilimlerden kurtulmamda bunun bir rolü olmuştur kuşkusuz. Gerçi annem ter-ketmişti beni, ama arasıra benim için kaygılandığı da oluyordu, hatta eğitimimden söz açıyor, bu işi üstüne almaya gönüllü görünüyordu; bense onunla günlük bir bağlantının yaratacağı

yıkıntıları düşünerek dehşet içinde kalıyordum. Terkedilmişliğime şükrediyor, bahçede çakıllarla oynayabildiğim, böceklere bakabildiğim, göğün mavisini seyredebildiğim için mutlu buluyordum kendimi. Aslında beni hayale sürükleyen şeyin bu yalnızlık olması gerekirdi. Ama bendeki bu çevreyi gözleme merakı, size ilk mutsuzluklarımı açıklayacak bir serüvenden doğmuştur. Evin içinde öyle önemsiz bir varlıktım ki, dadı çok defa beni yatırmayı unuturdu. Bir akşam, bir incir ağacının altına bü-zülüvermiş, çocuklarda rastlanan ve bende vakitsiz beliren melankoliyle, bir çeşit duygusal zeka kazanmış bir merak tutkusuyla bir yıldıza bakıyordum. Kızkardeşlerim eğlenip bağrışıyorlardı; onların şamataları uzak ve düşüncelerime uygun düşen bir ezgi gibi geliyordu kulağıma. Sonra gürültü bitti, ortalığı karanlık bastı. O sırada annem, her nasılsa, yokluğumun farkına varmış. Bizim dadı, korkunç Mademoiselle Caroline, azarı yememek için, benim evden nefret ettiğimi, kendisi özenle göz kulak olmasa çoktan bir yerlere kaçıp gideceğimi, aslında budala değil sinsi bir çocuk olduğumu söyleyerek annemin yersiz kanılarını haklı çıkardı; eline verilen çocuklar arasında benim kadar kötü eğilimler taşıyanına rastlamamışmış. Mademoiselle Caroline, beni arıyormuş gibi seslendi, cevap verdim, sonra altında olduğumu bildiği incir ağacının oraya geldi.

- Burada ne yapıyordunuz bakalım? diye sordu.
- Bir yıldıza bakıyordum.
- Yıldıza falan bakmıyordunuz, dedi o sırada yukarıda balkondan bizi dinlemekte olan annem. Sizin yaşta bir çocuk da astronomiden anlar mıymış?
- Ah, madame! diye bağırdı Mademoiselle Caroline. Görüyor musunuz, deponun musluğunu açmış, bütün bahçe göl olmuş.

Ve bir patırtıdır koptu evde. Oysa, musluğu suyun akışını görmek için kızkardeşlerim açmıştı; ama her yanlarını sırsıklam eden bir su sütununun üstlerine fışkırmasıyla şaşkınlığa düşmüşler, akılları başlarından gitmiş ve musluğu kapatamadan sı-vışmışlardı oradan. Bu haylazlığı benim yaptığıma inandılar, suçsuz olduğumu söyleyince de yalancılıkla suçlandırdılar, ağır bir şekilde cezalandırıldım. Ama ne korkunç bir cezaydı bu! Yıldızlara olan sevgimle alay edilmiş, annem de akşamları bahçede kalmamı yasaklamıştı. Zorba yasaklar çocuklarda bulunan tutkuları büyüklerdekilerden daha fazla keskinleştirir; çocukların sadece

yasaklanan şeyi akıllarına takmak gibi bir üstünlükleri vardır büyüklere karşı; onların gözünde o şey karşı konmaz bir çekicilik kazanır. İşte ben de yıldızımın yüzünden bir sürü dayak yedim. Kimseye derdimi anlatamadığımdan, acılarımı yıldızıma söylüyor, bir çocuğun ilk düşüncelerini kekelediği, ilk kelimelerini hecelediği o güzelim iç şakıma içinde ona açılıyordum. On iki yaşımda, okulda da, anlatılmaz tatlar içinde seyrettim onu. Hayatın sabahında kaptığımız izlenimler ne derin çizgiler bırakıyor yüreğimizde.
Benden beş yaş büyük olan Charles bugün ne kadar yakışıklı bir adamsa, o zamanlar da öylesine güzel bir çocuktu; babamın gözdesiydi o, annemin sevgilisi, ailemizin umudu, kısaca; evin kralı. Sağlıklı, gürbüz bir çocuk olduğu halde özel bir öğretmen tutulmuştu ona. Bense sıska ve çelimsiz olmama rağmen, beş yaşımda, gündüzlü bir okula verilmiştim; babamın oda hizmetine bakan bir uşak beni sabah götürüp akşam getiriyordu. Elimde, içinde pek bir şey bulunmayan bir sepetle evden çıkıyordum; oysa arkadaşlarım bol yiyecek getiriyorlardı. Benim yoksulluğumla onların zenginlikleri arasındaki zıtlık nice nice acıların kaynağı olmuştu. Günortasında, yani sabah kahvaltısı ile dönüşte evde yediğimiz akşam yemeği arasında, okulda yedi-

ğimiz yemeğin en önemli unsuru Tours'un ünlü rillettes ve rillons'ları* olurdu. Bazı açgözlülerin pek önemsedikleri bu yiyeceğe Tours'da aristokrat sofralarda seyrek rastlanır, daha okula başlamadan önce sözünü çok duymuşsam da, bu kahverengi reçelin bir dilim ekmek üzerine benim için yapıldığını görmek mutluluğuna bir türlü ulaşamamıştım; ama okulda moda olmasaydı da iştahımı daha az çekecek değildi; çünkü benim için bir sabit fikir olmuştu bu; tıpkı Paris'in en kibar düşeslerinden birinin canının kapıcı kadınların yaptığı yahniyi çekmesi ve bir kadın oluşunun verdiği hırsla bu isteğini doyurması gibi. Siz ba-kışlardaki aşkı nasıl seziyorsanız, çocuklar da onlarda yanan şiddetli isteği hemen kavrayıverirler; işte bu zayıf tarafımı anlayan arkadaşlarım beni hemen tefe koydular, alay konusu oldum. Hemen hepsi de küçük burjuva ailelerinden gelen bu arkadaşlar getirip getirip bana nefis rillettes'ler gösterirler, bunların nasıl yapıldığını, nerede satıldığını bilip bilmediğimi, benim sepetimde niçin bulunmadığını sorarlardı. Kendi yağında kızartılmış olan ve pişmiş mantarları andıran bu domuz kırıntılarının tadını öve öve bitiremezler, karşıma geçip yalanırlardı. Sepetimi inceden inceye araştırırlar, içinde olivet peynirinden, kuruyemişten başka bir şey bulunmadığını görünce, "Sende de yiyecek bir şey yokmuş!" diyerek kahrederlerdi beni. Kardeşimle aramdaki farkın ölçüsünü bu sözlerle anladım. Benim bırakılmışlığımla başkalarının mutluluğu arasındaki zıtlık çocukluğumun güllerini kirletti, yeşermekte olan gençliğimi soldurdu. Cömert bir duyguya kanarak hilekâr bir elin sunduğu o canımın çok çektiği yiyeceği almak için elimi uzattığım ilk seferde, beni alaya alan çocuk sonucu önceden bilen öbürlerinin gülümsemeleri arasında sunduğu şeyi geri çekivermişti. En ergin kimseler bile gurura kapılabildikten sonra, kendini aşağılanmış, alaya alınmış görüp
* Domuz kıyması.

de ağlayan bir çocuk niçin bağışlanmasın? Dediğim duruma düşen kaç çocuk açgözlü, sırnaşık olurdu, korkak olurdu, kimbilir? Bense, bana uygulanan kötü işlemleri savuşturmak için dövüştüm. Umutsuzluğun verdiği güçle, korkulan bir çocuk olmuştum. Ne var ki bir kin uyandırdım çevremde, türlü türlü hainlikler karşısında çaresiz kaldım. Bir akşam eve dönüyordum, içi taş doldurularak bağlanmış bir mendille sırtıma vurdular. Çocuklardan bunun öcünü fazlasıyla alan uşak, olayı anneme anlattığında şöyle bağırmıştı o:
- Bu hınzır oğlan başımıza beladan başka bir şey getirmeyecek!
Ailemde uyandırdığım nefret duygusunu bulmuştum bu sözlerde; içimde kendime karşı müthiş bir güvensizlik kabarmaya başladı. Okulda da evdeki gibi, içime kapandım iyice... İkinci bir kar fırtınası ruhumdaki tohumların filizlenmesini geciktirmiş oluyordu. Sevilen çocukların daha çok haylazlar arasından çıktığına dikkat etmiştim, gururum bu gözlemi temel aldı, yalnız kalmakta devam ettim. Zavallı yüreğimi şişiren duyguları açıklama olanaksızlığı sürüp gitti böyle. Benim hep kederli, hep yalnız olduğumu, çevremde hep tiksinti uyandırdığımı gören öğretmen de kötü yaradılışım hakkında ailemin beslediği haksız kuşkuya katıldı. Okuma yazmayı öğrenir öğrenmez annem beni Pont-le Voy'ya, Oratorien papazlarının yönettiği ve Pas latins adlı sınıfına ben yaştaki çocuklarla geri zekalı öğrencilerin alındığı koleje yolladı. Hiç kimseyi görmeden ve bir parya hayatı yaşayarak sekiz yıl kaldım orada. Bunun neden ve nasıl böyle olduğunu

anlatayım: Cep harçlığı olarak ayda üç frank veriliyordu bana, o da kalem, çakı, cetvel, mürekkep, kağıt gibi gerekli şeylerin alınmasını karşılıyordu ancak. Kendime ne ayaklık*, ne
Ayaklara takılıp cambazlar gibi yürünen bir alet.

atlamak için ip, ne de kolej eğlencelerinin gerektirdiği herhangi bir şey alabiliyor, bu yüzden de oyunlara sokulmuyordum. Bu oyunlara alınabilmem için zengin çocuklarına dalkavukluk etmem, ya da sınıfımızın güçlülerine yaranmam gerekiyordu. Oysa çocukların kolayca katlandıkları bu türlü düşüklüklerin en ufağı bile benim yüreğimi yerinden hoplatmaya yetmekteydi. Bir ağacın altına oturuyor, kederli düşler içinde kaybolup gidiyor, kitaplık memurunun aydan aya dağıttığı kitapları okuyarak vakit geçiriyordum. Ne acılar, ne acılar gizliydi bu korkunç yalnızlığın içinde! Ne kederlerle dolup taşıyordu bu terkedilip kalmışlığım! En önemli sayılan armağanların, Latinceden Fransızcaya, Fran-sızcadan Latinceye çeviri armağanlarının ikisini birden aldığım gün duygulu varlığımın ne hale gelmiş olabileceğini düşünün bir. Çalgılar ve alkışlar arasında bu armağanları almak için sahneye doğru ilerlerken ne annem, ne babam vardı orada beni kutlayacak; oysa bütün arkadaşlarımın büyükleri salonu doldurmuşlardı. Usule uygun olarak armağan dağıtan zâtı öpecek yerde kucağına kapandım onun, hıçkıra hıçkıra ağladım. Akşam da kazandığım armağanları sobaya atıp yaktım. Armağan dağıtımından önceki hazırlık haftası boyunca ana babalar şehirde kalıyorlar, bu yüzden bütün arkadaşlar daha sabah der demez sevinç içinde çıkıp gidiyorlardı; bense, ailem çok çok birkaç kilometre ötede oturduğu halde aileleri adalarda, ya da yabancı ülkelerde bulunan ve "denizaşırılılar" denen öğrencilerle birlikte bahçede kalıyordum. Akşamları, dua sırasında, gündüzü dışarıda geçirmiş bu insafsızlar, aileleri ile yedikleri güzel yemekleri anlata anlata bitiremezlerdi. Girdiğim toplum çevrelerinin genişliği oranında mutsuzluğumun da büyüdüğünü göreceksiniz. Beni böyle her zaman bir başıma, içime kapanarak yaşamaya mahkum eden alınyazımı değiştirmek için ne çabalar göstermedim! İçimde ruhsal atılımlarla nice nice umutlar büyüdü de sonra bir gün içinde yıkılıp gitti. Annemle babam gelsinler diye duy-

gularımı belki de biraz fazlaca abartıhlı bir şekilde anlatan mektuplar yazıyordum, ama bunlar üslubumu alaycı bir dille eleştiren annemin yakınmalarına yol açmalı mıydı sanki. Gelmelerini sağlamak için gücümü yitirmiyor, onların ileri sürdükleri şartları bir bir yerine getireceğime söz veriyor, karşılık almaksızın, doğum ve isim günlerinde kız kardeşlerime kimsesiz çocuklara vergi bir özenle mektuplar donatıyor, boş bir ısrarla onların bana yardımcı olmalarını istiyordum. Hele armağan günü yaklaştıkça yalvarılarımı daha da arttırıyor, kazanacağımı sezdiğim başarılardan bahsediyordum. Annemin babamın mektuplarıma cevap
vermeyişlerine aldanıyor, büyük bir coşku içinde onların yollarını gözlüyor, geleceklerini söylüyordum arkadaşlarıma; hele öğrencilerin aileleri bir bir gelmeye başladığında çocukları çağıran yaşlı kapıcının ayak sesleri bahçeden duyuldukça hasta bir çarpıntı gelip şurama dayanıyordu. Bu yaşlı adamın ağzından bir kere bile çıkmadı benim adım. Kendimi hayatı lanetlemekle suçlandırdığım gün, kilisede günahımı çıkaran papaz, Kurtarıcının Beati qui lugentl* sözleriyle vadettiği ve hurma dallarıyla bezenmiş göğü gösterdi. Böylece ilk günah çıkarışım sıralarında çocukların hayal güçlerini sarıp sarmalayan dini düşüncelere kapılarak duaların gizli derinliklerine attım kendimi. Ateşli bir inançla canlanmıştım, Tanrı'ya Martyrologe'da okuduğum o sihirli mucizeleri benim için de göstermesi için yakarıyordum. Beş yaşımdayken kendimi bir yıldıza uçuyor görürdüm, on iki yaşımda ise gidip tapınağın kapısını çalmaya başladım. Coşkunluğum, tarifsiz düşler yarattı bende; bunlarla hayal gücüm zenginleşti, sevecenliğim arttı, düşünme yeteneğim kuvvetlendi. Çoğu zaman bu yüce görüntülerin ruhumu ilahi bir kadere hazırlamakla görevli meleklerden geldiğini düşünüyordum; ruhuma eşyada gizli manevi tarafları görme yeteneği verdi bu
Ne mutlu acı çekenlere!

hayaller; duyduğu şeylerle gerçeği, elde ettiği önemsiz şeylerle istediği şeyleri kıyaslayabilme gücüne eriştiği zaman şairi mutsuz kılan büyülü duygulara hazırladı yüreğimi; anlatmam gereken şeyleri yazan kitabı kafama koydu, konuşurken yaratmanın ateşini yaktı dudaklarımda.

Oratorien eğitim sisteminin değerinden kuşkulanan babam gelip beni Pont-le-Voy'dan aldı, Paris'te, Marais'de bulunan bir kuruma yerleştirdi. On beşimdeydim o sıralar. Bilgi durumum yönünden yapılan

sınav sonucunda, Pont-le-Voy'lu rhetoricien'in* üçüncü sınıfta okumaya layık olduğum anlaşıldı. Evde, okulda, kolejde çektiğim acıları Lepitre okulunda kaldığım süre içinde de çekecektim. Çünkü babam hiç para vermemişti bana. Büyüklerime göre işte yediriliyor, içiriliyor, giydiriliyordum, kafam Latince ve Grekçe'yle tıka basa doldu-ruluyordu, yeterdi bunlar, başka şeylerin ne gereği olabilirdi ki. Kolej hayatım boyunca aşağı yukarı bin kadar arkadaşım oldu, ama benim gibi ailesi tarafından ihmal edilen bir başkasına rastlamadım aralarında. Körükörüne Bourbon'lara bağlı olan Monsieur Lepitre'in, sadık kral taraftarlarının Kraliçe Marie-Antoinette'i Temple'den kurtarmaya çalıştıkları sıralarda, babamla yakın ilişkileri olmuştu; dostlukları tazelenmiş oluyordu şimdi; bu yüzden Monsieur Lepitre bana babamın ihmalini gidermek zorunda gördü kendini, ama onun da harçlık olarak verdiği para az bir şeydi, çünkü ailemin bu konudaki düşüncelerinden habersizdi. Okulumuz eskiden Joyeuse adıyla tanınan bir konaktı ve bütün eski beyzade barınaklarında olduğu gibi burada bir kapıcı odası vardı... Öğretmen yardımcısının bizi Charlemagne Lisesine götürdüğü saatten önceki teneffüste zengin arkadaşlarımız gider, kapıcı Doisy'de öğle yemeği

* Güzel söz söyleme ve yazı yazma anlamına gelen "rh£torique" sınıf öğrencisi.

yerlerdi. Monsieur Lepitre, kapıcının gizliden gizliye çevirdiği bu ticareti bilmiyor, ya da göz yumuyordu; öğrenciler de dalaverecinin biri olan Doisy ile iyi geçinmek zorundaydılar; çünkü bütün suçlarımızın gizli kahyası, geç gelişlerimizin sırdaşıydı bu adam, okunması yasak kitapları kiralayanlarla bizim aramızda aracılık ediyordu. Napoleon çağında, sömürgelerden gelen yiyecek maddeleri çok pahalı olduğu için, bir fincan sütlü kahve ile kahvaltı etmek aristokratça bir zevk verirdi insana. Ailelerde şeker ve kahve kullanmak bir lüks sayılıyordu ya, biz çocuklar için de gururu okşayan bir çeşit üstünlük oluyor, sanki taklit eğilimlerimiz, oburluğumuz, moda salgınlarımız yetmiyormuş gibi bu da büyük bir tutku doğuruyordu bizlerde. Doisy kredi açardı hepimize, bunu yaparken hepimizin nasıl olsa onurunu koruyacak, borçlarını ödeyecek bir kız kardeşi, ya da halası olduğu düşüncesinden hareket ederdi. Ben kapıcının odasındaki bu büfe zevklerine karşı uzun zaman direndim. Beni yargılayanlar bu çekici şeylerin insanı baştan çıkarma gücünü, ruhumun nasıl kahramanca karşı koyduğunu, bu uzun karşı koyma sırasında öfkelerimi nasıl bastırdığımı bilselerdi bana böyle kan ağlatacakları yerde gözyaşlarımı silerlerdi. Ama, ben daha neydim ki o sıralar, başkalarının bizi hor görmesini küçümseyecek ruh büyüklüğünü gösterebilir miydim? Hem sonra büyük isteğimle gitgide artan birçok toplumsal kusurun benliğime sızmakta olduğunu da duymuşumdur belki. İkinci yılın sonlarına doğru annemle babam Paris'e geldiler. Geliş günlerini bana kardeşim Charles haber verdi: Charles Paris'te oturuyordu ama bir kerecik olsun gelip beni yoklamamıştı. Kız kardeşlerim de katılacaklardı bu yolculuğa, hep birlikte Paris'i görecektik. İlk gün Theatre-Français'ye yakın diye akşam yemeğini Palais-Royal'de yiyecektik. Aklımın ucundan bile geçiremediğim bu eğlence programı çok sevindirmişti beni, ama felaketlerle iç içe yaşamaya alışmış olanları derhal gelip bulan bir fırtına ile örselendi bu

sevincim. Kapıcı Doisy hazretlerine yüz frank borcum olduğunu söylemek zorundaydım, Doisy eğer ben söylemezsem annemle babama gidip parayı kendisinin isteyeceğini belirtiyor, beni tehdit ediyordu. Kardeşimin Doisy tarafından gönderilmesini, yaptıklarından dolayı pişman olduğumu bildirmesini, bağışlanmam için aracılık etmesini tasarladım. Babam hoşgörmeye yatkın bir tavırla karşıladı olayı. Ama koyu mavi gözlerini üstüme dikerek beni donduran annem çok insafsız davrandı, geleceğim hakkında korkunç kehanetlerde bulundu: Ne demekti bu? Daha on yedi yaşımda bu gibi hareketlere girişirsem ileride neler yapmazdım acaba? Gerçekten onun öz evladı denebilir miydi bana? Ailemizi batırmak için mi çalışıyordum? Benden başka çocuk yok muydu evde? Benim onurunu kırdığım ailemin yüzünü ağartan kardeşim Charles'in seçtiği meslek, kendisine ayrıca maddi bir yardımda bulunmalarını gerektirmiyor muydu? Kız kardeşlerim drahomasız mı evleneceklerdi? Paranın ne demek olduğunu, onlara kaça mal olduğumu bilmiyor muydum? Bir çocuğun eğitiminde kahvenin, şekerin ne faydası olabilirdi? Böyle hareket etmek, her türlü kötülüğe açık olmak demek değil miydi? Benimle kıyaslanınca, Marat bile bir melekti. Ruhuma binlerce dehşet tohumu eken bu sel baskınına uğradıktan sonra, kardeşim beni alıp pansiyona götürdü; Freres Provencaux'daki akşam yemeğinden ve Talma'nın Britannicus'teki oyununu seyretmekten yoksun kalmıştım. On iki yıllık bir ayrılıktan sonra annemle görüşmem böyle oldu işte.

Liseyi bitirdikten sonra babam beni Monsieur Lepitre'nin vesayeti altına bıraktı; Yüksek matematik öğrenmem, bir yıl hukuk okumam ve yükseköğrenime başlamam gerekiyordu. Artık bağımsız bir pansiyon odasında oturduğumu, sınıfların havasından kurtulduğumu görünce sefaletle ilişkim de bitecek diye düşündüm. Ama babam, on dokuz yaşında olduğum halde,

-belki de on dokuz yaşında olduğum için-vaktiyle beni ilkokula yiyeceksiz yollatan, ortaokulda harçlıksız bırakan, lisede Doisy' ye borç yapmaya iten eski düzenin uygulanmasında devam etti. Pek az bir para geçiyordu elime. İnsan Paris'te parasız ne yapar? Üstelik özgürlüğüm de ustaca kısıtlanmış bulunuyordu. Monsieur Lepitre beni Hukuk Okuluna bir öğretmen yardımcısıyla yolluyor, profesöre teslim ettiriyor, dersler bitince aynı şekilde aldırıyordu. Beni fenalıklardan koruma konusunda annemin duyduğu kaygılarla beslenen bu tedbirler, bir genç kız için düşünülenlerden bile fazlaydı. Paris haklı olarak korkutuyordu bizimkileri. Erkek öğrenciler de, tıpkı pansiyonlardaki kızlar gibi gizli gizli bazı şeyleri takmışlardı akıllarına; ne yaparsanız yapın, kızlar hep sevgililerden bahsedeceklerdir, erkekler de kadından. Ama o sıralarda Paris'te arkadaş topluluklarındaki konuşmaların merkezini Palais-Royal'in doğu ve saray zevkleri evreni meydana getirirdi. Paranın oluk oluk aktığı bir aşk Eldorado' suydu Palais-Royal... En bakir kuşkular orada sona erer, ateş içindeki meraklarımız orada yatışabilirdi. Palais-Royal ve ben, aynı düzlem içinde yanyana akıp da birbirine bir türlü kavuşamayan iki çizgi gibi uzayıp gittik. Bakın, kader benim gösterdiğim bütün çabaları nasıl engelledi. Babam beni Saint-Louis adasında oturan bir teyzeme takdim etmişti; perşembe ve pazar günleri gezmeye çıkan Monsieur Lepitre ya da karısı tarafından teyzemin evine bırakılır, öğle yemeğini orada yerdim; akşam gezinti dönüşü yine onlar oraya uğrayarak beni alırlardı. Doğrusu çok tuhaf bir tatil oluyordu benim için. Teyzem, Markiz de Listomere, teşrifat meraklısı bir büyük hanımdı, bana bir kere bile çıkarıp bir kuruşçuk vermeyi aklına getirmedi. Bir katedral kadar yaşlı, bir minyatür gibi boyalı, muhteşem elbiseler içinde, sanki kral XV. Louis hâlâ hayatta imiş gibi, konağında yaşayıp gidiyor ve aralarında bulunduğum zaman kendimi bir mezarlıkta, fosilleşmiş bedenlerden meydana gelmiş bir toplulukta

sandığım yaşlı kadınlardan, aristokrat erkeklerden başka kimseyle görüşmüyordu. Burada hiç kimse benimle konuşmuyor, ben de söze ilk başlamak cesaretini kendimde bulamıyordum. Bu toplulukta bir ben gençtim, bu yüzden soğuk ve düşman bakışların üstümde toplandığını gördükçe genç olmamdan utanıyordum. Bir gün, yemek biter bitmez, kimsenin bana aldırış etmediğine güvenerek Galeries de Bois'ya sıvışmaya karar verdim. Bir kere kağıt oynamaya dalmasın, teyzem beni unutur giderdi nasıl olsa. Oda uşağı Jean'ın da Monsieur Lepitre'e pek aldırış ettiği yoktu; ama ne yazık ki şu olmayası yemek bir türlü bitmek bilmiyor, ihtiyarların çenelerinin güçsüzlüğü ve takma dişleri yüzünden uzadıkça uzuyordu. En sonunda bir akşam, saat sekizle dokuz arasında merdivenin başına ulaşmayı başardım, kalbim Bianca Capello'nun kaçış günündeki kalbi gibi küt küt atıyordu; ama kapıcı kordonu çekip de bana kapıyı açtığı zaman Monsieur Lepitre'in arabasının sokakta durmuş olduğunu gördüm, adamcağız kısık sesiyle beni çağırıyordu. Tesadüf, böyle üç kere, kaçınılmaz bir şekilde, Palais-Royal cehennemi ile gençliğimin cenneti arasına girdi. Yirmi yaşında hayat karşısındaki cahilliğimden utandığım gün her türlü tehlikeyi göz almaya karar verdim; Kral XVIII. Louis gibi şişman olan ve topallayan Monsieur Lepitre güç bela arabaya binmeye çalışırken kaçıp gitmeye yeltendim. Ama tam benim sıvışacağım anda ne olsun istersiniz! Annem posta arabasıyla çıkagelmez mi? Onun bakışları beni olduğum yere çivileyiverdi, yılanın karşısındaki kuş gibi büzülüp kalakaldım oracıkta. Hangi rastlantı onu karşıma dikmişti böyle? Aslında çok tabii bir nedenle gelmişti annem. Napoleon son çabalarını gösteriyordu. Yakın günlerde Bourbon'ların yine tahtı ele geçireceklerini sezinleyen babam imparatorluk hariciyesinde çalışan kardeşimin bu konuda dikkatini çekmeye geliyordu. Tours'dan annemle birlikte yola çıkmıştı. Annem beni Tours'a götürmeyi düşünüyordu, çünkü

düşman ordusunun ilerleyişini, dikkatle izleyenlere göre, Paris yakında birtakım tehlikelere uğrayabilirdi. Tam orada benim için uğursuz bir rol oynayacağı sırada birkaç dakika içinde Paris'ten alınıp götürüldüm. Geri tepilmiş isteklerle sürekli olarak uyarılan bir hayalgücünün acıları, ardı arası kesilmeyen yoksunluklarla

kedere batmış bir hayatın sıkıntıları beni, kara bahtlarından bırakarak bir manastıra kapanan insanlar gibi, durmadan, dinlenmeden okumaya itti. Büyük bir tutku haline gelen bu çalışma eğilimi, ömrümün ilkbaharının gerektirdiği çekici güzelliklere yöneleceğim bir çağda benim için ölümcül bir tehlike, bir mahpushane oldu.
İçinde sayısız hüzün bulunduğunu sezdiğimiz bir gençliğin gelişigüzel tasvirini yaptım size, bu dönemin geleceğimin üstündeki etkilerini açıklamak için zorunluydu bu. Birçok hastalıklı etken sızmıştı varlığıma, bu yüzden yirmi yaşımı geçtiğim halde hâlâ, cılız, kavruk ve solgundum. İsteklerle kaynaşan ruhum, görünüşte cılız bir bedenle çırpınıp duruyordu, ama Tours'daki yaşlı bir hekimin dediği gibi o ruh bu cılız bedende demirden bir mizacın hamuruyla yoğruluyordu. Beden yönünden çocuk kalmama karşılık düşünce bakımından ihtiyarlamıştım, o kadar çok okumuş, o kadar çok düşünmüştüm ki, geçitlerindeki çapraşık güçlükleri, ovalarındaki kumlu yolları öğreneceğim bir çağda hayatı yüksekten ve metafizik bir açıdan kavrıyordum. Bilinmedik rastlantılar, ruhta ilk coşkuların düğümlendiği, ruhun kapısını tutkulara açtığı ve her şeyde bir tat, bir tazelik bulduğu o güzel çağda bırakmıştı beni. Bütün zamanımı çalışmaya verdiğim için uzamış bulûğ çağım ile yeşil dallarını salmakta gecikmiş erkeklik çağımın arasında bulunuyordum. Hiçbir delikanlı duymaya, sevmeye benim kadar hazırlanmamıştır. Hikayemi daha iyi anlamak için dudaklara henüz yalanın değmediği, isteklerle çatışan sıkılganlığın ağırlaştırdığı gözkapaklanyla örtülü de olsa, bakışların henüz riyasız olduğu, insan zekasının

dünyadaki cizvitliğe boyun eğmediği, yürekteki korkunun ilk hareketinin cömertlikleri kadar şiddetli bulunduğu o güzel yaşı aklımıza getirin.
Paris'ten Tours'a kadar annemle birlikte yaptığım yolculuktan hiç bahsetmeyeceğim. Onun soğuk tavırları kalbimdeki sevginin gücünü hiçe indirmişti. Her yeni konaktan hareket ederken konuşmaya niyetleniyordum; ama bir bakışı, kullandığı bir kelime söze başlamak için özenle kurduğum cümleleri darmadağın etmeye yetiyordu. Orleans'da, tam yatacağımız sırada, annem hiç konuşmadığımdan dolayı bana çıkıştı. Ayaklarına kapandım, hıçkıra hıçkıra dizlerine sarıldım, sevgiyle dolup taşan yüreğimi açtım ona; sevilmeye susamış bir savunmanın be-lagatıyla ve bir üvey annenin kalbini yerinden oynatacak sözlerle onu duygulandırmaya çalıştım. Ama o rol yaptığımı söyledi. Beni terk edişinden şikayet ettim, soysuzlaşmış bir çocuk olduğumu söyledi. Bu sözler üstüne yüreğim öyle daraldı ki, artık dayanamayarak Blois'da kendimi Loire nehrine atmak için köprünün üstünde koşmaya başladım. Ne var ki parmaklıkların yüksek oluşu yüzünden intihar edemedim.
Beni hiç tanımamış olan kız kardeşlerim, Tours'a geldiğimiz zaman sevgiden çok şaşkınlık belirtileri gösterdiler; yine de sonraları başkalarıyla kıyaslayınca onların yüreklerinin bana karşı sevgi dolu olduğu kanısına vardım. Üçüncü katta bir oda verilmişti bana. Annemin, bana, yirmi yaşına gelmiş bir delikanlıya, pansiyondaki sefil çamaşırlarımdan, Paris'teki elbiselerimden başka şey yapmadığını söylersem ne açması bir durumda olduğumu anlarsınız. Yere düşen mendili alıp vermek için odanın bir ucundan öbür ucuna seğirtecek olsam, bir kadının ancak hizmetçisine lütfedebileceği soğuk bir teşekkür fırlatıyordu yüzüme. Yüreğinde, sevgi dallarından birkaçının uzanabileceği elverişli noktalar olup olmadığını anlamak için onu incelemek

zorundaydım; ancak gözlemlerimin sonunda annemin Listemere ailesinden gelen, drahomaları ölçüsünde küstah, bencil, kuru, oyunbaz, ince bütün yüksek hanımlar gibi olduğunu gördüm. Hayat, onun gözünde, yerine getirilmesi gereken birtakım görevlerden ibaretti; rastladığım bütün soğuk kadınlarda bunu gör-müşümdür: hepsi de görevi bir din haline getirmişlerdi; işte annem de bizim gösterdiğimiz sevgi ve saygıyı, kilisede buhurdandan çıkan kokuyu bir papaz nasıl karşılarsa öyle karşılamaktaydı; sanki yüreğinde zaten pek az bulunan annelik duygusu büyük kardeşim tarafından tüketilmiş bulunuyordu. Kalpsiz insanlara vergi bir silah olan, o alaycı ve kırıcı sözlerle bizi aşağılıyor, bizlerse buna karşı tek kelime söylemiyorduk. İçgüdünün yarattığı duyguların öyle fazla kökleri vardır ki ve kendisinden bir türlü umudu kesemediğimiz bir annenin esinlettiği o bir çeşit saygılı dehşetin bağları öyle kuvvetlidir ki, bütün bu dikenli engellere rağmen, sevgimiz hakkında düştüğümüz büyük hata hayatta daha çok yol aldığımız ve kesin bir şekilde yargıladığımız güne kadar sürüp gitti. O dediğim gün, artık çocukların misillemeleri başlar; ve onların geçmişteki hayal

kırık-lıklarıyla beslenmiş, getirdikleri pis tortularla kabarmış ilgisizlikleri mezara kadar sürüp gider. Annemin üstümde kurduğu bu müthiş baskı, Tours'da çılgınca doyurmak istediğim şehevi istekleri söküp atmıştı içimden. Umutsuz bir şekilde babamın kitap-lığınasaldırdım, henüz bilmediğim kitapları okumaya başladım. Gerçi bu uzun çalışma saatleri annemle her türlü temastan uzak tutuyordu beni, ama ruhsal durumumu iyice bozmaktan da geri kalmıyordu. Akrabamız Marki de Listomere'le evlenmiş olan ablam bazı bazı beni teselli etmeye çalışıyor, ama pençesinde kıvrandığım sinirliliği bir türlü yatıştıramıyordu. Ölmek istiyordum. O sırada yabancı kaldığım büyük olaylar hazırlanmak-daydı. Kral XVIII. Louis'ye Paris'te katılmak için Bordeaux'dan

yola çıkan Due D'Angulem, yolunun geçtiği her şehirde, Boıır-bon'ların tahta dönüşüyle eski Fransa'yı saran heyecanın ifadesi olan büyük şenliklerle karşılanıyordu. Meşru prensleri için coşan Touraine'liler şehri bayraklarla donatmışlar, bayramlık elbiselerini giymişler, sokaklarda bağrışarak dolaşıyorlardı; insanı sarhoş eden, tarifsiz bir duygunun etkisiyle prensin şerefine verilen baloya ben de gitmek istedim. O günlerde bu şenlikte bulunamayacak kadar hasta olan anneme bu isteğimi açıklamak cesaretini gösterdiğim zaman fena halde kızdı. Kongo'dan mı geliyordum da böyle hiçbir şey bilmeyecek kadar görgüsüzdüm? Böyle bir baloda ailemizin temsil edilmeyeceğini nasıl aklıma getirebilirdim? Babamla ağabeyim Tours'da bulunmadıklarına göre böyle bir görevi yerine getirmek bana düşmez miydi? Benim de bir annem yok muydu? Bir anne nasıl olur da çocuklarının mutluluğunu düşünmezdi? Neredeyse reddedilmiş bir oğulken, böylece, bir anda hatırı sayılır bir kişi haline gelivermiştim. Annemin ricamı kabul ederken alaylı bir dille öne sürdüğü sebepler kadar, bana verdiği önem de şaşkına çevirmişti beni. Kız kardeşlerime sordum, böyle umulmadık şeyler yapmaktan pek hoşlanan annemin balodaki giyimimle de ister istemez ilgilenmek zorunda kaldığını öğrendim. Müşterilerinin aşırı istekleri karşısında şaşkına dönmüş olan Tours'lu terzilerin hiçbiri beni giydirmeyi üstüne alamamıştı. Bunun üzerine annem, taşradaki âdetlere göre, her çeşit dikişi kıvıran gündelikçi kadın terzisini çağırdı eve. Açık mavi bir elbise vücuduma göre iyi kötü uygulandı gizlice. İpek çoraplarla yeni iskarpinleri kolayca sağladı; erkek yelekleri kısa oluyordu, bu yüzden babamın yeleklerinden birini üstüme uydurabildik; fitilleri göğsü şişkin gösteren ve gelip kravatının düğümüne sarılan bir gömleği ilk defa giyiyordum; giyinip kuşandığım zaman eski halimden o kadar çıkmıştım ki kız kardeşlerimin iltifatlarıyla Tours şehri halkının önüne çıkmak cesaretini verdiler bana. Doğrusu zor bir işti bu.

Şenliğe o kadar çok kimse çağrılmıştı ki bunların arasında fazla sayıda seçkin kişinin bulunmasına olanak yoktu. İnce yapılı olmam sayesinde Papion konağının bahçesinde kurulmuş bir çadıra girdim, prensin azametle kurulduğu koltuğun yanına kadar geldim. Bir anda soluğum sıcaktan tıkanır gibi oldu, katıldığım bu ilk şenliğin ışıkları, kırmızı duvar örtüleri, yaldızlı süsleri, mücevherleri, tuvaletleri gözlerimi kamaştırdı. Bir toz bulutu içinde itişip kakışan kadınlı erkekli bir kalabalığın içinde sürüklenmiştim. Askeri bandonun ateşten bakırları ve Bourbon'cu ezgileri "Yaşasın Angouleme Dükü! Yaşasın Kral! Yaşasın Bour-bon'lar!" nidaları arasında kaybolup gidiyordu... Bourbon'ların parlayan güneşine doğru koşmak için herkesin birbirinden geri kalmamak amacıyla azgın bir yarış içinde olduğu bu şenlik, bir coşkunluk bozgunuydu. Bir parti bencilliğiydi; ilgimi çekmedi benim, ufalttı beni, köşede bıraktı.

Bir saman çöpü gibi bu kasırganın içine karışınca, birden bir Angouleme Dükü olmak, bu hayran kitlesinin önünde boy gösteren prenslerin arasına karışmak isteği uyandı içimde. Tours' lu olmanın verdiği bu ahmakça istek, sonraları yaratılışım ve olaylarla soylu bir nitelik kazanacak bir hırs doğurdu. Birkaç ay sonra Elbe'den dönen İmparator'a doğru bütün Paris koştuğu zaman tekrarlanan böyle bir sevgi belirtisine kim imrenmezdi ki? Duyguları ve hayatları bir tek hayatta belirlenen kitleler üzerindeki bu hâkimiyet, beni birdenbire şana ve şöhrete, bir zamanlar rahibelerin Galyalıların kurban ettiği gibi bugün de Fran-sızları ölüme sürükleyen bu rahibeye adadı. Ve sonra, ansızın, hırs dolu isteklerimi büsbütün körükleyecek ve beni krallığın tam içine atarak onları iyice doyuracak olan kadına rastladım. Bir kadını dansa kaldıramayacak kadar sıkılgandım, sonra dans figürlerini birbirine karıştıracağımdan da korkuyordum; bu yüzden neşemi kaybetmiştim, ne yapacağımı bilmiyordum. Bir kala-

balığın itiş kakışı içinde canımın fena halde sıkıldığı bir sırada, bir subay, sıcaktan olduğu kadar iskarpinlerimin sıkılığından da şişmiş bulunan ayaklarıma bastı. Bu son sıkıntı beni şenlikten tiksindirmişti. Ama kalabalığı yarıp dışarı çıkmak da olanaksızdı... Bir köşede, boş bir sıranın üstüne iliştim. Dalgın, hareketsiz, keyifsiz bir halde durup kaldım orada. Ufak tefek gösterişime aldanan bir kadın, beni annesinin keyfi bitsin diye beklerken uyumak üzere olan bir çocuk sanarak, yuvasına inen bir kuş gibi gelip yanıma konuverdi. Bir kadın kokusuyla doldum bir anda, öyle bir koku ki, daha sonra doğu şiiri ruhumda ışıl ışıl nasıl yandıysa o da öyle yandı. Komşuma baktım, şenlikten de fazla kamaştırdı gözlerimi o; ve bütün şenliğim o oldu. Buraya kadarki hayatımı iyi anlamışsanız, o anda yüreğimde çalkalanan duyguları tahmin edersiniz. İçimde üstlerine kapanmak tutkusunu kabartan bembeyaz ve yuvarlak omuzlarıyla birdenbire gözlerim büyülenivermişti; ilk defa çıplak kalmış da utanmış gibi hafifçe pembeleşmiş omuzlar, tenleri ışıkların altında ipekliler gibi pırıl pırıl omuzlar, birer ruh taşıyan masum omuzlar. Bu omuzları birbirinden bir çizgi ayırmadaydı; ellerimden daha pervasız olan bakışlarım bu çizgi boyunca akıp gitti. Korsajı göreyim diye, yüreğim küt küt, doğruldum azıcık; ve bir tülle iffetli bir şekilde örtülmüş, ama bulunmaz gök rengi yuvarlan dantela dalgaları arasında usulca yatmış görünen bir gerdan aklımı başımdan aldı. Bu başın en küçük ayrıntıları bile bende sonsuz tatlar uyandırıyordu: Bir küçük kız boynu gibi kadife yumuşağı bir boynun üstünde taranmış saçların parlaklığı, tarağın bıraktığı ve üstlerinde hayalimin serin patikalarda koşar gibi koştuğu beyaz çizgiler, kısaca her şey, her şey beni büyülemişti. Çevreme bakındım, kimsenin beni görmediğine inandıktan sonra, anne kucağına atılan bir çocuk gibi atıldım bu sırtın üstüne, yumdum yüzümü, öptüm öptüm bu omuzları. Bir çığlık kopardı kadın, ama bandonun gürültüsünden kimse duymadı

sesini; geriye döndü sonra, beni gördü: "Monsieur!" dedi. Ah, ya bir de "Ne yapıyorsunuz böyle çocuğum!" deseydi, kimbilir, o zaman öldürürdüm belki de onu; ama bu Monsieurl kelimesini duyar duymaz gözlerimden yaşlar boşanmaya başladı. Aziz bir öfkeyle parlamış bir bakışın kül rengi saçlarla taçlanmış ve okşanmak için yaratılmış o sırtla tam bir uyum yaratmış bir yüce başın önünde donup kaldım. Kendisinin sebep olduğu bu çılgınlığı anlayan ve pişmanlık dolu gözyaşlarımda sonsuz bir hayranlık bulunduğunu sezen kadının yüzü, yaralanmış gururuna rağmen bağışlamanın ışıltısıyla parladı. Bir kraliçe tavrıyla uzaklaştı oradan. Ne gülünç duruma düştüğümü o zaman anladım; kılık kıyafetimin bir Savualı'nın maymununa giydirilmiş şeylere eş cinsten olduğunu ancak o zaman kavradım. Kendimden utandım. Ağzım dilim tutulmuştu, az önce aşırmış olduğum elmanın tadını çıkararak, içime çektiğim kanın sıcaklığını dudaklarımda muhafaza ederek, göklerden inen bu kadının uzaklaşışını seyrettim. Büyük kalp hummasının bu ilk şehvet darbesiyle vurulmuş bir halde, tenhalaşan baloda oradan oraya dolandım durdum, ama bulamadım yabancımı... Baştan ayağa değişmiş biri olarak eve, yatmaya, döndüm.

Yeni bir ruh, rengarenk kanatları olan bir ruh kozasını delip dışarı çıkmıştı. Çocukluğumun sevgili yıldızı, o tutkunu olduğum gökyüzü bozkırlarından düşmüş, aydınlığını, ışıltısını, serinliğini yitirmeden bir kadın haline girmişti. Aşkın ne olduğunu bilmeden birdenbire sevivermiştim. İnsandaki bu en cabbar duygunun ilk defa böyle birdenbire kabarıvermesi ne tuhaf şeydir değil mi? Gerçi teyzemin salonlarında bazı güzel kadınlara rastlamıştım, ne var ki bunların hiçbiri bende en ufak bir etki uyandırmamıştı. Tutkunun bütün cinselliğimizi kavradığı zamanlar, yalnız bir tek hedefe yönelmiş bir tutku yaratmak için, yıldızların birbirine kavuştuğu, bütün koşulların birleştiği, bütün kadınlar

arasından yalnız bir kadının belirdiği özel bir an mı var acaba? Sevdiğim kadının Touraine'de yaşadığını düşünerek havayı hızla içime çekiyor, göğün maviliğinde hiçbir yerde görmediğim bambaşka bir renk buluyordum. Gerçi ruhsal yönden mutluydum, ama halimden ağır şekilde hasta olduğum sanılıyordu; öyle ki annem pişmanlıkla karışık korkular geçirdi. Hastalığın yaklaştığını sezen hayvanlar gibi, çaldığım öpücüğü hayallemek için gidip bahçenin bir köşesinde büzülüyordum. Annem, bu unutulmaz balodan birkaç gün sonra artık kitap okumayışımı, sert bakışlarına karşı ilgisizlikle cevap verişimi, alaylarına aldırış etmeyişimi, kederli tavırlarımı, ben yaştaki gençlerde rastlanan tabii bunalımlarla yorumladı. Kır havasının, tıbbın çare bulamadığı dertlerin o en eski dermanı olan kırların, içine düştüğüm uyuşukluğa karşı tek deva olduğu kanısına varıldı. Annem, Montba-zon'la Azay-le-Rideau arasında, İndre suyu kıyısındaki Frapesle şatosunda oturan bir dostunun yanına gidip birkaç gün geçirmemi uygun buldu; o dostuna benim hakkımda gizli

birtakım öğütler de vermişti tabii. Kırlara açılma hakkına kavuştuğum gün aşk okyanusunda öyle bir güçle yüzmüştüm ki, bir baştan bir başa aşıp geçmiştim onu. Yabancının adını bilmiyordum, nasıl ortaya çıkaracak, nerede bulacaktım onu? Hem ondan kime bahsedebilirdim ki? Sıkılgan yaradılışım, aşkın ilk günlerinde genç kalplere çöken karanlık korkuları daha da çoğaltıyor, umutsuz sevgilerin ardından gelen melankoliyle işe başlatıyordu beni. Tarlalar arasında dolanmaktan, koşmaktan başka bir şey istemiyordum. Hiçbir şeyden yılmayan, çocuklara özgü o bir çeşit şövalye cesaretiyle, yürüye yürüye çıkıp gitmeyi, önüme çıkan her güzel kule karşısında "İşte buradadır!" diye içimden geçirerek Touraine'deki bütün şatoları araştırmayı tasarlıyordum.
Bu fikirle, bir perşembe sabahı, Saint-Eloi kapısından çıkarak Tours'dan uzaklaştım, Saint-Sauveur köprülerini geçtim,

başımı kaldırıp bütün evlere baka baka Poncher'e kadar geldim, oradan da Chinon yolunu tuttum. Ömrümde ilk defa hiç kimseye hesap vermek zorunda olmadan, bir ağacın altında durabiliyor, ister hızlı, ister yaya, canım nasıl isterse öyle yürüyebiliyordum. Ağırlığını her gencin üstünde duyuran türlü baskılarla ezilmiş zavallı bir yaratık için, çok ufak şeylerde de olsa, ilk defa kendi keyfince hareket etmek, tuhaf bir genişlik getiriyordu ruha. Bugünü harikaların dolup taştığı bir bayram haline getirmek için bir sürü sebep bir araya gelmişti. Çocukluğumda yaptığım gezintilerde şehirden birkaç kilometreden fazla uzaklaşma-mıştım. Pont-le-Voy dolaylarında olsun, Paris'te olsun, çıktığım gezintilerde içim fazla bir coşkunlukla dolmamıştı. Yine de hayatımın ilk anılarından, o pek içli dışlı olduğum Toıırs'un manzarasından bir güzellik duygusu kalmıştı bende. Bir sanatın nasıl uygulandığına yabancı oldukları halde, daha baştan onun amaçlarıyla kafa yoran kimseler gibi, ben de, güzel manzaralara sinmiş şiirle henüz yeni yeni bir yakınlık kurmama rağmen, farkında olmadan aşırı bir titizlik içindeydim. Atlı olsun yaya olsun, herkes Frapesle şatosuna gitmek için Cher havzası ile İndre havzasını birbirinden ayıran yaylanın üstünde bulunan ve Champy'de yapılacak bir kestirmeyle varılan Charlemegne arazisi adlı kıraç topraklardan geçmeyi tercih eder. Sizi aşağı yukarı bir fersah boyunca hüzünden hüzne götüren bu düz, kumluk topraklar, ufacık bir koru ile Frapesle'in bağlı olduğu Sache bucağına giden yola kavuşur. Ballan'dan oldukça ötede, Chinon'a doğru uzanan yola bitişen bu yol, dalgalı bir vadi boyunca, önemli bir engebeye rastlamadan küçük Artanne bölgesine kadar uzanır. Burada, Montbazon'da başlayıp Loire'da biten, bu çifte tepelere kurulmuş şatoların altında insana fışkırıyormuş izlenimi veren bir vadi belirir; dibinde İndre ırmağının yılan gibi kıvnla kıvrıla süzüldüğü zümrütten bir kadehtir bu ova. Bu manzara karşısında yol yorgunluğunu ve çıplak araziden içime düşmüş

sıkıntının da etkisiyle, haz dolu bir şaşkınlığa kapıldım. "Bu kadın, kadın cinsinin bu ender çiçeği, dünyanın bir yerinde oturu-yorsa, o yer muhakkak burasıdır," dedim kendi kendime. Bunu dedim ve bir ceviz ağacına yaslandım; o günden sonra sevgili vadime ne zaman gitsem bu ağacın altında durur dinlenirim. O çıkıp gittiğim son günlerden beri akan zaman boyunca uğradığım değişiklikleri düşüncelerimin sırdaşı olan bu ağacın altında bulup çıkarmaya çalışırım kendi kendime. Evet, o burada oturuyordu, duygularım beni yanıltmamıştı; çorak bir tepenin yamacında gördüğüm ilk şato onun barınağıydı. Ceviz ağacımın altında oturduğum zaman, çatısının arduvazı ve pencerelerinin camları öğle altında fark ettiğim beyaz nokta da onun perkal* elbisesinden başka bir şey değildi. Henüz bir şey bilmediğiniz halde anlamışsınızdır herhalde: Bu VADİNİN ZAMBAGI'ydı o; bu vadide çiçeklerini gökyüzü için veriyor ve erdemlerinin kokusuyla dolduruyordu orayı. Şöyle bir görülüp de ruhumu dolduran bir nesneden başka besini bulunmayan bu sonsuz aşkın, güneşin altında iki yeşil tepe arasından akan bu uzun su şeridiyle, kıpırdak dantelalarla bu aşk vadiciğini süsleyen sıra sıra kavaklarla, bağlar arasında uzanıp giden meşe korıtlarıyla, bir zıtlık içinde uzaklara kaçan gölgeli ufuklarla yaşamaya başladığını, anlamlandığını görüyordum. Tabiatı bir nişanlı kız gibi güzel ve bakir görmek isterseniz bir ilkbahar günü oraya gidin; yüreğinizde kanayan yaraların acısını dindirmek isterseniz bir güz günü oraya gidin yine; ilkbaharda aşk olanca hızıyla göklere kanat açar orada, güz günlerinde insan bu dünyadan göçüp gitmiş olanları düşünür. Hasta ciğer şifalı bir serinlikle dolar, bakışlar kendi sessiz yumuşaklıklarını ruha geçiren altın rengi otların yumağı üstünde dinlenir. O sırada, İndre ırmağındaki çağlayanların üstüne kurulmuş değirmenler, bu ürpertili vadiye bir ses kazandırı-
* Perkal: Pamuklu ince bir kumaş.

yor, kavaklar gülerek sallanıyordu; araşan tek bulut bulamazdın gökyüzünde; kuşlar ötüşüyor, ağustosböcekleri cırlaşıyordu; her şey, her şey baştanbaşa ezgiydi burada. Touraine'i neden sevdiğimi artık sormayın bana ne olur? Benim oraya karşı beslediğim şeyi, insanın beşiğine karşı duyduğu ya da çölde vahaya karşı duyulan cinsten bir sevgi değil; bir sanatçının sanatına tutkun olması gibi bir şey bu bendeki; gerçi sizi sevdiğim kadar seviyor değilim orayı, ama Touraine olmasaydı belki ben de olmazdım, yaşamazdım belki. Nedenini bilmeden, gözlerim gidip gidip o beyaz noktaya geniş bahçesinin ortasında, yeşil fundalar arasında saklanmış bir gündüzsafası çiçeğinin dokunsanız hemen mahvolacak çanı gibi parlayan bu kadına takılıyordu. Coşkular içinde, bu çiçek sepetinin dibine indim, birden bir köy çıkıverdi karşıma az sonra, içimden taşan şiirin etkisiyle eşsiz, benzersiz bir yermiş gibi geldi burası bana. Bir su çayırının ortasında incelikli çizgilerle şekillenmiş ve ağaç kümeleriyle taçlanmış adalar arasında üç değirmen getirin gözünüzün önüne; su çayırı dedim, ırmağın üstüne halı gibi serilen, onun üstüne fışkıran, onunla birlikte dalgalanan, onun heveslerine uyan, değirmen çarkları ırmağı kamçıladıkça sularla birlikte çırpınan o dipdiri, o renkli su bitkilerine başka ne diyebilirdim ki? Suların, üstlerinde gün vurmuş parıltılı parçalar yaratıp yaratıp dağıldığı çakıllı kum yığınları yükseliyor şurada burada. Kıyıları en güzel örtüleriyle süslenmiş nergisler, nilüferler, suzambaklan, sazlar... Ayaklarına çiçek bürünmüş, gür otlarla kadife yosunlarla kaplı korkulukları ırmağa doğru sarktığı halde bir türlü yıkılmayan çürük kirişli, sallantılı bir köprü; epeski kayıklar, balık ağları bir çobanın monoton türküsü, adalar arasında yüzen ya da Loire'in getirdiği kralın kumlar üstünde tüylerini temizleyen, silkelenen ördekler, katırlarına yük vuran, başlıkları kulaklarına kadar geçirilmiş değirmenci çırakları; bütün bu ayrıntıların her biri şaşırtıcı bir saflık kazandırıyordu manzaraya. Köprünün ilerisinde iki
I

üç çiftlik düşünün, bir güvercinlik düşünün, kumrular düşünün, bahçelerle, hanımeli, yasemin, filbaharlar çitleriyle birbirinden ayrılmış otuz kadar eski, küçük ev düşünün bir de; sonra her kapının önünde; üstünde çiçek bitmiş gübre yığınları, yollarda dolaşan tavuklar, horozlar düşünün; işte Pon de Ruan köyü burasıdır, üst yakasında Haçlı Seferleri zamanından kalma ve bir sürü özelliğiyle ressamların tablolarına sokmak için can attıkları cinsten bir kilise yükselen o güzel köy burasıdır. Bütün bunları yaşlanmış ceviz ağaçlarıyla, uçuk altın rengi yaprakları olan genç kavaklarla çevrelerseniz, sıcak ve buğulu bir gök altında alabildiğine uzayan çayırların ortasına zarif binalar kondurursanız bu güzelim yerin binlerce görünümünden biri hakkında bir fikir edinmiş olursunuz. Karşı kıyıya kurulmuş tepelerin ayrıntılarına baka baka, ırmağın solundaki yoldan yürüdüm. En sonunda yüzyıllık ağaçlarla süslü bir parkın önüne gelmiştim, Frapesle şatosunun hemen yakınında olduğumu belirleyen bir işaretti bu. Tam o sırada çan öğle yemeği vaktini bildirmek için çalıyordu. Yemekten sonra ev sahibim, Tours'dan o kadar yolu yürüye yürüye geldiğimi hiç düşünmeden, toprağını gezdirdi bana; böylece vadiyi her yanından ve bütün biçimleriyle gördüm: Oradan bir parçasını, buradan bütününü seyretmek olanağını buldum; gözlerim Loire'in güzel, altın yüzeyine gidiyordu sık sık, ırmağın üzerinde ağlar arasında rüzgara kapılmış yelkenler garip şekiller çiziyordu. Bir yamacı tırmanırken, Azay Şatosunu gördüm, çiçeklerle örtülü temel kazıklarının üstünde yükselen, göz göz yontulmuş, İndre ırmağıyla oraya kakılmış bulunan bu elmasa ilk defa hayran olmak fırsatını elde ettim. Sonra aşağılarda bir yerde Sache şatosunun romantik bedenini gördüm; kişide melankolik duygular uyandıran bir yerdi burası, yüzeyde yaşamaya alışmış kimseler için fazla sıkıntılı görünebilirdi, ama ruhlarında acılar birikmiş şairlere çok elverişli geleceği de muhakkaktı. İşte ben de bu yüzden, sonraları, bu şatodaki sessizliği, çevresindeki

çıplak ağaçları, ıssız düzlüğüne yayılmış anlaşılmaz esrarı sevdim! Ama vadiyi ilk gördüğümde dikkatimi çeken ve şimdi komşu tepenin yamacında bulunan ufak şatoya baktıkça bakacağım geliyordu. Benim yaşımdaki gençlerin her zaman büyük bir saflık içinde belirttikleri o alevli isteklerden birini gözlerimde okuyan ev sahibim:

- Bakıyorum, dedi. Av kokusu almış bir köpek gibi güzel bir kadının varlığını hemen seziyorsunuz.

Bu "av" kelimesi hoşuma gitmedi, ama şatonun adını ve kime ait olduğunu sormaktan kendimi alamadım.

- Clochegourde şatosudur burası, dedi ev sahibim. Kont de Mortsauf a ait güzel bir barınak; Kont de Mortsauf, Touraine' in tarihi bir ailesinin temsilcisidir; ününü ve armalarını hangi maceraya borçlu olduğu, adından da anlaşılan bu ailenin parlayıp yükselişi daha XI. Louis çağında başlamıştı. Kont, dara-ğacından dönmüş bir adamın soyundan geliyor; bu yüzden Mortsaufların armalarında sarı zemin üstüne işlenmiş haçlar vardır, bunların çevresinde sehpalar ve tam orta yerde altın rengi bir zambak bulunur. Armanın sembolü de "Tanrı kralımızı korusun" sözleriyle hak edilmiştir. Kont muhaceret dönüşü gelip yerleşmiştir buraya. Karısı Madam Mortsauf a ait bir şato. Yakında tarihe karışacak bir aileden, Lenoncourt-Givry ailesinden gelir Madam Mortsauf; yakında tarihe karışacak dedim, çünkü Madam Mortsauf bu ailenin tek çocuğudur. Ailenin ünüyle elinde tuttuğu servet arasında öyle büyük bir tezat vardır ki, gururdan mı, yoksa zorluktan mı bilmem, hep şatoda oturmayı, kimseciklerle görüşmemeyi âdet haline getirmişlerdir. Şimdiye kadar, bu yalnızlıklarını Bourbon'lara bağlılıklarıyla açıklamak mümkündü, ama ben kralın tahtına yeniden dönmesiyle de hayatlarında bir değişiklik olacağını pek sanmıyorum. Geçen yıl, buraya yerleştiğimde, bir nezaket ziyareti yaptıydım onlara, onlar

da bize geldiler ve bizi yemeğe çağırdılar; sonra araya kış girince, birkaç ay görüşmedik: siyasal olaylar da bizim buraya gelişimizi geciktirdi; şunu da söyleyeyim, daha yeni geldim ben Frapesle'a. Madam Mortsauf, nereye gitse orada baş köşeyi alabilecek bir kadındır.

- Tours'a sık sık gelir mi?
- Hiç gitmez, dedi ev sahibim, sonra ekledi: Yalnız geçenlerde Due d'Angouleme'in geçişi dolayısıyla ayrılmıştı buradan; Dük çok iyi davrandı Kont Mortsauf a.
- Mutlaka odur! diye bağırdım.
- Kim?
- Güzel omuzları olan bir kadın.
- Güzel omuzlu çok kadın göreceksiniz Touraine'de, dedi gülerek. Ama yorgun değilseniz, ırmağı geçer, Clachegourde'a kadar uzanabiliriz; hem de sözünü ettiğimiz omuzları da görüp tanırsınız belki.

Kabul ettim, ama hani zevkten ve utançtan kızarmadım da değil. Nicedir gözlerimle uzaktan okşayıp okşayıp durduğum küçük şatoya saat dörde doğru vardık. Çevresindeki manzaranın içinde kişiyi iyice etkileyen bu barınak aslında oldukça sade bir yapıdır; ön kısmında beş pencere vardır, güneye bakan cephe kısmının pencereleri ise aşağı yukarı iki kulaç ileri çıkar, eve güzellik katan bir mimarlık hüneridir bu: iki ayrı bina izlenimi uyandırır insanda; ortadaki pencere kapı olarak kullanılır; iki yanlı bir merdivenle buradan iner, İndre suyu kıyısına kadar uzanan dar bir çayıra bitişik set set bahçelere inersiniz. Akasyalar, japonyıldızları dikili bir bucak yoluyla o çayır son setten ayrılmıştır, ama bahçeye aitmiş gibi görünür; yol çukurda kalmaktadır, çünkü; bir yanında set, öbür yanında çitler yükselir. İyi düzenlenmiş setlerle şato ile su arasında bir mesafe yaratılmıştır,

böylece hem suya yakın olmanın güzelliğinden yararlanılmakta, hem de aynı yakınlığın yaratacağı türlü sakıncalar ortadan kaldırılmaktadır. Evin altında arabalıklar, ahırlar, sandık odaları, mutfaklar bulunur, kemerli kemerli kapılarla çıkılır buralardan. Köşelerine güzel biçimler verilmiş damlar, oymalı pervazlı pencereler de, tepelerine dökülmüş kurşun demetleriyle süslenmiştir. İhtilal sırasında-pek tabii olarak-ihmal edilmiş bulunan çatının yüzeyi, güneye bakan evlerin üstünde bittiği görülen kızıl ve düz yosunlarla örtülüdür. Merdivene açılan camlı kapının üstünde küçük bir çan kulesi vardır. Blamont-Chauvry'lerin arması hâlâ durur burada: açılmış ve renklerle belirtilmiş iki el, uçları tepede birleşen iki mızrak yukarıdan aşağı olmak üzere, ortada uzayan bir çizgi; ve herkes görsün, ama kimse dokunmasın! sözleri; çok etkiledi beni bu sözler. Ağızları altın zincirli biranka ve bir ejderden yapılmış ayaklıklar armaya daha hoş bir görünüm vermekteydi. İhtilal, dukalık tacı ile altın meyveli yeşil bir hurma dalından meydana gelen sorgucu hasara uğratmıştı. Kamu Kurtuluş Komitesi sekreteri olan Senart, 1781'den önce Sache'de/ krallık yargıcıymış. Bu hasarların nedenini bu küçük bilgiyle açıklayabiliriz.

Bütün bu söylediğim şeyler bir çiçek gibi titizikle işlenmiş olan ve insanda sanki toprağa dayanmıyormuş izlenimi uyandıran bu şatoya çok güzel bir görünüm kazandırıyor. Vadiden baktığınız zaman zemin katı birinci kat gibi görürsünüz; ama avlu tarafından aynı kat çiçek kümeleriyle canlandırılmış bir çimenliğe giden

geniş ve kumluk bir yolla aynı seviyededir. Sağda ve solda, bağlar, meyve bahçeleri, ceviz ağaçları dikilmiş birkaç tarla, sık bir yaprak örtüsüyle evi kuşatır ve yeşillerindeki ince ayrımları tabiatın kendi titiz elleriyle yaratılmış ağaç kümeleriyle süslenen İndre kıyılarına uzanırlar. Clochegourd'un bitişiğindeki yolu tırmanırken özenle yerleştirilmiş bu ağaç küme-

lerine hayran oluyor, ciğerlerime mutluluk dolu bir hava çekiyordum. Madde dünyasında olduğu gibi ruhsal dünyada da birtakım elektrik akımları, ısı değişimleri mi var yoksa? Havanın iyi olacağını sezip de keyiflenen hayvanlar gibi, kendisini artık tamamen değiştirecek gizli olaylara yaklaştıkça kalbim hızlı hızlı atıyordu. Hayatımda onca büyük izler bırakacak olan o gün, kendisini karşılama törenleriyle kutlayan hiçbir güzellikle yoksun kalmadı. Tabiat, sevgilisini karşılamaya çıkan bir kadın gibi süslenmişti; ruhum ilk defa işitmişti onun sesini, gözlerim, kolej günlerindeki hayallerim kadar bereketli ve değişikliklerle dolu bir şekilde görmüştü; bu hayallerimden daha önce elverişsiz bir iki kelimeyle bahsetmiş, üstümde uyandırdıkları etkileri anlatmıştım; kaderimi önceden bildiren bir Apokalips'ten başka bir şey değildi sanki bu hayaller: mutlu ya da mutsuz, her olay, tuhaf görüntülerle, yalnız ruh gözüyle görülebilecek birtakım bağlarla gidip gidip hep ona, çocukluk hayallerine bağlanıyor. Çevresinde çiftlik işleri için kurulmuş binalar, bir ambar, bir şaraphane, ahırlar ve tarlalar bulunan bir avludan geçtik. Bekçi köpeğinin havlamalarını işiten bir uşak yaklaştı yanımıza. Kontun sabah erkenden Azay'a gittiğini, ama hiç şüphesiz döneceğini, kontesin de evde olduğunu söyledi. Ev sahibim bana baktı. Hani kocası yokken Madam de Mortsauf u görmek istemeyecek diye titriyordum. Ama öyle olmadı, uşağa geldiğimizi haber vermesini söyledi. Evin içinde boydan boya uzanan bekleme odasına bir çocuk açgözlülüğü ile attım kendimi.
Ve o sırada altın bir ses duyuldu: - Buyrunuz efendim!
Madam de Mortsauf topu topu bir tek kelime söylemişti balo gecesi, ama yine de tanıdım sesini, içime işledi bu ses, bir mahkum hücresine dolup orayı pırıltılar içinde bırakan güneş ışınları gibi, doldu ruhuma. Yüzümü hatırlayabileceğin! düşün-

düm, kaçmak istedim oradan; ne var ki olan olmuştu artık, kaçacak vakit yoktu, kapının eşiğinde göründü ve gözlerimiz karşılaştı. O mu, ben mi daha fazla kızarmıştık, bilmiyorum. Tek kelime söyleyemeyecek kadar şaşırmıştı, oturmamız için uşağın iki koltuk yaklaştırmasından sonra o da bir gergefin önündeki yerini aldı; susmasına bir özür bulmak için işlemekte olduğu işten iğnesini çıkardı, birkaç ilmek saydı, sonra başını uysal ve gururlu bir tavırla Mösyö de Chessel'e doğru kaldırarak bu ziyareti hangi mutlu rastlantıya borçlu olduğunu sordu. Benim böyle birdenbire ortaya çıkışımın nedenini merak etmesine rağmen, ne benim ne de Mösyö Chessel'in yüzüne bakıyordu, ırmağa dikmişti gözlerini; ama dinleyiş tarzına bakarak sözlerin fark edilmez vurgularının arkasında bulunan ruh çırpınmalarını tıpkı körler gibi anlıyor derdiniz. Ve zaten öyleydi bu. Mösyö de Chessel, adımı, kim olduğumu söyledi: birkaç ay önce gelmiştim Tours'a, savaş Paris'i tehdit etmeye başlayınca ailem beni oradan alıp eve getirmiştir. Touraine'i bilmeyen bir Touraine çocuğuydum, aşırı çalışma yüzünden sağlığım bozulmuştu, belki biraz dinlenir, oyalanırım diye Frapesle'e gönderilmiştim ve işte kendisi de ilk defa gördüğüm topraklarını gezdirmişti bana. Tours'dan buraya kadar yaya olarak geldiğimi ancak tepenin önünde söylemiştim Mösyö de Chessel'e, o da bunca bozuk olan sağlığımdan kaygılandığı için biraz dinlenmeme izin verileceğini düşünerek Clochegourde'un kapısından girmeyi akıl etmişti. Söyledikleri doğruydu Mösyö de Chessel'in, ama mutlu rastlantılar bazen yanlış yorumlanmaya öyle elverişli olur ki, Madame Mortsauf pek inanmadı bu sözlere, dik dik ve soğuk soğuk baktı yüzüme; ben de bir türlü anlam veremediğim bir alçalış duygusuyla olduğu kadar, kirpiklerimin arasında tuttuğum gözyaşlarını da saklamak için indirdim gözkapaklarımı. Saygıdeğer şato sahibesi alnımın ter içinde kaldığını gördü, gözyaşlanma da dikkat etti belki, çünkü heyecanımı yatıştırarak konuşabilmemi sağlayan

ince bir tavırla su serpti içeme; böylece ihtiyacım olan şeyi verdi bana. Kabahat yapmış bir genç kız gibi kızarmıştı yüzüm; bir ihtiyarınki gibi titrek bir sesle, olumsuz bir teşekkürle karşılık verdim.
- Bütün dileğim, buradan kovulmamak! dedim. Yorgunluktan öyle bitkinim ki, iki adım atacak halim yok. Bunları söylerken, bir anda, şimşek gibi, gözlerimi ikinci defa onun gözlerine dikmiştim.

- Güzel memleketimizin konukseverliğinden niçin şüphe ediyorsunuz? dedi. Sonra komşusuna döndü: Akşam yemeğini Clochegourde'da yemek şerefini bizden esirgemezsiniz değil mi? dedi ona.
Koruyucum Mösyö de Chessel'e öyle yalvarış dolu bir bakış baktım ki, adamcağız nezaketen yapılmış ve söyleniş tarzı bir red cevabını gerektiren bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı. Sosyete hayatıyla haşır neşir oluşu Mösyö de Chessel'e bu cinsten incelikleri sezme yeteneği kazandırmıştı, ama benim gibi toy bir genç, güzel bir kadının sözleriyle düşünceleri arasında bir uyumsuzluk olabileceğini aklına getirebilirmiydi hiç? Bu yüzden akşam dönerken o bana şu sözleri söylediği zaman çok şaşırmıştım.
- Siz kalmak için can atıyordunuz da onun için yemeğe kaldım orada; şimdi siz durumu düzeltmezseniz, komşularımla aram açıldı demektir belki de.
Bu durumu düzeltmezseniz sözü aklıma takılmıştı. Madam de Mortsauf benden hoşlanıyorsa, beni evine getiren kimseye de kızmaması gerekirdi. Demek Mösye de Chessel bende onun ilgisini çekecek bir güç buluyordu; böyle düşünmüş olması da zaten o gücü bana vermesi demek değil miydi? Bu yorum, yardıma muhtaç olduğum bir anda umudumu kuvvetlendirdi.

- Yemeğe pek kalamayız gibi geliyor bana! dedi Mösyö de Chessel; çünkü Madam de Chessel bekler bizi.
- Her zaman zaten onunla birliktesiniz, dedi kontes. Hem haber de verebiliriz kendisine. Yalnız mı?
- Hayır. Peter Quelus var yanında.
- Tamam işte, dedi kontes, çıngırağı çalmak için ayağa kalkarken. Yemeği bizimle yiyorsunuz.
Mösyö de Chessel, bu kez onun samimi olduğuna inanmıştı, tatlı bakışlarla baktı bana. Bu akşam, bir süre, bu çatının altında kalacağımdan emin olur olmaz, sonsuz bir şey gelip durdu şurama. Birçok mutsuz kimseler için boş ve anlamsız bir kelimedir yarın, işte ben de yarına karşı hiçbir inanç besleme-yenlerden biri oluyordum; birkaç saatlik bir mutluluğu elde edince, bu birkaç saat içinde haz dolu bütün bir hayat yaşadım. Madam de Mortsauf, o bölge üstüne, ürünler ve bağlar üstüne benim yabancısı olduğum bir ev hanımının böyle yapması onun görgü noktasını ya da konuşmanın dışında kalmasını istediği birine karşı beslediği küçümseme duygusunu gösterir; ama şaşırmıştı kontes, ne yapacağını bilemediği için böyle davranıyordu. İlkin bana çocuk muamelesi yapmaktan hoşlandığını sanmıştım. Mösyö de Chessel'e benim hiç anlamadığım ciddi konularda konuşabilirle imtiyazı vermesine imrendim, her şeyin ona göre olduğunu düşünerek kızgınlığa kapıldım; ama aradan birkaç ay geçtikten sonra bir kadının susuşunda ne anlamlar bulunduğunu, böyle dağınık ve sereserpe konuşmanın ne düşünceler gizlediğini de öğrenecektim. İlkin koltuğumda şöyle rahat bir şekilde yerleşmeye çalıştım; sonra kendimi kontesin sesini işitmenin tatlı büyüsüne bırakarak, içinde bulunduğum durumun ne kadar elverişli bir durum olduğunu saptadım. Notaların bir flütün içindeki dillere ayrışması gibi, onun ruhunun sesi de ağzından çıkan kelimelerine dağılıyordu; insanın kulağında dalga dalga

yansıyordu bu ses, bakıyordunuz ki kanınız daha hızlı dolaşmaya başlamış, "i" harfiyle biten kelimeleri hecelerken kuş gibi şakı-yordu sanki, "ş" harfleri ise birer okşayış gibi çıkıyordu. Böylece, hiç farkında olmadan kelimelerin anlamlarını genişletiyor ve ruhunuzu insanüstü bir evrene doğru çekip götürüyordu. Kaç kere, bitirebileceğim bir tartışmanın sürüp gitmesine razı olmuşumdur! Kaç kere, insan sesinin bu konserlerini dinlemek için, ruhuyla'yüklü bir şekilde dudağından çıkan havayı içime çekmek için, bu söz halinde hecelenen parıltılı Kontesi canımın içine sokarcasına yüreğime akıtmak için, kaç kere, kendimi azar-latmışımdır! Hele bir gülebilsin, ne sevinçli bir kırlangıç türküsü çıkardı ortaya! Ya acılarından konuştuğu zaman? O zaman eşini çağıran bir kuğununkinden farksız olurdu sesi! Kontesin bana dikkat etmez görünüşü kendisini incelememe olanak verdi. Bakışlarım konuşan güzelimin üstünde dolaşarak ondan türlü tatlar çıkarıyor, belinden kavrıyor, ayaklarını öpüyor, saçının bukle-leriyle oynuyordu. Bununla birlikte, hayatlarında gerçek bir tutkunun sınırsız sevinçlerini tatmış olan kimselerin anlayacakları bir dehşetin pençesine düşmüştüm. Omuzlarının o hararetle öpmüş olduğum yerine gözlerim dikilmişken, birden bakar da görüverir diye ödüm kopuyordu. Bu korku içimdeki ateşi büsbütün körüklüyor, kendimi tutamıyordum, gözlerim omuzlarına takılıp kalmıştı. Bakışlarım kumaşı yırtıyordu, sırtını ikiye ayıran güzel çizginin başlama noktasını belirleyen ve süte düşmüş sineği andıran o beni görür gibi oluyordum; balo gününden beri her

akşam, hayatları düz, hayallare yangınlı delikanlıların uykularına karışan karanlıklar içinde parıldayıp durmuştu bu ben.
Ne olursa olsun, kontesin dikkati çekmesine sebep olan belli başlı hatlarını çizebilirim size; ama en iyi yapılmış resim, en sıcak vurulmuş renk de onu tam olarak belirtmekten acizdir. Benzetilebilmesi için, içte yanan ateşlerin yalazlarını canlan-

dırabilen, bilimin inkar ettiği, kelimelerin eksik kaldığı, âmâ bir âşığı görebildiği şu aydınlık buharı yansıtabilen usta bir ressam elini gerektiren yüzlerdendir onun yüzü. İnce ve aklanmaya yüz tutmuş saçları sık sık üzüyordu onu; bu üzüntüleri, başa doğru vuran kanın tepkileri yaratıyordu elbet. Yuvarlak ve La Jaconde' unki gibi çıkık alnı açıklanmamış düşüncelerle, bastırılmış duygularla, acı sularda boğulmuş çiçeklerle dolu gibiydi. Koyu noktalarla harelenmiş yeşilimsi gözleri hep solgundu; ama çocukları söz konusu olduğu zaman ve bahtlarına boyun eğmiş kadınların hayatında ender rastlanan büyük sevinç ve acı anlarında, hayatın kaynaklarıyla tutuşuyor ve bu kaynakları kurutuyor gibi görünen bir ışık saçardı aynı gözler; şimşekten bakışları beni müthiş bir aşağılama ile ezdiği zaman, yaşlar akmaya başlardı gözlerimden; en gözüpek kimseler bile başlarını önlerine eğerlerdi bu ışığın önünde. Phidias'ın elinden çıkmış olan ve zarifçe kıvrılmış bir ağıza çifte kavisle bağlanan yunani burnu, ince yüzüne ruhani bir ifade veriyordu; beyaz kamelyaların dokusunu andıran yüzü, yanaklarda güzel pembeliklerle kızanyordu. Etine dolgun oluşu, bedeninin inceliğini de, toplu olduğu halde endamına hoş bir biçim kazandıran vücut kısımlarının yuvarlaklığını da bozmuyordu. O göz kamaştırıcı hazinelerin omuzbaşlarıyla birleştiği yerde tek kırışık yapmadığını söylersem, nasıl bir kusursuzluğun söz konusu olduğunu hemen anlarsınız. Başının alt tarafında bazı kadınların enselerini ağaç kütüklerine benzeten oyuklardan eser yoktu, kasları boynunda yol yol durmuyordu; ne yandan bakarsanız bakın, çizgilerinin ressamın fırçası gibi gözleri de aciz bırakacak yumuşak kıvrımlar halinde demirleştiğini görürdünüz. Yufkacık bir tüy tabakası yanakları boyunca ilerleyip boynunun çıkıntılarında kayboluyor ve ışığı emerek ipek-leştiriyordu. Ufak ve biçimli kulakları, kendi deyimiyle, bir tutsağın ve bir annenin kulaklarıydı. Sonraları, kalbinde yerimi aldıktan sonra, hassas kulaklarıma rağmen ben daha hiçbir şey

işitmediğim halde, o, "İşte Mösyö de Mortsauf geliyor!" deyiverir ve dediği çıkardı. Kolları güzeldi, kıvrık kıvrık parmaklan olan elleri uzundu. İlkçağ heykellerinde görüldüğü gibi eti, narin tırnaklarının kenarlarından taşardı. Siz bir istisna teşkil etmeseydiniz, düz bellerin yuvarlak bellerden üstün olduğunu söyler, bir güzel kızdırırdım sizi. Yuvarlak bel bir güç belirtisidir, belleri böyle olan kadınlar iradeli ve hâkim tavırlıdırlar, şefkatten çok şehvetle doludurlar. Düz belli kadınlar ise, tam tersine, sadıktırlar, inceliklerle doludurlar, içlenmeye, hüzünlenmeye eğilimlidirler; öbürlerine göre daha kadındırlar bunlar. Kıvrak ve yumuşaktır düz bel; yuvarlak bel bükülmez, kıskançtır. İşte beden yapısının özelliklerini bir bir anlattım size. Nasıl olmalıdır bir kadının ayakları? İşte onun ayakları da öyleydi; az yürüyen, çabuk yorulan ve elbisesinin altından çıktığı zaman gözlere bayram ettiren cinsten. İki çocuk anası olduğu halde, üstümde onun kadar genç kız izlenimi uyandıran kadın görmedim ömrümde. Bir sadelik vardı halinde, duruşunda; bu da, bilmem nasıl anlatsam, bir çeşit şaşkınlığa, bir dalgınlığa ekleniyordu, ressam dehasıyla bir duygular dünyası yarattığı resme bizi nasıl çekerse, o da öyle çekiyordu kendine insanı. Zaten onun gözle görülür nitelikleri ancak kıyaslamalara başvurularak belirtilebilir. Hani Villa Diodati'den dönüyorduk, bir funda koparmıştık, işte o fundanın saf ve yabani kokusunu, kara ve pembe renkleri o kadar hoşunuza giden o çiçeği aklınıza getirin, bu kadının insanlardan uzakta böyle ince, konuşurken böyle tabii, kendine ait şeylerde böyle titiz, aynı zamanda hem kara, hem pembe olduğunu anlayacaksınız. Vücudunda yeni açmış yaprakların kişiyi hayran kılan yeşilliği, aklında bir vahşinin düşünce saflığı vardı; duygularıyla çocuk, açılarıyla olgun bir kimseydi, hem bir şato hanımıydı, hem bir genç kız. Bu yüzden yapmacıklardan uzak, otur-masıyla, kalkmasıyla, susmasıyla, ya da bir kelime söylemesiyle, beğeniliyordu. Genellikle düşünceli bir hali vardı; herkesin

kurtuluşu kendine bağlı olan ve boyuna felaketi gözleyen bir nöbetçi gibiydi; arada sırada gülümsediği oluyor, bu gülümsemeleri onun olduğunu anlatıyordu. Şuhluğu, esrarlı bir niteliğe blürünmüştü; çoğu kadın gibi erkeğin isteğini kışkırtmak yerine onu hayale daldırırdı; ilk sıralardaki alevli tabiatını, ilk mavi düşlerini fark ettirirdi şöyle bir, gökyüzünü bulutlar arasından seçer gibi olurdunuz. Kendiliğinden yaratılan bu esinler, bağırlarında arzuların ateşiyle kurumuş bir damla gözyaşını duymamış olan kimseleri düşüncelere sürüklerdi. Hareketlerinin, hele bakışlarının (çocukları dışında kimseye bakmazdı) ender oluşu, itiraflarıyla onurlarını tehlikeye atan kadınların takındıkları tavır içinde bir şey yapsa ya da anlatsa, o şeye inanılmaz bir büyüklük kazandırıyordu. O gün Madam de Mortsauf un üstünde çizgili bir elbise geniş kenarlı bir yaka vardı, siyah bir kemer takmış, aynı renkte ayakkabılar giymişti. Saçları sade bir sekide başının üstünde toplanmış, sedef bir tarakla tutturulmuştu. Size çizmeyi vadettiğim portrenin taslağı bu işte. Tabii ki çok eksik bir taslak bu. Ya onun ruh yönü, ya onun çevresindeki insanlara sürekli olarak yaydığı o hava, güneşin ışığını dağıtışı gibi dalga dalga yayılan o besleyici iksir; sonra o içten yaratılışı, sevinçli saatle-rindeki halleri, kederli saatlerindeki boyun eğişi; bir mizacı belirleyen bütün bu iniş çıkışlar, gök olayları bir beklenmedik ve süreksiz durumlardan ileri gelmektedir; ancak, aynı kaynaktan geldikleri için birbirlerine benzeyen bu durumların tasviri de ister istemez bu hikayenin olayları içine karışacaktır; gerçek bir aile destanıdır bu hikaye; halk, tragedyayı nasıl büyük görürse, bilge de öyle büyük görür onu; içine benim karışmış olmam kadar kadın kaderlerinin çoğuna benzemesi de ilgilendirecektir sizi.
Clochegourde'da her şey İngilizlere özgü bir temizliğin damgasını taşıyordu. Kontesin kaldığı salon bütünüyle tahta

kaplamalı olup birbirinden farklı iki gri renge boyanmıştı. Şömine üzerinde bir kupa bulunan maun çerçeveli bir saatle, içlerine Cap fundaları konulmuş altın çizgili beyaz iki porselen vazoyla süslenmişti. Bir lamba vardı konsolun üstünde. Şöminenin karşısında bir tavla takımı duruyordu. Saçaksız, beyaz perdeleri pamuklu iki geniş kordon tutmakdaydı. Kenarları yeşil şeritle işlenmiş gri örtüler koltuklan, sandalyeleri kaplıyor, kontesin gergefinin üstündeki işlemeli örtü de eşyasının neden böyle saklı olduğunu yeterince anlatıyordu. Bu ihtişama varıyordu bu sadelik. O zamandan beri gördüğüm evlerin hiçbiri, Clochegourde şatosunun bu salonundan daha verimli ve derin izlenimler bırakmadı üstümde; kontesin hayatı gibi sakin ve içe dönüktü burası, onun işlerindeki manastırlara özgü düzgünlük seziliyordu içinde. Fikirlerimin çoğu, hatta bilim alanında olsun, politik alanda olsun en cüretli düşüncelerim, kokuların çiçeklerden dağılması gibi, hep orada doğmuştur; çünkü benliğime verdiği tozunu serpen meçhul bitki orada yeşeriyor, erdemlerimi geliştiren, kusurlarımı kurutan güneş ısısı orada parlıyordu. Pencereden bakan gözleriniz çayıra hâkim Frapesle şatosunun kulelerinin, daha ileride kilisenin, bucağın ve Sache köşkünün süslediği karşı yamaçtaki girintileri, çıkıntıları kovalayarak Pont-de-Ruan'ın yayıldığı tepeden Azay Şatosuna kadar bütün vadiyi kucaklıyordu. Aileden gelenler dışında coşku tanımayan ve içinde bulunduğu durgun hayata uygun olan bu yerler, kendi huzurlarını insanın ruhuna da iletiyordu. Onu ilk defa o göz kamaştırıcı balo tuvaletleri içinde göreceğim yerde, burada, Kontla çocuklarının arasında görmüş olsaydım, şimdi aşkımın geleceğini yıkmasından korktuğum için içimi pişmanlıkla dolduran o çılgın öpücüğü çalar mıydım? Hayır, beni bahtsız kılacak böyle kötü bir durumda, onun önünde diz çöker, iskarpinlerini öperek üstlerine birkaç damla gözyaşı bırakır, sonra gidip İndre ırmağına atardım kendimi. Ama teninin taze yaseminini kokladıktan, bu

aşk dolu kadehin içindekini içtikten sonra içimde insanüstü haz-ların tadı ve umudu belirmişti. Bir vahşinin öç alma saatini beklediği gibi, yaşamak ve zevk saatini beklemek istiyordum ben de; ağaçlara asılmak, bağlara tırmanmak, Indre'in sularında uzanıp kalmak istiyordum; ısırmış olduğum o nefis elmayı bitirebilmek için, gecenin sessizliği, hayatın yorgunluğu, güneşin sıcaklığı bana suç ortaklığı etsin, istiyordum. O, benden türkü söyleyen masal çiçeğini ya da insan kasabı Morgan'ın* arkadaşları tarafından gizlenmiş hazineleri de istese, sahip olmak için çırpındığım o gerçek zenginlikleri ve o sessiz çiçeği elde etmek için, getirip önüne sererdim istediği şeyleri. Tanrıçama gözlerimi dikerek içine daldığım düş hali biterken bir uşak gelip kendisiyle konuşmuştu, bu arada onun Konttan bahsettiğini işittim. Bir kadının kocasına ait olması gerektiğini ancak o zaman düşünebildim. Bir baş dönmesi verdi bana bu düşünce. Sonra bu hazinenin sahibini görmek için çılgın ve karanlık bir merak uyandı içimde. İki duygunun hükmü altına

girmiştim: kin ve korku; hiçbir engel tanımayan, her şeye pervasızca göğüs geren bir kin, karmaşık ve mücadelenin sonuna, özellikle onun kaderine ilişkin bir korku. Anlatılmaz önsezileri vardı içimde, insanı onursuz kılan el sıkışmalardan çekmiyordum, en çetin iradelerin bile parça parça körlendikleri o içinden çıkılmaz güçlükleri daha şimdiden sezinliyordum; bugün toplumsal hayattan tutku dolu ruhların aradığı sonuçları çıkarıp atan uyuşukluğun gücünden korkuyordum. Kontes:
- İşte Mösyöde Mortsauf, dedi.
Ürkmüş bir at gibi dikildim bacaklarımın üstünde. Bu hareketim kontesin de, Mösyö de Chessel'in de gözünden kaç-
* XVIII. yüzyılda yaşamış ünlü bir İngiliz haydudu. Sonradan Panama'yı ele geçirmiştir.

mamıştı, ama hiçbiri sessiz de olsa uyarmaya kalkmadı beni; o sırada ilgiyi başka tarafa çekecek bir şey oldu, altı yaşlarında olduğunu tahmin ettiğim bir kız girdi içeri.
- Babam geldi, dedi kız.
- E! Madeleine, ne oluyor bakalım? diye azarladı annesi.
Çocuk Mösyö de Chessel'in uzattığı elini sıktı, bana da ufak bir selam verdi şaşkınlık içinde, sonra dikkatle süzmeye başladı.
- Sıhhati yerinde mi? diye sordu Mösyö de Chessel kontese:
Kontes, kucağına sokulmuş bulunan kızın saçlarını okşayarak:
- Daha iyice! diye cevap verdi.
Mösyö de Chessel'in sorduğu bir sorudan Madeleine'in dokuz yaşında olduğunu öğrendim; biraz önceki tahminimin yanlış çıkması enikonu şaşırtmıştı beni; bu şaşkınlığım annenin yüzünde keder gölgeleri yarattı. Mösyö de Chessel ikinci bir terbiye aracı olarak kullandıkları o anlamlı bakışlardan birini dikti yüzüme. Demek ki ortada kurcalanmaması, saygı gösterilmesi gereken bir yara vardı, anne yüreğine özgü bir yara. Gözleri uçuk, teni ışık altındaki porselen kadar beyaz, zayıf bir çocuktu Madeleine, bu şehrin havasında yaşayamazdı şüphesiz. Kır havası ve onu bağrına basan annesinin gösterdiği özenler yabancı bir iklimin sertliğine rağmen, sere konulmuş bir bitki kadar nazik olan bu bedende hayatı sürdürmeyi başarıyordu. Gerçi annesini hatırlatan bir tarafı yoktu Madeleine'in, ama annesinin ruhunu taşıyordu ya, bu ruh onu ayakta tutmaya yetiyordu. Seyrek, kara saçları, çukur gözleri, çökük yanakları, cılız kolları, daracık göğsü, hayatla ölüm arasında bir mücadeleyi gösteriyordu, bu dur-suz duraksız mücadelede şimdiye kadar Kontes galip gelmişti.

Annesinin üzülmemesi için olacak, Madeleine canlı görünmeye çalışıyordu; çünkü arada sırada dalıp da kendini unutunca salkım söğütler gibi acıklı bir durumda olduğunu fark ediyordunuz. Hani görseniz, yurdundan buralara dilene dilene gelmiş, açlıktan karnı göçmüş, bitmiş tükenmiş, gayretli bir Çingene kızı derdiniz.
Annesi, saçlarını karga kanatları gibi iki parçaya ayıran çizgiden öperek:
- Jacques'i nerede bıraktınız? diye sordu. Bu sırada Kont oğlunun elinden tutarak içeri girdi. Tıpatıp kız kardeşine benzeyen Jacques'da da aynı zayıflık belirtileri vardı. Böyle şahane güzelliğe sahip bir kadının yanında bu iki cılız çocuğu görüp de kontesin şakaklarına yayılan, yalnız Tan-n'ya açıklanmış olduğu halde alına müthiş anlamlar çizen gizli kederin kaynağını sezmemek mümkün değildi. Mösyö de Mortsauf, beni selamlarken, çözümleme alışkanlığından yoksun olduğu için güvensizlik içinde bulunan bir adamın kaygılarını saklamayı beceremeyen gözleriyle baktı. Olanı biteni anlattıktan ve benim adımı söyledikten sonra karısı yerini ona bıraktı ve salondan çıktı. Işıklarını onlardan alıyormuş gibi, gözlerini annelerinin gözlerinden ayıramayan çocuklar da onunla birlikte dışarı çıkmak istediler. Kontes: "Siz burada kalın, sevgili meleklerim!" dedi onlara, parmağını dudaklarının üstüne götürerek. Sözünü dinlediler, ama gözleri iyice gölgelenmişti ikisinin de. Ah! İnsan bu sevgili kelimesinin kendisi için söylendiğini duyabilmek için neler yapmazdı! O salondan çıkınca çocuklar gibi ben de canlılığımı yitirdim. Adımı öğrenince Kont bana karşı tavrını değiştirmişti. Demin soğuk ve çatikkaşlı iken, şimdi, sıcak denemezse bile, hiç değilse daha nazik davranmaya başladı bana, konuğu olduğum için memnun olmuş gibiydi. Vaktiyle babam, efendilerimiz uğruna büyük ama kuşkulu, tehlikeli ama etkin olabilecek

bir rol oynamak için kendini feda etmişti. Napoleon'un iktidarı almasıyla her şey mahvolunca, babam da birçok gizli muhalifler gibi hak etmediği derecede suçlamalara uğrayarak taşranın ve aile hayatının sakin havasına sığınmıştı; ya hep ya hiç diye ortaya çıkarak siyasal hayatın orta yerinde boy gösterdikten sonra devrilen büyük kumarbazların kaderi buydu sonunda. Ailemin serveti hakkında, geçmişi, geleceği hakkında hiçbir bilgim olmadığı için, Kont de Mortsauf un hatırladığı bu boşa işlenmiş kaderin özelliklerinden de habersizdim. Yine de, aile adımızın eskiliği, Kontun gözünde insanın birinci erdemi olan soyluluk, beni iyi karşılamasına sebep olmuştu, ama bu iyi karşılamanın gerçek nedenini ancak sonraları öğrenebildim. Bir an için, bu ani değişme rahatlık vermişti içime. İki çocuk konuşmanın üçümüz arasında yeniden başladığını görünce, Madeleine başını babasının ellerinden kurtardı, açık kapıya baktı, bir yılan balığı gibi sıyrıldı gitti. Jacques da arkasından koştu. İkisi de annelerinin yanına gittiler, uzaktan seslerini duyuyordum, aziz kovanlarının çevresinde vızıldaşarak dönen arılar gibiydiler.
Nasıl biri olduğunu keşfetmeye çalışarak Kontu seyretmeye başladım; ancak, yüzündeki belli başlı birkaç çizgi beni öylesine ilgilendirdi ki, çehresinde yüzeyden bir inceleme yapmadan geçemedim. Olsa olsa kırk beş yaşlarında bir adamdı, ama altmışına merdiven dayamış bir görünüşü vardı. On sekizinci yüzyılın sonunda kopan büyük fırtına iyice yıpratmıştı onu. Tepesi çıplak başının etrafını rahiplerinki gibi yaprak şeklinde çevreleyen saçları, karalı grili yumaklarla şakaklarını ok-şadıktan sonra kulaklarının ardında sona eriyordu. Belli belirsiz de olsa, yüzü, ağzı kana bulanmış bir akkordun yüzünü andırıyordu; çünkü burnu, hayatı temelinden oynamış, midesi zayıflamış, mizacı eski hastalıklarla bozulmuş bir adamın burnu gibi kızarmıştı. Sivrilerek biten yüzüne göre fazla geniş kalan kimisi

uzun, kimisi kısa çizgilerle karışmış alnı, zihin yorgunluklarını değil, açık havada geçen bir hayatı; bahtsızlığı önlemek için gösterilmiş çabaları değil, o bahtsızlığın sürekli ağırlığını gösteriyordu. Soluk yüzünün ortasında esmer bir çıkıntı meydana getiren elmacık kemikleri, bedeninin ona uzun bir hayat sağlayacak kadar sağlam olduğunun bir deliliydi. Kış güneşi gibi üstünüze düşüyordu parlak, sarı ve sert bakışları: berrak ama sıcaklıktan yoksun, kaygılı ama düşüncesiz, çekingen ama sebepsiz. Ağzı sert ve buyurucu, çenesi düz ve uzun. Uzun boylu ve zayıftı, varsayılan bir değere yaslanmış, hukuk yönünden başkalarına üstün, ama aslında kendisinin daha aşağıda olduğunun bilincine varmış bir asilzade hali vardı. Köy hayatının kapıp koyverme eğilimi, dış görünüşünü ihmal etmesine yol açmıştı. Kılığı kıyafeti, köylülerin de komşuların da sırf emlakinin değeri için önem verdikleri bir çiftçinin kılığı kıyafetiydi. Esmerleşmiş ve bumburuşuk olmuş ellerine bakınca yalnız ata bindiği zaman ya da kiliseye giderken eldiven taktığını hemen anlardınız. Kunduraları kaba sabaydı. Gerçi muhacirlikte geçen on yıl, çiftçilikle geçen ikinci bir on yıl yüzünde vücudunda büyük yıpranmalar meydana getirmişti, ama yine de bir asalet kalıntısı devam ediyordu üstünde. En iflahsız, en kindar bir liberal bile (liberal kelimesi o sıralarda henüz moda olmamıştı), onda şövalyece bir dürüstlüğün, La Quotidienne* gazetesine hep bağlı kalmış bir okurun sarsılmaz kanılarının bulunduğunu görebilirdi; ayrıca, davasına içten bağlı, siyasal öfkelerini belirtirken açık sözlü, partisine hizmet edebilmekten aciz, buna karşılık onu zararlan-dırabilecek bir yapıya sahip, nihayet Fransa hakkında hiçbir bilgisi olmayan bu dindar adama hayran kalırdı. Hani adamlar vardır, hiçbir uzlaşmaya yanaşmazlar, kendilerine bir görev
* Kralcı bir gazete. Bu gazetenin yazarlarından bazıları Balzac'ın dostlarıydı: Veron, Nodier gibi.

verildi mi elde silah hemen oracıkta ölümü göze alabilirler, ama canlarını, paralarını vermeyecek kadar da cimridirler, işte o adamlardandı Kont. Yemek sırasında, çökük, buruşuk, yanaklarında ve arada bir çocuklarına gizlice kayan bakışlarında etkileri yüze vurup da orada zaptedilmiş bazı sıkıntılı düşüncelerin belirtilerine dikkat ettim. Onu görüp de bunu anlamamanın olanağı var mıydı zaten? İster istemez, çocuklarına verdiği hayattan yoksun bu iki bedenden dolayı kim suçlamazdı ki onu? Kont bu konuda kendi kendini suçluyordu gerçi, ama bir başkasının kendisini yargılamasını da kabul etmiyordu. Suçluluğunu bilen bir güç gibi kederli, ama hayat terazisinin kefesine attığı acıları karşılayacak kadar bir cömertlikten ya da içtenlikten yoksun bulunan bu adamın özel hayatı da sert çizgilerinde ve her zaman kaygılı gözlerinde

beliren sertlikle dolu olsa gerekti. Karısı, iki yanına çocuğunu almış bir şekilde içeri girince, insan nasıl bir mahzenin kemerleri üstünde yürüdüğü zaman ayaklarıyla sanki altındaki derinliği hissediyormuş gibi olursa, ben de bu evde bir felaket kokusu sezdim. Bir araya gelmiş bu dört kişiyi görünce, gözlerim bir birine, bir ötekine gidince, yüzlerini ve karşılıklı tavırlarını inceleyince hüzünlü düşünceler serpildi içime: güzel bir gün doğuşundan sonra yağan ince ve gri bir yağmurun güzel bir ülkeyi hafifçe karartması gibi. Konuşma konusu bitince, Kont, Mösyö de Chessel'i bir köşede bırakarak yine benden bahsetmeye, karısına ailem hakkında bilmediğim bazı şeyler anlatmaya başladı... Yaşımı sordu. Söylediğim zaman Kontes de demin kızının yaşını öğrendiğim zaman düştüğüm şaşkınlığa düşmekten kendini alamadı. Kimbilir henüz on dördümde filan olduğumu sanıyor belki de. Sonradan öğrendiğime göre, onu bana, sımsıkı bağlayan ikinci bağ bu olmuştu. Ruhundan okumuştum bunu. Umudun gecikmiş bir ışınıyla aydınlanan analık duygusu ürpermişti. Yirmi yaşımı geçmiş olduğum halde, bu kadar cılız, bu kadar kavruk, ama yine de bu kadar kuvvetli olduğumu

görünce, belki de içinden bir ses: "Onlar yaşayacak!" diye bağırmıştı ona. Merakla baktı bana; aramızdaki birçok buzun bir anda eriyiverdiğini hissettim. Sanki bana soracağı binlerce sorusu vardı ama hepsini içinde tuttu bunların.

- Çalışmaktan hastalandınız demek, vadimizin havası size sağlığınızı geri getirecek, dedi.
- Yeni eğitim sistemi çocuklar için kötü sonuçlar doğuruyor, dedi Kont. Kafalarını tıkabasa matematikle dolduruyoruz, bilim bilim diye mahvediyoruz zavallıcıkları, vaktinden önce yıpratıyoruz. Burada dinlenmelisiniz, dedi bana. Üzerinize çöken düşünce çığı altında ezilip kalmışsınız. Eğitim, yine dinsel kurumların eline verilerek bu kötü gidişin önü alınmazsa, herkese birden sunulan bu eğitim sistemi kimbilir bize nasıl bir çağ hazırlayacak!

Bu sözler, onun kralcılık davasına yararlı olabilecek yetenekli bir adama seçimlerde oy vermeyi reddederken söylediği bir cümleyi hatırlatıyordu. Gerçekten Kont, kendi adayları için oy toplayan bir zata: "Kafa adamlarından hep sakınırım," demişti.

Bahçede bir gezinti yapmayı teklif etti bize ve yerinden kalktı.

- Ama Mösyö... diyecek oldu Kontes.

Evinde ne kadar hâkim olmak istediğini, ama o sırada bunu ne kadar az başardığını gösteren sert ve azametli bir tavırla geriye döndü Kont:

- Bir şey mi var, canım?., diye sordu.
- Mösyö, Tours'dan yaya olarak gelmiş buraya. Mösyö de Chessel de bilmiyormuş bunu, tutup kendisini Frapesle'de gezdirmiş.

Bunun üzerine:

- Tedbirsizlik etmişsiniz, dedi Kont bana. Her ne kadar sizin yaşınızda...

Üzüntüsünü belirtmek için başını salladı.

Konuşma yeniden başladı. Bu sırada, onun ne kadar aşırı bir kralcı olduğunu, kendisini kızdırıp da rahatımdan olmamak için ne kadar dikkatli davranmak gerektiğini anlamakta gecikmedim. Sırtına çarçabuk başka bir elbise geçirmiş olan deminki uşak yemeğin hazır olduğunu bildirdi. Mösyö de Chessel kolunu Madam de Mortsaufa uzattı. Mösyö de Mortsauf da benim koluma girdi, ilk katta salonun bir eşi olan yemek odasına geçtik.

Yemek odası Tours işi beyaz taşlarla döşenmişti, duvarlar yerden bir metre yüksekliğe kadar tahta kaplanmış, daha yukarısı ise üstlerinde çiçek ve meyve resimleri bulunan parlak kağıtlarla örtülmüştü; pencerelerde kırmızı şeritlerle süslü perkal perdeler vardı; büfeler Boule mamulatı eski şeylerdi; elde örülmüş kumaşlarla kaplı sandalyeler ise oymalı meşedendi. Bol yemek bulunmasına rağmen, lüks bir görünümü yoktu sofranın. Biçimleri birbirine benzemeyen parçalardan meydana gelen aile gümüş takımı, o zamanlar henüz yeniden moda olmamış Sax porselenleri, sekiz köşeli sürahiler, sapları akikten bıçaklar ve şişeler altlarında Çin lakesinden yapılmış yuvarlak altlıklar; ama parlak ve diş diş kenarları yaldızlı kovalara çiçekler konmadan da edilememişti. Bütün bu eski şeyler çok hoşuma gitti, hele duvarları kaplayan

Reveillon* kağıtlarına, bunların çiçekli çiçekli kenarlarına bayıldım. Sevinçten içim içime sığmıyor, yalnızlığın ve yeknesak bir hayatın onunla benim arama koyduğu içinden çıkılmaz güçlükleri göremiyordum. Onun yanında, sağında oturmuştum, bardağına şarap koyuyordum. Evet, ne umulmaz, ne

* Fransız jhtilali'nden önce iyice ünlenmiş bir kağıt fabrikası.

beklenmedik bir mutluluktu bu! Elbisesine sürünüyordum onun, ekmeğjni yiyordum sofrasında. Şu yanyana geçen üç saatin sonunda hayatım onun hayatına karışmıştı artık! Kısacası, o müthiş öpüşle, karşılıklı utancımız olan o bir çeşit sırla bağlanmıştık. Şerefli bir alçaklık içindeydim: Kont'un hoşuna gitmeye çalışıyordum, o da bütün dalkavukluklarımdan hoşlanıyordu; köpeği okşamalı, çocukların en ufak isteklerini yerine getirmeye hazır olmalıydım, çemberler, akik bilyalar getirmeliydim onlara, at gibi binebilirlerdi de üstüme, bana kendilerine ait bir şeymiş gibi bakıp, istediklerini yaptırmadıkları için kızıyordum onlara. Aşkın da sezgileri vardır dehanınki gibi; sertliğin, asık suratlılığın, düşmanca tavırların bütün umutlarımı suya düşürebileceğini hissediyordum.

Bütün yemek benim için iç sevinçlerle dolu olarak geçti. Kendimi onun evinde gördüğüm için, onun gerçekten soğuk tavırlarını da Kont'un nezaket perdesi arkasında saklanmış ilgisizliğini de fark etmeme olanak yoktu. Hayat gibi aşkın da bir bulûğ çağı vardır, o çağ boyunca kendine yeter. Tutkunun gizli fırtınalarıyla uyumlu olan, ama hiç kimsenin aşk hakkında hiçbir şey bilmeyen onun bile, anlayamayacağı bazı acemi cevaplar verdim. Bir rüya gibi geçti bundan sonrası. Ve bu güzel rüya, sıcak, kokulu bir akşamüstü, ayışığı altında çayırları, kıyıları ve tepeleri süsleyen beyaz dekorlar ortasında İndre suyunu geçerken, sona erdi; bilimsel olarak nasıl adlandırıldığını bilmediğim bir yeşil kurbağanın belli zaman aralıklarıyla söylediği o duru, hüzün dolu ve tek şarkı vardı kulaklarımda. O zamana kadar duygularımın çarpa çarpa köreldiği bu mermer duygusuzluğunu, bir süre sonra başka yerde de olduğu gibi, orada anladım; hep böyle mi olacak, diyordum kendi kendime; kaçınılması olanaksız bir etki altında gibiydim; geçmiş günlerimin uğursuz olayları, tatmış olduğum bu bütünüyle kişisel olan zevklerle çatışıyordu:

Frapesle'e varmadan önce Clochegourde'a baktım, aşağıda, ırmakta bir kayık gördüm, bir dişbudak ağacına bağlanmıştı; sallanıyordu. Touraine'de tone (kelek) derler bu kayıklara. Kont de Mortsauf a ait bu kayık, arasıra balığa çıkarken kullanılıyordu.

Kimsenin bizi dinleme tehlikesi olmayan bir yere gelince Mösyö de Chessel:

- Sanırım, dedi. Aradığınız o güzel omuzları bulup bulmadığınızı sormaya lüzum kalmadı artık; Mösyö de Mortsauf un gösterdiği güzel kabulden dolayı doğrusu kutlamak gerek sizi. Hani, aşkolsun, daha ilk hamlede hedefe ulaştınız. Bu cümleyle, bir de daha önce bahsettiğim sözlerle, kırık yüreğim canlanı-verdi. Clochegourde'dan ayrıldığımızdan beri tek kelime söylememiştim; Mösyö de Chessel bu susuşumu mutlu oluşuma bağlıyordu.

Zaptedilmiş bir tutkunun etkisiyle konuşuyormuşum duygusunu uyandırabilecek alaylı bir eda ile:

- Nasıl yani? diye karşılık verdim.
- Kont de Mortsauf, kim olursa olsun, hiç kimseye bu kadar iyi bir kabul göstermemiştir.

Bu son sözün arkasındaki burukluğu sezmiştim:

- Ne yalan söyleyeyim, dedim. Ben de şaşmış durumdayım bu kadar iyi karşılanmış olmama.

Gerçi toplum hayatının incelikleri konusunda Mösyö de Chessel'in içindeki duygunun nedenini kavrayamayacak kadar acemiydim, ama bunu açığa vuruş tarzı beni iyice sarsmıştı. Misafiri olduğum bu adamın Durand adını taşımak gibi sakat bir tarafı vardı; ihtilal sırasında dev bir servet yapan ve ünlü bir fabrikatör olan babasının adını inkar ederek gülünç bir duruma düşürmüştü kendisini. Karısı birçok parlamento üyesi yetiştirmiş

ve Parisli birçok hukukçu aile gibi Kral IV. Henri zamanında burjuva olmuş Chessel'lerin biricik mirasçısıydı. Pek hırslı bir adam olan Mösyö de Chessel, can attığı yüksek mevkilere erişmek için asıl adını, Durand'ı, öldürmek istedi. İlkin Durand de Chessel olduydu adı, sonra Dr. de Chessel haline geldi, böylece Mösyö de Chessel olarak anılmaya başlamış oluyordu. Restorasyon çağında XVIII. Louis'in verdiği fermanlar sayesinde

kont unvanlı bir majorat* kurdu. Çocukları onun gösterdiği cesaretin -bu cesaretin büyüklüğünü bilmeden- meyvelerini toplayacaklardı. Alaycı bir prensin şu cümlesi çok defa ağırlığı altında ezmişti onu: "Mösyö Chessel'e Durand olarak az rastlanır." Tours' luları uzun zaman eğlendirmişti bu söz.
Sonradan görme insanlar maymunlar gibidirler, bir maymunun becerikliliği vardır onlarda: Bakarsınız yukarılara tırmanıyorlar, tırmanma sırasındaki çevikliklerine hayran olursunuz, ama zirveye ulaştıkları zaman artık yalnız ayıp yerleri görünmeye başlar. Mösyö de Chessel'in kişiliğinde gizli kalan taraf, hırsın kabarttığı birtakım aşağılıklardan ibaretti. Senato üyeliği ve o, şimdiye kadar birbirine kavuşmayan iki çizgi halinde uzamışlardı. Bir iddia ileri sürmek, ve o iddianın doğrulanmasına çalışmak, güçlü insanların cüretinden başka bir şey değildir; ama açıkça ifade edilmiş iddialarının aşağısında kalmak sıradan insanların besini olan sürekli bir bayağılıktır. İşte Mösyö de Chessel de güçlü insanların dümdüz doğrultusunu izleyemedi: İki defa milletvekili oldu, iki kere seçimlerde yenilgiye uğradı; dün bir genel müdürse, bugün bir hiç oldu, bir vali bile olamadı, başarıları ve yenilgileriyle mizacı bozuldu, yüreğinde hırslı ve sakat insanlara özgü bir kin birikti hayata karşı. Kibar, espri sahibi ve büyük çapta işlerin altından kalkacak güçte bir adam
* Majorat: Bir asalet unvanına bağlı olan ve o Unvanla birlikte ailenin büyük oğluna geçen mal. Evladiye.

olduğu halde, Mösyö de Chessel, kimbilir belki de yerli halkın zamanını dedikodu ile geçirdiği Tours'da esmekte olan kıskançlık rüzgârına kurban olmuş ve başkalarının başarılarını dudak bükerek karşılayan, övmekten çok yermekten hoşlanan kimselerin giremedikleri yüksek toplum katlarında kendisine bir yer yapmamıştı. Daha azını isteseydi, belki daha çoğunu da elde ederdi, ama yazık ki hiç eğilmeyecek kadar üstündü. O sıralarda Mösyö de Chessel'in hırsının güneşi doğmak üzereydi, çünkü büyük tavırlar takınması yalandandı, ama bana karşı davranışı kusursuzdu. Öte yandan pek basit bir sebepten hoşuma gitmişti bu adam: Dinlenme fırsatını ömrümde ilk defa onun evinde buluyordum. Gösterdiği ilgi, zayıf da olsa, benim gibi terk edilmiş bir çocuğa baba sevgisine eş bir şey gibi gelmişti. Burada karşılaştığım konukseverlik, o zamana kadar beni ezmiş olan ilgisizikle öyle bir zıtlık yaratıyordu ki, böyle zincirsiz bir halde ve sanki okşarcasına yaşamaktan çocukça bir minnettarlık duyuyordum. Bunun için, Frapesle şatosunun sahipleri mutluluk güneşinin doğduğu o ilk günlerime kadar karışmışlardır ki, yeniden yaşamayı onca sevdiğim anılarıma ne zaman dalsam onlara da rastlarım hep. Sonraları, özellikle biraz önce bahsettiğim kralın fermanı meselesinde, Mösyö de Chessel'e bazı hizmetlerde bulunmak zevkini tattım. O, bazı komşularının hoş karşılamadıkları bir gösteriş ve saltanat içinde kullanıyordu servetini; canı istediği zaman güzel atlarını, zarif arabalarını yenileyebiliyordu; karısının tuvaletine gösterdiği aşırı özene ise diyecek yoktu; o yörelerde âdeta olduğundan fazla hizmetçi kullanıyor, konuklarını cömertçe ağırlıyordu. Kısaca bir prens gibi yaşıyordu oralarda. Frapesle malikanesinin toprağı uçsuz bucaksızdı. Komşusunun bütün saltanatına karşılık Touraine'de yük arabasıyla tatar arabası arası bir şey olan aile arabasıyla yetinmek, servetinin azlığı yüzünden şatosunun çevresindeki toprakları bile ektirmek zorunda kalan Kont de Mortsauf, krallık lütuflarının

ailesini beklemedik bir varlığa kavuşturduğu güne kadar tam bir Tours'lu olarak kalmıştı. İşte arması Haçlı Seferleri zamanından kalan yıkılmış bir ailenin küçük oğluna böyle hüsnü-kabul göstermekle büyük serveti hor görüyor, soylu olmayan komşusunun korularını, sürülü topraklarını, çayırlarını küçültmüş oluyordu. Mösyö de Chessel de Kont'un bu davranışını iyi anlamıştı elbet. Bunun için her zaman nezaket çerçevesi içinde görüştüler, ama İndre ırmağı ile birbirinden ayrılan ve hanımlarının pencerelerinden birbirlerine işaret edebilecekleri kadar yakın olan iki malikane arasında, Clochegourde ile Fraseple arasında günlük bir münasebet, bir yakınlık kurulamadı.
Kıskançlık, Kont de Mortsaufun içinde yaşadığı yalnızlığın tek sebebi değildi. İlk öğrenimi, büyük aile çocuklarının çoğunun gördüğü gibi bir öğrenim olmuştu: Sosyete görgüleriyle, saray töreleriyle, yüksek mevkilerde bulunmuş olmakla tamamlanan eksik, yüzeyde bir eğitim. Mösyö de Mortsauf, tam ikinci öğrenim çağının başlayacağı sıralarda göç etmiş, bu yüzden eğitiminin bu dönemi de yarım kalmıştı. Krallığın Fransa'da yakında yeniden kurulacağına inananlardandı o. Bu inanç yüzündendir ki sürgün yılları onun için en feci cinsten bir işsizlik halini almıştı. Gösterdiği cesaretle en sadık unsurlardan biri olduğu Conde ordusu yenilgiye uğrayınca, yine de krallığın beyaz bayrağı altına döneceği günleri bekledi hep, bazı

göçmenler gibi ticari ya da sanai çalışmalara girmeye kalkmadı. Kimbilir, bayağı bulduğu işlerde çalışarak, ekmeğini kazanmak için adından vazgeçmek cesaretini göstermedi belki de. Geleceğe yönelmiş sarsılmaz umutları, belki bir de içindeki onur duygusu, yabancı devletlerin hizmetinde bulunmasına engel oldu. Ama duyduğu acılar cesaretini aşındırmış bulunuyordu. Üstüste kınlı kırılı-veren umutların ardından yarı aç, yarı tok olarak yapılan uzun yürüyüşler sağlığını bozmuş, ruhuna bir güçsüzlük vermişti.

Giderek, yoksulluğu son noktasına vardı. Bazı kimseler için bir güç kaynağı olur sefalet, ama bazılarını iyice uyuşturduğu da doğrudur. Kont bu ikincilerdendi. Macaristan yollarında sürünen, Prens Esterhazy'nin çobanlarıyla bir koyun budunu paylaşan, prensten asla kabul etmeyeceği ve Fransa'nın düşmanlarının elinden çok kereler reddetmiş olduğu ekmeği bir yolcu sıfatıyla isteyen bu zavallı Tours'lu beyzadeye karşı hiçbir hınç duymadım içimde, hatta zaferde gülünç duruma geldiğini gördüğüm zaman bile. Çektiği müthiş acıları okumuştum Mösyö de Mortsaufun ağarmış saçlarında. Bende sürgünlere karşı, onları yargılamayacak kadar, bir yakınlık duygusu vardı. Kont Fransızlara ve Tours'Iulara özgü neşesini yitirmiş, kederli bir insan olmuştu. Almanların bilmem hangi düşkünler evinde Allah rızası için bakılmıştı. Bir karın zarı iltihabından ileri geliyordu hastalığı; çok defa insanı götüren bir hastalıktır bu, iyileştiği zaman da mizaç değişiklikleri, hemen her zaman da hıpokondri belirtileri bırakır hastada. Ruhunun en ıssız köşelerinde saklı bulunan ve yalnız benim keşfettiğim aşkları, yalnız hayatını değil, aynı zamanda geleceğini de mahveden birtakım aşağılık serüvenlerden ibaretti. On iki yıllık sefaletten sonra, Na-poleon'un, Fransa'ya dönmesini mümkün kılan kararı üstüne, gözlerini oraya çevirmişti. Rhin'i geçerken bu çilekeş yaya, Strazbourg kilisesinin çan kulesini görünce birden bayılacak gibi olmuş. "Canı yanan çocuk nasıl 'anne!' diye bağırır, ben de öyle: Fransa! Fransa! İşte Fransa! diye bağırdım," demişti bana. Doğmadan önce zengin olan bu adam şimdi alabildiğine yoksuldu; bir alaya kumanda etmek, ya da devlet işlerini çevirmek için hazırlandığı halde şimdi otoritesiz ve geleceği sönmüş bir haldeydi. Sağlam ve güçlü doğmuştu, oysa şimdi sakat ve yıpranmış bir halde dönüyordu. Kendisini, insanların ve olayların hiçbir etki altında olmadan büyüdükleri bir ülkenin orta yerinde bulunca, her şeyini, hatta maddi ve manevi güçlerini yitirmişti.

Servetten yoksun oluşu, adını da ağır bir yük haline getiriyordu. Sarsılmaz kanıları, Conde ordusundaki geçmişi, kederleri, anıları, kaybolan sağlığı, alaycı bir ülke olan Fransa'da pek de önemsenmeyen bir alınganlık kazandırmıştı ona. Yarı ölü bir halde, Mains'e geldi, burada belki de iç savaşın karışıklıklarından doğmuş bir rastlantı eseri olarak, ihtilal hükümeti oldukça büyük bir çiftliği sattırmayı unutmuştu; çiftliğin işlerine bakan adam da kendine mal sahibi süsü vererek saklamıştı burasını. Çiftliğin yanında, Givry şatosunda oturmakta olan Lenoncourt ailesi Kont de Mortsaufun sürgünden döndüğünü haber alınca, Dük de Lenoncourt gidip kendisini görmüş, oturacak bir yer hazırlanıncaya kadar, bir süre Givry'de kalmasını teklif etmişti. Lenoncourt ailesi burada birkaç ay içinde kendine gelen ve bu ilk molada acılarını gizlemek için büyük çabalar gösteren Konta karşı soylu insanlara yakışır şekilde davranmıştı. Lenoncourt'lar büyük servetlerini kaybetmiş bulunuyorlardı. Adından dolayı, Mösyö de Mortsauf kızları için iyi bir kısmet sayılabilirdi, Matmazel de Lenoncourt da kendisini, otuz beş yaşında olduğu halde hastalıklı ve çökmüş bir adamla evlendirmelerine karşı gelmek şöyle dursun, ayrıca bir de memnun oluyor görünmüştü. Evlenirse, kendisini kızı olarak kabul eden teyzesiyle, Prens de Blamont-Chauvry'nin kızkardeşi Düşes de Verneuil ile bir arada oturmak hakkını elde edecekti.
Düşes de Bourbon'un pek yakın dostu olan Madam de Verneuil, dindar bir çevreye mensuptu. Bu çevrenin ruhu da meçhul filozof diye anılan Mösyö Saint-Martin'di*. Bu filozofun müritleri mistik illüminizmin yüksek kurallarına göre öğütlenen erdemleri hayata uygulamakla meşguldüler. Bu felsefe tanrısal dünyaların anahtarını verir; varlığı, insanı yüce kaderlere doğru
* Louis-Claude de Saint-Martin, illüminizmi yayan ve kendisine "meçhul filozof denen zat. (1743-1803).

sürükleyen değişmelerle açıklarlar; görevi, meşru bataklıklardan kurtarır; hayatın acılarını quaker'in* bozulmayan katlanma gücü ile karşılar, göğe götürdüğümüz meleğe annelik duygusuna ilişkin esinler vererek acılara karşı aldırış etmemizi buyurur. Gelecek kaygısı taşıyan bir stoacılıktır bu. İçten dua ve temiz

sevgi, Roma kilisesinin Katolikliğinden ilkel kilise Hıristiyanlığına geçmek için çıkan bu inancın temel unsurlarıdır. Bununla birlikte Matmazel de Lenoncourt, teyzesinin de hiç ayrılmadığı resmi dine bağlı kaldı. İhtilalin fırtınalarından çok güç durumlara düşen Düşes de Verneuil; ömrünün son günlerinde iyice dindar kesilmiş, ve Saint-Martin'in sözleriyle anlatmak istersek, bu coşku da sevgili kızının ruhuna tanrısal aşkın ışığını ve iç sevincin özsıiyunu dökmüştü. Kontes de, teyzesi öldükten sonra, onun zamanında Clochegourde'a sık sık gelen bu barış ve erdem adamını birçok kereler konukladı. Saint-Martin, son kitaplarının Tours'da Letourmy tarafından basılışına Clochegourde'den nezaret etmişti. Hayatın dikenli geçitlerinden geçmiş yaşlı kadınların bilgeliğinden kazandığı esinlerle, Madam de Verneuil, onun da kendine göre oturacak bir evi olsun diye Clochegourde'u yeni evlenen yeğenine bağışlamıştı. Yaşlı insanların sevimli olunca iyice kusursuzlaşan inceliğiyle. Düşes burada kendisi oturduğu sırada Kontesin kalmakta olduğu odanın üstündeki odayla yetinerek her şeyi yeğenine bıraktı. Sonra sanki birden gelen ölümü, yeni evlilerin sevincini yas tülleriyle örtmüş, gelinin vehimli ruhuna da, Clochegourde'e da silinmez keder izleri işlemişti. Kontesin Touraine'e yerleştiği ilk günler, hayatının mutlu bir dönemi değilse de, üzüntüsüz geçen tek zaman parçası olmuş.
Mösyö de Motsauf, yabancı memleketlerde geçirdiği sıkıntılı günlerden sonra, önünde rahat bir gelecek görmenin
* Quaker: İngiltere'de ve Amerika'da yayılmış bir din mezhebine mensup kimse.

sevinci içinde, ruhsal bir nekahat dönemine girmiş gibiydi; bu vadide çiçeklenmiş bir umudun baş döndürücü kokusunu ekmişti içine: Servetini düşünmek zorunda olduğundan tarım çalışmaları için hazırlık yapmış, hatta ilk sıralarda yüreğinde bir ferahlama sevinci de duymuştu; ancak Jacques'in doğuşu bugünü de yarını da mahveden bir yıldırım darbesi olmuştu... Bebeğin yaşamayacağını söylemişti doktor. Kont bu hükmü özenle gizlemişti anneden. Daha sonra da kendisini muayene ettirmişti doktora; ve umut kırıcı cevaplar almıştı ondan. Madeleine'in doğuşu bunları haklı çıkaracaktı. Bu iki olay, önünden kaçılmaz kader üzerinde bir çeşit iç kesinlik sağlayan bu iki kanıt, eski sürgündeki hasta eğilimleri çoğalmıştı. Kendisi bir daha yanmamak üzere sönmüş bulunuyordu, yanıbaşında ise kırılmış, analığın sıkıntılarına katlanıp da nazlarını hiç tatmayan, temiz, bahanesiz, genç bir kadın vardı; eski hayatının, üzerinde yeni yeni acıların baş verdiği bu toprağı yüreğine yığılarak onu tıkamış ve yıkılışını tamamlamıştı işte. Kontes, onun bugünkü haline bakarak geçmişi görmüş, geleceği okumuştu. Kendini suçlu bulan bir insana mutluluk vermek kadar güç bir şey yoktur aslında, ama Kontes meleklere özgü olan bu işi üstlenmişti. Bir gün içinde, bütün acılara katlanabilecek biri haline gelmişti. Dibinde gökyüzünü hâlâ görebildiği uçuruma indikten sonra, bir rahibenin herkes için aldığı göreve tek bir adam için bağlanmış, Kontu kendi kendisiyle uzlaştirabil-mek için, onun kendinin bile bağışlayamadığı kusurunu bağışlamıştı. Kont gitgide cimrileşmiş, o da, ne yapsın, bütün yoksunluklara, katlanır olmuştu. Aldatılmaktan korkuyordu Kont, toplum hayatını ancak nefret etmek için tanıyan bütün insanlar gibiydi; Kontes ise bu tavra karşı köşeye çekilmekle cevap vermişti, onun kuşkularına hiç ses çıkarmamıştı. Konta iyi şeyler istemek için kadınca kurnazlıklar kullanmıştı, o da böylece kendisinin yüksek fikirler taşıdığı kanısına varıyor, hiçbir yerde ta-damayacağı üstünlük zevkini evinde çıkarıyordu. Daha sonrala-

rı, evlilikleri eskiyince, kocasının bu berbat ve dedikoducu yerde çocuklarına zarar verebilecek isterik bir ruh taşıdığını anlayınca, Clochegourde'dan hiç dışarı çıkarmamaya karar vermişti Kontes. Böylece, hiç kimse Mösyö de Mortsauf un gerçek yetersizliğini fark edemezdi, çünkü ondaki yıkıntıları, karısı, sarmaşıktan kalın bir mantoyla süslemiş bulunuyordu. Kontun, pek hoşnutsuz denemezse de, aslında kolay hoşnut edilemeyen, değişken mizacı karısının varlığında yumuşak ve kolayca sızabilir bir toprağa rastlamış, merhemlerinin serinliğiyle gizli yaralarının yumuşamış olduğunu görerek uzanıvermişti o toprakta.
Bu tarihçe, Mösyö de Chessel'in saklamaya çalıştığı bir küskünlük sebebiyle söylediği sözlerin kısa bir özetinden başka bir şey değildir. Sahip olduğu görgü, ona Clochegourde şatosunda gömülü sırların birkaçını keşfettirmişti. Madam de Mortsauf takındığı yüce tavırlarla başkalarını aldatabilirdi, ama aşkın seziş yüklü duyarlığını aldatmasına olanak var mıydı? Küçük odama çekildiğim zaman, içimdeki gerçek sezgisi beni yatağımdan sıçrattı; odasının pencerelerini görebildiğim halde, burada, Fra-pese'de, ondan uzakta olmaya

dayanamadım, kalkıp giyindim; sessizce aşağı indim; helezonlu bir merdiveni olan bir kulenin kapısından geçerek şatodan çıktım. Gecenin serinliği ferahlık vermişti içime. İndre ırmağının karşı kıyısına vardım. Azay tarafındaki son penceresinde bir ışık parlayan Clochegourde şatosunun önündeki o mutlu kayığın yanına geldim. Eski görüntülerime yeniden kavuştum, ama bu defa sakindi her şey; bu defa aşk gecelerinin şairinin sesi de, su bülbülünün tek notalı ezgisi de karışıyordu işe. İçimden fikirler kopuyor, o zamana kadar güzel geleceğimi örten kara örtüleri kaldırarak süzülüyordu hayaletler gibi. Ruhum da, duygularım da aynı büyünün etkisi altındaydı, isteklerim nasıl da uzanıp gidiyordu ona kadar! Bir delinin aynı şeyi durmadan tekrarlaması gibi, şu sözler düşmü-

yordu ağzımdan: "Benim olacak mı o?" Gerçi evren daha önce de büyüktü benim için, ama işte o gün bir de eksen bulunmuş oldu evrene... Arzuymuş, emelmiş, ne varsa ona bağlandı bütün; kırık yüreğini onarabilmek için onun her şeyi ben olayım istedim. Onun pencereleri altında, değirmenlerin çarklarından boşalan suların mırıltısı içinde, Sache'nin çan kulesinde vuran saatlerle kesilen bu gece nasıl da güzeldi! Bu yıldızlı goncanın hayatımı aydınlattığı pırıl pırıl gecede, Cervantes'in ünlü eserinde okurken alay ettiğimiz, ama aşka doğru ilk adımlarımızı da onunla birlikte attığımız zavallı Kastilya şövalyesininki gibi bir inançla nişanladım ruhumu. Gökteki ilk parıltıyı, ilk kuş sesini fark edince Frapesle'in bahçesine döndüm, kimsecikler görmemişti beni; kimsecikler anlamamıştı sıvıştığımı; yattım, çanın yemek saatinin geldiğini haber verdiği vakte kadar uyudum. Yemekten sonra, havanın bütün sıcağına rağmen, îndre'i ve adalarını, vadiyi ve yamaçları bir kere daha görürüm diye çayıra indim; gören de beni buralara iyice hayran biri sanırdı; parlamış bir atla yarışırcasına bir solukta vardım aşağıya, kayığıma, söğütlerime, Clochegourde'uma kavuştum. Öğle vakti kırlar nasıl olur, işte burada da her şey öyleydi: sessiz ve ürpertili. Ağaçların kıpırdamayan yaprakları göğün mavi zeminine teker teker çizilmiş gibiydi; ışıkla yaşayan böcekler, yeşil yusufçuklar, kanta-ritler, dişbudak ağaçlarına, sazlarına uçuyorlardı; ve gölgeliklerde geviş getiren sürüler, bağların sıcaktan kavrulan kırmızı toprağı, eğik yüzeylerden kayan karayılanlar. Uyumadan önce öylesine serin ve şirin olan bu manzara nasıl da değişmişti şimdi. Birdenbire kayıktan dışarı atladım. Kontun kapısından çıktığını görür gibi olduğum Clochegourde'un çevresinde dolaşırım diye yokuşu tırmandım. Yanılmıyordum, Kont bir çitin yanından yürüyor, hiç şüphesiz ırmak boyunca uzanan Azay yoluna açılan bir kapıya doğru gidiyordu.
- Bu sabah nasılsınız Sayın Kont?

Mutlu bakışlarla baktı yüzüme, kendisine böyle seslenil-diğini pek sık işitmiyordu herhalde.
- İyiyim, dedi; bu sıcakta dolaşmaya çıktığınıza bakılırsa çok seviyorsunuz kırları.
- Beni burada açık havada yaşayayım diye gönderdiler ya.
- İyi. Benimle gelip çavdarın nasıl biçildiğini görmek ister misiniz?
- Memnuniyetle, diye kabul ettim. Ama, ne saklayayım, çok cahilim bu konularda. Çavdarı buğdaydan, kavağı akçakavaktan ayırt edemem, ekip biçme konusunda da hiçbir şey bilmiyorum.
Neşeli bir hareketle geri döndü:
- İyi ya işte, dedi. Gelin sizde. Yukarıdaki küçük kapıdan girin.
Çit boyunca o içeriden yürüdü, ben dışarıdan.
- Mösyö de Chessel'in yanında hiçbir şey öğrenemezdiniz, dedi bana; çok yüksek bir asilzadedir o; kahyasının verdiği hesapların dışında kalan şeylerle meşgul olamaz.
Avlularını, binalarını, dinlenme yerlerini, meyve bahçelerini, bostanlarını gösterdi bana. En sonunda, beni, ırmağın yanında, akasyalı, japon yıldızlı yola götürdü; burada, yolun öbür ucunda Madam de Mortsauf u gördüm, bir sıraya oturmuş iki çocuğuyla ilgileniyordu. Bu titreyen yaprak kümeleri arasında bir kadın ne kadar güzeldir! Benim gösterdiğim bu safça acele karşısında şaşırmıştı belki de, rahatını hiç bozmadı, çünkü nasıl olsa yanına gideceğimizi biliyordu. Kontla birlikte vadinin manzarasını bir de buradan seyrettik, hayran oldum; vadi, daha önce baktığımız yüksekliklerdeki görünüşlerden tamamıyla ayrı bir

manzara sunuyordu. İsviçre'den bir köşe diyebilirdiniz, buradan bakınca, İndre'e karışan derelerin aktığı çayır, bütün uzunluğun-ca görünüyor, sonra buğulu vadi içinde kaybolup gidiyordu. Montbazon tarafından, yeşil bir alan göz alabildiğine uzanıyor, bütün öbür taraflarda ise tepeler, ağaç kümeleri, kayalıklar, bakışlarınıza set çekiyordu. Madam de Mortsauf u selamlamak için ilerledik. Bu sırada o Madeleine'in okumakta olduğu kitabı yere bıraktı, sarsıla sarsıla öksürmeye başlayan Jacques'i kucağına aldı.
Yüzü sararmıştı Kontun:
- Neymiş? Ne var? diye atıldı.
- Boğazı ağrıyor, dedi. Bir şey değil, geçer.
Hem başını, hem sırtını tutmaktaydı çocuğun: bu zavallı yaratığa hayat sunan iki ışın çıkıyordu gözlerinden.
- İnanılır şey değil sizin bu ihtiyatsızlığınız, dedi Kont sert bir ifadeyle... Çocuğu ırmağın soğuğuna karşı tutuyorsunuz, taştan bir sıra üstüne oturtuyorsunuz.
- Ama, babacığım, bank yanıyor sıcaktan! diye bağırdı Madeleine.
- Yukarıda sıcaktan bunalmışlardı, dedi Kontes. Kont bana baktı.
- Kadınlar hep haklı çıkmak isterler! dedi.
Bu sözlerini kabul edip etmediğimi bakışlarımla bildirmekten kaçınmak için, boğazı ağrıdığından şikayet eden Jacques' ı seyrediyordum; annesi alıp götürdü çocuğu. Yalnız bizden ayrılmadan önce kocasının şöyle söylediğini duydu:
- Dünyaya böylesine hastalıklı çocuklar getiren kimse, onlara bakmasını da bilmelidir!
Son derece haksız sözlerdi bunlar; ama Kontun özsever-

ligi, kabahati karısına yükleyerek kendisini haklı çıkarma yönünde beliriyordu. Kontes yokuşlardan, merdivenlerden uçar gibi çıktı. Camlı kapıdan içeri girerek kaybolduğunu gördüm. Mösyö de Mortsauf, başı öne eğik, düşünceli, bir sıraya oturmuştu; katlanılmaz bir durumda kalmıştım ben de; ne yüzüme bakıyor, ne de bir kelime söylüyordu. Yakınlığını kazanmak için bel bağladığım bu gezinti suya düşmüştü. Hayatımda bundan daha müthiş bir çeyrek saat geçirdiğimi hatırlamıyorum. "Gideyim mi, gitmeyeyim mi?" diyor, boyuna ter döküyordum. Gidip Jacques'in iyileşip iyileşmediğini sormayı bile unutması için kimbilir ne hazin düşüncelere dalmıştı. Birden yerinden kalktı, yanıma geldi. Şirin vadiye bakmak için arkamızı döndük.
- Gezintimizi başka bir güne bıraksak, Sayın Kont, dedim tatlılıkla.
- Çıkalım! diye karşılık verdi. Yazık ki böyle buhranları görmeye alışkınım; ben ki bu çocuğun hayatını kurtarmak için kendi canımı gık demeden vermeye hazırım.
- Jacques şimdi daha iyice, uyuyor, dostum! dedi o altın ses.
Madam de Mortsauf, ansızın yolun ucunda göründü, hınçsız, öfkesiz, geldi, deminki selamıma karşılık verdi.
- Bakıyorum, Clochegourde'u seviyorsunuz, buna memnun oldum, dedi.
Deminki haksız davranışını bağışlatmak isteyen Kont.
- îster misiniz, ata atlayıp Mösyö Deslandes'ı çağırmaya gideyim? dedi.
Kontes:
- Hiç merak etmeyin, diye karşılık verdi. Jacques bu gece hiç uyuyamamıştı da ondan oldu bu. Çok sinirli bu çocuk;

kötü bir rüya görmüş, sabaha kadar onu uyutabilmek için masal anlattım durdum. Öksürüğü de tamamıyla asabi. Yatıştırıcı bir hap verdim, yeniden uyudu.
Kont karısının ellerini avuçlarının içine aldı, gözleri yaşarmıştı:
- Zavallı kadın! dedi. Bundan hiç haberim yoktu.
- Böyle önemsiz şeylere ne diye üzülürsünüz. Gidip çavdarlara baksanıza. Biliyorsunuz, siz orada bulunmadınız mı, ekin demetleri kaldırılmadan yabancı kimselerin tarlaya girmelerine müsaade ederler.
- Bu benim için ilk tarım dersi olacak Madam, dedim ona.
Halk arasındaki deyimiyle memnuniyetinden ağzı kulaklarına varan Kontu göstererek:
- İyi bir öğretmene düşmüşsünüz, dedi.
İki ay sonra öğrendim onun o geceyi büyük sıkıntılar içinde geçirdiğini ve çocuğun kuşpalazına yakalanmış olmasından korktuğunu. Bense, aynı gece o kayığa binmiştim, aşk düşüncelerine dalmış, hafiften hafiften

sallanıyordum. Ölüm işaretleriyle altüst olan alnını aydınlatmakta olan mumun ışığını hayran hayran seyredişimi belki de penceresinden görür, diyordum. Gerçekten o günlerde Tours'da bir afet halini almıştı kuşpalazı; büyük zararlar veriyordu. Kapıya geldiğimiz zaman Kont üzgün bir sesle:

- Madam Mortsauf bir melektir! dedi.

İyice sarstı beni bu sözler. Henüz sadece yüzeyden tanımıştım bu aileyi; bu gibi hallerde genç ruhların kapılacağı son derece doğal bir pişmanlık, bana: "Bu derin huzuru ne hakla bulandırmaya çalışıyorsun?" diye bağırdı.

Kolayca inandırabileceği genç bir dinleyiciye rastladığından son derece memnun olan Kont, bana Bourbon'ların dönüşünün Fransa'ya hazırladığı gelecekten bahsetti. Konudan konuya atlayarak gelişigüzel konuşuyorduk; bu arada çocukça fikirler ileri sürdü, tuhaf bir şekilde hayret ettim bunlara. Matematik kesinliğe ulaşmış bazı gerçeklerden hiç haberi yoktu; bilgili insanlardan korkuyordu; başkalarının üstünlüklerini inkar ediyordu; ilerlemelerle, belki de haklı olarak, alay ediyordu; kısacası, içinde birçok dertler bulunduğunu gördüm bu adamın; bu dertleri deşmemek için çok ihtiyatlı davranmak gerektiğini anladım; onunla yapılan uzun bir konuşma bu yüzden doyurucu bir kafa çalışması haline geliyordu. Ondaki noksanları sezer sezmez. Kontesin bunları okşamak için gösterdiği yumuşaklığı göstererek ben de duruma uydum. Hayatımın başka bir döneminde olsaydı muhakkak ki kırardım onu; ama bir çocuk kadar sıkılgandım, hiçbir şey bilmediğimi, ya da yetişkin insanların her şeyi bildiklerini sanıyordum, bu yüzden bu sabırlı çiftçinin Cloche-gourde'da elde ettiği parlak başarılar karşısında ağzım açık kalıyordu. Hayran hayran dinliyordum tasarılarını. Kısacası, farkında olmadan yaptığım bu pohpohlamalar sayesinde bu yaşlı kişizadenin sevgisini kazandım; bu güzel toprağı, onun durumunu hayranlıkla övüyor, bu yeryüzü cennetini göklere çıkarıyor, Frapesle şatosundan kat kat üstün tutuyordum.

- Frapesle ağır bir gümüş takımdır, dedim ona; Cloche-gourde ise içinde kıymetli taşlar bulunan bir mahfaza.

Daha sonraları sahibinin adını da anmayı ihmal etmeyerek sık sık söylemişti bu cümleyi.

- Öyle ama, diyordu. Biz gelmeden önce burası pek acınacak bir durumdaydı.

Yeni diktiği ağaçlardan, fidanlıklardan bahsettiği zaman iyice kulak kesiliyordum. Kır işlerinin cahiliydim, araçların

fiyatları hakkında, işletme usulleri konusunda soru üstüne soru yöneltiyordum ona; o da bana bu kadar ayrıntıyı öğretmekten büyük bir şevk duyuyordu.

- Peki ama, diyordu hayretle. Okulda size ne öğretiyorlar?

Daha o gün, akşam, eve dönünce karısına:

- Mösyö Felix çok sevimli bir genç! demişti.

Akşam, anneme bir mektup yazdım. Frapesle'de kaldığımı bildirdim, elbise ve çamaşır göndermesini istedim. O sıralarda tamamlanmakta olan ihtilalden habersiz olduğum ve ileride kader çizgim üzerinde yapacağı etkiyi bilmediğim için, Paris'e döneceğim, hukuk öğrenimime devam edeceğim umudundaydım; okul kasım ayının ilk günlerinde açılıyordu; demek önümde iki buçuk ayım vardı.

İlk sıralarda Kontla sıkı bir dostluk kurmaya çalıştım: bu dönem korkunç izlenimlerle doludur. Bu adamda sebepsiz bir öf-keleniverme, umutsuz durumlarda birden bir vaziyet alıverme gördüm ki, beni dehşete düşürdü. Onda, bir zamanlar Conde ordusunda yararlıklar göstermiş yiğit asilzadeye bazı dönüşler, olağanüstü durumlarda politika alanında bir bomba gibi patlayan ve dürüstlükle cesaretin yarattığı rastlantılar sayesinde; konağında yaşamaya mahkum bir adamdan bir d'Elbee, bir Bonchap, bir Charette yapan o iradelerin şimşeksi bazı belirtileri görülüyordu. Bazı varsayımlar karşısında, burnu kasılıyor, alnı parlıyor; gözleri kuvvetini hemen kaybedecek bir yıldırım saçıyordu. Böyle anlarda, hani gözlerimden aklımdan geçenleri anlayacak da, hiç düşünmeden tutup beni öldürüverecek diye ödüm kopuyordu. O sıralarda iyiden iyiye yumuşak bir insandım ben. İnsanları inanılmaz bir şekilde değiştiren irade, bende yeni yeni belirmeye başlamıştı. Aşırı isteklerim, bende, korkunun verdiği sarsılmala-

ra benzeyen birtakım duygu gerilimleri yaratıyordu. Mücadeleden yüz çevirecek adam değildim ama karşılıklı bir aşkın mutluluğunu tatmadan da öbür dünyayı boylamak istemiyordum. Önümdeki güçlüklerle içimdeki arzular birbirine paralel iki çizgi üstünde gitgide büyüyerek ilerliyordu. Bilmem ki nasıl anlatmalı duygularımı? Müthiş kararsızlıklar içinde bunalıyordum. Bir rastlantı bekliyordum, boyuna gözlemlerde bulunuyordum, kendimi sevdirmeyi başardığım çocuklarla içli dışlı oluyordum, evin halini iyice kavramaya çalışıyordum. Kont farkında olmadan, benim yanımda daha az çekingen olmaya başladı. Böylece onun mizacında meydana gelen ani değişmelere, sebepsiz derin kederlerine, acı ve kırıcı şikayetlerine, kindar soğukluğuna, içinde bastırdığı çılgınca hareketlerine, bir çocuk gibi inlemelerine, umutsuzluğa kapılmış insan haykırışlarına, beklenmedik öfkelerine yakından tanık oldum. Ruhsal evrende hiçbir şey mutlak değildir, bu özelliğiyle^^jrıaiJçl Ley rejidenaynlır: Etkilerin şiddeti, karakterlerin yaja^_bh^^rc^ğjrı_etj^nAj,Qrjkdığı-mız fikirlerin gücüyle uyumjıyıd>uxı.Penim, Clochegourde'la ilgi-lerimin devamı yani bütün geleceğim bu tuhaf iradeye bağlıydı. Şatodan içeri her girişimde, "Acaba bugün nasıl karşılayacak?" diye kendi kendime sorarken, o sıralarda daralması kadar açılması da kolay olan ruhumun neler çektiğini anlatamam. Bu karlı alında büyük bir fırtına kopacağını anladığım zamanlar, yüreğim nasıl ezilirdi birdenbire! Sürekli olarak korku içinde yaşamaktı bu. Böylece ben artık bu adamın hâkimiyeti altına girmiş bulunuyordum. Kendi acılarıma bakınca, Madame de Mortsauf un neler çektiğini sezinliyordum. Zaten onunla birbirimize anlamlı bakışlarla bakmaya başlamıştık; bazen o gözyaşlarını tutuyor, benimkilerden yaşlar damladığı oluyordu. Kontes ve ben, acı ile sınamış oluyorduk böylece. Gerçek hedeflerle, sessiz sevinçlerle, bazen batan, bazen su yüzüne çıkan umutlarla geçen o ilk kırk günlük süre içinde neler öğrenmedim ki ben! Bir akşam günbatımına

karşı oturmuş, dindar düşüncelerle gömülmüş buldum onu; güneş, vadiyi gözlerimizin önüne bir döşek gibi seriyor ve dorukları öyle'şehvetli bir kızıllığa boyuyordu ki tabiatın bütün yaratıklarını aşka çağırmasına aracılık eden o ilahiler ilahisini duymamaya olanak yoktu. Genç kız, kaybolup giden hülyalarını yeniden mi yaşıyordu yoksa? Genç kadın, gizli bir karşılaştırmanın acısını mı çekmekteydi? Halinde ilk itiraflara elverişli bir kendini bırakış var gibi gelmişti bana.

- İnsanın bazı günleri çok çetin olur! dedim.
- Ruhumu okudunuz dedi; ama nasıl oluyor bu?
- O kadar çok yönden benziyoruz ki birbirimize! diye cevap verdim. Acı ve zevk konusunda imtiyazlı olan, duyarlıkları büyük iç sarsıntılarıyla bütünüyle titreşen, tabiatlarıyla eşyanın özü arasında sürekli bir uyum bulunan o ender yaratıklardan değil miyiz ikimiz de? Bu tip insanları her şeyin uyumsuzluk içinde bulunduğu bir çevreye koyun, korkunç acı çektiklerini göreceksiniz; buna karşılık hoşlarına giden düşüncelere, duygulara ve yaratıklara rastladıkları zaman zevkleri büyük bir coşku haline gelir. Ancak, bizler için bir üçüncü durum vardır; bu durumun mutsuluklarını, ancak aynı hastalığa tutulmuş olan ve birbirlerini kardeşçe tanıyan kimseler kavrayabilir. İyinin de, kötünün de bize işlemediği bir durum söz konusu olabilir. O zaman, boşlukta kendi kendine çalarak duygularımızı belirten, sessizlik içinde kaybolup giden ezgiler çıkaran bir org sebepsiz yere coşkulara tutulur, hiçbir melodi yaratmadan sesler çıkarmaya başlar. Yokluğun faydasızhğına başkaldıran bir ruhun içine düştüğü bir çeşit çelişkidir bu, müthiş bir çelişki. Bilinmez bir yaradan kan boşanması gibi, besinsiz kalmış gücümüzün akıp gittiği birtakım yorucu oyunlar. Duygular, seller gibi akar gider; ve bundan, günah çıkaran papazın bile anlayamayacağı müthiş zaafiar, tarifsiz hüzünler doğar. Böyle değil mi bizim ortak acılarımız?

Titredi, günbatımına diktiği gözlerini oradan ayırmayarak karşılık verdi:

- Nasıl bilebiliyorsunuz bunları bu genç yaşta? Yoksa bir zamanlar kadın mıydınız siz?
- Ah! dedim içten kopan bir sesle. Uzun bir hastalık gibi geçmiştir benim çocukluğum.
- Madeleine'in öksürüğünü duydum, dedi, aceleyle ayrıldı yanımdan.

Kontes, sürekli olarak evinde gördü beni. Ama hiç kuşkulanmadı; iki nedeni vardı bunun. Bir kere bir çocuk kadar saftı o, ve fikrinin yanlış yollara doğru şaşmasına olanak yoktu. Sonra Kontu eğlendiriyordum ben, bu pençesiz ve yelesiz aslanın yemi olmuştum. Öte yandan, şatoya gidip gelmek için hepimize makul gelen bir sebep bulmuştum; tavla oynamayı bilmiyordum. Mösyö Mortsauf öğreteyim demiş, ben de kabul etmiştim.

Bunu kararlaştırdığımız zaman Kontes bana "İyi ama, kendinizi kurdun ağzına atıyorsunuz!" der gibi acımayla bakmaktan kendini alamamıştı. İlkin pek bir şey anlamamıştım bundan, ama üç gün sonra nasıl bir yükümlülük altına girdiğimi fark ettim. Çileli çocukluğumun meyvesi olan ve hiçbir şey karşısında yılmayan sabrım, bu zorlu deneyler sırasında olgunlaştı. Bana açıkladığı bir kurala uymadan bir oyun oynasam Kont benimle insafsızca alay etmekten çekinmiyor; oynamadan önce biraz düşünecek olsam ağır oynadığım için canının sıkıldığını söylüyor; çabuk davransam, bu kez, acele hareket etmek zorunda kaldığı için öfkeleniyor; yanlış oynasam, bana acele ettiğimi ihtar ediyordu. Bir köy öğretmeni zulmü, eli sopalı cinsten bir zorbalıktı bu; kendimi, fena bir çocuğun boyunduruğu altındaki Epictete'le kıyaslasam içinde bulunduğum durumu daha iyi anlayacaksınız. Parasına oynadığımız zaman, hep kazanıyor diye, aşağılık, bayağı sevinçler duyuyordu. Neyse ki karısının o sırada söylediği

bir söz beni hemen teselli ediyor, onun da derhal nezaket ve terbiye sınırları içine girmesini sağlıyordu. Çok geçmeden umulmaz bir işkencenin cehennemine düşmüştüm. Paramın son kuruşunu da bitirmiştim oyunda. Bazen geç saatlere kadar onlarda kalıyordum, ama Kont ben gidinceye kadar hep karısıyla benim aramda oturuyordu; yine elverişli bir an olur da onun yüreğine akabilirim umudunu yitirmiyordum; ama heyecanlı bir avcı tutkusuyla beklenen bu zamanı elde etmek için ruhumu yaralayan, paramı sızdıran bu olaylarla dolu tavla partilerine devam etmek gerekmiyor muydu? Kaç kereler, güneşin çayırda yarattığı görüntülere, külrengi gökteki bulutlara, buğulu tepelere, ayışığının ırmağın hazinesindeki parıltılı titreyişlerine dalıp gider, şu sözlerden başka bir şey söylemezdik birbirimize:

- Gece ne güzel!
- Gece kadınlar, Madam!
- Şu sessizliğe bakın!
- Evet, insanın tamamıyla mutsuz olmamasına olanak yok burada.

Benim bu cevabımdan sonra, o yine önündeki işine dönerdi. Onda, yerini arayan bir sevginin uyandırdığı kımıltıları sezmeye başladım sonunda. Param kalmamıştı, buysa artık tavla partilerinin sona erdiği anlamını taşıyordu. Anneme para yollaması için yazmıştım; verdiği cevapta beni azarlamış, sekiz günlük bir para bile yollamamıştı annem. Kimden para isteyebilirdim ki. Oysa benim için can alıcı bir önemi vardı bunun! İşte ben nereye gitsem ardımdan oraya gelen keder, burada da, bu ilk büyük mutluluğumda da gelmiş bulmuştu beni. Paris'te, lisede olsun, pansiyonda olsun, bilinçli bir perhiz politikasıyla parasızlığın acısını kenara itebilmiştim, ama Frasepe'deki öyle olmadı, aktif bir şekilde beni hırpalamaya başladı yokluk burada. İşte

o zaman büyük bir hırsızlık etme isteği duydum içimde; kendi benliğimize karşı beslediğimiz saygı yüzünden içimize boğmamız gereken suçlar, ruhu kaplayan cinayetler geçmeye başladı akımdan, korkunç bir öfkenin pençesindeydim. Annemin cimriliğinin bende zorunlu olarak yarattığı bunalımlar, vahşi düşüncelerin kalıntıları, bende, sanki, derinliği ölçmek içinmiş gibi kenarına kadar gelip de aşağıya yuvarlanmayan kimselerin gençlere esinlettikleri büyük hoşgörüyü yarattı. Soğuk terlerle beslenen dürüstlüğün, hayatın aralanmış perdeleri arasında yatağının kumları çakılları görünen bu anlarda güçleniyordu gerçi, ama insanın müthiş adaletinin kılıcı bir adamın boynuna inmek üzere kaldırıldığı her seferde, "Ceza yasalarını mutsuzluk nedir hiç bilmemiş kimseler çıkarmış" diye düşünüyordum. Artık her şeyin son noktasına gelip dayandığı bir sırada Mösyö Chessel'in kitaplığında tavla üstüne yazılmış bir kitap buldum. İyice inceledim. Mösyö de Chessel de bana bu oyun hakkında birkaç ders vermek lütfunda bulundu; bu seferki öğretmenim öyle sert biri olmadığından biraz ilerleme gösterdim, ezbere bildiğim kuralları, hesapları uygulamaya başladım. Bir iki gün içinde bizim ustayı yenecek duruma geldim; ama oyunu ilk defa aldığım günkü öfkesini bir görmeliydiniz, kıvılcımlar saçan gözleri bir kaplan gözleriydi sanki, yüzü buruşmuş, kaşları hiç kimsede görmediğim şekilde oynamaya başlamıştı. Şımarık bir çocuk gibi yakınmaya, şikayet etmeye başladı. Bazen zarları bir tarafa fırlatıyor, öfkeleniyor, ter ter tepiniyor, içinde zar sallanan fincanı kemiriyor, bana ağzına geleni söylüyordu. Bu öfkelenmelerin de sonu geldi. Ondan daha iyi oynamaya başlayınca, mücadeleye istediğim yönü verebilecek bir hale geldim. Sonunda benim için her şeyin eşit olacağı şekilde ayarladım işi. Oyunun ilk yarısında onun kazanmasına göz yumuyor, ikinci yarıda da baştaki dengeyi kuruyordum yine. Kıyametin kopması bile Kontu, çırağının böyle tavlada kendisini yenivermesi kadar

şaşırtamazdı. Ama aslında hiçbir zaman kabul etmedi benim üs-tünJüğümü. Oyunlarımızın değişmez sonucu zihnini kurcalayan yeni bir mesele oldu.
- Elbet, diyordu. Şu kafacağızim yoruluyor da ondan... Hep partinin sonuna doğru kazanıyorsunuz siz. Bu ne demek? Çünkü oyunun sonuna doğru ben artık kafamı kullanamaz oluyorum.
Tavla oyununu bilen Kontes daha ilk seferde benim uyguladığım taktiği anladı ve bu davranışımda sınırsız bir sevgi belirtisi buldu. Anlattığım bu ayrıntıları ancak tavla oyununun korkunç güçlüklerini bilenler değerlendirebilirler. Şu küçük şeyde neler saklı değil ki! Ama aşk da, Bossuet'nün Tanrısı gibi, yoksulun bir bardak suyunu ya da adsız ölen askerin çabasını en büyük zaferden daha üstün tutar. Kontes bana genç yüreğimi titreten bakışlarından biriyle teşekkür etti. Bu şekilde bir de çocuklarına bakardı. Ve o mutlu akşamdan sonra benimle hep yüzüme bakarak konuştu. O gece şatodan ayrılırken nasıl bir durumdaydım, anlatamam. Bedenim, ruhumda erimiş bitmişti: ayaklarım yerden kesilmişti; yürümüyor, uçuyordum. İçime yayılmıştı bu bakış; Paskalya ilahisinin O fiili, o filice'sindeki ahenk gibi onun Güle güle, Mösyö! sözleri de ışıtmıştı benliğimi. Yeni bir hayat başlamıştı benim için. Artık onun gözünde bir değerim vardı demek! Kırmızı saltanak kundaklarında uyudum o gece. Kapalı gözlerimin önünden geçen alevler, yanmış kağıt külleri üstünde koşuşan küçük böcekler gibi birbirlerini takip ediyordu karanlıkta. Onun sesi dokunulur bir şey olmuştu rüyalarımda; beni ışık ve kokuyla saran bir hava, ruhumu okşayan bir ezgi olmuştu. Ertesi gün, karşılayış tarzından, bana karşı nasıl dolu olduğunu anladım, sesindeki gizli anlamları sezmeyi o günden sonra öğrendim. Benim için en büyük günlerden biri olacaktı o gün. Akşam yemeğinden sonra yamaçlarda dolaştık, çorak bir

düzlüğü gittik; taşlık ve kuru bir yerdi burası, bitkilerin yaşamasına elverişli değildi; yine de bir iki meşe ile birkaç çalıya rastlanıyordu; ama ot yerine kızıl, kıvırcık ve günbatımının ışınlarıyla tutuşmuş bir yosun halısı uzanıyordu, üstünde yürürken ayaklarımız kayıyordu. Ayağı kayar da düşer korkusuyla Madeleine'i elinden tutmuştum. Jacques da annesinin koluna girmişti. Önden yürüyen Kont geri döndü, bastonunu yere vurdu ve dehşet uyandırıcı bir sesle:
- İşte benim hayatım! dedi bana: sonra özür dileyen bakışlarla karısına bakarak ekledi, ama sizi tanımadan önceki hayatım.
Gecikmiş bir düzeltmeydi bu. Kontesin yüzü sapsarı olmuştu. Böyle bir darbeyi hangi kadın yer de sararmadan edebilir.
- Şu kokulara bakın, şu kokulara; ya şu ışık oyunlarına ne demeli? diye atıldım ben hemen; şu çorak topraklar bana ait olsun isterdim, hazineler arardım altında, bulurdum belki de; ama asıl hazine sizinle komşuluk etmek olurdu. Hem göze o kadar şirin görünen bir manzara içinde ruhun yıkandığı, dişbudaklar, akçağaçlar arasında yılan gibi kıvrıla kıvrıla akan bu su nelere değmezdi ki? Görüyorsunuz, zevkler ne kadar değişik oluyor; aslında şu toprak parçası çorak bir yer, ama benim gözümde bir cennet.
Madam de Mortsauf, bir bakışla teşekkür etti bana. Kont ise yüzünü buruşturmuştu:
- Şair sözleri bütün bunlar, dedi. Sizin adınızı taşıyan birinin yaşayacağı bir yer değil burası.
Biraz sustu, sonra yine konuştu:
- Azay'ın çanlarını işitiyor musunuz? Ben iyice işitiyorum çanların çaldığını.

Madam de Mortsauf ürkek bakışlarla baktı bana. Made-leineelimi sıktı.
- İsterseniz dönüp bir tavla atalım, dedim. Zarların ve pulların gürültüsü çan sesini duymanıza engel olur.
Şuradan buradan konuşarak şatoya döndük. Kont fazla bir açıklamaya girmeden rahatsız olduğundan bahsediyordu. Salona girdiğimiz zaman hepimizde de anlatılmaz bir kararsızlık vardı. Kont kendini bir koltuğa atmış, dalıp gitmişti orada; hastalığının belirtilerini bilen, nöbetlerinin yaklaştığını sezen karısı, onun bu dalgın halini bozmamaya çalışıyordu. Ben de susuyordum onun gibi. Gitmemi rica etmediyse, bu daha çok bir tavla partisinin Kontu neşelendireceğini, sonunda kendi başında patlayacak bu sinir bozukluğunu dağıtacağını sanmasındandı belki de. Kontu, her zaman oynamak için can attığı bu tavla partisine başlatmak kadar güç bir iş olmazdı. Nazlı bir sevgili gibi yalvarılmak, zorlanmak isterdi, minnet altına girmiş

görünmezdi, ama belki de bu yüzden minnet altına girmiş oluyordu. Güzel bir sohbetin sonunda, eğilip bükülerek yaptığım ricaları bir an için unutacak olsam, suratı asılıverir, sert ve kırıcı sözler söyleyerek karşısın-dakilerin bütün fikirlerine itiraz ederdi. Onun bu huyunu çok iyi bildiğim için, biraz suratının asıldığını gördüm değil mi, hemen bir tavla atsak nasıl olacağını söylerdim. Önce bir nazlanırdı: "Bir kere vakit iyice ilerlemiş bulunuyor, hem bir tavla oynamak aklımdan bile geçmiyordu" gibisinden bir cümle söylerdi. Kısacası, gerçek arzularının ne olduğunu, sonunda insana unutturan kadınlar gibi birtakım düzensiz yapmacıklar içinde olurdu. Kendi onurumu çiğnetir ve oynanmaya oynanmaya unutulması muhakkak olan bu oyundan beni yoksun bırakmamasını rica ederdim ona. Böyle yapmak gerekti. Ayrıca, bu da yetmezdi, oynamaya karar verebilmesi için büyük bir neşe içinde olduğumu göstermek zorundaydım. Zihninin karmakarışık olduğunu

söylüyordu; başı dönüyordu, hesaplayarak oynayamacaktı; kulaklarında çınlamalar vardı, derin derin iç çekiyor, boğuluyordu. En sonunda oyun masasına oturmaya razı oldu. Madam de Mortsauf, çocuklarını yatırmak, akşam duasını yaptırtmak için odadan çıktı. O yokken her şey yolunda gitti; Kontun oyununda iyi durumda olması için elimden geleni yapıyordum, işe yaramıştı bu, sevinçten yüzü birdenbire gülmeye başlamıştı. Kendisi hakkında uğursuz sözler söyleten bir kederden böyle birdenbire sarhoş bir neşeye geçmesi, böyle çılgın ve hemen hemen sebepsiz bir gülüşle gülmeye başlaması dehşete düşürmüştü beni, dondurmuştu. Ona bu kadar açık bir şekilde nöbet geldiğini görmemiştim. Yakın ahbaplığımız meyvesini vermişti, artık benim yanımda rahat olmaya başlamıştı. Her geçen gün beni biraz daha egemenliği altına almaya, mizacını doyurmak için bende yeni bir yem bulmaya çalışıyordu; ruh hastalıklarının da, tıpkı yaratıklar gibi, iştahları, iç güdüleri olabileceği gerçekmiş gibi geliyor ba-na^Jopjrağını^ejıişletnıekasteyen bi r_mal .sahibi gibi, egemfen-liklerinin alanını durmadan büyütmçk ister bu hastalıklar. Kontes aşağıya indi, elindeki işinin aydınlıkta olması için tavlanın yanına yaklaştı, ama pek gizleyemediği bir kuşkuyla başladı işine. Başka türlü oynamama olanak olmayan bir el yüzünden Kontun yüzü değişiverdi: neşeli iken birden suratı asıldı, yüzü sarardı, gözleri dönmeye başladı. Derken, önceden sezmeme de, önlememe de olanak olmayan son bir felaket geldi çattı: Mösyö de Mortsauf kendisini yıkan bir zar attı. Bunun üzerine kalktı yerinden, masayı benim üstüme devirdi. Lambayı yere fırlattı, konsola bir yumruk indirdi, salonda tepinmeye başladı. Tepindi diyorum, çünkü yaptığının yürümekle zerre kadar ilgisi yoktu. Ağzından sel gibi boşanan hakaretler, lanetler, küfürler, birbirini tutmaz sözler, ortaçağda büyülenerek sapıtmış bir adamı akla getirebilirdi. Varın düşünün düştüğüm hali.
Kontes elimi sıktı:

- Bahçeye gidin, dedi.
Kont oradan kayboluşumun farkına bile varmadan, çıktım. Ağır ağır yürüyerek gittiğim terastan, Kontun yemek salonuna bitişik olan odasından bağırmalarını, iniltilerini işittim. Bu arada, o meleğin sesi de geliyordu kulaklarıma, fırtınanın içinden, yağmurun kesilmesine doğru yükselen bir bülbül sesi gibi geliyordu sesi. Sona eren ağustosun bu en güzel gecesinde akasyalar altında dolaşıyor, Kontesin bahçeye gelmesini bekliyordum. Mutlaka gelecekti, elimi sıkışından anlamıştım bunu. Birkaç günden beri oturup konuşma isteği beliriyor ve ruhlarımızı tıkabasa dolduran kaynak, daha ilk kelimede taşacağa benziyordu. Bütün bütüne anlaşmış olacağımız vakti hangi utanç geciktirmedeydi acaba? Korkunun verdiği heyecanları andıran ve insanın benliğini taşmak üzereyken zaptettiği, sevilen kişinin karşısına çıkarken genç kızları heyecanlandıran bir utançla bir türlü içini açamadığı anlarda duyguları yok eden çırpıntıları mı seviyordu yoksa o da benim gibi? Zorunlu bir hale gelmiş bu ilk açılmayı birikmiş düşüncelerimizle kendimiz büyütmüştük. Bir saat geçti. Tuğladan korkuluğun üstüne oturmuş bekliyordum. Bu sırada eteklerinin dalgalanarak çıkardığı hışırtıya karışan ayak sesleri akşamın durgun havasına bir canlılık verdi. İnsanın yüreciğine sığmayan duygulardır bunlar.
- Mösyö de Mortsauf uyuyor şimdi; dedi. Ne zaman nöbet gelse ona içinde birkaç baş haşhaş kaynatılmış bir bardak su veririm; krizler çok seyrek geldiğinden bu basit ilacın etkisi de her zaman kesin oluyor; -sonra ses tonunu değiştirdi, en inandırıcı tavrını takındı- Mösyö, kötü bir rastlantı, şimdiye kadar titizlikle saklanan aile sırlarımızı öğrenmiş bulunuyorsunuz, dedi, bu akşam şahit olduğunuz sahnenin hatırasını kalbinize

gömeceğinize söz verin bana. Rica ediyorum, benim için yapın bunu. Sizden yemin etmenizi istemiyorum, şerefli bir erkek olarak evet
t

derseniz, çok memnun olacağım.
- Bu evet'i söylememe ihtiyaç var mıydı? dedim ona. Daha birbirimizi anlamış değil miyiz yoksa?
- Sürgün yıllarında çektiği büyük acıların üstünde bıraktığı etkilere bakıp da Mösyö Mortsauf hakkında yanlış yargılar vermeyin. Söylediği bütün o sözleri yarın unutmuş olacaktır. Eskisi gibi iyi ve candan göreceksiniz onu.
- Kontu haklı göstermekten vazgeçiniz Madam, diye cevap verdim; ne isterseniz yapacağım; Mösyö de Mortsaufu bu hastalıktan kurtarmak ve sizi mutlu bir hayata kavuşturmak için kendimi İndre'in sularına atmam gerekseydi hemen yapardım bunu da. Değiştiremeyeceğim bir şey varsa o da kanılarımdır; çünkü bende hiçbir şey onlar kadar sağlam bir şekilde yer etmemiştir. Size hayatımı verebilirim, ama bilincimi veremem; onu dinlemeyebilirim, ama konuşmasına da engel olamam. Bu bakımdan benim gözümde Mösyö de Mortsauf...
Az rastlanır bir sertlikle sözümü kesti:
- Anlıyorum, anlıyorum, haklısınız, dedi. Kont şımarık bir kız kadar sinirlidir, kelimeyi yumuşatarak akla gelebilecek delilik fikrini de yumuşatmak istiyordu; ama bu krizler çok seyrek gelir, en çok yılda bir kere, büyük sıcaklar bastırdığı zaman. Ne büyük acılar doğurdu şu sürgün yılları! Ne güzel hayatları mahvetti! Yoksa yurduna şeref kazandıran büyük bir savaşçı olabilirdi o, inanıyorum.
Bu sefer de ben onun sözünü kestim.
- Biliyorum, dedim. Beni aldatmak için boşuna çaba harcadığını belli ettim.
Durdu, bir elini alnına koydu.
- Kim getirdi sizi evimizin içine böyle? dedi. Yoksa

Tanrı sizi bana bir yardımcı, bana destek olacak yakın bir dost olarak mı yolluyor? diye ekledi elini elimin üstüne kuvvetle bastırarak, ne kadar iyi kalpli, yüksek ruhlu bir insansınız...
Gizli umutlarını gözle görülür bir tanıklıkla doğrulamaya çalışır gibi gözlerini gökyüzüne kaldırdı, sonra yüzüme baktı. Onun ruhunu benimkinin içine geçiren bu bakışla büyülendim, kibarlık hukukuna göre yanlış bir hareketim oldu; ama bazı ruhlarda çok defa tehlikeye doğru cesurca bir atılış, doğacak bir sarsıntıyı önleme isteği, ilerideki bir felaketin korkusu vardır, çok defa da bir yüreğe yöneltilmiş ani bir soru, birlikte çarpıp çarpmadıklarını anlamak amacıyla indirilmiş bir darbe olmaktadır. İçimdeki birçok düşünce nur gibi büyümeye başladı ve ben tam aşkın sırrına ereceğim anda, temizliğimi kirleten lekeden kurtulmamı istedi benden. İçinde bulunduğumuz derin sessizlikte yüreğimin kolayca duyulan çarpıntılarıyla boğulmuş bir sesle:
- Daha ileriye gitmeden önce, geçmişteki bir hatırayı temizlememe müsaade edin, dedim.
Bir parmağını dudaklarıma koyup hemen çekti ve:
- Susun! dedi.
Hakaretin ulaşamayacağı kadar yükseklerde bulunan bir kadın olarak, gururlu gururlu baktı bana, sonra heyecanlı bir sesle:
- Neden bahsetmek istediğinizi biliyorum, dedi. Hayatımda uğradığım biricik, ilk ve son hakareti söz konusu yapmak istiyorsunuz. Bu balodan konuşmamanızı rica ediyorum. Gerçi bir Hıristiyan olarak sizi çoktan bağışladım, ama bir kadın olarak hâlâ acısını çekmekteyim o anın.
Gözlerime dolan yaşları kirpiklerimin arasında tutarak:

- Tanrıdan daha insafsız olmayın, dedim.
- Benim daha da merhametsiz olmam gerek, çünkü ben daha zayıf bir varlığım Tanrıya göre, diye karşılık verdi. {
tsyan eden bir çocuk gibi üsteledim:

- Ama bakın, dinleyin beni, dedim; hayatınızda ilk ya da i son kere de olsa.
- Peki, konuşun bakalım! Yoksa sizi dinlemekten korktuğumu sanacaksınız!

O zaman bu anı hayatımızda bir daha ele geçiremeye-ceğimizi sezerek ve dikkatli bir edayla, ona, aslında o gece baloda bulunan kadınların o güne kadar gördüğüm bütün kadınlar gibi beni pek ilgilendirmediğini ve bütün ömrü okumakla geçmiş ürkek ruhlu bir genç olan benim onu görür görmez ancak tutku kabarmalarına uğramamış kimselerin mahkum edebilecekleri bir istekle sürüklenir gibi olduğumu, insan yüreğinin hiçbir yaratığın ona karşı duramadığını söyledim...

- Ya aşağılanmaya ne dersiniz? dedi sözümü keserek.
- Demek aşağıladınız beni? diye sordum. Dayanılmaz bir acının içimden taşırdığı bir coşkuyla:
- Hayır, dedim, konuşalım! Benim bütün benliğim söz konusu. Bunları konuşmazsak umutsuzluktan ölürüm ben! Ama sizin için de aynı şey söz konusu değil mi? Siz de, farkında olmaksızın, ellerinde, yarışmanın galiplerine verilecek çelengi tutmakta olan kadınların rolünü oynamadınız mı?

Çocukluğumu ve gençliğimi anlattım ona, ama size anlattığım gibi böyle aradan yıllar geçtikten sonra muhakeme ederek, yargılayarak değil, yaraları henüz kanayan genç adamın ateşli sözleriyle. Odunucuların baltaları nasıl yankılanır ormanda, benim sesim de öyle çınladı anlatırken. Ölü yıllar ve bu yılları kuru

dallarla dolduran uzun acılar büyük bir gürültüyle yıkıldı onun Önüne. Başınızı ağrıtmamak için size anlatmadığım bir sürü korkunç ayrıntıyı en ateşli kelimelerle bir bir hikaye ettim ona. pırıltılı dileklerimizin hazinesini, arzularımın bakir altınını, sürekli bir kışın yığdığı buzlar altında yanıp tutuşan bir yüreği, olduğu gibi önüne serdim. Eş'iye Peygamber ateşleri içinde anlattığım acılarımın ağırlığı altında beni, iki büklüm, başını eğmiş, dinleyen bu kadının ağzından çıkacak tek bir söz bekledim; bir bakışla karanlıkları aydınlattı o, bir kelime ile yeryüzü dünyalarını ve göksel dünyaları canlandırdı.

Kurbanların halesiyle aydınlanmış bir bakışla baktı ve: - Aynı çocukluğu yaşamışız ikimiz de! dedi.

Ruhlarımız şu aynı avutucu düşüncede; "demek acı çeken yalnız ben değilmişim!" düşüncesinde birleştikleri kısa bir sessizlik süresinden sonra, Kontes, sevgili yavrusuyla konuşurken kullandığı sesi kullanarak, bana, ailesinden oğullar öldükten sonra kız olmak mutsuzluğuna nasıl uğradığını anlattı. Annesinin dizi dibinden ayrılmayan bir kız olarak kendi çektiği acılarla yatılı okullara atılarak unutulan bir çocuğun acıları arasındaki farkları açıkladı. İyi kalpli teyzesinin, bu gerçek annenin, baştan sona anlattığı o işkenceden onu kurtardığı güne kadar altında durmadan ezildiği o değirmen taşıyla karşılaştırıldı mı benim yalnızlığım bir cennetten başka bir şey olmuyordu. Bir hançer darbesinden yılmayan, ama Demokles'in kılıcı altında ölen sinirli kimselerin kazanamayacakları açıklanmaz birtakım iğnelemelerdi bunlar; bazen buz gibi bir buyrukla kesilen cömert bir itiraf, soğukça alınan bir öpüş, bazen zorla istenen bazen azarlanan bir sükut; gözlerinden boşanamadığı için içine akıttığı gözyaşları; nihayet, onurlu analık perdesi arkasında yabancı kimselerin gözünden gizlenen binlerce manastır işkencesi. Annesi onunla övünür, hem de överdi onu; ama öğretmeninin

göğsünü kabartmaya yarayan bu övgüleri ertesi gün fazla pahalıya mal ederdi ona. Söz dinleyen ve uysalık göstererek annesinin kalbini kazandığını sanıp da ona içini açtığı zaman, zalim kadın bu kez öğrendiği yeni şeylerle silahlanmış olarak onun karşısına dikiliyordu. Bir casus bile bu kadar hain, bu kadar alçak olamazdı. Bütün genç kızlık zevkleri, eğlenceleri pek pahalı bir şekilde satılmıştı ona, çünkü ne zaman mutlu olmuşsa bir kabahat yapmış gibi azarlanmıştı. İçinde bulunduğu soylu çevreye özgü eğitim, kendisine sevgiyle değil, onur kırıcı bir olayla verilmişti. Annesine kızdığı yoktu, yalnız ona karşı içinde sevgi değil de korku duyduğu için, kendini suçlandırıyordu. Belki de, diyordu bu melek kadın, böylesi sertlikler gerekliydi benim eğitimim için. Kendisini bugünkü hayatına hazırlayanlar o sertlikler değil miydi? Onu dinlerken bana öyle geliyordu ki, elimde vahşi ezgiler çıkaran Eyyub'un erganunu şimdi bir Hiristiyanın parmaklarıyla akort edilmiş ve çarmıhın dibindeki Meryem'in dualarıyla ses veriyor.

- Burada birbirimize rastlamadan önce aynı âlemde yaşıyormuşuz; yalnız siz doğudan çıkmışsınız yola, ben batıdan.

Umutsuzca başını salladı:

- Doğu sizin nasibiniz, batı da benim, dedi. Siz mutlu yaşayacaksınız, bense acıdan öleceğim. Erkekler kendi hayatlarını kendileri yaparlar, benim hayatımsa artık kesinlikle belli. Kadının, kocasına bağlılığının sembolü olan bir altın halkayla bağlı olduğu o ağır zinciri hiçbir kuvvet kıramaz.

Aynı ananın karnında yatmış ikiz kardeşler gibi hissediyordu bizi, aynı kaynaklardan içmiş kardeşler arasında sırların yarı yarıya verilmesi gerektiğini aklına getirmiyordu. İçlerini döken temiz kalplere özgü bir iç çekmeden sonra, evlilik hayatının ilk günlerini, ilk hayal kırıklıklarını, genç kızlığındaki mut-

suzluklarının evliliğinde nasıl tazelendiğini anlattı. Göle atılan taş, suyun yüzeyini olduğu kadar derin noktalarını da nasıl harekete geçirirse, o da benim gibi, en ufak darbeyle durulukları temelinden sarsılan ruhlar için çok büyük önem taşıyan birtakım küçük olaylar görmüştü. Evlendiği zaman, birikmiş biraz parası; gençliğin birçok isteğinin, neşe dolu saatlerin sembolü olan birkaç altını vardı. Sıkıntılı günlerinde, birer altın lira değil, aslında bir hatıra olduğunu bile söylemeden çıkarıp kocasına vermişti bunları: Mösyö de Mortsauf ise ona karşı bundan dolayı hiçbir zaman minnet duymamış, kendini borçlu görmemişti: unutuşun içinde kaybolup giden bu servete karşılık, her borcu ödeyen soylu ruhlar için zor günlerde parlayan sonsuz bir ateş gibi olan o ıslak bakışları bile elde edememişti. Nasıl da yürümüştü biracıdan bir başka acıya. Mösyö de Mortsauf, ev için gerekli parayı vermeyi unuturdu; o, kadın sıkılganlığını yenip de biraz para istese, bir rüyadan uyanıyormuş gibi olurdu Kont; bu korkunç azaplara karşı bir kerecik olsun kocası korumamıştı onu. Bu mahvolmuş adamın hastalıklı yaradılışını öğrendiği zaman ne büyük bir dehşete kapılmıştı! Onun çılgın öfkesinin ilk patlak verdiği gün nasıl yaralanmış, kırılmıştı! Kocasına, bir kadının hayatına hükmeden bu saygı uyandırıcı yüze bir hiç olarak bakmaya başlamadan önce ne çetin düşünceler doldurup doldurup durmuştu zihnini! İki doğumunu ne felaketler izlemişti; ölü doğan bu çocukları görünce ne büyük acılar duymuştu! "Ben hayat vereceğim onlara! Onları her gün yeniden dünyaya getireceğim!" diye düşünebilmek için ne büyük bir cesaret göstermek lazımdı! Kadınların yardım kaynağı olan elde ve yürekte hiç umut kalmadığını görmek ne büyük bir hayal kırıklığıydı! Yendiği her güçlükten sonra, bu uçsuz bucaksız umutsuzluk steplerini yeniden önünde bulmuştu. Ne zaman, "işte karaya çıktım" dese, önünde yeni bir çöl beliriyordu. Kocasını, çocuklarının bünyesini, yaşamak zorunda bulunduğu bu yerleri, iyice tanıdığı

I

günlere kadar sürüp gitti bu; Napoleon'un sıcak aile kucaklarından alarak ateşe attığı çocuklar gibi, kendisini yağmurda, çamurda yürümeye, mermiler altında çarpışmaya alışıncaya, askerin pasif itaatine alışıncaya kadar sürüp gitti. Size kısaca anlattığım bu şeyleri, bana o zamanlar bütün ayrıntılarıyla, kaybedilmiş karıkoca savaşları, faydasız denemelerle birlikte anlatmıştı.

Hikayesini bitirirken:

- Kısacası, dedi. Clochegourde'u bugünkü haline getirmek için nelere katlandığımı, onun yararına en uygun bir şeyi bile kendisine kabul ettirebilmek için nice yorucu, yapma sokulganlıklara başvurmak zorunda kaldığımı anlamak için burada birkaç ay kalmak ister! Benim öğütlerimle yapılan bir iş, başlangıçta, diyelim, başarısızlığa uğradı, bilemezsiniz nasıl çocukça bir hınzırlığa kapılır! İyi bir şeyi ise nasıl kendine mal eder! Onun vakti iyi geçsin, soluk aldığı hava güzel kokularla dolsun, taşlarla doldurduğu yollar kumla döşensin, çiçeklerle süslensin diye benim canım çıkarken, üstüne üstlük bir de hep hayatından şikayet ettiğini duyup durmadan aslında ne kadar büyük bir sabra ihtiyacım olduğunu düşünün! Benim mükafatım daima şu korkunç nakarat olmuştur: "Öleceğim ben! Taşıyamıyorum bu hayatın yükünü!" Ama evde bir konuğu varsa, bütün bunlar silinir, kibarlaştığını, efendice hareket ettiğini görürsünüz. Neden ailesine karşı da böyle hareket etmez acaba? Kimi zaman gerçekten şövalyece davranışları olan bu adamdaki dü-rüstsüzlüğü bilmem ki nasıl açıklamalı?.. Geçende verilen şehir balosuna gideceğim zaman yaptığı gibi, Paris'ten bana bir süs eşyası alabilmek için, gizlice doludizgin yola çıkabilecek adamdır. Evine karşı çok cimridir, ama ben isteseydim, har vurup harman da savurabilirdi. Oysa tam tersi olmalıydı bunun: benim pek bir şeye ihtiyacım yok, ama evin giderleri oldukça fazladır. O

mutlu olsun diye ve anne olacağımı da aklıma getirmeden, bana işkence etmesine alıştırdım kendimi belki de; ben ki, bayağılık saydığım bir oyunu oynayabilecek kadar alçalabilseydim, ufak bir iki manevra ile onu bir çocuk gibi idare edebilirdim. Ne var ki, evin çıkarları, benim bir adalet heykeli gibi sakin ve ağırbaşlı olmamı gerektiriyor. Oysa benim de tutkulu, taşkın bir ruhum var.
- Peki ama ona hükmetmek, onu yönetmek için bu etki gücünüzü neden kullanmıyorsunuz? dedim.
- Yalnız kendim söz konusu olsaydım, ne onun saatlerce haklı delillere karşı çıkan inatçı sessizliğini yenebilir, ne de çocukça fikirlerine, mantık dışı düşüncelerine cevap verebilirdim. Çocukluğa karşı da, zayıflığa karşı da mücadele edecek güç yoktur bende; bana vursalar da karşı koyamam. Kuvvete kuvvetle karşı koyabilirim belki ama merhamet duyduğum kimselerin karşısında elim kolum bağlanır. Kendisini kurtarmak için Madeleine'e bir şeyler yaptırmak gerekseydi, onunla birlikte ölmeyi tercih ederdim. Merhamet denen şey iflahımı kesiyor, uyuşturuyor beni. Bu yüzden şu son on yılın yıkıntıları beni mahvetti; vaktiyle boyuna sarsılıp durmuş olan duyarlığım şimdi artık hiçbir şeyin etkisi altında kalmıyor; hiçbir şey canlandı-ramıyor onu; fırtınalara göğüs germeme yardımcı olan o gücü artık kendimde bulamadığım zamanlar oluyor. Evet, yeniliyorum kimi zaman. Böyle hiç dinlenmemek ve bütün dokularımı deniz suyuna daldıramamak yüzünden ölüp gideceğim. Mösyö de Mortsauf kendisini mahvolmuş görür. Gerçi durumunu kabul etmek istemiyor, ama bunu bilmiyor da değil. Onda biri sağlam bir insan, öbürü hasta olan, çelişmeleri bir sürü tuhaflığı beraberinde getiren birbirinden farklı iki yaradılış var. Hem sonra yalnız kalmaktan ne kadar korksa haklı! Çünkü bu durumda bütün işler çığrından çıkacaktır. Çocuklarını, tepelerinde dönüp du-

ran çaylağa karşı korumaya çalışan bir anne olduğumu farket-mişsinizdir belki de. Hiç durmaksızın "Madam nerede?" diye soran Mösyö de Mortsauf un istediği ve aslında ezici bir iş olan bakımları da buna ekleyin. Ben hem Jacques'in öğretmeni, hem Madeleine'in dadısıyım. Hadi bu bir şey değil diyelim, vekil de kahya da benim burada. Bir toprağı işletmenin burada en güç işlerden biri olduğunu öğrendiğiniz zaman bu sözlerimin ne demek olduğunu daha iyi kavrayacaksınız. Para olarak az bir gelirimiz var bizim, topraklarımızı yarıcılık usulüyle işletiyoruz, tabii bu da sürekli bir denetimi gerektiriyor. Buğdayımızı, hayvanlarımızı, her türlü ürünümüzü bizim kendimizin satmamız icap eder. Rakiplerimiz ise bizim kendi çiftçilerimizdir; bakarsınız bunlar meyhanede müşterilerle anlaşmaya varmışlar, kendi ellerindeki ürünleri satıp bitirdikten sonra fiyatları tespit etmişlerdir. Tarım çalışmamızın karşılaştığı güçlükleri burada anlatmaya kalksam muhakkak canınızı sıkmış olurum. İşlerimizde ne kadar dikkatli olursam olayım, işçilerimizin kendi tarlalarına bizim gübremizi döküp dökmediklerini gözleyemem, ürünler paylaşılırken gidip bizim yarıcıların kendi aralarında anlaşıp anlaşmadıklarını kontrol edemem, satışa en uygun zamanın ne olduğunu bilemem. Sonra, kocamın belleğinin ne kadar zayıf olduğunu, işleriyle uğraşabilmesi için gösterdiğim çabaları düşünürseniz, yükümün ağırlığını, onu burada yalnız başına bırakıp gidemeyeceğimi takdir edersiniz. Mahvoluruz, ben Clochegourde'dan gidersem. Hiç kimse onun sözünü dinlemez, çünkü verdiği buyruklar birbirini tutar şeyler değildir. Zaten kimsenin sevdiği yoktur onu, fazla homurdanır, ali kıran baş kesen olmak ister; öte yandan, bütün zayıf insanlar gibi kendinden aşağı kimselerin sözlerini öylesine dinler ki demeyin; bu yüzden aileleri bağlayan sevgi eğilimini doğurması olanaksızdır. Ben çıkıp gitsem, hiçbir hizmetçi sekiz günden fazla durmaz burada. Görüyorsunuz ki, şu kurşun demetler evimizin çatısına nasıl bağlıysa ben de

Clochegourde'a öyle bağlıyım. Sizden gizlediğim hiçbir şey kal-madj Mösyö. Bütün bu çevre, Clochegourde'da olan biten şeylerden habersizdir, ama işte siz şimdi biliyorsunuz evimizin sırlarını. Başkalarına bunların sadece iyilerini, güzellerini söylerseniz, size saygı ve minnet duyacağım, dedi tatlı bir sesle. Böyle olursa, Clochegourde'un kapısı size her zaman açıktır, her zaman gelebilir ve karşınızda dostlukla çarpan kalpler bulursunuz.
- Meğer ben acı nedir bilmeınişim! dedim. Yalnız siz...
Olanlara boyun eğmiş kadınların graniti bile parçalayabilecek gülümsemesiyle:
- Hayır! dedi, bu itiraflarım şaşırtmasın sizi; bunlar, hayatı, hayalinizde canlandırdığınız gibi değil, gerçekte olduğu gibi gösteriyor. Hepimizin kusurlarımız, erdemlerimiz var. Bir müsrifle evlenecek olsaydım, varım

yoğum erimişti bugüne kadar. Ateşli, şehvet dolu bir gence gitseydim, birtakım aşk serüvenleri olurdu, belki de elde tutamazdım onu, beni terkeder giderdi, kıskançlıktan ölürdüm. Kıskanç bir kadınım ben! dedi dinmek üzere olan bir fırtınadaki gökgürültüsünü andıran bir coşkunlukla. Mösyö de Mortsauf ise ne kadar sevebilirse o kadar seviyor beni: yüreğinde bulunan bütün sevgiyi ayaklarımın önüne döküyor, tıpkı Madeleine'in* kokularının geri kalanını Kurta-rıcı'nın ayaklarının dibine boşaltması gibi. İnanın bana! Aşkla geçen bir hayat yeryüzü yasasının ölümcül bir istisnasıdır; bütün çiçekler solar; büyük sevinçlerin yarını varsa bu kötü bir yarın olacaktır. Gerçek hayat, bunalımlarla dolu bir hayattır; taraçanın altına sokularak güneşten yoksun kalan, bu yüzden de yemyeşil duran şu ısırgan onun timsalidir. Kuzey ülkelerinde olduğu gibi burada da gökyüzünde gülümsemeler vardır; gerçi ender rast-

* Madeleine: Önceleri günahkar olup da sonradan İsa'nın yardımıyla doğru yolu bulan kadın.

lanır buna, ama nice dertleri silip götürür insanın yüreğinden. Kısacası, sadece anne olan kadınların bağlılıkları zevklerden çok, birtakım fedakarlıklardan ileri geliyor galiba. Burada adamlarımın, ya da çocuklarımın başında kopacak fırtınaları kendi üstüme çekiyorum ben, bu felaketlerin yönünü değiştirirken bana gizli bir güç kazandıran bir duygu içinde oluyorum. Dünkü boyun eğişim hep yarınınkini hazırlamıştır bende. Sonra Tanrı beni hiçbir zaman umutsuz bırakmaz. Önceleri çocuklarımın sağlık durumları beni bir umutsuzluğa itmişti gerçi, ama bugün bakıyorum hayat yolunda ilerledikçe onların sağlıklarında da bir düzelme oluyor. Dahası var, evimiz güzel leşti, durumumuz günden günden düzeliyor. Mösyö de Mortsauf un yaşlılık günlerinde benim sayemde mutlu olmayacağını kim söyleyebilir? Bakın, inanın buna, Yüce Yargıç'ın önüne elinde yeşil bir defne dalıyla çıkarak hayatı lanetlemiş kimseleri de oraya avunmuş bir şekilde götüren kimse, acılarını zevke çevirmiş kimsedir. Benim acılarım ailemin mutluluğu konusunda bir işe yarıyorsa, artık acı olarak tanımlayabilir miyiz bunları?

- Evet, dedim ona, kayalıklarımızda olgunlaşan meyvenin tadını duyabilmem için benim acılarım nasıl gerekli olduysa, onlar da gerekliydi aynı şekilde; şimdi belki de beraber tadacağız bunu, o mucizelere, insan ruhunu basan o sevgi sellerine, sararmış yaprakları dirilten o özsuya beraber bakacağız. Artık bir yükü olmaz hayatın, dışımızda bir şey olur hayat. Tanrım! dedim, aldığımız din eğitiminin bizi alıştırdığı gizemci bir dille, Tanrım! İşitiyor musunuz beni? Bizi birbirimize ulaştırması için hangi yolları tuttuğumuzu, bir acı sular okyanusunda hangi mıknatısın bizi yamaçlar arasında, pırıl pırıl kumlar üstünde yeşil ve çiçekli iki kıyı arasında akan tatlı su kaynağına doğru çektiğini? Biz ikimiz büyücüler gibi yolumuzu aynı yıldıza bakarak bulmadık mı? İşte şimdi, oklarını çıplak ağaç gövdelerine atacak, sevinç

çığlıklarıyla dünyaya yeniden can katacak, sonsuz zevklerle hayata renk verecek, gecenin uykusunu, gündüzün neşesini geri getirecek tanrısal bir çocuğun içinde uyandığı beşiğin önündeyiz. Yıllar yılı aramızdaki bağa yeni düğümler atan kimdi? Kardeş olmaktan daha fazla bir şey değil mi bu aramızdaki? Tanrının bağladığını sakın siz çözmeyesiniz. Bahsettiğiniz acılar, güneşlerin en güzeliyle daha şimdiden altın rengini almış harmanı meydana getirmek için o büyük ekicinin serptiği tanelerden başka bir şey değildir. Bakın! Şunlara bakın! Onları birer birer toplamak için beraber gitmeyecek miyiz? İçimde nasıl bir güç var ki sizinle böyle konuşabiliyorum? Ne olur bir şeyler söyleyin, yoksa İndre'in öbür kıyısına geçmek için buradan bir adım atmam.

Ciddi bir sesle sözümü kesti:

- Gerçi aşk sözünü kullanmayarak beni korumuş oldunuz, ama bana yasak olan ve hiç bilmediğim bir duygudan söz ettiniz. Bir çocuksunuz daha, bir kere daha bağışlıyorum sizi, ama sondur bu. Şunu bilmelisiniz ki, Mösyö, benim yüreğim analık duygularıyla sarhoş gibidir! Ben, Mösyö de Mortsauf u ne sosyal bir görevin gereği olarak, ne de kazanılacak sonsuz mutlulukları göz önünde tutarak seviyorum, onu kalbimin bütün noktalarına bağlayan karşı konmaz bir duyguyla seviyorum. Onunla evleneyim diye beni zorlayan mı oldu sanıyorsunuz? Yok öyle bir şey. Mutsuz kimselere duyduğum sempatinin sonucu olarak verdim evlenme kararını. Zamanın verdiği acıları dindirmek, savaş alanlarında boy gösterip de yaralanarak dönmüş olanları avutmak biz kadınlara düşen bir görev değil mi? Nasıl anlatayım bilmem ki... Onu eğlendirdiğinizi görünce bencil bir memnuniyet duygusu kıpırdadı içimde: sanırım, analık duygusu denen

şey işte budur. Kendilerini hiçbir zaman ihmal etmemem, üstlerine güçlendirici bir şebnem yağdırmam, hiçbirine karşı hainlik göstermeden hepsini ruhumla sarmam gereken üç çocuğun varlığını

bütün bu söylediklerim anlatmadı mı size? Bir ananın sütüne haram katmayın ne olur! Gerçi içimde kocama karşı örselenmez bir bağlılık taşıyorum, ama yine de böyle şeyler konuşmayın benimle. Bu en basit kurala saygı göstermeyecek olursanız, şimdiden söyleyeyim ki, bu evin kapısı bir daha size açılmayacaktır. Ben aramızda temiz bir dostluk, kan bağıyla meydana gelen zorunlu kardeşliklerden daha içten, daha özden bir gönüllü kardeşlik var sanıyordum. Yanılmışım. Yargılamayan bir dost istiyordum ben, homurdanan sesin kalbe ok gibi saplandığı o zayıf anlarda beni dinleyecek, yanında hiçbir şeyden korkmayacağım temiz bir dost istiyordum. Gençlik asildir, yalana başvurmaz, büyük fedakarlıkları göze alabilir, kendi çıkarlarını kollamaz; ısrarınızı görünce, ne yalan söyleyeyim, sizi banaTann'nın gönderdiğini sanmıştım; papaz nasıl herkesin günahını çıkarıyorsa, benim de yalnız bana ait bir ruhum olacağını, taşan acılarımı dindirebileceğim, feryatlarım dayanılmaz olunca, içimde zaptetmek istediğimde beni boğacak hale gelince, bunları dinleyebileceğim bir ruha kavuşacağımı sanmıştım. Böylece bu çocuklar için bu kadar gerekli olan varlığım Jacques büyüyüp adam olacağı zamana kadar uzayabilecekti. Ama bu biraz fazla bencillik değil mi?.. Petrarca'nın Laure'u yeniden yaşatılabilir mi? Al-danmışım. Tanrı böyle bir şey istemiyor. Kimsesi olmayan bir asker gibi görevimin başında ölmem gerekiyor. Günah çıkarıcım çok sert; sonra teyzem de artık hayatta değil...

Ayışığı altında parlayan iki iri damla belirdi gözlerinde, sonra da yanağından aşağı doğru süzüldü, ama onları almak için elimi tam zamanında uzattım ve on yıllık gizli hıçkırıkların, harcanmış duyarlığın, sürekli özenlerin, bitmek tükenmek bilmeyen bir cefanın, cinsinizin en yüce yiğitliğinin timsali olan bu sözlerin etkisiyle içimde uyanan dindar bir susamışlıkla içtim. Hafifçe sersemlemiş bakışlarını yüzüme dikti...

- İşte, dedim ona. İşte aşkın ilk itirafı, Tanrısal varlığını içerek, İsa'ya nasıl bağlanıyorsak, ben de az önce sizin acılarınıza katıldım, ruhunuzla birleştim. Ah! Bu gözyaşlarını içerken aldığım tadı yeryüzünde başka hangi kadın verebilirdi bana! Benim için binlerce acı demek olan bu anlaşmayı kabul ediyorum. Hiçbir art düşünce beslemeksizin kendimi size adıyorum, nasıl isterseniz öyle olacağım.

Bir hareketiyle sözümü kesti ve o derin sesiyle:

- Bizi bağlayacak olan bağları fazla sıkıştırmayacağınızı bilirsem, kabul ederim bu anlaşmayı, dedi.
- Evet, dedim. Ama bana ne kadar az karşılık gösterirseniz, benim o oranda daha fazla sahip olmam lazım o şeye.

Kuşkulu bir hüzünle:

- Daha işin başında güvensizlik gösteriyorsun, diye karşılık verdi.
- Hayır, tam tersine, temiz bir sevinçle başlıyorum. Dinleyin, kimsede olmayan bir ad isterdim sizden, şu kendimizi adadığımız duygu nasılsa işte öyle bir ad.
- Daha neler. Hem ben sizin sandığınız kadar küçük değilim. Mösyö de Mortsauf, Blanche der bana. Dünyada biricik insan, en çok sevdiğim, tapılası teyzem de Henriette derdi. Demek sizin için yeniden Henriette olacağım.

Elini aldım, öptüm. Kadını erkeğe üstün kılan, bizi ezen o güvenle elini bıraktı elime. Tuğla korkuluklara dayanarak İndre' in sularına baktı.

- Dostum, dedi. Daha ilk sıçrayışta yolun sonunu bulmakla yanlış hareket etmediniz mi acaba? Temiz duygularla size sunulmuş bir kupayı daha ilk yudumda son damlasına kadar bitirdiniz. Ama gerçek bir duygu bölünemez ki: ya tam olmalıdır,

ya da hiç olmamalıdır.

Kısa bir süre sustu, sonra devam etti:

- Mösyö de Mortsauf, her şeyin başında çok onurlu ve mağrur bir insandır. Benim hatırım için belki de unutursunuz onun söylediklerini. Eğer o yaptıklarının farkında değilse, yarın ben anlatırım kendisine. Birkaç gün Clochegourde'a gelmeyin, .. bu sizin itibarınızı onun gözünde arttıracaktır. Önümüzdeki pazar günü,

kiliseden çıkar çıkmaz kendisi gelip sizi arayacaktır, göreceksiniz. Tanrım onu, yaptığı haksızlıkları düzeltecek ve kendisine hareketlerinin, sözlerinin bilincinde bir insan gibi davrandığınız için daha çok sevecektir sizi.
- Beş gün sizi görmeden, sesinizi duymadan yaşamak!
- Benimle konuşurken öyle ateşli sözler söylemeyin.
Sessizlik içinde iki kere dolandık taraçayı. Sonra artık ruhumun sahibi olmuş gibi, buyruk verircesine bir tavırla:
- Geç oldu, ayrılalım artık, dedi.
Elini öpmek istedim, önce bir duraladı, sonra uzattı ve rica eden bir sesle.
- Elimi ancak ben size uzattığım zaman alın, dedi; bırakın da hareketlerimde serbest olayım. Yoksa sizin bir oyuncağınız haline gelirim. Böyle olmamalı.
- Allahaısmarladık, dedim.
Aşağıdaki kapıyı açtı bana, dışarı çıktım. Kapıyı kapayacağı sırada yeniden açtı, elini uzattı.
- Aslında bu akşam çok iyi hareket ettiniz, dedi. Gelecek hakkındaki bütün umutlarımı kuvvetlendirdiniz; alın, dostum, alın!
Aldım elini, öptüm öptüm; bakışlarımı kaldırdığım zaman gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu gördüm.
Taraçaya çıktı, çayır-

da yürürken bir süre arkamdan baktı. Frapesle yoluna geldiğim zarnan, ay altında pırıl pırıl beyaz elbisesini bir kere daha gördüm; biraz sonra da odasında bir ışık yandı.
- Henriette'im benim, dedim kendi kendime. Sana bu yeryüzündeki aşkların en temizini veriyorum.
Her adımda başımı geri çevirip arkama baka baka Frapesle'e geldim. Tarifsiz bir sevinç vardı içimde. Her gencin yüreğini dolduran, bende ise öylesine uzun bir zamandır cansız bir kuvvet gibi kalmış olan bağlılığın önünde nihayet parlak bir yol açılıyordu. Bir tek adımla yeni bir hayata geçmiş bir rahip gibi, sunulmuş, adanmış buluyordum. Basit bir Evet, Madam! cümlesiyle, karşı konmaz bir aşkı yüreğimde sadece kendim için saklamaya, bu kadının usul usul bana karşılık göstermesi için bana verdiği dostluğu hiçbir zaman kötüye kullanmama yükümlülüğünü almıştım üstüme. Ruhumda kımıldayan bütün soylu duyguların karmaşık seslerini işitiyordum. Daracık bir odanın içine kapanmadan önce, yıldız serpili bir gökyüzünü hazla seyretmek, o yaralı güvercinin sesini, o lekesiz itirafın duru ezgisini benliğimde bir kere daha duymak, o ruhtan bana gelecek şeylerin topunu havada toplamak istedim. O derin vazgeçişiyle, yaralı, zayıf, acı çeken kimselere karşı gösterdiği saygıyla, yasa zincirinin ağırlığına ihtiyacı olmayan bağlılığıyla ne kadar büyük göründü bana bu kadın! Orada, yakıldığı ateşin üstünde bir aziz, ya da bir kurban gibi dururken nasıl da huzur içindeydi! Karanlıklar içinde beliren yüzüne bakarken, birden, sözlerinde bir anlam, esrarlı bir anlam sezdim. Kendisi küçücük dünyası için ne ifade ediyorsa, benim de kendisi için aynı şeyi ifade etmemi istiyordu belki de; beni kendi eksenine, kendi çizgisine ya da yukarı koymak suretiyle belki de beni bir güç ve avuntu kaynağı yapmak istiyordu. Aşın yargılar vermekten hoşlanan bazı bilginlere göre yıldızların da kendi aralarında böyle bir ışık ve

hareket alışverişi varmış. Bu düşünce beni birdenbire gök yüksekliklerine çıkardı. Kendimi eski hayallerimin göğünde buldum yine, çocukluğumda çekmiş olduğum acıların, içinde yüzmekte olduğum şu büyük mutluluğu hazırladığını düşündüm.
Gözyaşları içinde sönmüş dehalar, değeri bilinmemiş kalpler, unutulmuş aziz Clarisse Harlowe'lar, tanınmamış çocuklar, suçsuz sürgünler ve sizler, hayata çöllerinden girmiş olanlar, sizler, gittikleri her yerde soğuk yüzlerle, katı kalplerle,, tıkalı kulaklarla karşılaşanlar, hiç yakınmayın! Çünkü bir kalbin ^ size açıldığı, bir bakışın cevap verdiği andaki sonsuz sevinci yalnız siz duyabilirsiniz. Bütün kötü günleri mutlu geçirilmiş bir tek gün silebilir. Yaşanmış ve unutulmamış olan acılar, gözlemler, Jhüzünler, umutsuzluklar bizim ruhumuzu bizimle sırdaş olan ruha bağlayan birer bağdan başka nedir ki aslında? Zaptedilmiş arzularla daha da güzel olan bir kadın, o zaman, kayıp tutkuların ve. kederlerin mirasçısı olup çıkar, aldatılmış saadetleri büyütülmüş olarak bize geri verir, eski acıları ruhun birleşme günündeki sonsuz mutlulukjar içiıı_kaderiniite,diği.i).ir yo! olarak..açıklar. Şev-ğTR kurbanlar, Madam de Mortsaufun benin gibi zavallı ve

yalnız bir insanın gözünde nasıl bir anlam kazandığını sadece sizler anlayabileceğiniz gibi, bu kutsal aşka verilecek adı da sadece melekler bilirler!
Bir salı gününe rastlamıştı bu olay; yaptığım gezintilerde İndre'in öbür kıyısına geçmemeye dikkat ederek pazar gününe kadar bekledim. Bu beş gün içinde Clochegourde'da büyük olaylar olmuştu. Konta tuğgenerallik belgesi, Saint-Louis madalyası verilmiş, dört bin frank aylık bağlanmıştı. Lenincourt-Givry de Senato üyeliğine atandı, iki ormanını geri aldı, saraydaki eski görevini yeniden elde etti, karısı da ihtilal sırasında satılmamış bulunan ve imparatorluk topraklarına katılmış olan mallarını geri aldı. Böylece Kontes de Mortsauf bir anda, Maine'deki en zengin

mirasçılardan biri oluvermişti. Annesi, Girvy'nin gelirinden o arada birikmiş yüzbin frangı vermek için onlara gelmişti; Kontesin drahoması olan ve eskiden ödenememiş bulunan bu paradan, Kont, sıkıntılı bir durumda olduğu halde hiç bahsetmemişti. Hayatın dış yönüyle ilgili şeylerde bu adamın tavrı, maddi çıkarlardan fevkalade uzak bir şekilde bel iriyordu. Bu paraya kendi biriktirdiklerini de katarsa yaklaşık olarak yılda dokuzbin frank gelir getiren iki çiftlik satın alabilirdi. Büyükbabasının Senato üyeliği oğluna kalacaktı, ona her iki ailenin topraklarından meydana gelecek bir majorat kurmayı düşünüyordu; bunu Made-leine'e zarar vermeyecek şekilde yapmalıydı, hem nasıl olsa Madeleine'e Dük de Lenincoıırt sayesinde iyi bir kısmet çıkardı. Bu mutluluk ve bu tasarılar, eski sürgünün yaralarına biraz olsun merhem sürmüştü. Düşes de Lenincourt'un, Clochegourde'a gelişi o çevrede bir olay oldu. Bu kadının sosyeteye mensup soylu bir hanım olduğunu düşünüyordum acı acı; kızının soylu duygular arasında gizlediği sınıf farkı anlayışını o zaman sezdim. Ben neydim ki? Cesaretimden ve yeteneklerimden başka ne gibi bir değerim olabilirdi ki benim? Restauraiton'un bana ve aileme bir yaran olabileceğini aklımın ucundan bile geçirmiyordum. Pazar günü, kilisede, Mösyö de Chessel ve Rahip Quelus'la birlikte bulunduğum özel bölmeden, Düşes'le kızının ve Kontla çocuklarının oturduğu yandaki başka bir bölmeye tutkuyla dikmiştim gözlerimi. Tanrıçamı benden saklayan hasır şapka hiç kımıldamadı, böyle unutulmuş oluşum beni eskisinden de kuvvetli bir şekilde bağladı ona. Şimdi benim sevgili Henriette'im olan ve hayatımı çiçeklemesini istediğim bu büyük Henriette de Lenon-court büyük bir heyecanla dua ediyordu; inanç, bir derinlik, bir secdeye kapanmışlık, bir dinsel heykel duruşu veriyordu ona; içime işledi bu.
Köy kilisesinde âdettir, ikindi dualarına pazar ayininden

bir süre sonra geçilir. Kiliseden çıkılınca, Madam de Chessel, komşularına, ikindi ayini için Clochegourde'a gidip tekrar gelmektense aradaki bu iki saatlik süreyi Frapesle'de geçirmelerini teklif etti. Memnuniyetle kabul edildi bu teklif. Düşes, Mösyö de Chessel'in koluna girdi; Kont kolunu Madam de Chessel'e uzattı; ben de kolumu Kontese sundum, böylece o güzel ve taze kolu ilk defa hissediyordum koltuğumun altında. Kiliseyle Frapesle arasında, yapraklardan süzülen gün ışığının kumluk yolda ipek nakışlarını andıran parıltılar yarattığı Sache korusunda yapılan bu yürüyüş sırasında içim gururla doluydu, birtakım fikirler geçiriyordum aklımdan yüreğim çarpa çarpa. Bozmaya bir türlü cesaret edemediğim bir sessizlik içinde attığım birkaç adımdan sonra:
- Neyiniz var? dedi. Kalbiniz çarpıyor.
- Çok güzel haberler duydum sizin hakkınızda. Çok seven bütün insanlar gibi benim de içime bir korku düştü; bu yükselişiniz acaba dostluklarınıza bir zarar verir mi, diye.
- Ben mi? dedi. Aşkolsun doğrusu! Bakın, bir daha böyle sözler söylerseniz, sizden sadece soğumakla kalmam, adınızı bile ağzıma almam.
Kendimden geçmiş bir halde baktım yüzüne. Bu halim galiba ona da geçmişti.
- Çıkmalarını sağlamak için çalışmadığımız, istemediğimiz birtakım yasaların verdiği imtiyazdan faydalanıyoruz; ama dilencilik ve açgözlülük de yapmayacağız; sonra pekala biliyorsunuz ki, ben de Mösyö de Mortsauf da Clochegourde'dan ayrılamayız. Mösyö de Mortsauf t»enim sözümü dinledi, muhafız alayındaki kumandanlık görevini kabul etmedi. Babamın Senato üyeliği yeter bize! Zoraki alçakgönüllülüğümüzün oğlumuza şimdiden faydası dokundu, dedi acı acı gülümseyerek. Kral

istemediğimiz lütfü ileride Jacques'a vereceğini babama söylemiş. Bu yüzden Jacques'in artık düşünülmesi gereken eğitimi hakkında zorlu tartışmalar yapılıyor şimdi; çünkü o ileride jki aileyi, Lenoncourt'larla Mortsaufları birden temsil edecek. Benim yalnız oğlum için bir hırsım olabilir; zaten kaygılarımın artması da bundan ileri geliyor. Jacques'in sadece yaşaması değil, aynı zamanda taşıdığı ada layık bir şekilde yetişmesi de söz konusu: bu da birbirine zıt iki yükümlülüğü birden yıkıyor insana. Şimdiye kadar çalışmalarıyla sağlığı arasındaki dengeyi korumaya çalışarak eğitimiyle ben meşgul oldum, ama artık bir öğretmene ihtiyacım var. Şöyle uygun bir öğretmeni de ha deyince bulamazsın ki. Sonra, daha ileride, her şeyin ruhlar için birer tuzak, beden için tehlike yarattığı o korkunç Paris'te ne olacak? Hangi dost koruyacak onu orada? Dostum, dedi heyecanla. Alnınıza, gözlerinize bakan kimse sizin yükseklerde yaşaması gereken kuşlardan biri olduğunuzu hemen anlar. Açın kanatlarınızı oralara doğru,vçocuğumuzun velisi siz olun, ileride günü gelince... Paris'e gidin; kardeşiniz, babanız, size yardım etmeyecek olursa, bizim aileye, hele iş konusunda olağanüstü bir yeteneği olan anneme güvenebilirsiniz; bizim itibarımızdan yararlanmaya bakın! Böyle yaparsanız seçeceğiniz işte destekten de, yardımdan da yoksun kalmazsınız. Artan gücünüzü soylu bir tutku uğrunda kullanın.

Sözünü kestim:

- Anlıyorum söylediklerinizi, bundan böyle benim sevgilim hırsım olmalı, diyorsunuz. Bütün bütüne sizin olmak için buna ihtiyacım yok benim. Hayır, buradaki dürüstlüğümün orada iyilikle mükafatlandırılmasını istemem. Paris'e gideceğim, ama kendi başıma kimseye dayanmadan yükseleceğim... Sizden her şeyi kabul edebilirim, ama başkalarından hiçbir şey alamam.

- Çocukluk! diye mırıldandı, ama memnunluğunu belir-

ten bir gülümsemeyi saklayamamıştı.

- Sonra, ben kendimi artık bağlamış bulunuyorum, diye devam ettim sözüme; durumunuzu uzun uzun gözden geçirdim ve bir daha çözülmeyecek bağlarla size bağlanmaya karar verdim.

Titredi hafifçe, yüzüme bakmak için durdu:

- Ne demek istiyorsunuz? dedi, önümüzde yürüyen çiftle aramızın açılmasına aldırmayarak, ama çocuklarını da yanında alıkoyarak.

- Pekala, dedim. Sizi nasıl sevmemi istiyorsanız açık açık söyleyin bunu.

- Teyzemin bana Henriette dediğini söylemiş ve bana bu adla hitap etmenize izin vermiştim. Teyzemin sevdiği gibi sevin beni.

- Öyleyse umutsuzca ve tam bir bağlılıkla seveceğim sizi. Evet, insan Tanrı için ne yaparsa ben de onu yapacağım sizin için. Madem ki öyle istiyorsunuz. Bir papaz okuluna gideceğim, papaz çıkacağım, oğlunuz Jacques'i yetiştireceğim sonra. Sizin Jacques'imz benim bir eşim benzerim olacak: politika anlayışı, düşünce, kuvvet, sabır, her şeyi ben vereceğim ona. Bir billurun içindeki gümüş görüntüsü gibi dinle çerçevelenmiş olan aşkımın temizliğine hiç zarar gelmeden sizin yanınızda yaşayacağım. Her erkeği kavrayan ve beni de daha önce bir kere yenmiş olan o çılgınca taşkınlıklardan korkunuz olmasın. Aşkımın alevinde yakacağım kendimi, sizi maddi duyguların dışında bir sevgiyle seveceğim.

Sararmıştı, çabuk çabuk konuştu:

- Felix, günün birinde mutlu olmanızı engelleyecek ilişkilere girmeyin. Böyle bir intihara sebep olursam, kederimden ölürüm. Çocuk, aşkta düşülen bir umutsuzluk, bir iççağn olabilir

mi? Hayat hakkında hüküm verebilmek için onun deneylerini bekleyin; bunu istiyorum sizden, emrediyorum. Kiliseyle de, bir kadınla da hiçbir şekilde evlenmeyin sakın, size yasaklıyorum bunları. Serbest kalmalısınız siz. Yirmi bir yaşındasınız. Geleceğin size neler sakladığını bilmiyorsunuz. Tanrım! Yoksa hakkınızda yanlış bir yargıda mı bulundum bu sözlerimle? Oysa bazı ruhları tanıyabilmek için iki aylık sürenin yeteceğini sanıyordum.

Gözlerim parladı:

- Ne umuyorsunuz? dedim.

- Dostum, yardımımı kabul edin, yükselin, kendinize bir yer yapın, neler umduğumu o zaman öğrenirsiniz. Kısacası, -ağzından bir sır kaçırır gibi bir tavır takınmıştı- şu anda Made-leine'in elini tutuyorsunuz ve bu eli hiçbir zaman bırakmayın.
Geleceğimle ne kadar ilgilendiğini gösteren bu sözleri söylemek için kulağıma eğilmişti...
- Madeleine'i mi? dedim. Asla!
Bu iki kelime heyecan dolu bir sessizliğe attı bizi. Ruhlarımız, silinmez izler bırakan sarsıntılar içindeydi. Tahta bir kapının önüne geldik. Frapesle'e buradan geçilerek gidilirdi; bu kapının sarmaşıklar, yosunlar, otlar, böğürtlenlerle örtülü iki harap sütununu bugün de hâlâ görür gibi olurum.
Bir fikir. Kontun ölme ihtimali, şimşek gibi geçti aklımdan.
- Sizi anlıyorum! dedim.
Aklından hiç geçirmeyeceği bir düşünceyi kendisine ma-lettiğimi gösteren bir sesle:
- Çok güzel! dedi.
Onun temizliği karşısında duygulandım, gözlerim doldu,

ancak bu yaşlar aşkın bencilliğiyle acılaşmıştı. Kendi içime döndüğüm zaman, onun özgür olmak isteyecek kadar beni sevmediğini gördüm. Aşk bir suç önünde geriliyorsa sınırlarıjûar,Je-_ inektir, oysa sınırsız olmalıdır aşk. Bu düşünce müthiş bir şekilde burktu yüreğimi.
- Sevmiyor beni! diye düşündüm.
Aklımdan geçenleri anlamaması için eğilip Madeleine'in saçlarından öptüm.
Konuşmaya yeniden başlamak için de Kontese:
- Annenizden korkuyorum, dedim.
- Ben de, diye karşılık verdi, çocuksu bir hareket yaparak, yalnız kendisiyle konuşurken, Madam la Düşes demeyi ve üçüncü şahıs kullanarak hitap etmeyi aklınızdan çıkarmayın. Şimdiki gençlik bu kibar konuşma alışkanlığını yitirdi, siz yeniden kurun onu; benim hatırım için yapın. Hem, yaşlan ne olursa olsun kadınlara saygılı davranmak, toplumsal farklara, belli etmeden uymak ne büyük bir inceliktir değil mi? Sizden üstün olanlara karşı gösterdiğiniz saygı, aynı zamanda size gösterilmesi gereken saygının da bir garantisi değil midir? Toplum hayatında her şey birbirine bağlıdır, her şey birbirini destekler. Kardinal de la Rouere ve Rapheal d'Urbin vaktiyle aynı saygıyı gören iki kudrettiler. Siz liselerinizde ihtilal tutkusuyla beslendiniz, siyasal fikirleriniz bu etki altında biçimlenmiş olabilir, ama kötü tanımlanmış özgürlük ilkelerinin toplumun mutluluğu yönünde ne kadar güçsüz kaldığını hayat yolunda ilerledikçe öğreneceksiniz. Bir Lenoncourt olarak, aristokrasinin ne olduğunu, ne olması gerektiğini düşünmeden önce, sahip olduğum o köylü sağduyusu insan toplumlarının ancak sınıf farklarıyla ayakta durabildiklerini söylüyor bana. Siz, hayatınızda iyi yolun seçilebileceği bir dönemi yaşıyorsunuz! Kendi kampınızın tara-

fini tutun. Hele kendi tarafınız zafer kazandığı zaman, diye ekledi gülerek.
Sevginin sıcaklığı altında derin bir siyasal görüşün gizlendiği bu sözler çok etkiledi beni; Jcadınlajı çekici Jgljn.iki unsurun ikisi de vardı burada; bütün kadınlar en derin yargıları bile duyguların içinden^ süzerekgeçirmesini bilirler.^. Sanki, Kontun hareketlerini haklı çıkarmak amacıyla, dalkavukluğun etkilerini ilk defa gördüğüm anda ruhumda kaynaşan izlenim ve düşünceleri Henriette önceden sezmiş bulunuyordu. Şatosunda bir kral olan ve tarih halesi içinde gözümde iyice büyüttüğüm Mösyö de Mortsaıfun en azından aşırı saygı diye adlandırılabilecek tavırlarla Düşes ile kendisi arasında bozmamaya çalıştığı mesafeye iyice şaşırmıştım doğrusu. Kölenin bile bir gururu vardır, despotların en büyüğüne boyun eğmek ister köle; bütün aşkımı elinin altında tutan bu adamın şimdi Düşes karşısında alçalmış olduğunu görünce kendimi de alçalmış görüyordum. Birdenbire içimde beliren bu duygu, yüce ruhlarını, her gün bir bayağılığını gizledikleri bir adamın ruhuyla birleştiren kadınların çektikleri acıları anlamamı sağladı. Saygı öyle bir settir ki büyüğü de, küçüğü de korur, herkesin birbirinin yüzüne doğrudan doğruya bakabilmesini sağlar. Gençtim ben, bu yüzden Düşese saygı göstermekte kusur etmedim; ama herkesin bir düşes olarak gördüğü bu kadını ben Henriette'in annesi olarak görüyor, böylece gösterdiğim saygıya bir çeşit kutsallık katıyordum.
Frapesle şatosunun büyük avlusuna girdik, hepsi oradaydı. Kont de Mortsauf, pek sevimli bir şekilde, o sırada beni soğuk ve çekingen bakışlarla süzmekte olan Düşese takdim etti. Madam de Lenoncourt, o

sıralarda, elli altı yaşında, gençliğini kusursuz bir şekilde korumuş, kibar tavırlı bir kadındı. Sert bakışlı mavi gözlerini, kırışmış şakaklarını, kuru, neşesiz yüzünü, dimdik ve saygı uyandıran bedenini, ender hareketlerini, kızında

da göze çarpan kırmızımsı aklığı görünce, bir madencinin bakar bakmaz İsveç demirini tanıyıvermesi gibi, ben de Düşeste annemin bağlı bulunduğu soğuk ırkı hemen tanıdım. Dili, eski saray diliydi; kelimelerdeki o//'leri ait olarak söylüyor, froid diyeceğine frait, porteur diyeceğine porteux diyordu. Dalkavukça davranmadım ona, kurumlanmadım da karşısında; öyle yerinde hareket ettim ki ikindi ayinine gittiğimiz sırada Kontes kulağıma eğilerek:
- Fevkaladeydiniz! dedi. Kont yanıma geldi, elimi tuttu:
- Dargın değiliz, değil mi Felix? dedi. Bazı taşkınlıklarım olduysa, bunları eski dostunuza bağışlarsınız herhalde. Sanırım akşam yemeğine buradayız. Düşesin hareketinden bir gün önce, perşembe günü, sizi davet edeceğiz. Bitirilmesi gereken bir iki iş için Tours'a gidiyorum ben. Clochegourde'u ihmal etmeyin. Kaynanam, ahbaplık etmenizi öğütleyeceğim bir hanımdır. Paris'teki salonuyla Saint-Germaine'e renk katar. Yüksek sosyete geleneğini sürdürür, çok geniş bilgisi vardır. Avrupa'da en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün asilzadelerin şeceresini bilir.
Siyasal düşüncelerinin gerçekleşmesi üzerine Kontun zevk seviyesi, belki evcil dehasının da öğütleriyle, belirmeye başlamıştı. Gururlu tavırlar takınmadı, kimsenin kalbini kıracak gösterilerde bulunmadı, gösterişçilik yapmadı, Düşes de koruyucu hallere bürünmedi. Mösyö ve Madam ve Chesse perşembe günü verilecek akşam yemeği davetini seve seve kabul ettiler. Düşes benden hoşlanmıştı, kızının benden kendisine bahsettiğini bakışlarından anladım. İkindi ayininden döndükten sonra, bana ailem hakkında sorular sordu, Dışişleri Bakanlığında daha şimdiden kendine bir yer yapmış olan ve Vandenesse soyadını

taşıyan gencin akrabam olup olmadığını öğrenmek istedi.
- Ağabeyimdir! dedim.
Bunu öğrenince bir yarım sevgi kattı bana karşı olan davranışına. Büyük teyzem Markiz de Listomere'in Granliu'lere mensup olduğunu söyledi. Tavırları, Mösyö de Mortsauf un beni ilk gördüğü günkü gibi kibardı. Yeryüzü prenslerinin sizi kendileriyle aranızda bulunan mesafeyi kavramaya zorlayan o büyüklük ifadesi silindi gözlerinden. Meğer ben ailem hakkında hiçbir şey bilmiyormuşum. Adını bile duymadığım yaşlı bir rahibin, babamın amcasının, Kralın özel kurulunda çalışmış bulunduğunu söyledi; ağabeyimin terfi ettiğini de ondan öğrendim. Sonra, Chartre'ın henüz bilmediğim bir maddesi hükmüne göre babama tekrar Vandenesse Markisi unvanı verilmişmiş.
Alçak sesle şöyle dedim Kontese:
- Benim bir tek unvanım var: o da Clochegourde'un bir kölesi olmak.
Restauration hükümetinin sihirli değneği, imparatorluk döneminde büyümüş çocukları şaşkınlığa düşürten bir hızla gösteriyordu etkilerini. Bu ihtilal benim için hiçbir önem taşımadı. Benim gözümde en büyük olaylar Madam de Mortsaufun ufak bir hareketinden, ağzından çıkan bir sözden ibaretti... Neymiş o Kralın özel kurulu? Bilmiyordum; politikaya, ya da dünya hallerine ilişkin şeylerden pek bir şey anladığım yoktu. Tek amacım Henriette'imi, Petrarque'in Laure'u sevdiğinden daha çok sevmekti, başka bir tutkum, başka bir hırsım yoktu. Olaylara karşı bu kayıtsızlığımdan dolayı Düşes bana bir çocuk gözüyle bakıyordu. Frapesle'de birçok kimseler toplandı, otuz kişi kadar olduk. Sevdiği kadının güzellikte üstüne olmadığını, tutkulu bakışlarla herkesin ona baktığını ve onun iffet dolu bakışlarının yalnız kendisine dönük olarak parladiğını görmenin, insanların

eğlencelerine karşı bir kıskançlık da duyulsa, görünüşte hafif, ya da alaycı olan sözlerinde sürekli bir düşüncenin kanıtlarını ayır-dedebilecek kadar sevgiliyi tanımanın ne mestedici bir şey olduğunu düşünün. Kont mutluydu, herkesin kendisine gösterdiği özenlerden çok memnun kalmışa benziyordu, birden gençleşi-vermişti sanki; öyle ki karısı buna bakarak belki mizacında da bir değişiklik meydana gelir diye umdu. Ben, ruhlarının baskısı altında bedenleri ezilen bütün çocuklar gibi içinde bir kötülük bulunmayan,

ama hiç kimseyi dışarıda bırakmayacak şekilde bir alay havasıyla yaptığı şaşırtıcı gözlemlerini anlatan Madeleine'i dinliyor ve gülüyordum. Güzel bir gündü bu. Bir kelime, sabahleyin doğan bir umut, tabiatı ışıklarla donatmıştı. Beni bu kadar neşeli gören Henriette de neşeleniyordu.
Ertesi gün bana:
- Sıkıcı ve bulutlu hayatının ortasında parlayıveren bu mutluluk çok iyi geldi Mösyö de Mortsaufa, dedi.
Ertesi gün, tabii akşama kadar, Clochegourde'daydım; beş günlüğüne sürülmüştüm oradan, hayata susamış bir halim vardı şimdi. Sahibi olduğu yeni mülklerin alım kontratlarını hazırlatmak için Mösyö de Mortsauf daha sabahın altısında Tours'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Ana ile kız arasında ciddi anlamda bir anlaşmazlık belirmişti. Düşese göre, Kontes de kendisiyle birlikte Paris'e gelmeliydi, orada ona sarayda bir yer bulmaya çalışırdı; Kont da verdiği o ret cevabını geri alarak yüksek görevlerin başına geçebilirdi. Herkesin mutlu bir kadın diye bildiği Henriette ise, içinde bulunduğu müthiş acıları hiç kimseye, hatta annesine bile açmak istemiyor, kocasının kabiliyetsiz bir adam olduğunun öğrenilmesine gönlü bir türlü razı olamıyordu. Hatta annesi evindeki sırları öğrenmesin diye, noter işlerini ayarlaması için Mösyö de Mortsaufu yollayan kendisiydi. Gerçekten onun da söylemiş olduğu gibi, Clochegourde'daki sırları benden başka

kimse bilmiyordu. Bu vadinin temiz havasının, masmavi göğünün sinir bunalımlarını ya da hastalığın verdiği ağrıları nasıl yatıştırdığını, Clochegourde'da kalmanın çocuklarının sağlığı üzerinde ne kadar etkili olduğunu deneylerine dayanarak bildiği için, Henriette annesinin tekliflerini makul nedenlerle reddediyordu. Aslında çok hırslı bir kadın olan ve kızının yaptığı kötü evlenmeden dolayı kederden çok da aşağılanmışlık duyan Düşes ise ona karşı koyuyordu. Henriette, annesinin Jacques ve Made-Ieine'le hemen hemen hiç ilgilenmediğini fark etmişti. Müthiş bir şeydi bu! Kızları üstünde kurdukları istibdadı onlar evlendikten sonra sürdürmeye alışmış bütün anneler gibi, Düşes de, itiraz kabul etmez bir dille konuşuyordu. Bakıyordunuz, söylediği sözlerin kabul edilmesini sağlamak için yapma bir dostluk tavrı gösteriyor; sonra bakıyordunuz, tatlılıkla elde edemediği şeyi bu kez korkutarak elde etmek için buz gibi soğuk bir tavır takınmış; bu da bir işe yaramayıp, çabalarının boşa gittiğini anladığı anlarda da, bakıyordunuz, annemde de gördüğüm o alaycılığa başvuruyor... On gün içinde, Henriette, bağımsızlıklarını savunma için ettikleri isyanlar yüzünden genç kadınların geçirdikleri bütün sıkıntıları geçirdi. Sizin bu dediğim durumu anlamanıza olanak yoktur, çünkü sizin anneniz, annelerin en iyisi. Katı yürekli, soğuk, hesaplı, hırsla dolup taşan bir kadınla içli, yüreği iyilik kaynağı olan kızı arasında meydana gelen bu çatışma hakkında bir fikir edinmek için, onu hep benzettiğim bir zambak getirin aklınıza, çelik bir makinenin dişleri arasında ezilmiş zambak düşünün. Bu ananın kızıyla bağdaştığı hiç görülmemişti zaten; Henriette'i Restauration'un sağladığı bütün imtiyazlardan yararlanmamaya iten, yalnız hayatını sürdürmeyi düşünmeye zorlayan gerçek sebeplerin bir tanesini bile sezemezdi. Kızıyla seviştiğimi sandı. Kuşkularını açıklamak için kullandığı bu "sevişme" kelimesi artık hiçbir şeyin dolduramayacağı bir uçurum açmıştı iki kadın arasında. Gerçi aileler genellikle bu gibi

dayanılması olanaksız anlaşmazlıkları özenle gömmek, unutmak eğilimindedirler, ama bir de içlerine girip görün bunu: hemen hemen, rastlayacağınız her ailede tabii duyguları azaltan, derin, iyileşmek nedir bilmez yaradılışlardaki uyumlarla ebedileşmiş ve ölüme silinmez bir tepki kazandıran kara yaralar gibi büyük tutkulardır, ya da yüreği usul usul donduran, o ebedi ayrılış gününde gözyaşlarını kurutan gizli kinlerdir. Dün acılar içinde olan, bugün de acılar için de olan, herkesten, hatta çektiklerinden ve çektirdiklerinden sorumlu olmayan iki yaralı melekten bile tokat yemiş bu zavallı ruh kendisine hiç vurmayan, kendisini fırtınalardan, temaslardan korumak için üç sıra dikenli telle çevirmek isteyen bir kimseyi nasıl sevmezdi? Ana kız arasında sürüp giden anlaşmazlığın sebep olduğu çekişmeler beni üzmüyor değildi, ama Henriette'in bazen benim yüreğime sığınmak ihtiyacını duyduğunu görerek kendimi mutlu da hissediyordum; çünkü Henriette bana yeni dertlerini de anlatmıştı. O zaman onun acılar karşısında nasıl bu kadar sabırlı olabildiğini, bu kadar sakin kalabildiğini anladım. "Teyzemin sevdiği gibi sevin beni" demişti ya, bu sözdeki anlamı gün geçtikçe daha iyi değerlendirecek şekilde öğrendim.
Yemekte Düşes sert bir tavırla sordu:
- Hiç hırs yok mudur sizde? Ciddi bakışlarımı diktim yüzüne:

- Madam, dedim. Dünyayı yerinden oynatacak bir güç buluyorum kendimde, ama neylersiniz ki yaşım daha yirmi bir ve çok yalnızım.
Şaşkınlık içinde kızına baktı, sanıyordu ki beni yanında alıkoymak için kızı bende bütün tutkuları söndürüyor. Düşes de Lenoncourt'un Clochegourde'da geçirdiği günler, sıkıntıyla dolup taştı sürekli olarak. Kontes teşrifat kurallarına göre hareket

etmemi öğütlüyor, hafiften tatlanmış bir kelime söylememi bile kaygıyla karşılıyordu; onun hoşuna gitmesi için insanın bir gizlilik zırhı geçirmesi gerekiyordu. Büyük perşembe geldi nihayet. Ve sıkıntılı bir merasim günü, o gündelik heyheylerin nazlanmalarına, o oturdukları koltukları hep yerli yerinde ve ev sahibesini kendilerine ait görmeye alışmış sevdalıların nefret ettikleri günlerden biri oldu. Aşk, kendisi olmayan her şeyden dehşet duyar. Düşes, sarayın görkemli hayatından payını almaya gidince Clochegourde'da her şey eski düzenine kavuştu.
Kontla aramızdaki ufak bozuşma beni Clochegourde'a eskisinden daha fazla bağlamakla sonuçlanmıştı: ne zaman istesem, en ufak bir kuşku uyandırmadan gidebiliyordum oraya; hayatımın önceki olayları beni sarmaşıklar gibi sardı, bana karşılıklı duyguların büyülü evrenini açan o güzel ruha. Karşılıklı güvene dayanan bu kardeşçe beraberliğimiz her an, her saat büyüyüp gidiyordu; ikimiz de birbirimizi kendi durumu içinde anlamaya alışıyorduk: Kontes, annece bir aşkın ak örtüleriyle üstümü örtüyor, kolunu kanadını geriyordu bana, onun yanibaşında yumuşacık melek gibi duran benim aşkımsa ondan uzak olduğum zamanlarda azıyor, kızgın ve demir gibi ateş ve öfke saçıyordu; ikili bir aşkla seviyordum onu ben, durmadan fırlattığı binlerce tutku oku gökyüzünde kaybolup giden, gökyüzünün aşılmaz boşluğunda yitip yitip giden bir aşkla seviyordum. Böyle gençtin, böyle iri iri isteklerle doluydun da neden hep platonik aşkın aldatıcı duygularına bağlı kaldın diye sorarsanız belki, şöyle derim o zaman: sürekli olarak çocuklarının başına bir felaket geleceği korkusuyla yaşayan, kocasından her an bir öfke, bir mizaç değişikliği bekleyen Jacques'in ya da Madeleine'in hastalığından başını aldığı zamanlarda bu kez kocasıyla derde giren, kocası sakineşip de kendisine bir nefes almak zamanı bıraktığında ise bu kez çocuklarından birinin başucunda beklemek

zorunda kalan bu kadının acılarını ırgalayacak kadar bir erkeklik görmüyordum kendimde. Üstüne biraz basılarak söylenmiş bir söz sarsmaya yetiyordu onu, bir arzu mu gösterdiniz; kırılabilir, örselenebilirdi; gizli bir aşk, şefkatle karışık bir güç olacaktınız onun için; kısaca: o başkalarına karşı nasılsa siz de ona karşı öyle olacaktınız. Hem sonra nasıl anlatsam size -siz ki kelimenin tam anlamıyla kadınsınız- bu söylediğim durumun da birtakım hoş bitkinlikleri, ilahi gevşeklik anları, sessiz sedasız yapılmış fedakarlıkların ardından gelen sevinçleri oluyordu... Başkalarına geçen bir vicdanı vardı, yeryüzünde karşılığını görmeyen fedakarlığı, dolayısıyla kabul ettiriyordu kendisini. Öbür erdemlerini birbirine bağlayan o gizli ve ateşli dindarlıkla ruhsal bir buhur gibi etkisinde bulunduruyordu çevresini. Sonra ben gençtim de! Bütün benliğimi arada sırada elinin üstüne kondurduğum öpücükte toplayacak kadar gençtim; elinin yalnız üstünü öptürürdü bana, avucunun içini öpmeme ise hiçbir zaman izin vermedi, çünkü belki de burası onun için şehvetin başladığı bir sınırdı. İki ruh, hiçbir zaman bu kadar ateşli bir şekilde kucaklaşmadığı gibi, beden de hiçbir zaman bu kadar cüretli, bu kadar başarılı bir şekilde zaptedilmemiştir. Sonraları, bu dopdolu mutluluğun nedenini çözdüm. O günlerde hiçbir ilgi beni avutmuyor, önüne kattığı her şeyi kendi dalgaları haline getiren bir sel gibi giden bu duygu akışını hiçbir tutku aşamıyordu. Evet, daha sonraları kadın olduğu için seveceğizdir bir kadını; ama ilk sevdiğimiz kadının her şeyine tutkun oluruz: çocukları bizim çocuklarımızdır, evi bizim evimizdir, çıkarları bizim çıkarlarımızdır, acısı bizim en büyük acımızdır; elbisesini, eşyasını severiz; onun buğdayına verilen zarar bizim kendi paramızın kaybolmasından daha fazla dokunur bize; öyle ki gelip şöminenin üstündeki öteberiyi kurcalayan misafirin kalbini kıracak sözler söyleyecek kıvam-dayızdır. Bizi bir başkasında yaşatmaktır bu kutsal aşk, oysa daha sonra, heyhat! Körpe duygularıyla bizim artık erimiş olan

gücümüzü zenginleştirmesini isteriz kadından, bir başkasının hayatını kendi benliğimize çekeriz. Çok geçmeden evin bir adamı oldum, yorgun vücut için bir banyo almak neyse, acılar içindeki ruh için aynı şey demek olan o mutluluğu ilk defa tattım; ruhun her yanı tazelenir böyle anlarda, en ıssız köşesine kadar

okşanmış olur. Siz anlayamazsınız bu dediğimi, çünkü bir kadınsınız; bir benzerini de sizin verdiğiniz ve kendinizin hiçbir zaman tatmadığınız bir mutluluk söz konusu burada. Yabancı bir evde, sahibesi olan sevgilinin el üstünde tuttuğu gibi olmanın, onun muhabbetinin merkezi haline gelmenin büyük zevkini ancak erkekler tadabilir; evin köpekleri artık size karşı havlamazlar; köpekler gibi hizmetçiler de artık sizdeki gizli işaretleri tanımaktadırlar; ya çocuklar? Hiçbir şeyleri bozulmamış olan, kendi paylarının hiç azalmayacağını, hayatlarının aydınlığına faydası dokunacağını bilen çocuklarda ileriyi gören bir ruh vardır, bir kedi gibi davranırlar size onlar da; taptıkları ve kendilerine tapan kimselere gösterdikleri hoş eziyetleri size de gösterirler; sır saklamaya eğilimlidirler, suç ortaklığı ederler masum bir şekilde; ayaklarının ucuna basa basa yanınıza gelirler, gülümserler yüzünüze, sonra da sessizce giderler. Her şey size yardımcı olmak için çırpınır, her şey size güler, her şey sizi sever. Yetiştikleri topraklar ne kadar nankörse seyrine o kadar doyulmayan çiçeklere benzer gerçek tutkular. Ama içinde kendime yakın kimseler bulduğum bir ailenin insanı olmak zevkini kazandım diyorsam, onun getirdiği acılara, yüklere hiç katlanmadım demek de istemiyorum. Mösyö de Mortsauf o zamana kadar benim yanımda kendine bir çekidüzen veriyordu; ben de onun kusurlarını daha çok bir bütün halinde görüyordum; çok geçmeden bunları bütün ayrıntılarıyla tanımak olanağı bulmuştum, bu yüzden bana günlük çalışmalarım anlatırken Kontesin ne soylu bir merhametle konuştuğunu anladım. Bu çekilmez yaradılışı bütün yönleriyle o zaman tanıdım. Bir hiç yüzünden durmadan

bağırıp çağırmalarını, dışarıdan hiçbir belirtisi görünmeyen birtakım ağrılardan şikayet edip durmalarını, yaşamayı berbat eden o doğuştan küskünlüğünü ve her yıl kendisine yeni yeni kurbanlar parçalatacak o zulüm yapma ihtiyacını öğrendim. Akşamları şöyle bir gezintiye çıktık değil mi, o nereye derse oraya gidilmeliydi, ama öyle de olsa can sıkıntısından kurtulamazdı; eve dönünce, bu kez, yorgunluğunun acısını başkalarından çıkarırdı; kendisini zorla istediği yöne sürüklemiş olmakla suçlardı karısını; bizi asıl kendisinin o tarafa götürdüğünü unutur, hayatın en ufak ayrıntılarında bile karısı tarafından yönetiliyor olmaktan, artık kendi içinde doğan hiçbir isteği, hiçbir düşünceyi gerçekleştiremediğinden, evde bir hiç, bir sıfır haline geldiğinden dert yanardı. Diyelim ki bu sert çıkışlarına sessiz bir sabırla karşılık verildi, bu kez de kudretinin bir sınırı olması çileden çıkarırdı onu; acı bir dille, dinin kadınlara kocalarını memnun etmelerini buyurup buyurmadığını, bir kadının çocuklarının babası olan adamı küçümsemesinin yakışık alıp almadığını sorardı hep. Her seferinde de karısının zayıf bir telini bulur oraya basardı; bu teli titretmeyi başarınca da hiçliklerden çıkardığı bu hâkimiyet duygusundan özel bir zevk çıkarırdı kendi payına. Bazen bakardınız, hüzünlü bir sessizliğe, hasta bir bezginliğe başvurmuş; tabii bunu gören karısı hemen kaygılanır, dokunaklı bir şekilde özen gösterirdi ona. Annelerinin kaygılarına kulak asmadan her istediklerini yaptırtan şımarık çocuklar gibi Kont da Jacques'i ve Madeleine'i kıskanır, onlar gibi kendini naza çekerdi. Giderek anladım ki Mösyö de Mortsauf en büyüklerinde olduğu gibi en ufak olaylarda da uşaklarına olsun, karısına olsun, çocuklarına olsun, tıpkı tavla oyununda bana davrandığı gibi davranıyor. Bu ailenin yaşamasına ve soluk almasına, evin işlerinin iyi gitmesine, onu her yanından sarmaşıklar gibi kavrayarak engel olan ve en yalın işleri karmakarışık ederek servetin artmasını önleyen güçlükleri dalları ve kökleriyle kavradığım zaman hayranlıkla

karışık bir dehşet içine düştüm, bu da aşkımı yüreğimin derinliklerine gömdü. Ne olmuştum ben Tanrım! İçtiğim o gözyaşları beni sarhoş etmiş, bu kadının acılarını paylaşmakta bir mutluluk bulmaya başlamıştım. Önceleri Kontun zulmüne, cezasını çeken bir kaçakçı gibi katlanıyordum, şimdi ise Henriette'e daha yakın olmak için zalimin darbeleri önünde seve seve açmaya başlamıştım bağrımı. Kontes beni anladı, yanında yer almama izin verdi, acılarını paylaşmama müsaade etmek suretiyle mükafatlandırdı beni. Tıpkı eski çağlardaki tövbekar dönmenin, kardeşleriyle birlikte göğe uçamamanın kıskançlığı içinde kendisini sirkte vahşi hayvanlara parçalatma lütfunu elde etmesi gibi. Kontun sinekler gibi daha sokucu, daha kırıcı, her zamankinden daha değişik olduğu çok sıcak ve bunaltıcı bir akşam Henriette şöyle dedi bana:

- Siz olmasaydınız dayanamazdım ben bu hayata.

Kont yatmıştı. Henriette'le akşam bir süre akasyalarımızın altında oturduk; çocuklar da yanımızdaydılar, batan gün ışınlarının arasında oynuyorlardı. Ağzımızdan seyrek olarak çıkan ve birtakım ünlemlerden ibaret

olan sözlerimiz, ortak acılarımızın içinde bize dinlenme fırsatı veren düşüncelerin karşılıklı olduğunu gösteriyordu. Kelimeler olmayınca, bu kez aramızda kurulmuş bulunan sessizlik ruhlarımızı sadakatla ifade ediyordu; hiçbir engele rastlamadan, ama öpüşmeksizin, içice geçiyordu ruhlarımız. Düşünceler arasında kaybolmuş bir uyuşukluğun tadını çıkaran bu iki ruh, aynı hayalin dalgalarında çırpınıyor, yanyana ırmağın sularına dalıyor, sonra da kıskançlık uyandıracak kadar birbirine geçmiş ama yine yeryüzüne ilişkin hiçbir bağ taşımayan iki su perisi gibi taptaze, sepserin bir şekilde çıkıyorlardı ırmağın içinden. Dipsiz bir uçuruma iniyor, ellerimiz bomboş bir şekilde tekrar yukarı çıkarken bakışlarımızla şöyle diyorduk birbirimize: "Bu kadar gün içinde bizim de bir tek günümüz

olmayacak mı?" Şehvet bize p köksüz çiçeklerini toplarken nedendir bedenin böyle mırıldanıp durması? Korkuluğun tuğlalarına katkısız ve yatıştırıcı turuncularını vuran akşamın insanı büyüleyen şiirine rağmen; çocukların bağırtılarını yumuşatarak kulaklarımıza getiren, bize sükunet aşılayan dinsel havaya rağmen, ona sahip olma tutkusu bir şölen ateşi gibi parlamaya başlamıştı damarlarımda. Üç ay geçmişti aradan ve ben, bana verilenle yetinmemeye başlıyor, içimde tutuşan tutkuları Hen-riette'in bedenine de geçirmek için hafif hafif elini okşuyordum. Ne var ki Henriette yeniden Madam de Mortsauf oldu, elini çekti. Birkaç damla yaş aktı gözlerinden; bunu gördü, elini dudaklarına götürerek ılık bir bakışla baktı.

- Böyle bir hareketin bana da gözyaşlarına mal olduğunu iyi bilmelisiniz! dedi. Bu kadar çok şey isteyen dostluk tehlikeli bir dostluktur.

Kendimi tutamayarak patladım, sitemler yağdırdım üstüne, acılarımdan bahsettim, bu acılara katlanabilmek için istediğim ufak desteği söyledim. Benim yaşımda bir insanın duygularının gerçi tamamıyla ruh olduğunu, ama böyle bile olsa, ruhun da bir cinsiyeti olduğunu, belki ölebileceğimi, ama dudaklarım kapalı olarak ölmeyeceğimi söylemek cüretini gösterdim. Mağrur bakışıyla susmamı buyurdu bana, bu bakışta Cacique'in Ya ben? Sanki ben gülden bir yatakta mı yatıyorum? sözlerini okur gibi oldum. Kimbilir, yanılmışımdır belki de. Frapesle'in önünde, ona mutluluğumuzu bir mezardan çıkaran o düşünceyi yüklediğim günden beri, kaba bir tutkuyu gizleyen dileklerle onun ruhunu lekelemekten utanıyordum. Söze o başladı, tatlı bir dille, her isteğimi yerine getirmenin mümkün olamayacağını, bunu aklıma koymam gerektiğini söyledi. O bunları söylerken, anladım ki dediğinin aksini yapacak olursam aramızda büyük uçurumlar açılacak. Başımı eğdim... Devam etti sözlerine: Tanrı'yı da

insanları da gücendirmeden bir kardeşi sevebileceğine dini bir kanaati olduğunu, bu bağlılığı, iyi kalpli Saint-Martin'in dediği gibi, dünyanın can alıcı noktası olan Tanrısal aşkın gerçek bir işareti saymakta zevkli bir taraf bulunduğunu ekledi. Ben onun için günah çıkaran bir papaz gibi, âşıktan az, bir kardeşten fazla bir şey olamayacaksam artık bir daha görüşmemeliydik. Ve o, gözyaşlarıyla, yüreğine taş basarak katlandığı bu en taşkın acıları daTann'nm huzuruna götürmek için ölebilirdi.

- Artık alınacak hiçbir şeyim kalmasın diye gerekenden fazlasını verdim, bunun cezasını ise şimdiden çekiyorum işte, diye bitirdi sözlerini.

Onu yatıştırmak, artık bir daha hiç üzmeyeceğimi, yirmi yaşımda olduğum halde onu yaşlı kimseler son çocuklarını nasıl severlerse öyle seveceğime söz vermek zorunda kaldım.

Ertesi gün erkenden geldim. Gri salonundaki vazolarda çiçek kalmamıştı. Hemen kırlara, bağlara seğirttim, çiçekler topladım, iki demet yaptım ona; bu çiçekleri hem teker teker koparıyor, hem de hayran hayran bakarak renklerle yapraklar arasında bir uyum bulunduğunu, musiki parçalarının seven ve sevilen kalplerde sayısız anılar uyandırması gibi, insanın gözlerini kamaştırarak insanın kafasında beliren şiirler olduğunu düşünüyordum. Renk denilen şey ışığın düzene girmiş bir biçimiyse, havadaki uyumların bir anlamı olduğu gibi onun da kendine özgü birtakım anlamları niçin bulunmasın, diyordum.

Jacques'la Madeleine'in yardımıyla, üçümüz de sevgilimize güzel bir sürpriz hazırladığımız için mutlu bir halde, çiçeklerimizin genel karargahını kurduğumuz son merdiven basamaklarında duygularımı belirtecek şekilde iki demet yaptım. İki vazodan taşarak çıkan, dalga dalga dağılan, ortasından da beyaz güller, gümüş kapalı zambaklar halinde dilediklerimin fışkırdığı bir çiçek kaynağı düşünün. Bu taze örtü üstünde peygamber

çiçekleri, engerek otları, sevda çiçekleri, nüanslarını göğün maviliğinden alan ve beyaz renkle pek güzel bir uyum tutturan türlü türlü çiçekler parlıyordu; iki çeşit masumiyet yok muydu burada? Hiçbir şey bilmeyen masumiyetle, her şeyi bilen masumiyet; çocuğun düşüncesi ile kurbanın düşüncesi.
Aşkın da arması vardır, Kontes bunu gizlice çözdü. Yarasına dokunulmuş hastanın çığlığını andıran o keskin bakışlarından biriyle baktı yüzüme: hem utanmış hem de memnun olmuştu. Ama ne büyük bir mükafat vardı bu bakışta! Onu mutlu kılmak, onun yüreğine serinlik serpmek, insana ne güç verici şeydi böyle! Böylece Muhterem Peder Castel'in kuramını aşk alanında uygulayacak usulü buldum; ve Doğu ülkelerinde mis kokulu renklerle yazılmış sayfaların yerini mürekkep hokkasının üstündeki çiçekler almış bulunan Avrupa'da kaybolmuş bir sanatı, Henriette'im için yeniden ortaya çıkardım. Duyguları, bu güneş kızlarına, güneş altında açılmış çiçeklerin kızkardeşlerine anlattırmak ne büyük zevk! Sonradan Granlieu'de rastladığım bir adamın anlarla konuşması gibi, ben de, kısa bir süre sonra kır çiçekleriyle anlaşıverdim. Frapesle'de geçirdiğim daha sonraki günlerde, haftada iki kere, bir biyoloji uzmanı değil de bir şair olarak, yani biçimlerinden çok ruhlarını inceleyerek, araştırdığım buğdaygillerin her çeşidini gerektiren bu büyük şairane eser üzerindeki uzun çalışmalara yeniden başladım. Bir çiçeği bulabilmek için, çoğu zaman uzaklara, su kıyılarına, vadiciklere, kayaların tepelerine, çorak topraklara koşuyordum; korularda, fidanlıklarda menekşeler topluyordum. Bu gezintilerim sırasında, düşüncelere gömülü yaşayan bilginin, uzmanlık konusu tarım türleriyle uğraşan çiftçinin, şehre mıhlanmış zanaatçının, tezgahına bağlanmış tüccarın bilmediği, ama birtakım ormancıların, birtakım odunucuların, birtakım düşseverlerin yakın oldukları tatlara alıştım.

Tabiatta insanı etkileyen öyle şeyler vardır ki, bunlar, ruhsal kavramların en üst noktasına kadar varırlar. İster çiğle ıslanarak elmas parçacıkları gibi parlayan, içinde güneşler oynayan çiçekli bir fundalık, zamanında üstüne çevrilmiş bir bakış için donanmış bir genişlik olsun; ister yıkık taşlarla çevrilmiş, kumla kesilmiş bir köşe, bir çeşit yabanilik, bir incinmişlik, bir ürperticilikle sizi kavrayan, tavşancıl çığlık yükselen bir orman köşesi olsun; ister sıcak, bitkisiz, ufukları çöl ufkuna benzeyen, etekleri sarp, bir yerde yalnız yaşayan ve altın tüyleri yayılan ve vadisinde tek olan Tanrıçamın simgesi bir dağ çiçeğine rastladığım çorak bir alan olsun! İsterse üstlerine, tabiatın eliyle bitkiden hayvana bir çeşit geçiş anlamı taşıyan yeşil yeşil benekler serpilmiş, bir iki gün içinde canlanıveren ve gök boşluğunda hareket halindeki evrenler gibi, içinde bitkilerin, böceklerin kaynaştığı iri su birikintileri olsun! İsterse lahana ekili bahçesi, bağı, bostanla-rıyla, verimsiz çavdar tarlaları arasında yokuşa asılı gibi duran ve küçük insanların hayatını özetleyen sazdan samandan damlı bir kulübecik olsun! Bir kilisenin içine benzeyen, ağaçlı birer sütunu, dallan birer kemeri hatırlatan, yaprakları arasından ışıklar gölgelerle karışmış ya da batan güneşin kızıllığına bürünmüş bir genişlik beliren kuş seslerine karışmış mihrabın renkli camları gibi görünen bir yol olsun! Ve sonra, bu sık ağaçlı korudan çıkınca, kıraç ve nadasa bırakılmış bir toprakla karşılaşırsanız; yakıcı otçukları arasında karayılanlar görürsünüz, karınları doymuştur bu yılanların, zarif ve ince başlarını kaldırmış, deliklerine doğru kaymaktadırlar. Bu tabloların üstüne bazen hayat dolu su dalgaları gibi yayılan güneş ışıkları, bazen bir ihtiyarın alnındaki kırışıklar gibi kat kat olmuş bulut kümeleri, üstünde uçuk mavi yollar uzanan şaşırtıcı bir sessizliğin içinden tarifsiz uyumlar, ezgiler işiteceksiniz. Belleğimin şimdi kurcaladığı o muhteşem manzara ve benim gözümde insanlığın en zıt dönemlerinin belirdiği bu geçici alegori'lere, şairlere özgü o kendini

birakmışlık içinde, hayran hayran bakıyordum; öyle ki eylül ve ekim aylarında bana hiç değilse üç dakikalık bir araştırmaya malolmayan tek bir demet yapmadım. Şimdi sık sık o günlerde tabiata yayılmış bulunan ruhun anısıyla birleştiririm bu büyük sahneleri. Fundalıklar arasında, çimenler üstünde beyaz elbisesi dalgalana dalgalana yürüyen, vadedilmiş bir meyve gibi, sevda tozlarıyla dolu her çiçekten düşüncesi yükselen sultanımı hâlâ dolaştırırım orada.
Hiçbir itiraf, çılgınca duyulan hiçbir tutku, karşılık görmemiş isteklerimin zoruyla beni Beethoven'in notalarla anlattığı çabaları göstermeye zorlayan bu çiçek senfonileri kadar yayılma gücü taşımamıştır: bunlar, kendi kendine dönüşler ve göğe çıkmak için yapılmış müthiş atılımlardı. Madam de Mortsauf, bunları görünce Henriette oluyordu birden. Durmadan bu çiçek demetlerine bakıyor, onlarla besleniyordu; kendisine sunduğum demetleri almak için başını gergefinin üstünden kaldırdığı zaman "Tanrım! Ne de güzel şeyler

bunlar!" diyor ve onların içine koymuş olduğum düşünceyi okuyordu. Birkaç mısrasına bakarak Sadi'yi nasıl anlıyorsanız, bir çiçek demeti aracılığıyla ruhlarımız arasında meydana gelen haberleşmeyi de öyle anlayacaksınız. Mayıs ayında, çayırlarda bütün canlılara döllenmenin sarhoşluğunu veren, bir kayıkla dolaşıyorsanız size elinizi suya daldırma isteğini duyuran, saçlarımızı rüzgâra bıraktıran, düşüncelerinize bir orman yeşilliği kazandıran o güzel kokuyu duydunuz mu hiç? Küçük bir ot vardır, kokulu yonca derler, işte bu ot o gizli uyumu sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Hiç kimse etkisine girmeden yanında bulunduramaz o kokulu yoncayı. Onun beyaz ve yollu bir kadın elbisesi gibi olan çizgili, parlak yapraklarını bir demetin içine koyun, tükenmez kokular kaplayacaktır, utançla ezilmiş tomurcuklar kımıldayacaktır yüreğinizde. Porselen vazonun yayık boynuna Touraine bağlarının ak

çiçeklerinden yapılmış demetler sarıldığını düşünen; boyun eğmiş tutsak bir kadının çizgileri gibi olur istediğiniz biçimlerin belirtileri. Ve bu fondan yaprakları pırıl pırıl olan birkaç taze meşe sürgünüyle birkaç eğrelti otuna karışan ak canlı öksüz organlarının helezonları, pembe kayışkoparanlann ince dalları fışkırıyor; hepsi de salkımsöğütler gibi boyunları bükülmüş, bir yakarma gibi çekingen bir şekilde uzanırdı. Üst tarafta, sarı tozlar döken erguvan renkli inci çiçeğinin dağınık bir şekilde çiçeklenmiş, sallanıp duran incecik liflerini görürsünüz; tarla ve su patüreninin üstlerine kar yağmış ehramlarına, kısır bromların yeşil perçemlerine, rüzgâr başağı denen yabani buğdayların uzun sorguçlarına tanık olursunuz; ve ilk hayalleri taçlandıran, çiçekli saplarının etrafında ışık parlayan ketenlerin yarattığı gri zemin üzerinde hemen seçilen menekşe umutlar. Ama biraz yukarıda, köklerin çılgın dantelası arasında serpilmiş birkaç Bengal gülü, bataklık keteninin sapları, ergeç sakalının tüyleri, firenk may-donozunun saçaklı ince yapraklan, filbaharın sarı saçları, sütbe-yaz kurçetelerin mini mini çaprazları, civan perçeminin demet demet yapraklan, şahterenin pembeli karalı çiçekleriyle demet demet dağılmış sapları, asma filizleri, hanımellerinin kıvrım kıvrım dalları; kısacası, bütün bu temiz yaratıkların en perişan, en kırışık yanlan, uçları mızrak gibi sivri, girintili çıkıntılı, delik deşik yapraklar, ruhun derinliklerinde kıvrılıp büzülmüş arzular gibi içice geçmiş, birbirine karışmış filizler. Bu belagatla dolu, bu taşıp taşıp duran aşk selinin bağrından, açılmaya hazır to-murcuklarıyla yıldız yıldız yaseminlerin üstünde alevlerini dolaştırarak, polle'nin durmak bilmez yağmuruna, binlerce parıltılı parçacığında günışığını yansıtarak başını kelebekler gibi uçan güzel buluta kaldırmış muhteşem bir haşhaş! Kokulu yoncada gizli aşk ve şehvet tutkusuyla sarhoş olmuş hangi kadın, bu ka-bulcü düşünceler lüksünü, bastınlamayan hareketlerle örselenen bu beyaz sevgiyi ve gem vurulan, yorulmak bilmez aşkın

yüzlerce defa tekrarlanan savaşlarında bir türlü verilmeyen bir mutluluğu isteyen o kızıl arzuyu hangi kadın anlamaz? İnce ayrıntılarını, zarif tezatlarını, arabesklerini göstermek amacıyla duygulanan kraliçe, daha fazla açılmış ve bir damla gözyaşının aktığı bir çiçek görsün diye bu sözlerin pencereden size ışık altında söylendiğini düşünün; öyle ki o zaman kraliçe kendini hemen bırakıverecek bir duruma gelir; ve onu uçurumun kenarından kurtarmak için ya bir melek ya da bir çocuk sesi gerekir. Nelerdi Tanrı'ya sunduğumuz şeyler? Kokular, ışık ve türküler, yani varlığımızın en temiz ifadeleri. Öyle diyelim. Tanrı'ya sunulmuş her şey, gizli hazları açığa vurulmamış umutları ve Meryem'in oğulları gibi sıcak bir gecede sönüp giden hayalleri okşayarak kalbe boyuna ezgilerini söyleyen bu pırıl pırıl çiçek şiirinde sunulmamış mıydı? Sevilen kimseyi seyretmekle derinlerine inilmiş biçimlere haz dolu bakışlarla bakmaktan allak bullak olan tabiatlarımızı aldatma konusunda bu zararsız zevklerin büyük yardımı oldu bize. Onun için ne gibi bir anlam taşıyordu bunlar, pek bir şey diyemeyeceğim, ama benim için barajlarda hapsedilmiş suların sızdığı ve çok kez zorunluluğun da payını ayırmak suretiyle büyük felaketleri önleyen çatlaklar gibi bir şeydi bunlar böyle bir yoksulluk, insana ölümcül bezginlikler verir, gökten serpilen ve yolcuyu Don'dan Büyük Sahra'ya kadar umutlar içinde tutan tanelerle önlersiniz bu bezginliklerin getireceği yıkıntıları. Bu arada, Henriette'in, yaptığım çiçek demetleri arasında kolları sarkmış, düşüncelerle göğsü şişiren, alnı canlandıran, dalga dalga geri köpük köpük fışkıran, insanı tehdit eden ve asabi bir yorgunluk içine atan birtakım hayallere dalıp dalıp gittiğini gördüm. O zamandan beri kimse için çiçek demetleri yapmadım! Çiçeklerin aracılığıyla aramızda bu dili icat ettikten sonra, efendisini aldatan kölenin duyduğu memnuniyete benzer bir

memnuniyet duymuştuk ikimiz de.
O ayın geri kalan günlerinde, bahçelerde koşarken, bazı bazı onun cama dayanmış yüzünü görüyordum; ama az sonra içeri girince bakıyordum ki gergefinin başına oturmuş iş işliyor. Hiç konuşmadan kararlaştırılmış olan saatte gidememişsem, beyaz bedeniyle taraçada dolaştığını fark ederim; onu böyle taraçada beni bekler durumda yakaladığım zaman şöyle derdi:
- Sizi karşılayayım, dedim. İnsanın, son çocuğunu biraz şımartması gerekir, öyle değil mi?
Kontla yaptığımız o belalı tavla partilerinin ardı kesilmişti. Elde ettiği yeni haklar ve kazançlar onu bir sürü yere gitmek, keşifler, araştırmalar yapmak, tarlaların çevrelerini çevirip ölçtürmek gibi işlerle uğraşmak zorunda bırakmıştı; verilecek birtakım emirler, karısıyla birlikte kararlaştırdıkları ve yerine getirilmesi gereken birtakım denetleme işlemleri vardı. Birçok kere, çocukları da alıp, kontesle beraber yeni topraklarında ziyaret ettik onu; çocuklar yol boyunca böceklerin, lükenlerin, kılıf-kanatların peşinde koşuyor, demetler yapıyor, ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse çiçek desteliyorlardı. Sevdiğin kadınla dolaşıyorsun, ona kolunu veriyorsun, onun gideceği yolu sen seçiyorsun!.. Ne büyük bir sevinçtir bu, bir ömrü doldurmaya yeten ne sınırsız sevinçtir! Böyle zamanlarda nasıl da büyük bir güvenle konuşur insan! İkimiz yanyana gidiyor, sonra generalle birlikte (keyifli zamanlarında aramızda general derdik Konta şaka yollu bir ağızla) bu iki türlü gidiş gelişler, sırrını yalnız birleşmeleri engellerle kesilmiş kalplerin bilebileceği tezatlarla çeşitlendiriyordu mutluluğumuzu... Dönüşte bu mutluluklar bir bakışla, bir el sıkışla, kaygılarla anlamını buluyordu; ama gidiş sırasında bunca serbest olan konuşmalarımız, dönüşte muammalı bir hale giriyordu; bazen oldukça uzun bir süre susuyor, sonra birimizden birimiz dolambaçlı sorulara bir cevap buluyor,

ya da bir tartışmayı dilimizin elverişli formülleri içinde ve özellikle kadınlara özgü o esrarlı buluşlarla sürdürüyordu. Ruhların kalabalıklardan koptuğu toplumun bayağı yasalarına yan çizerek birleştikleri bir evrende yaşıyormuş gibi böyle anlaşmanın tadını almamış bir kimse var mıdır acaba? Bir gün, nelerden konuştuğumuzu soran kocasına Henriette iki türlü yorumlanabilecek bir cümleyle karşılık verip de Kont bununla tatmin olunca, çılgın bir umut belirdi şuramda. Ama az sonra hemen silindi bu umut. Bu masum takılma Madeleine'i eğlendirmişti, ama annesinin birdenbire kıpkırmızı kesildiğini fark ettim; yüzüme öyle bir bakış fırlattı ki, vaktiyle elini benden nasıl çekerek öpmeme engel olduysa, aynı şekilde ruhunu da çekerek kocasına bağlı bir kadın olarak kalabileceğini okudum gözlerinde. Ama tamamıyla manevi bir nitelik taşıyan birliğimiz öyle çekici bir güç taşıyordu ki ertesi gün yeniden başladık.
Böyle hep yeniden doğan mutluluklar içinde saatler, gündüzler, haftalar geçip gidiyordu. Bağbozumu günleri geldi. Touraine'de gerçek bir bayram anlamı taşır bağbozumu. Harman zamanındaki yakıcılığını kaybeder güneş; sam yelinden de, sıcaktan da, yorgunluktan da korkmadan vaktinizi kırda geçirebilirsiniz. Bağda üzüm toplamak, tarlada ekin biçmekten daha kolaydır. Bütün meyveler olmuştur bu dönemde. Harmanlar kaldırıldığı için ekmeğin fiyatı da düşmüştür; bir bolluğa, bir mutluluğa kavuşmuştur hayat. Nihayet, ekmek kadar parayı da gerektiren tarım işlerinin uyandırdığı kaygılar da, dopdolu ambarın, dolmak üzere olan kilerin karşısında silinip gider. İşte bu yüden bağbozumu ekilerek biçilerek elde edilmiş şölenin neşeli bir çerezi gibidir. Sonbaharları nefis olan Touraine'de gökyüzü sürekli olarak gülümser insanlara. Bu konuksever beldede, bağ işçilerine evde yemek verilir. Bu yemekler, bu yoksul ve zavallı insanların bir yıl içinde aldıkları tek kuvvetli ve iyi yapılmış

besin olmaktadır; bu yüzden, bazı ailelerde çocukların yıldönümü şenliklerine nasıl önem verilirse, onlar da öyle büyük bir haz içinde beklerler bu sofraları... Hep birden, sahipleri cömert olan evlere üşüşürler. Evler, insanlarla ve azıklarla dolup taşar. Şaraphaneler sürekli olarak açık bulundurulur. Fıçı yapan bu işçilerin, güleç kızları taşıyan arabaların, bütün bir yılın en dolgun ücretlerini aldıkları için rastgele türkü söyleyen kimselerin varlığıyla her şey canlanır, hareketlenir. Bu canlanmanın, bu neşenin bir başka nedeni daha vardır; insanlar arasındaki sınıf ve mevki farkları ortadan kalkmıştır; kadınlar, çocuklar, efendiler ve uşaklar, herkes katılmaktadır bu Tanrısal bağbozumuna. Yılın bu son güzel günlerinde olup biten ve hatırası bir zamanlar Rabelais'ye ünlü eserlerinde şaraba övgüler düzdürmüş olan ve kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar gelmiş bulunan neşenin sürekliliğini bu gibi durumlar gayet güzel bir şekilde

açıklamaktadır. Jacques da, Madeleine de, şimdiye kadar bağ-bozumunda hiç bulunmamışlardı; ben de onlar gibiydim; bu yüzden benim de aynı sevinci kendileriyle paylaştığımı görünce çok sevindiler; anneleri de bizimle birlikte geleceğine söz vermişti. Bütün o çevreye sepet yapan Villaines kasabasına gidip kendimize çok güzel sepetler ısmarlamıştık; üzüm toplamamız için dördümüze de birkaç sıra asma ayrılmıştı; yalnız işimizi yaparken hiç üzüm yemeyecektik, öyle kararlaştırılmıştı. Touraine bağlarının "co" denilen irikara üzümünü oracıkta yemek o kadar zevkli bir şeydir ki sofranıza getirilmiş en iyi üzümün yüzüne baktırmaz sizi. Başka hiçbir yere bağbozumu için gitmeyeceğim, yalnız Clochegourde bağlarında çalışacağım konusunda Jacques yemin ettirdi bana. Hemen her zaman hasta görünümlü ve soluk benizli olan bu iki küçük yaratık, hiçbir zaman bu kadar taze, bu kadar pembe, bu kadar canlı olmamışlardı. Sırf konuştu olmak için konuşuyorlar, sebepli sebepsiz oraya buraya koşuyorlar, geri dönüyorlardı; sanki kendilerinde başka çocuklardaki gibi fazla

bir can, harcanabilir bir güç vardı. Madam de Mortsauf ve kocası, hiç böyle görmemişlerdi onları... Ben de uydum onlara, çocuk oldum onlar gibi, hatta belki onlardan bile fazla çocukluklar ettim, çünkü ben de kendi ürünümü toplamayı umuyordum. Çok güzel bir havada bağa gittik ve yarım gün geçirdik orada. En güzel salkımı kim bulacak, sepetini ilk kim doldurmuş olacak diye yarışıyorduk aramızda. Anne ile asma çubukları, asma çubukları ile anne arasında mekik dokunuyordu, bir defa ona göstermeden bir tek salkım koparıldığı olmuyordu. Kızının arkasından, ben de elimde sepetim, onun yanına gidip:
- Ya benim salkımlarım anne? diye sorduğum zaman, gençliğini olanca serbestiiğiyle ortaya koyan bir kahkaha attı:
- Yavrucuğum, böyle fazla yorma kendini; diye karşılık verdi.
Sonra boynumda, saçlarımda gezdirdi elini, yanağıma dokundu:
- Ter içinde kalmışsın bak! dedi. Sesindeki bu okşayışı, bana, sevgililerin birbirine söyledikleri "sen" kelimesiyle hitap edişini yalnız o an işittim. Kırmızı meyvelerle olmamış muşmulalarla, böğürtlenlerle kaplı güzel çitlere baktım, çocukların bağrışmalarını dinledim, üzüm toplayan işçileri, fıçı yüklenmiş arabaları, sırtlarına küfeler yüklenmiş adamları seyrettim!.. Ah! Her şeyi, her şeyi belleğime işledim; canlı, renkli ve neşeli bir halde açılmış şemsiyesiyle altında durduğu o körpe badem ağacına varıncaya kadar her şeyi çizdim belleğime, olduğu gibi. Sonra yine üzüm toplamaya, topladığım salkımları ağır ve ciddi adımlarla götürüp büyük fıçıya boşaltmaya başladım; böyle yürümek içime bir ferahlık, bedenime bir rahatlık veriyordu. Tarifsiz bir tat buldum çalışmada; çalışmanın mekanik hareketleri, her şeyi silip süpürecek olan tutkuları, belirli bir yönde akıtıyor, onlara belli bir yol veriyordu, bunu anladım. Monoton çalışmada

insanı bilgeleştiren taraflar olduğunu, manastırlarda rahiplerin uyduğu kuralların büyük yararlar taşıdığını öğrendim.
Kont, uzun bir süreden beri ilk defa suratını asmadı, kırıcı davranışlarda bulunmadı. Oğlunun, ilerideki Dük de Lenoncourt Mortsauf un böyle çok sağlıklı, böyle ak pembe görünüşü yüreğine büyük bir sevinç doldurmuştu onun. O gün bağbozumunun son günüydü, general, Bourbon'lar şerefine Clochegourde şatosunun önünde danslar tertipleyeceğini vadetmişti; böylece şenlikler, herkes için tam bir şenlik oldu, bütünlendi. Kontes koluma girdi dönüşte; kendi yüreğinin bütün ağırlığını benimkine duyuracak şekilde ve sevincini oğluna da geçirmek isteyen bir anne tavrıyla, bana yaslandı, sonra da kulağıma:
- Mutluluk getiriyorsunuz bize! dedi.
Onun uykusuz gecelerini, kaygılarını, ancak Tann'nın yardımıyla dayanabildiği, ama aslında çorak ve yorucu olan hayatını bildiğim için, o tatlı sesiyle güç kazanan bu cümle artık bana dünyada hiçbir kadının veremeyceği o büyük zevki tattırdı.
Çok kısa bir süre sustu, sonra:
- Hayatımdaki o mutsuz monotonluk sona erdi artık, yeni yeni umutlarla güzelleşiyor yaşamak, dedi. Ah! ne olur bırakıp gitmeyin beni! Masum inançlarıma hiçbir zaman ihanet etmeyin! Kardeşlerini koruyan bir ağabey olun!
Bu anlattıklarımın hiçbir edebi tarafı yoktur. Nathalie; bu olaylardaki duyguların sonsuzluğunu anlayabilmek için, demir atmış olması lazımdı. Gerçi bazı yaratıklar için aşk, kurumuş kıyılar arasından akıp gitmiş lav

sellerinden ibaret olmuştur, ama yenilmez güçlüklerle bastırılmış tutkunun o volkanın ağzını temiz suyla doldurduğu ruhlar mevcut değil demek midir bu?
Böyle bir şenlik daha yaşadık. Madam de Mortsauf, çocuklarının hayatı tanımalarını istiyordu; onlara paranın ne büyük

güçlüklerle kazanıldığını göstermek dileğindeydi; bunun için onların hesabına da tarım işlerinin gidişine göre değişen bir gelir kaynağı ayırmıştı. Ceviz ağaçlarının geliri Jacques'in, kestane ağaçlarının geliri Madeleine'in olacaktı. Bu anlattıklarımdan birkaç gün sonra kestaneleri topladık, cevizleri çırptık. Madeleine'e ait kestane ağaçlarından sırıkla kestane düşürmek, bu ağaçların bulunduğu verimsiz toprağın kuru otlardan kadifemsi örtüsü üstünde kestanelerin düşüşünü seyretmek; küçük kızın kestane yığınlarını, büyük bir zevk içinde, değerlerini tahmin ederek incelediğini görmek; çocukların bakımından Kontesin yardımcısı olan tek hizmetçi Monette'in tebrikleri; iklim değişiklikleriyle sık sık tehlikeye düşen en küçük ürünleri bile elde etmek için insanların en büyük zahmetlere girmeleri gerektiğini görmekten alınan dersler; bütün bunlar, çocukluğun saf mutluluklarının başlayan sonbaharın ağır renkleri ortasında iyice sevimli göründüğü sahnelerdi hep. Madeleine'in kendine ait bir ambarı vardı, onun sevincine orada ortak olmak, kahverengi servetini oraya yerleştirirlerken seyretmek istedim. Ambarın yarı toprak, yarı posteki serili zemini üstüne her kestane küfesinin boşaltılırken çıkardığı sesi hatırladıkça bugün bile içim titrer, bir hoş olurum. Kont, bu kestanelerin bir kısmını evdeki tüketim için ayırıyordu; yarıcılar, uşaklar, Clochegourde'un çevresindeki herkes, cicim'in kestanelerine müşteri buluyordu. Gerçi cicim sözü köylülerin yabancılara hitap ederken bile kullandıkları bir deyimdi, ama sanki yalnız Madeleine için kullanılıyormuş hissini veriyordu insana.
Cevizlerin çırpılmasında Jacques o kadar sevinemedi: birkaç gün arka arkaya yağmur yağmıştı; cevizlerini daha sonra satmasını öğütleyerek avuttum onu. Ceviz ağaçlarının Brehemont' da da, Amboise'da da, Voucray dolaylarında da bu mevsim pek ürün alınamadığını Mösyö de Chessel'den duymuştum. Ceviz

yağı, Touraine'de çok kullanılan bir yağdır. Jacques'in her ceviz ağacından en azından kırk sou kazanması işten bile değildi. İki yüz ağacı olduğu düşünülürse epey bir para tutacağı anlaşılıyordu. Ata binmek için birtakım almak istiyordu kendisine. Bu isteği uzun bir tartışmaya yol açtı... Babası, ürünlerin her yıl eşit bir şekilde alınmadığını, bu bakımdan ortalama bir gelir sağlayabilmek için az verimli yıllar için köşeye bir miktar para ayırmak gereğini açıkladı ona. Kontes susuyordu, ama içinden geçenleri okudum ben, Jacques'in babasını dinlediğini, babasının da, kendisinin hazırladığı bu yalan sayesinde, yoksun bulunduğu kutsallığı kazandığını görmekten memnundu. Zaten bu kadını size tasvir ederken, özelliklerini ve dehasını belirtme konusunda yeryüzü dillerinin aciz kalacağını söylememiş miydim?
Böylesi sahneler karşısında, insan, herhangi bir çözümleme işlemine girmeden hemen tadar nazlarını. Ama, aynı sahneler, ileride, çalkantılı bir hayatın karanlık fonu üstünde nasıl kuvvetle ortaya çıkarlar! Elmaslar gibi, karışık düşüncelerle, kaybolmuş mutlulukların anasında erimiş pişmanlıklarla parlayıp dururlar! Mösyö ve Madam de Mortsauf un yeni satın aldıkları iki toprağın, Cassine ile Rhetorere'in, adları neden beni eski Yunan'a ya da İsa'nın doğduğu kutsal beldeye ilişkin adlardan daha fazla heyecanlandırırlar acaba? SevenJnsçLUm, söyler aşkıiu! diye haykırmış La Fontaine, Bu adlar büyülü gibidirler, tılsım denen şeyi hatırlatırlar bana, unutulmaya başlamış yüzlerin derhal canlanarak benimle konuşmasını sağlarlar; beni "o mutlu vadiye götürürler, başımın üstüne bir gökyüzü, bakışlarımın önüne manzaralar koyarlar; ama hayallerin canlanışı hep manevi dünyada meydana gelen bir şey değil midir? Öyleyse size bu kadar bilinen, bu kadar özel şeylerden bahsettiğim için şaşırmamalısınız. Bu basit ve hemen hemen her yerde kolayca rastlanan hayatın en ufak ayrıntıları, görünüşte

zayıf olmamalarına rağmen, gerçekte beni kontese sımsıkı bağlayan güçlü birer bağ olmuştur.
Çocuklarının maddi çıkarları da bozuk sıhhatleri kadar kaygı uyandırıyordu Madam de Mortsauf ta. Bir devlet adamının memleket hakkında bilmesi gereken şeyleri yavaş yavaş öğrenerek, ev işlerini kavradım; onun daha önce bana bu işlerdeki gizli rolü hakkında şöyle bir söyleyip geçtiği sözlerin gerçekliğini anladım. On yıllık bir çabadan sonra, Kontes, toprağında uygulanan tarım tarzını değiştirmeyi başarmıştı. Topraktan

her yıl başka bir ürün almak üzere Touraine'li çiftçilerin buğdayı ancak dört yılda bir ektikleri yöntemi uygulamış, bölgede kullanılan deyimiyle bu toprakları dörde bölmüştü. Köylülerin inadını yenmek için, kira anlaşmalarını feshetmek, toprağı dört büyük çiftlik haline getirmek, Touraine'de ve çevrelerinde yer etmiş usullere göre ürünlerin yarısını almaya, yani yarıcılığa razı olmak gerekmişti. Bu usule göre mal sahibi, iyi niyetli çiftçilere barınmaları için ev, ürünleri koyacakları binalar ve tohumluk verir, bütün giderleri olduğu gibi ürünü de onlarla paylaşır. Paylaşma işlemi bir kahyanın gözetimi altında yapılır; mal sahibine düşen yarıyı almakla bu adam görevlidir; pahalı usuldür bu, paylaşmanın niteliği ikide bir değiştiren hesaplar yüzünden de oldukça karışık bir haldedir. Kontes, yarıcı çiftçilerine yeni usullerin kusursuzluğunu bütün açıklığı ve kanıtlarıyla göstermek, bir de Konta uğraşacak bir iş bulmak için, Clochegourde'un çevresinde olup da o zamana kadar ekilip biçilmeyen toprakları bir beşinci çiftlik haline getirmişti. Tarım işlerinde artık ustalaştığı için çiftliklerinden ikisi Artois ve Flandre çiftliklerini örnek alarak kurdurmııştu. Bunu yaparken nasıl bir amaç güttüğünü anlamak zor değil. Yancılara vermek için dörde böldüğü toprağından, kira anlaşmaları bittiği zaman bu kez iki çiftlik meydana getirmek ve Clochegourde'un bölünerek karışık bir durum gös-

teren gelirlerine derlitoplu bir düzen vermek amacıyla bunları çalışkan, aklı başında kimselere parayla kiralamak istiyordu. Kocasından önce ölmekten korktuğu için ona kolayca toplanabilecek gelirler, çocuklarına ise hiçbir bilgisizliğin tehlikeye düşüremeyeceği bir mülk bırakmaya çalışıyordu. On yıl önce dikilmiş bulunan meyve ağaçlarının o sırada en verimli çağı başlamıştı. Toprakları gelecekteki her türlü sınır anlaşmazlığından koruyacak olan çitler, fidanlar tamamlanmış, büyümüştü. Kavaklar, karaağaçlar, her şey, istenildiği gibi olmuştu. Yeni alınan topraklarla ve her yerde uygulanan yeni tarım usullerinin sayesinde, ikisi henüz kurulmayı bekleyen dört büyük çiftliğe bölünen Clochegourde toprağı, çiftlik başına dörtbin franktan, toplam olarak onaltıbin gümüş frank getirecek durumdaydı; bağ olsun, bağa bitişik iki yüz dönümlük koru olsun, örnek çiftlik olsun, bu hesabın dışındaydı. Dört çiftliğin yolları hep büyük bir ağaçlık yola kavuşuyordu, bu yol Clochegourde'u Chinon'a bağlayan yolla birleşecekti. Bu yol ile Tours arasındaki mesafe topu topu beş fersahtan ibaretti; bu yüzden, yarıcı çiftçi bulmak zor olmayacaktı; hele Kontun yaptığı ıslah işlemlerinden, başarılarından herkesin bahsettiği böyle bir sırada. Kontes satın alınan iki çiftlikteki malsahibi binalarına onbeşerbin frank kadar bir para harcayarak büyük birer çiftlik binası haline getirmek ve bir iki yıl sonra daha iyi şartlarla parayla kiraya vermek istiyordu; bu yeni çiftliklere kahya olarak çiftçilerin en iyisi, en dürüstü olan Martineu adlı birini getirmek niyetindeydi; Martineu yakında işsiz kalacaktı; çünkü dört küçük çiftliğin yarıcılık anlaşması sona ermek üzereydi. Aslında çok basit olan, fakat harcamak istediği şu kadar bin frank yüzünden karışmış bulunan tasarılarından dolayı Kontla arasında uzun tartışmalar cereyan ediyordu; bu korkunç çatışmalar içinde Kontese güç veren tek şey çocuklarının çıkarıydı. "Ya yarın ben ölürsem?" düşüncesiyle kaygılanıp duruyordu. Böyle mücadeleler için ne kadar büyük bir güç

1

gerektiğini, kavgaya başlamadan önce kalbe ne taşkın kan dalgalarının hücum ettiğini, çarpışma sonunda hiçbir şey elde edilmediği zaman da kişinin benliğini nasıl bir bezginlik sardığını, yalnız öfke nedir bilmeyen, kendi içlerindeki derin huzuru çevrelerine de yayabilen uysal, sakin insanlar bilirler. Meyve mevsiminin etkisiyle çocukların daha az solgun, daha zayıf ve daha diri oldukları bir sırada, tam yüreğini ferah tutarak, gücünü taze kılan bir memnunluk içinde çocuklarının oyunlarını ıslak bir gözle seyredeceği zaman, zavallı kadıncağız, Kontun hakaret dolu sözlerine, hücumlarına göğüs germek zorunda kalıyordu. Bu değişiklik tasarılarından ürkmüştü Kont, inatla bunların gerçekleşmeyecek şeyler olduklarını ileri sürüyor, faydalarını inkar ediyordu. En kesin gerçeklere cephe alıyor, yaz mevsiminde güneşin etkileri var mıdır, yok mudur konusunu tartışan bir çocuk gibi saçma itirazlara kalkışıyordu. Ama sonunda Kontes galip çıktı bu savaştan. Sağduyunun çılgınlık karşısındaki zaferi yaralarını kapattı, dertlerini unutturdu. Yeni yapılacak inşaat hakkında karar vermek için o gün Cassine ve Rhetoriere çiftliklerini dolaşmaya gitti. Kont yalnız başına önden yürüyordu, çocuklar ortadaydı, biz ikimiz ise daha geriden gidiyorduk. İnce kumlu bir kıyıya sokulan dalgacıkların çıkardığı hışırtıya benzeyen tatlı, yumuşak bir sesle konuşuyordu benimle.

Başarıya ulaşacağından emindi, öyle diyordu. Tours'la Chinon arasında posta ulaşımı için bir rekabet başlayacaktı: bu işi Mannette'in akrabalarından olan ve yol üstünde büyük bir çiftlik sahibi olmak isteyen çalışkan bir adam üstlenmişti. Ailesi kalabalıktı bu adamın; büyük oğlu arabaları sürecek, onun küçüğü ulaştırma işlerini yönetecekti: kendisi de kiralanacak çiftliklerden biri olan La Rabelay'de, yolun üstünde bulunacak, böylece bir yandan duraktaki işlere bakacak, bir yandan ahırlarından elde ettiği gübrelerle toprağını kuvvetlendirecekti. Cloche-

gourde'a iki adım uzakta bulunan ikinci çiftliğe, La Baude'a gelince, burasını işletmekte olan dört yarıcıdan biri, dürüst, akıllı, çalışkan ve yeni ekim usullerinin faydalarını deneyleriyle kavramış bir adam aynı çiftliği kiralamayı şimdiden teklif etmekteydi. Cassine ve Rhetoriere toprakları ise bu çevrenin en iyi topraklarıydı. Bir kere çiftlik binaları kurulup da ekim işleri iyice geliştirildikten sonra, bunların kiralık olduklarını Tours'de sadece ilan etmek bile yeterdi. Böylece Clochegourde, iki yıl kadar bir süre içinde, yıllık geliri yaklaşık olarak yirmidörtbin frangı bulan bir yer olacaktı... Mösyö de Mortsauf un Mains'de yeniden elde ettiği Gravelotte adlı çiftlik de yıllığı yedibin franktan olmak üzere dokuz yıllığına kiralanmış bulunuyordu. Yeni idarenin Konta bağladığı maaş da dörtbin franktı. Gerçi bu gelirler büyük bir servet demek değildi, ama bir ailenin refah içinde yaşamasını sağlayacak miktardaydı. İleride, başka yenilikler sonucu, iki yıl içinde Jacques'in, yani müstakbel dükün sağlığı düzelince, onun öğrenimini kendi gözetimi altında yaptırmak için bir gün Paris'e gidecekti belki de.
Paris kelimesini söylerken, içi nasıl da titriyordu! Ben de bu tasarıların temelinde bulunuyordum, mümkün olduğu kadar az ayrılmak istiyordu dostundan. Bu kelime üstüne ateş bastı içimi, beni tanımadığını söyledim, ona hiç bahsetmeden Jacques'in öğretmeni olmak amacıyla geceyi gündüze katarak çalıştığımı, tahsilimi tamamlamaya çabaladığımı ekledim sözlerime; evlerine bu iş için başka bir genç adamın girdiğini görmeye dayanamayacağımı anlattım.
Bu sözleri duyunca ciddileşti:
- Hayır, Felix, dedi. Papaz olma fikriniz gibi bu da olacak şey değil; gerçi, tek kelimeyle, ana kalbimin en derin köşesine girdiniz, ama, kadınlık duygularım sizin bu bağlılığınızın kurbanı olmanıza izin veremeyecek kadar samimidir. Çaresiz bir

gözden düşmeye sebep olurdu bu bağlılık, ben de bir şey yapamazdım buna karşı. Yok! Hayır, size en ufak bir zararım dokunsun istemedim. Siz, Vikont de Vandenesse, bir mürebbi olasınız? Kendini satmaz sözleriyle ünlenmiş bir aileden gelen sizin gibi bir insan böyle olacak ha? Siz bir Richelieu de olsanız, bu yola girince geleceğiniz kararıp gider. Hem bunu yapınca ailenize de büyük üzüntüler vermiş olursunuz. Dostum, annem gibi bir kadının, koruyucu bir bakış altında ne kadar büyük bir küstahlık, bir kelimenin altında nasıl bir küçülme, bir selamın altında nasıl bir hakaret ifade edeceğini bilmiyorsunuz.
- Siz beni sevdikten sonra, başkalarının benim gözümde ne önemi var?
Bu sözlerimi duymamış gibi yaptı, devam etti:
- Babam çok iyi bir adamdır, benim her isteğimi yerine getirmek ister. Ama toplumda kendinize kötü bir yer yapmanızı bağışlamayacak, böyle bir durumda sizi korumaya yanaşmayacaktır. Ben sizi veliahdın özel öğretmeni olarak bile görmek istemem. Toplumu olduğu gibi kabul edip, hiçbir yanlış adım atmamaya bakın dostum ve sizin teklif ettiğiniz bu saçma...
- Aşk, diye alçak sesle tamamladım sözünü. O ise gözyaşlarını tutarak:
- Hayır, merhamet, dedi: Bu çılgınca düşünceniz nasıl bir ruh yapısında olduğunuzu çok güzel anlatıyor; böyle bir yürek taşıdığınız için çok zararlara uğrayacaksınız. Bu andan itibaren, size bazı şeyleri öğretmek hakkını bana tanımanızı istiyorum; bırakın da olaylara sizin yerinize bazen şu benim kadın gözlerim baksın, olmaz mı? Evet, burada, Clochegourde'da otururken, sessizce, uzaktan, kazandığınız başarıları duymak, sevinmek istiyorum. Öğretmen konusuna gelince, bu yönden pek kaygılanmamahsınız; nasıl olsa iyi bir rahip, eski bir cizvit bil-

gini bulunur; sonra, babam da adını taşıyacak çocuğun öğrenimi için paraya kıymaktan çekinmeyecektir. Jacques benim gururumdur. Oysa on bir yaşını henüz yeni doldurmuş bulunuyor, dedi bir saniye sustuktan sonra. Ama sizin gibi o da; sizi görünce on üç yaşından büyük olabileceğinize ihtimal vermemiştim.
Cassine çiftliğine gelmiştik; Jacques, Madeleine ve ben, anaların ardından giden yavrular gibi, onun peşi sıra yürüyorduk; ama rahatsız ediyorduk onu; bir süre yanından ayrıldım, meyve bahçesine girdim; bahçeye bakan Martineau'nun ağabeyi, kardeşiyle birlikte ağaçların kesilip kesilmemesi meselesini tartışıyordu. Sanki kendi mallarıydı da onu tartışıyorlardı. Anladım ki Kontesi herkes çok seviyor. Bu düşüncemi, orada bulunan ve ayağını belin demirine, dirseğini sapına dayamış bir halde, iki meyve uzmanını dinlemekte olan zavallı bir gündelikçiye söyledim.
- Ne diyorsunuz, Mösyö? diye karşılık verdi gündelikçi. Kontes çok iyi bir kadındır. Sonra, bize iki üç kuruş vermektense hepimizin köpek gibi geberdiğini görmek isteyen şu Azay çift-liğindeki maymun suratlı karılar gibi kendini beğenmiş de değildir. Bu kadın, günün birinde buradan gidecek olursa, buna Meryem Ana da ağlayacaktır, bizler de. Hakkını bilir, ama bizim neler çektiğimizi de iyi bilir, saygı gösterir.
Cebimdeki bütün parayı bu adama ne büyük bir zevkle vermiştim!
Birkaç gün sonra Jacques'a bir midilli geldi, usta bir binici olan babası oğlunun da ata iyi binmesini istiyor ve bu işin yorgunluklarına onun daha şimdiden alışmasını istiyordu. Cevizlerin satışından gelen paradan güzel bir binici elbisesi de alınmıştı. Çimenlerde hayretle sıçrayıp sıçrayıp duran Madeleine'in çığlıkları arasında, Jacques'in babasından ilk binicilik dersini aldığı sabah, Kontes için analık gururunun ilk büyük şöleni oldu.

Jacques'in, annesinin kendi eliyle ördüğü beyaz bir yakalığı, parlak deriden bir kemerle sıkılmış açık mavi bir redingotu, kırmalı beyaz bir pantolonu, kenarlarından saçlarının fışkırdığı bir İskoç kasketi vardı; gerçekten göz kamaştırıcı bir kıyafete bürünmüştü. Bunun için de aileye ait bu mutluluğu paylaşmak amacıyla bütün hizmetçiler, tarım işçileri oraya toplanmışlardı. Müstakbel dük, annesinin önünden her geçişinde ona gülümsüyor, atın üstünde, rahat, korkusuz duruyordu. Birkaç defalar öleceği sanılmış olan bu çocuğun bu ilk erkekçe hareketi, kendisini böyle güzel, hoş, canlı gösteren bu atlı gezintiyle sağlamlaşan ne umutlar doğuruyordu ve aslında bu ne büyük bir mükafattı! Yeniden gencelmiş olan ve uzun zamandan beri ilk defa olarak gülümseyen babanın sevinci, şatoda çalışan herkesin gözlerinde okunan mutluluk ve çocuğun dizginleri tutuşuna hayran olarak: "Bravo, Mösyö de Vikont!" diye bağıran Lenoncourt ailesinin Tours'dan dönmekte olan yaşlı seyisinin sesi, insanda gerçekten aşırı coşku uyandıracak şeylerdi. Madam de Mortsauf heyecandan hıçkırmaya başladı. Acılarını içine atma konusunda o kadar metin olan bu kadın, bir zamanlar elinden tutup hava alsın diye gezdirirken sık sık öleceğini düşünerek ağladığı hasta çocuğunun şimdi aynı yerlerde atla dolaştığını görünce duyduğu sevincin büyüklüğüne dayanamamıştı. O anda hiçbir pişmanlık duymadan koluma yaslandı:
- Sanki bugüne kadar hiç acı çekmemişim gibi bir duygu içindeyim, bütün çektiklerimi unuttum. Bugün yanımdan ayrılmayın! dedi.
Binicilik dersi bitince, Jacques kendisini taşkın bir analık duygusuyla bağrına basan Kontesin kollarına atıldı; bitmeyen tükenmeyen öpüşler, okşayışlar içinde. Bizde Madeleine'le birlikte binicinin şerefine bir çiçek demeti yapmaya gittik.
Salona döndüğümüz zaman Kontes:

- 15 Ekim muhakkak büyük bir gün olacak! dedi bana. Jacques ilk binicilik dersini aldı, ben de elimdeki nakış işini bitirdim.
Kont gülerek:
- Peki, peki Blanche! dedi. Bunun bedelini size ödemek istiyorum.
Kolunu verdi ona, Clochegourde'un birinci avlusuna götürdü. Orada Kontese babasının verdiği gezinti arabasını gösterdi. Kont da bu arabaya koşulmak için İngiltere'den iki at almış ve Lenoncourt'unkilerle birlikte getirmişti. Herkes Jacques'in binicilik dersiyle uğraşırken yaşlı seyir birinci avluda her şeyi hazırlamış bulunuyordu. Clochegourde'u Chinon yoluna bağlayan ve yeni toprakların kazancıyla yapılması sağlanan ağaçlı yol inşaatını görmek için arabaya binip sürdük... Dönüşte Kontes hüzünlü bir sesle:

- Bilseniz nasıl mutluyum! dedi bana; ama mutluluk bir çeşit hastalık gibidir benim için, harap eder, bitirir beni, sonra hep bir düş gibi silinip gideceğinden de korkarım.
Kıskanmayacak kadar çok seviyordum onu, ama onun için hiçbir şey de yapamiyordum. Coşkular, çılgınlıklar içindeydim, bir şey olmalı da onun uğruna canımı vermeliyim, diyordum. Gözlerimi perdeleyen bu düşüncelerimin ne olduğunu sordu, ben de ne düşünüyorsam anlattım büyük bir katkısızlık içinde; bu sözlerim verilecek bütün hediyelerden daha fazla duygulandırdı onu; beni merdivenlerin oraya götürüp kulağıma eğildi; yüreğimde beliren acıyı dindirecek sözler söyledi:
- Teyzemin sevdiği gibi sevin beni, hem bu da bana hayatınızı adamış olmak değil mi? Hayatınızı bu şekilde de almış olsam size karşı hep minnettar kalmam gerekmiyor mu? Şu elimde nakısı bitirmenin tam zamanıydı, diye devam etti sözüne.

Salona gelmiştik, yeminlerimi yenilemek ister gibi ellerine sarılıp öptüm. O konuşmasına devam ediyordu: bu uzun işi neden başıma dert ettiğimi belki de bilmiyorsunuz Felix, öyle değil mi? Erkekler hayatın karmaşası içinde, kederlerini unutmak için türlü türlü şeyler bulurlar, çalışmak avutur onları, çevrelerindeki büyük hareketin içinde oyalanırlar; biz kadınlara gelince, bizler ruhlarımızda acılara dayanabilmek için bir destek arasak da bulamayız. Kederli düşüncelerin pençesine düştüğüm zamanlar, çocuklarımın ve kocamın karşısında yüzümün güleçliğini kaybetmemek için böyle bir beden hareketine başvurarak acılarımı bir çeşit düzene sokmak istedim. Böylece, hem birtakım sinirli çıkışlardan, hem de insanın gösterdiği büyük çabaların ardısıra gelen bezginliklerden korumuş oldum kendimi. Belli aralarla kolumu kaldırıp indirme işlemi zihnimi bir beşikteymiş gibi sallıyor, fırtınalar kopan ruhuma bir gelgit sükunu kazandırıyor, heyecanlarımı bir düzene sokuyordu. İşlediğim nakısın her ilmeğine sırlarımı da gömüyordum, anlıyor musunuz? Hele şu son işlediğim koltuk yüzü yok mu, onunla uğraşırken de hep sizi düşünüyordum. Evet, dostum, sizi düşünüyordum, hem de çok, çok fazla. Sizin çiçek demetlerinize kattığınız şeyleri ben de nakışlarımla söylemiş oluyordum.
Yemek neşeli geçti. Kendilerine ilgi gösterilen bütün çocuklar gibi, Jacques da, biniciliğini kutlamak için topladığım çiçekleri görünce dayanamadı, boynuma sarıldı. Benim bu sadakatsizliğimi görünce annesi mahsustan suratını astı; ama sonra, annesinin kıskandığı bu çiçek demetini bu sevgili çocuk bilseniz nasıl bir incelikle tutup Kontese takdim etti! O akşam üç kişi aramızda tavla oynadık, ben tek başıma Mösyö de Mortsauf ile Madam de Mortsaufa karşıydım; Kontun neşesine diyecek yoktu. En sonunda, güneş batınca, beni Frapesle yoluna kadar geçirdiler: sakin bir akşamdı, uyumlarıyla duyguların şiddetini azal-

tan, buna karşılık derinliğini arttıran akşamlardan biri. O gün, bu zavallı kadının hayatında eşsiz bir gün olarak, çetin saatlerde belleğiyle durup durup okşayacağı parlak bir nokta olarak kaldı. Gerçekten, binicilik dersleri kısa bir süre sonra bir anlaşmazlık konusu oldu. Kontes, Kontun, oğluna bağırıp çağırmasından haklı olarak korkuyordu. Jacques daha şimdiden zayıflamaya başlamıştı, güzel mavi gözlerinin çevresi morarıyordu; annesini üzmektense sessizce acı çekmeyi daha uygun görüyordu. Babası öfkelendiği sıralarda, ona yorgun olduğunu söylemesini öğüt-ledim Jacques'a; böyle acılarına bir çare bulmuş oluyordum, ama bu da para etmedi; en sonunda Kontun, yerini ihtiyar seyise bırakması gerekti, ne var ki öğrencisinin elinden alınmasına kolayca razı olacaklardan değildi. Tartışmalar, kavgalar yeniden başladı: Kont kadınların değerbilmezliklerini durmadan şikayet konusu yapmak için yeni bir bahane bulmuş oldu; arabayı, atları, uşakları, günde belki yüz kere karısının başına kakmaya başladı. Nihayet, bu çeşit insanların, daha doğrusu bu cins hastaların, buldular mı sımsıkı yapışacakları bir olay oldu: Cassine ve Rhetoriere'deki yapılar için harcanan para ilk tahminleri yarı yarıya aştı; çürük yapılan bazı duvarlar yıkılmış, tavanlar çökmüştü. Durumu gelip Kontese bildireceğine, işçilerden biri, beceriksizlik ederek Konta anlatmış. Önce yavaş yavaş başlayan, sonra birdenbire patlak veren bir kavgaya sebep oldu bu; Kontun birkaç gündür yatışmış görünen sinirleri birden bozuldu ve bütün acılarını zavallı Henriette'den çıkarmasını gerektirdi.
O gün kahvaltıdan sonra, saat on buçukta Frapesle'den çıktım. Madeleine'le birlikte Clochegourde'da çiçek demetleri yapacaktık. Çocuk, taraçanın korkuluğuna iki vazo getirip koymuştu; ben de sonbaharın öylesine güzel, öylesine ender bulunur çiçeklerini aramak için o bahçe senin o bahçe benim, dolanıp duruyordum. Son bir dönüşümde, pembe kuşaklı, pelerinli teğme-

nimi her zamanki yerinde bulamadım... Clochegourde'dan bağırtılar geliyordu.
Madeleine ağlayarak:
- General, dedi, -babasına öfkelendiği zamanlar kullanırdı bu kelimeyi-General annemizi azarlıyor, siz gidip onu kur-tarsanıza.
Bir solukta çıktım merdivenleri, Kont da karısı da farket-meden ve selamsız sabahsız bir şekilde, salona girdim. Çılgın adamın korkunç çığlıklarını işitince gidip bütün kapıları kapadım, geri döndüğüm zaman baktım ki Henriette'in yüzü kireç kesilmiş, beyaz elbisesinin rengini almış.
Kont:
- Sakın evleneyim demeyin, Felix, dedi bana; kadın milleti şeytanın bir uydusudur; en iyisi bile bir yerde kötülük yoksa tutup yaratır onu. Hepsinin de canı cehenneme.
Ve başı sonu belirsiz birtakım muhakemeler yürütmeye başladı. Mösyö de Mortsauf, yeni tarım yöntemleri hakkında vaktiyle yaptıkları tartışmaları hatırlıyor, o tartışmalardaki retçi tavrıyla övünüyor ve bu yeni yöntemlerin faydasızlığını ileri süren köylülerin saçmalıklarını tekrarlıyordu. Ona kalırsa Cloche-gourde'u kendisi yönetmiş olsaydı, şimdiye kadar iki kat zengin olurlardı. Şiddetle, hakaretle küfürler savuruyor, bağırıp çağırıyor, oradan oraya sıçrıyor, sandalyelerin yerlerini değiştiriyor, bunları birbirine çarpıyordu; ya da bir cümlenin tam ortasında duruyor, iliğinin yanıp kül olduğunu, beyninin akıp giden paraları gibi yok olduğunu söylemek gereğini duyuyordu. Karısı yüzünden batmaktaymış. Zavallı! Elindeki otuzbin franklık gelirin yirmibin franklıktan çoğunu o getirmişti kendisine. Dükle düşesin, ileride Jacques'a kalacak olan mülkleri de yılda en azından ellibin frank gelir getirmekteydi. Kontes, başını yukarı kaldır-

mış, göğe bakıyor ve gözalıcı bir şekilde gülümsüyordu. Kont:
- Evet, diye haykırdı, evet Blanche, benim celladımsınız siz, öldürüyorsunuz beni; ağır bir yüküm ben sizin üstünüze! Başından atmak istiyorsun beni! İkiyüzlünün birisin, canavarsın sen, canavar! Şuna bak hele, bir de gülüyor! Niçin gülüyor, biliyor musunuz Felix?
Karşılık vermedim, başımı önüme eğdim. Kendi sorusunu yine kendisi cevapladı:
- Bu kadın, işte bu kadın beni her türlü mutluluktan yoksun bırakıyor; ne kadar bana aitse o kadar da size ait olduğu halde, kalkmış bir de benim karım olduğunu ileri sürüyor! Benim adımı taşıyor, ama Tann'nın ve insanların yaptıkları yasaların buyurduğu ödevlerden hiçbirini yerine getirmiyor. Böylece Tanrı karşısında da, insanlar karşısında da yalancı durumuna düşüyor. Başıma boyuna birtakım işler sarıyor, böylece benden uzakta, yalnız kalmayı sağlıyor, hoşlanmıyor benden, nefret duyuyor bana karşı, genç kız gibi kalmak için elinden geleni ardına bırakmıyor, bütün hünerlerini kullanıyor; beni birçok şeylerden yoksun bırakarak çıldırtmak istiyor, hiçbir bakımdan doyurulmamış biri olduğum için tepeme kan sıçrıyor, gerçekten çılgına dönüyorum. Usul usul bitiriyor, öldürüyor beni; sonra bütün bunlar yetmiyormuş gibi kalkıp bir de meleklik taslıyor, her ay şaraplı ekmek yiyor kilisede.
Kontes ise hıçkıra hıçkıra ağlamaktaydı bu sırada. Bu adamın düşüşüyle kendini de alçalmış görüyor, onun hareketlerine yalnız:
- Mösyö!.. Mösyö!.. Mösyö!., diyebiliyordu.
Kontun söylediği sözlerle Henriette'in hesabına da onun

hesabına da yüzüm kızarmıştı, ama aynı sözlerle yüreğimde bir karıncalanma uyanmadı da değil. Çünkü bunlar ilk aşkların dokusu olan temizlik, incelik duygularını karşılamaktaydı.
Kont:
- Benim zararıma, bakiredir o! diyordu. Bu söz üzerine Kontes tutamadı kendini:
- Mösyö! diye bağırdı. Kont:
- Bu çalımlı çalımlı mösyö, mösyö deyişleriniz de ne oluyor? dedi. Bu evin efendisi değil miyim ben? Nihayet, bunu size öğretmek mi lazım yani?..
Akkurt başını uzatarak onun üstüne doğru yürüdü. Sarı gözlerinde beliren korkunç anlamla ormandan çıkmış aç bir hayvanı andıran bu adamın yüzü de iyice çirkinleşmişti. Henriette, inmeyen tokatı yemek üzere oturmakta olduğu koltuktan aşağı doğru kaydı, kendini kaybetti, bitkin ve baygın bir halde yere uzandı.

Kont, yerinde donakalmıştı, öldürdüğü kimsenin kanı yüzüne fışkıran bir katil gibi. Zavallı kadıncağızı kollarıma aldım: Kont, o hareketlerinden sonra aynı şeyi kendisi yapmaya layık değilmiş gibi, sesini çıkarmadı benim bu hareketime; ama, salonun bitişiğindeki benim hiç giremediğim kutsal odanın kapısını açmak için önüm sıra yürümekten de geri kalmadı. Kontesi tuttum, bir kolumla kavrayarak öbür kolumu beline doladım; bu sırada Mösyö de Mortsauf da yorganı ve ördek tüyünden yapılmış örtüyü kaldırıyordu; sonra onu tutup; giyinik bir şekilde öy-lecene, yatırdık yatağa. Henriette, kendine gelince bana kemerini çözmemi işaret etti. Mösyö de Mortsauf, eline geçirdiği bir makasla kesti; ben de ona lokmanruhu koklattım, gözlerini açtı. Kont, kederden çok bir utanç duygusu içinde, çıkıp gitti. Derin bir sessizlik içinde iki saat geçti. Henriette elimi tutmuş,

konuşmadan sıkıyordu. Bazı bazı, gözlerini bana kaldırıyor, sanki bununla sessiz ve sakin kalmak istediğini anlatmak istiyordu. Nihayet bir an geldi ki kendini rahat hissetti, dirseğinin üstünde doğruldu ve kulağıma:
- Zavallı! dedi. Ah, bir bilseniz ki...
Başını yeniden yastığa koydu. Geçmiş acıların anısı şimdiki acılara eklenip, aşkın tesiri ile ancak yatıştırabildiğim çarpıntıları yeniden başlatmıştı; aşkın bu gücünü henüz pek bilmiyordum, yine de içgüdüsel bir şekilde kullanmaktaydım onu. Sevginin yumuşattığı bir kuvvetle tuttum Henriette'i; bu sonuncu kriz sırasında gözlerimi yaşartan bakışlarla baktı yüzüme. Bu sinirli hareketler sona erince saçlarını düzelttim. Hayatımda ilk ve son defa yalnız o zaman, düzelttim saçlarını. Sonra elini avucu-ma aldım yine, grilerle kahverenginin birbirine karıştığı bu odayı, tirşe perdeli o sade karyolayı, üstünde eski moda bir tuvalet takımı bulunan bu masayı, bu pike örtülü basit kanapeyi seyrettim uzun uzun. Nasıl da şiirle doluydu burası! Kendisi söz konusu olduğu zaman lüksten nasıl da vazgeçiyordu böyle Henriette! Lüks, incelik ve temizlik demekti onun için. Kutsal bir boyun eğişle hayatın bütün acılarına katlanan bir rahibenin, evlenmiş bir rahibenin, asil hücresiydi burası; tek süsü odada asılı haçtan ibaretti, bu haçın üstünde teyzesinin resmi asılıydı; kutsal suyun bulunduğu abdanın iki yanında, iki çocuğunun kalemle yaptığı resimleri vardı ve küçüklük günlerinden kalma bir demet saç. Yüksek sosyetede boy gösterecek olsa, en güzel kadınları bile gölgede bırakacak bir kadın için nasıl bir inziva köşesiydi burası! Büyük bir aileden gelen, başını derde sokmuş olan ve kendini avutabilecek bir aşkı da kabul etmeyen soylu kızın ağlayarak ömür tükettiği oda burasıydı demek!.. Gizli ve düzelmesi olanaksız bir mutsuzluk! Ve bir yanda kurbanı için ağlayan cellat, bir yanda celladı için gözyaşı döken kurban. Çocuklar ve hiz-

metçi kadın odaya girince ben dışarı çıktım. Kont beni beklemekteydi; karısıyla arasını düzeltecek tek kuvvet olarak beni görüyordu.
- Gitmeyin Felix, gitmeyin! diye bağırarak ellerime sarıldı.
- Maaselef, dedim. Mösyö de Chessel'in misafirleri var bugün; yemekte aralarında bulunmayışımın sebebini sormaları doğru bir şey olmaz herhalde. Ama akşam yemeğinden sonra yine geleceğim.
Benimle beraber çıktı, bir tek söz söylemeden aşağıdaki kapıya kadar geçirdi; sonra ne yaptığının farkında bile olmadan Frapesle'in önüne kadar benimle yürüdü. Buraya gelince, nihayet, fikrimi söyledim kendisine:
- Allahınızı severseniz, Sayın Kont, mademki onun hoşuna gidiyor, bırakın evinizin işlerini o yönetsin, fazla üzmeyin onu.
- Şurada kaç günlük ömrüm kaldı! diye cevap verdi... Benim yüzümden uzun zaman acı çekmeyecek. Bilseniz başım ne kadar ağrıyor.
Bunları söyledi ve bir bencillik nöbeti içinde yanımdan ayrıldı.
Yemekten sonra Madam de Motsauf un sağlık durumunu öğrenmek için yeniden gittim Clochegourde'a; bu sefer daha iyi-ceydi. Düşünüyordum: evlilik hayatının sevinçleri bunlarsa ve böylesi sahneler sık sık tekrarlanıyorsa nasıl yaşayabiliyordu? Usul usul işlenen ve cezasız kalan bir cinayet değil miydi bu? Kontun karısını bilinmedik duyulmadık işkencelerle nasıl sinirlendirdiğini, bitirdiğini anlamıştım o akşam. Böyle bir suçu hangi mahkemenin önüne çıkarmak gerekirdi?.. Bu düşünceler arasında iyice sersemlemiştim. Henriette'e bir şey söylemedim, ama

bütün geceyi ona mektup yazmakla geçirdim. Yazmış olduğum üç dört mektuptan, elimde, bunlardan birinin başlangıç kısmı olan ve beğenmediğim şu satırları kaldı; gerçi pek bir şey anlatmıyor, ya da onunla ilgilenmem gerektiği halde daha çok kendimden bahsediyor görünmesine rağmen, yine de bu satırların o geceki ruhsal durumum hakkında size bir fikir verebileceğini sanıyorum. Şöyleydi bu mektup başlangıcı:
Â4/IDAMDE MORTSA UF'A
"Size gelirken söyleyecek ne çok şeyim vardı; ama yol boyunca düşündüğüm her şeyi sizi görür görmez unutuveriyorum. Evet, sevgili Henriette, sizi gördüğüm anda, birden hazırladığım sözleri, ruhunuzun, güzelliğinize güzellik katan yankılarına yakıştıramıyorum; bir de şu var: sizin yanınızda olduğum zamanlar, öyle sonsuz bir mutluluk ortamına girmiş oluyorum ki, o andaki duygularım eski duygularımın hepsini silip götürüyor. Size her bakışımda daha geniş bir hayata açıyorum gözlerimi; büyük bir kayalığa tırmanmaya çalışırken önüne her adımda yepyeni bir ufuk çıkan bir yolcu gibiyim... Sizinle her konuşmamızda tükenmez hazinelerime yeni bir tanesini daha eklemiyor muyum? Sanırım, bitmek tükenmek bilmeyen sevgilerin sırrı da buradadır işte. Bu yüzdendir ki size kendinizden söz açabilmem için, sizden uzakta bulunmam gerekli oluyor. Sizin karşınızda olduğum zamanlar, gözlerim öyle kamaşıyor ki, artık göremiyorum; öyle mutlu oluyorum ki, artık mutluluğum hakkında bir şey düşünecek gücüm kalmıyor; sizinle öyle dolu oluyorum ki artık kendi varlığımın farkına varamıyorum; sizinle konuşamayacağım kadar konuşkan ediyorsunuz beni; yaşadığım dakikaya öyle büyük bir tutkuyla sarılıyorum ki geçmişim artık bir şey ifade etmiyor benim için. Bendeki bu sürekli sarhoşluk halini bilin ve yaptığım hataları bağışlayın. Sizin yanınızda baştan ayağa duygu kesiliyorum. Yine de, sevgili Henriette, size

şunu söylemeye cesaret edeceğim: binbir sevinç tattırmıştınız daha önce bana, ama hiçbir zaman, dün, fenalığa karşı insanüstü bir güçle savaştığınız o korkunç fırtınadan sonra, o üzücü sahne dolayısıyla girdiğim odanızın yarı aydınlık havasında kendinize gelip de yalnız beni tanıdığınız zaman ruhuma dolan hazların benzerini hiçbir zaman duymadım. Ölümün kapılarından hayatın kapılarına gelen bir kadının nasıl nurlara bü-ründüğünü ve bir yeniden doğuşun şafağının onun yüzüne ne anlamlar verdiğini bir ben anladım. Ne büyük bir ahenk vardı sesinizde! Geçmiş bir acının karanlık belirtileri sizin eşsiz sesinizde belirir ve en gizli düşüncelerinizi açıp da beni en son tatmin eden ilahi tesellilerinize karışırken, kelimeler sizin ağzınızdan çıkmış bile olsalar, ne kadar küçük görünüyorlardı gözüme! İnsanlığın bütün görkemiyle parlayan bir kadın olarak biliyordum ben sizi; ama dün, yeni bir Henriette'in, Tanrı isterse benim olabilecek bir Henriette'in var olduğunu gördüm. Ruhun ateşlerinden kurtulmayı önleyen, beden zincirlerini kırıp atan bir yaratık gördüm dün. Bitkinliğinle ne güzel, zayıflığınla ne muhteşemdin! Dün, güzelliğinden daha güzel bir şey, sesinden daha tatlı bir şey, gözlerindeki ışıktan daha parlak bir ışık buldum, kelimelerin anlatamayacağı konular buldum; ruhun, gözle görülür, elle tutulur hale gelmişti dün. Ah! Seni yüreğimde yeniden yaşatmak için sana içimi açamadığım için nice nice acılar çektim! Nihayet, dün, bana esinlettiğin o saygılı korkuyu bir kenara bıraktım: bizi birbirimize yaklaştıran da bu zayıflık olmamış mıydı? Ve işte o zaman, buhran, bizim havamızla soluk almana olanak verince, ben de seninle birlikte soluk alırken, soluk almanın ne demek olduğunu öğrendim. Bir anda binlerce dua yükseldi göğe! Tanrıdan seni bana bağışlaması için gökleri aştığım halde ölmediğime bakılırsa, demek insan sevinçten de, acıdan da olmuyormuş. Bu an, yüreğime gömülen ve gözlerim yaşarmadan hiçbir zaman hatırlayamayacağım anılar bıraktı

bende; bundan böyle her sevinç onların izlerini çoğaltacak, her keder daha derinleşmelerini gerektirecekti. Evet, hayatımın hep sürecek olan sevgili düşüncesi, bana verdiğin sevinçler nasıl Tanrı'nın vereceği bütün sevinçlerden üstünse, dün ruhumu allak bullak eden korkular da bundan böyle duyacağım bütün acılar için bir ölçü olacak. Sen bana tanrısal aşkın ne olduğunu öğrettin, gücün ve sonsuzluğun yanında kıskançlığa da kuşkuya da yer vermeyen aşkı."
Büyük bir hüzün kemiriyordu ruhumu; bu içjhayat manza* rası, toplumdan gelen heyecanlara henüz alışmamış genç bir kalp için yıkıcı etkiler taşımaktaydı; hayatın eşiğinde böyle bir uçurumla, dipsiz bir uçurumla, ölü bir denizle karşılaşmak... Bu korkunç şanssızlıklar zinciri, sonsuz düşüncelerin kucağına attı beni. Toplum hayatına attığım ilk adımda öyle bir sahneyle karşılaşmıştım ki, bundan sonra göreceğim sahneler hiç kalabilirdi onun yanında. Bendeki kederi gören Mösyö ve Madam de Chessel, aşkın beni

mutsuz kıldığına hükmettiler. Bununla birlikte, ben eşsiz Henriette'me sevgim yüzünden hiçbir zarar getir^ memek mutluluğuna erdim.
Ertesi gün, salona girdiğim zaman, yalnız buldum onu; elini uzatırken bir an seyretti beni, sonra da:
- Dostum hep böyle duygulu mu olacak? dedi.
Bu sözleri söylerken gözleri yaşarmıştı, yerinden kalktı, yalvarırcasına:
- Bir daha böyle mektuplar yazmayın bana! dedi. Kont iyi davranıyordu. Kontes düzelmiş, eski sakin haline yeniden kavuşmuştu. Ama bir gün önce çektiği ve şimdi yatışmış bulunan acıları, uçuk renginden belli oluyordu. Akşam, ayaklarımızın altında hışırdayan kuru sonbahar yapraklarına basa basa yürüyorken:

- Acılar sonsuz oluyor, sevinçlerin ise bir sınırı var, dedi.
Bu sözlerle, geçici mutluluklarla karşılaştırarak, acılarını ortaya koymuş oluyordu.
- Hayatı hor görmeyin böyle, dedim; siz aşk nedir bilmiyorsunuz. Işıl ışıl göklere yükselen hazları vardır aşkın.
- Susun, dedi. Bu hazlardan hiçbirini tanımak istemiyorum ben. Bir Groenlandlıyı İtalya'ya getirseniz, yeni şartlarına dayanamaz, ölür. Sizin yanınızda sakin ve mutlu hissediyorum kendimi, içimdeki bütün düşünceleri size söyleyebiliyorum; benim bu güvenimi yıkmayın ne olur. Neden varlığınızda papazın erdemiyle serbest insanın neşesini birleştirmeyesiniz?
Elini aldım, küt küt atan kalbimin üstüne koydum:
- Siz insana kupa kupa zehir içirtebilirsiniz, dedim. Büyük bir acı duymuş gibi çekti elini.
- Yine başlamayın! diye bağırdı. Yaralarımdan akan kanı dost bir elle durdurtmanın acı zevkini de almak mı istiyorsunuz elimden. Acılarıma yeni yeni acılar eklememenizi rica ederim, çünkü daha bilmediğiniz çok şey var. Bu acıların en güç bastırılanları en gizli olanlarıdır Kadın olsaydınız, aslında hiçbir şeyi düzeltmediği halde, her şeyin kendisiyle düzeldiği sanılan özenlere konu olduğunu görürken, mağrur bir ruhun tiksinti ile karışık bir kedere nasıl kapıldığını anlardınız. Şimdi, birkaç gün bana yalvarılacak, çok iyi davranılacak, yapılan haksızlığın bağışlanması için çalışılacak. Bu arada istesem en akıl almaz isteklerimi bile kabul ettirebilirim. Böylesi bir alçalma, her şeyin unutulduğuna inanılana kadar sürecek olan böylesi okşamalar, ağrıma gidiyor benim. Efendisinin iltifatını böyle yalnız onun hatalarına borçlu olarak yaşamak...
- Hatalarına değil, cinayetlerine! diye kestim sözünü.

Acı acı gülümsedi:
- Ne çirkin bir hayat şartı değil mi? dedi. Sonra ben elde ettiğim o geçici gücü kullanmayı da bilmiyorum. Böyle anlarda atlarından yere yuvarlanan rakibine vuramayan şövalyelere benziyorum. Saygı göstermeniz gereken birini yere düşmüş görmek, size yeniden vurması için yerden kaldırmak onu, o yere düştü diye kendi acınızdan daha büyük bir acı duymak faydalı bir amaç için bile olsa, geçici bir üstünlüğü kullanmayı isteyince onurundan olmak; böylesi çatışmalar içinde gücünü harcamak, bayağı mücadeleler içinde, ruhun hazinelerini tüketmek, ancak öldürücü darbelere uğranıldıkça bir hakimiyet tavrı gösterebilmek! Bunlardansa, ölmek çok daha iyi vallahi. Çocuklarım olmasaydı, ben de bu hayatın akışına bırakırdım kendimi; ama hiç kimsenin bilmediği bir gücü göstermeseydim onların hali nice olurdu? Hayat ne kadar acı olursa olsun, benim onlar için yaşamam lazım. Siz bir de kalkmış bana aşktan bahsediyorsunuz... Düşünsenize bir, dostum, bütün zayıf insanlar gibi bu zalim yaratığa bana hakaret edebilme hakkını tanırsam, nasıl bir cehennemin içine düşmüş olurum! En ufak bir kuşku bile mahvetmeye yeter beni! Bütün gücümü kuvvetimi dürüstlüğümden, temizliğimden alıyorum ben. Sevgili çocuk, erdemin de kendine özgü kutsal bir suyu vardır, bu suya dalıp çıktın mı içindeki Tanrı aşkını tazelenmiş görürsün.
- Bakın, beni dinleyin, sevgili Henriette, dedim; topu topu bir haftam kaldı şurada, istiyorum ki...
- Aaa! Bizi bırakıp gideceksiniz demek! diye sözümü kesti.
- Ama babamın geleceğim hakkında neye karar verdiğini bilmem gerekmez mi? Burada neredeyse üç aydan beri...
Heyecana kapılmış kadınlarda görülen şekilde dalıp git-
y

misti.

- Günleri saymadım! dedi. Bir an düşündü, sonra:
- Yürüyelim, dedi. Frapesle'e gidelim.
Kontu ve çocuklarını çağırdı, şalını istedi, sonra, her şey hazır olunca, o sakin, o ağır hanım birdenbire bir Parisli kadın canlılığına büründü; hep birlikte çekip Frapesle'i ziyarete gittik; oysa Kontesin Frapesle şatosuna böyle bir ziyaret borcu yoktu. Henriette, Madam de Chessel'le konuşmaya gayret etti, neyse ki Madam de Chessel uzun uzun cevaplar verdi ona.Kont ile Mösyö de Chessel işlerinden konuştular. Mösyö de Mortsauf atlarından, arabalarından bahsederek övünecek diye kaygılandıysam da öyle olmadı, şaşılacak derecede kibar hareket etti. Komşusu, Cassine'de ve Rhetoriere'de girişilen yeni işler hakkında sorular sordu. Bu soruları duyunca, o kadar müthiş anıları canlandıran, öylesine insafsız bir acı ifade eden bu konuya pek dokunamayacağını sandım, Konta baktım; ama benim düşüncemin tersine Kont, bucaktaki tarımsal durumun düzeltilmesi, sağlam yapılmış, güzel, sağlığa uygun çiftlikler kurulması gereğini anlattı; nihayet karısının o konudaki bütün fikirlerini böbürlenerek kendine mal etti. Yüzüm kızararak Kontese bakıyordum. Bazen o kadar büyük incelikler gösteren bir adamın bu kaba tavrı, o müthiş kavgayı unutması, daha önce o kadar şiddetle karşı koyduğu fikirleri böyle benimseyivermesi, kendine böylesi bir güven beslemesi, taş gibi dondurmuştu beni.
Mösyö de Chessel kendisine:
- Yaptığınız giderleri çıkarabileceğinizi umuyor musunuz? diye sorduğu zaman, güvenli bir hareketle:
- Fazlasıyla! diye karşılık verdi.
Böylesi krizler ancak bunama kelimesiyle açıklanabilir.

Henriette, o tanrısal yaratık ise, ışıklar saçıyordu, memnun bir hali vardı. Memnun görünecekti elbet: değil mi Kont, başka insanlar üzerinde sağduyusu olan bir insan, iyi bir yönetici, bulunmaz bir tarım uzmanı izlenimi uyandırmaktaydı. Kontes, Jacques'in saçlarını okşuyordu; kendi hesabına da oğlu hesabına da mutluluk duyuyordu. Ne kadar korkunç bir komediydi bu Tanrım! Ne gülünç bir dramdı. Dehşet içinde kalmıştım. Daha sonraları, toplum denilen sahnenin perdesi açılıp da ben de bu evrene girdikten sonra daha nice nice Mortsauf lar gördüm; üstelik onda bazen görülen dürüstlük ve din iman da yoktu bunlarda. Bu nasıl tuhaf ve acı bir kudrettir ki bir meleği bir çılgının ellerine teslim ediyor; içten ve şairane bir aşkla seven bir erkeği kötü bir kadına, yüce ruhlu bir insanı bir alçağa, güzel ve soylu bir kadını sefil bir herife, hikayesini Bordeaux'da öğrendiğiniz soylu Juana'yı yüzbaşı Diard'a, Ajuda'yı Madam de Beauseant'a, zavallı bir kocayı Madam d'Aiglemont gibi bir karıya, talihsiz bir karıyı Marki d'Espard'a teslim ediyor. Hemen söyleyeyim ki bu muammanın nedenlerini bulmak için uzun uzun kafa yordum. Birçok sırları çözdüm, birçok tabiat kanunlarının sebebini, bazı tanrısal işaretleri keşfettim. Ama bu dediğim konuda henüz hiçbir açıklığa ulaşmış değilim; yine de Brahmanlarin yapım sırrını kendilerine sakladıkları bir Hint figürüne bakar gibi inceleyip inceleyip dururum onu. Bu işte kötü ruhların hâkimiyeti açıkça görülüyor diyeceğim, ama Tanrı'yı suçlandırmayı da göze alamıyorum. Ey çaresiz dertler! İnsanların başına kim sarıyor sizi? Henriette ile o Meçhul Filozofu haklı mıydı yoksa? Bütün toplum hayatının anlamı, yoksa onların gizemciklerinde mi saklı? Bu beldede geçirdiğim son günler yaprak dökümüne uğramış güz günlerine rastladı. Touraine'in o hep sıcak ve duru göğünü bulutların kararttığı günler. Yola çıkışımdan bir gün önceydi, daha akşam yemeğine vakit vardı, Madam de Mortsauf beni

taraçaya götürdü. Yapraksız ağaçların altında kısa bir gezinti yaptık. Sonra:
- Azizim, Felix, dedi. Yakında toplum hayatının içine atılacaksınız; ben de düşüncelerimle, uzaktan, size arkadaşlık etmek isterim yeni gireceğiniz bu evrende. Çok acı çeken insan, çok yaşamış demektir; sakın yalnız ruhların bu dünyadan habersiz yaşadıklarını sanmayın, onlar da köşelerinde yargılarlar hayatı. Ben de bu evrende dostumun aracılığıyla yaşayacaksam, onun kalbinde de aklında da bir rahatsızlık duymamalıyım. Kavga kızıştıktan sonra bütün kuralları hatırlamak güç bir şeydir. Bunun için izin verin de, size, annenin oğluna vermesi gerekli bazı bilgileri vereyim. Aziz çocuk, yola çıkacağınız gün size uzun bir mektup vereceğim: bu mektupta benim toplum ve insanlar hakkında ve onların çıkarlarının çatıştığı mücadelede

güçlüklere nasıl göğüs gerileceği konusunda kadınca düşüncelerimi bulacaksınız; yalnız mektubu Paris'e varmadan okumayacağınıza dair söz vereceksiniz bana. Ricamın sebebi, biz kadınların sırrı olan duygusal fantezilerden birinin mektupta yazılı olmasıdır; bunu anlamanın olanaksız olduğunu sanmıyorum, ama anlaşıldığımızı bilirsek kederleriniriz belki; kadınların yalnız olarak dolaşmaktan hoşlandıkları patikalardır bunlar, bana bırakın bu patikaları. Ellerini öptüm:
- Söz veriyorum, dedim.
- Bakın, dedi. Sizden bir yemin daha etmenizi isteyeceğim; ama yerine getireceğinize önceden söz verin. Aşkıma bağlı kalmamdan bahsedecek sandım.
- Evet, dedim. Söz veriyorum! Acı acı gülümsedi:
- Söz konusu olan ben değilim. Felix, hangi salonda

olursa olsun kumar oynamayacaksınız. Ama hangi salonda olursa olsun.
- Hiçbir zaman oynamayacağım, diye karşılık verdim.
- İyi, dedi. Kumarda kaybedeceğiniz zamanı daha iyi değerlendireceğiniz bir yol buldum. Bakın, göreceksiniz, başkalarının eninde sonunda kaybedecekleri yerlerde siz kazanacaksınız.
- Nasıl?..
Büyükannelerin, büyükbabaların öğüt verirken takındıkları ciddi tavrı siliveren bir neşeyle:
- Mektuptan öğreneceksiniz onu, dedi.
Kontes, üç saat kadar konuştu benimle; orada geçirmiş olduğum üç ay içinde beni nasıl titizce incelediğini söyleyerek sevgisinin derinliğini ispatlamış oldu; kalbini kalbime koydu, içimin bütün derinliklerine işledi; sesi değişmiş, daha inandırıcı olmuştu; kelimeleri bir annenin dudaklarından çıkıyor, söyleniş tarzıyla da, özüyle de, aramızdaki bağların ne kuvvetli, ne çok olduğunu gösteriyordu.
En sonra da şöyle dedi:
- Bir bilseydiniz, yolunuzda sizi nasıl kaygılarla izleyeceğim, doğru yoldan şaşmadığınız zamanlarda ne büyük sevinçler duyacağım, yönünüzü şaşırdığınız zamanlarda ne büyük acılara gireceğim! Benim sevgim kimsenin sevgisine benzemez inanın; çünkü hem iradenin dışındadır, hem de iradeyi yüklenen bir sevgidir. Ah! Sizi mutlu, güçlü, saygı gösterilen bir adam olarak görmek isterdim, siz ki yaşayan bir düş olacaksınız benim için.
Beni ağlattı bu sözleriyle. Nasıl da uysaldı, aynı zamanda nasıl da müthişti: nasıl, cüretle duygularını ortaya koyuyordu. Sonra nasıl temizdi; karşısında genç ol, hazlara gömül, yine de

en ufak bir umut vermezdi. Karmakarışık bir halde kalbime yayılan şehvete karşılık beni hep ruhuma dolan tanrısal aşkın yüce ışıltılarına götürüyordu. Bana vaktiyle omuzlarını yiyecek gibi öptürten o çılgınca aşkın alacalı kanatlarıyla uçamayacağım kadar yüceliklere çıkıyordu; onun bulunduğu yüce noktaya ulaşmak için İsrafil'in ak kanatlarıyla uçmak gerekirdi.
- Yapacağım her şeyden önce, acaba Henriette'im olsa bana ne derdi? diye düşüneceğim, dedim.
- Peki öyleyse, sizin yıldızınız ve tapmağınız olmak istiyorum, dedi. Bu sözleriyle çocukluğumdaki düşlere değinmek istiyor, isteklerimi körletmek için bunların gerçekleşeceğine beni inandırmaya çalışıyordu.
- Siz benim dinim ve ışığım olacaksınız, her şeyim olacaksınız siz benim! diye bağırdım.
İçini çekti:
- Hayır, dedi. Ben sizin her türlü zevkinizin kaynağı olamam.
Gizli acılarını ortaya döken bir gülümsemeyle, bir an için başkaldırmış kölenin gülümsemesiyle, yüzüme baktı. O günden sonra o benim için sevilen kadın olarak değil, en çok sevilen kadın olarak kaldı. Yüreğimde kendine bir yer arayan, sadakati ya da verdiği zevklerin taşkınlığıyla oraya yerleşen bir kadın gibi olmadı o; hayır, kalbimin ta kendisi oldu, kasların hareket etmesini sağlayan en zorunlu bir şey oldu; Floransalı şair* için Beatrix ne ise, Venedikli şair** için masum Laure ne ise o da benim için o oldu; bütün düşüncelerin kaynağı, kurtarıcı kararlar esinleten meçhul güç, geleceğin direği, yaprakların gölgelikleri
* Dante. ** Petrarque.

arasında bir zambak gibi karanlığı delen ışık oldu. Evet, hayatımda atılması gerekeni bana kesin attırtan, tehlikeye düşmüş şeyleri kurtartan kararlar esinleten hep o olmuştur; yenenleri yenmek, yenile yenile yenmemeyi öğrenmek, en büyük savaşçılara ecel terleri döktürmek yolunda bir Coligny* sabrı verdi bana.
Ertesi gün öğle yemeğini Frapesle'de yedim. Aşkımın bencilliğini hoş gören Mösyö ve Madam de Chessel'e veda ettim. Ve Clochegourde'a gittim. Mösyö ve Madam de Mortsauf, beni Tours'a kadar götürmeyi düşünmüşlerdi; oradan da, geceyarısı, Paris'e gitmek üzere yola çıkacaktım. Yol boyunca Kontes, sevgi dolu bakışlarla hep bana baktı ve hiç konuşmadı; önce başının ağrıdığını ileri sürdü; sonra yalan söylediği için kızardı; ve birdenbire gidişimin kendisini üzdüğünü söyleyerek bu yanlışını düzeltmek istedi. Kont beni davet etti: Chessel'lerin yokluğunda İndre vadisini görmek istersem Clochegourde'a her zaman gelebilirdim. Gözyaşlarımızı içimize akıtarak, kahramanca ayrıldık; yalnız Jacques'in gözlerinde, bazı hastalıklı çocuklarda görüldüğü gibi, birkaç damla yaş belirdi; Madeleine ise, daha şimdiden bir kadın kadar metindi, annesinin elini tutmuş sıkıyordu, o kadar.
Kontes, Jacques1! muhabbetle öptü. - Yavrucuğum! dedi.
Tours'da yalnız kaldığım zaman, akşam yemeğini yedikten sonra, ancak genç yaşta insanların duyabileceği açıklanmaz taşkınlıklardan birine tutuldum. Bir at kiraladım. Tours ile Pont-de-Ruan arasındaki mesafeyi bir saat bir çeyrektik bir zamanda aştım. Buraya gelince, yaptığım çılgınlığı başkalarının görme-
* Fransa'da din savaşlarında ünlenmiş bir kumandan.

sinden utandığım için, hayvandan indim, koşmaya başladım. Bir casus gibi, sessizce taraçanın altına sokuldum. Kontes yoktu. Belki rahatsızdır, diye düşündüm; küçük kapının anahtarı üstümde kalmış, onunla içeri girdim: o sırada Henriette iki çocuğunu almış, gün batarken ufka yayılan tatlı hüznü yaşamak için merdivenleri iniyordu; kederli bir hali vardı.
Madeleine:
- Felix'e bak anne! dedi. Hemen kulağına eğildim:
- Evet benim, dedim. Daha sizi görmek varken Tours'da ne işim var! diye düşünmüştüm. Sekiz gün sonra artık bir arzuyu neden yerine getirmeyeydim? Jacques zıplamaya başladı:
- Bak, bizden ayrılmıyor anne! diye bağırdı. Madeleine:
- Sussana! dedi ona. Şimdi sesini duyunca general de gelir buraya.
- Pek akıl alacak şey değil bu yaptığınız, dedi Henriette. Çılgınlık bu!
Sesindeki gözyaşlarını ifade eden bu kelimelerde, aşkın bileşik faiz hesapları denebilecek şeyin ne güzel bir ödenişi vardı!
Gülümsedim.
- Giderken bu anahtarı geri vermeyi unutmuşum! dedim.
- Yani bir daha buraya gelmeyecek misiniz? diye sordu.
- Birbirimizden ayrılıyor muyuz? diye sordum ben de. Kendisine baktığımı görünce gözlerindeki sessiz cevabı saklamak için gözkapaklarını indirmek zorunda kaldı.
Heyecanın bittiği, çılgınca bir sarhoşluğun başladığı yere

gelmiş ruhların o mutlu şaşkınlıklarından birini yaşadım kısa bir süreden sonra, ayrıldım oradan. Yavaş yavaş yürüyerek ve ikide bir başımı çevirip geriye baka baka uzaklaştım... Yaylanın tepesine çıktım, vadiyi son bir kere seyrettim, önümde uzanan manzara o ilk geldiğim günkü manzaradan ne kadar başkaydı, çok şaştım buna; o günlerde burada her şey benim umutlarım ve isteklerim gibi hazin sırlarını biliyor, Hıristiyan bir Niobe'nin* acılarını paylaşıyordum, onun gibi gamlı ve kararmış biriydim ben de. İşte şimdi, vadi de, benim düşüncelerime uygun değil miydi? İşte şimdi tarlalar bomboştu. Kavaklar yapraklarını döküyordu, dallarda kalan yapraklar da pas rengini almıştı. Asma çubukları yanmıştı. Koruların dorukları, eskiden kralların giyimleri için tercih ettikleri, iktidarın sembolü olan kızıl rengi koyu renkler altında saklayan o sarı-mor rengin ağır tonlarına bürünmüştü. Üstünde ılık bir güneşin sarı ışınlarının kaybolduğu ve düşüncelerimle uyum halinde bulunan bu vadi, bana ruhumun hâlâ canlı bir görüntüsü gibi geliyordu. Sevilen bir kadından ayrılmak, kimine göre basit, kimine göre müthiş bir durumdur, ben ise, bir anda, dilini bilmediğim bir ülkeye atılmış buldum kendimi. Karşımdaki şeyler artık ruhuma yakın şeyler değildi, hiçbir şey ilgimi çekmiyordu.

Aşkım büyüdükçe büyüdü ve Henriette'im bu çölün ortasında bütün yüceliğiyle yükseldi, artık onun anısıyla yaşayacaktım buralarda. Onun yüzü öyle tapılası bir yüz haline geldi ki, gizli tanrımın karşısında ben de tertemiz kalmaya karar verdim; Laure de Noves'un karşısına tepeden tırnağa aklar giyinmeden çıkmayan Petrarque'i örnek alarak levi papazları gibi ak giysilere burundum ben de. Üstünde taşımak zorunda bulunduğu büyük bin banknot demetini boyuna yoklayıp duran bir cimri gibi, ben de bütün yolculuğum boyunca
*Niob6: Mitolojide yedi oğlu ile yedi kızını kaybettikten sonra taş kesilen kadın.

durmadan kontrol ettim o mektubu, babamın evine döndükten sonra okuyacağım ilk geceyi nasıl sabırsızlıkla bekledim bilemezsiniz! Gece oldu mu, Henriette'in istekleri yazılı bu kağıdı çıkarıyor, öpüyordum; elinin kokusunu taşıyan bir hava, sesindeki ahenk sanki kağıttan ruhuma yayılacak, sinecekti. Onun bütün mektuplarını, hep bu ilk mektubu gibi, geceleri, yatağa uzanmış bir şekilde ve tam bir sessizlik içinde okumuşumdur. İnsan, sevdiği kimsenin yazdığı mektubu başka nasıl okur, bilmiyorum. Ama, tabii, sevilmeye layık olmayan, böyle mektupları günün meşguliyetlerine karıştıran, onları iğrenç bir kayıtsızlıkla bir köşeye atıp sonra eline alan kimseler de yok değildir elbet. Natalie, gecenin sessizliğinde ansızın çağlayan o tapılası ses, işte vardığım yol kavşağında eliyle bana doğru yolu göstermek için beliren o yüce yüz.
"Dostum, dağınık hayat deneyimlerimi size iletmek için bir araya toplamaya çalışmak, ustaca hareket etmeniz gereken bu çevredeki tehlikeler karşısında sizi silahlandırmak, bilseniz, ne büyük bir mutluluk benim için! Birkaç gece sizinle meşgul olurken anne sevgisinin müsaade ettiği zevkleri tattım. Yaşayacağınız hayatı önce kendim bir kere yaşayarak, bu mektubu cümle cümle yazıyor ve arada bir penceremin önüne gidiyorum; Frapesle şatosunun ayışığı altında parlayan kulelerine bakıyor ve çoğu zaman kendi kendime şöyle diyordum. "O uyuyor şimdi, bense onun yerine uyanık duruyorum!" Bana ömrümün ilk mutluluklarını, meme vermek için uyanmasını beklerken beşiğinde uyuyan Jacques 'ı seyrettiğim zamanları getiren tatlı izlenimler bunlar. Öyle ya, siz de o kadar acı çektiğiniz o korkunç kolejlerde bulamadığınız, ama biz kadınların verebileceği birkaç kuralla ruhu güçlendirilmesi gereken bir çocuk - adam değil misiniz? Bu küçük şeylerin başarılarınızda etkisi olur;

başarılarınızı hazırlayan ve sağlamlaştıran şeylerdir bunlar. Bir adamın hareketlerini düzene sokacak kurallar bulmak da bir çeşit manevi analık, çocuğun iyice anlayabileceği bir analık değil midir acaba? Sevgili Felix, burada bazı yanlışlıklar yapacak da olsam, bırakın, dostluğumuza onu yüceltecek cömertliği ve karşılıksızlığı vereyim. Sizi toplumun ellerine teslim etmek, sizden vazgeçmek anlamını da taşımayacak mı acaba? Ama ben sevinçlerimi parlak geleceğiniz uğruna feda edecek kadar seviyorum sizi. Dört ay kadar var ki, çağımıza özelliğini veren yasalar ve töreler üstünde düşünmeye ittiniz beni. Önceleri teyzemle, sonra da onun yerini alan sizinle yaptığım bütün o konuşmalar... Sizin anlamını çok iyi bildiğiniz o konuşmalar. Mösyö de Mortsaufun başından geçen olaylardan bana anlattıkları; saray hayatını aslıyla astarıyla bilen babamın söyledikleri; en büyüğünden en küçüğüne varıncaya kadar bütün şartlar, hemen hemen yalnız olarak insanların içine girmek üzere bazılarının erdemlerine rağmen düşüncesizce mahvol-dukları, bazılarının ise kötülüklerini kullanarak başarı kazandıkları bir diyara gitmek üzere olan manevi oğlum için, yavrum gözüyle baktığım kimse için, yeniden birer birer canlandı kafamda.
Her şeyden önce, bir bütün olarak ele aldığım toplum hakkındaki fikrimin üstünde durun. Ben bu noktaya bir değinip geçtim, ama zaten size bir şeyi kısacık anlatmak da yeter... Toplumların kaynağı tanrısal bir nitelik mi göstermiştir, yoksa bunlar insanlar tarafından mı yaratılmıştır, bilmiyorum; hangi yönde gelişme gösterdiler deseniz onu da bilmiyorum; ama, bence, bu konuda muhakkak olan bir şey varsa o da toplum denen şeyin varolduğudur. Birjıenar'da kalıp yaşamak yerine, toplumların içine girmeyi kabul ettiğiniz andan itibaren, onu yaratan kuralların da iyi olduğunu kabul etmek zorundasınız.

İşte, yarın, bu toplumlarla sizin aranızda da bir anlaşma imzalanacak. Bugünün toplumu insana faydalar sağlamaktan çok, onu sömüren bir toplum mudur acaba? Öyledir bence, ne var ki insanın orada kazançtan

çok birtakım sorumluluklar ve yükümlerle karşılaşması, ya da kişiye sağladığı faydaları fazlasıyla pahalı satınalması konusuna gelince, bunlar bireyi değil yasa koyucuyu ilgilendirir daha çok. Böyle olunca, ben o kanıdayım ki, ister sizin için faydalı, ister zararlı olsun, asıl olan; toplumda belirmiş genel kurallara uymaktır. İlk bakışta basit gibi görünür bu ilke, oysa uygulanması oldukça güç bir şeydir: gerçekten bu ilke, bir ağacı canlandırmak, yeşilliği korumak, çiçekleri açtırmak, meyvelerini herkesin hayranlığını toplayabilecek şekilde olgunlaştırmak için en ince, kılcal damarlara sızan özsu gibidir. Aziz Felix, yasaların hepsi kitaplarda yazılı değildir, törenlerin yarattığı yaslar da vardır, bunların en önemlileri ise en az bilinenleri olmaktadır; hareketlerinizi, konuşmalarınızı, dış hayatınızı, toplum önüne çıkma, servete yaklaşma gibi durumlarınızı yöneten bu yasaların öğretmeni de, kitabı da, okulu da yoktur. Bu toplum yasalarına uymamak demek, toplumsal dünyaya hâkim olacak yerde, o dünyanın köleliğini kabul etmek demektir. Bu mektup, sizin zaten düşünmekte ve bilmekte olduğunuz şeyleri tekrarlamaktan başka özellik taşımasa bile, izin verin de, kendi kadın düşüncelerimi, görüşlerimi belirteyim.

Toplumu kurnaz davranıp herkesin zararına olarak kendi mutluluğunu yaratma kuramıyla açıklamaya çalışmak yıkıcı bir tavırdır; çünkü bu açıklama tarzının ağır sonuçları, yasaları, toplumu, ya da insanları atlatarak, harcayarak, elde edilen şeyin haklı ve uygun olduğuna inanmaya zorlar. Bu yasaya göre, yavuz hırsız, yani yakalanmayan hırsız, temize çıkar; kimseye belli etmeden kocasına hainlik etmiş kadın mutludur, dürüsttür;

adaletin eline tek ipucu bırakmadan bir adamı öldürün, siz de Macbeth gibi birkaç iklim elde edersiniz, aykırı bir harekette bulunmuş olmazsınız; uyulması gereken yasa sizin çıkarınızdan ibaret olmaktadır; bütün mesele, törelerle yasaların sizin isteklerinizle tutkularınızın karşınıza çıkardığı engelleri tanıksız, kanıtsız bir şekilde aşmaktan başka bir şey değildir. Toplumu böyle gören bir kimse için, elde edilmesi istenen bir servetin ortaya çıkardığı tek mesele, sonu birmilyon lira, ya da kürek, yüksek bir mevki ya da şerefsizlik olan bir kumardan öteye geçmeyecektir, dostum. Kaldı ki yeşil çuhalı masalar bütün oyunculara şans dağıtacak kadar geniş değildir ve masaya kuvvetli bir el açmak için de bir çeşit deha gerekir. Burada size ne dinsel inançlardan, ne de duygulardan söz ediyorum; burada söz konusu olan, altın ve demirden yapılmış bir makinenin çark düzeni ve bu makinenin insanları doğrudan doğruya ilgilendiren sonuçlarıdır. Gönlümün aziz çocuğu, bu caniler kuramına karşı benim duyduğum dehşeti siz de paylaşırsanız, toplum, her sağlam kafalı kimse için olduğu gibi, sizin gözünüzde de ödevler kuramıyla açıklanmış olacaktır. Evet, toplum içinde binlerce şekil içinde birbirinize borçlusunuz. Benim inancıma göre, dükle meclis üyesi, zanaatçıyla yoksula; o yoksulla zanaatçının dük ile meclis üyesine olduğundan daha fazla borçludur. Ticarette olduğu gibi politikada da doğru olan bir ilke vardır; çabaların ağırlığı daima faydaların çokluğu ile orantılıdır; bu ilkeye göre artmaktadır. Herkesin borcunu ödeyiş tarzı ayrıdır. Rhetor iere'deki çiftliğimizde çalışan yoksul adam bütün gün uğraşıp didindikten sonra yorgun argın gelip yattığı zaman görevlerini yerine getirmemiş midir acaba? Hiç kuşkusuz, bu adam kendi görevlerini yüksek mevkileri işgal eden birçok kimselerden daha iyi yapmıştır. İçinde zekanıza ve yeteneklerinize uygun bir yer istediğiniz toplumu bu şekilde ele alınca, ana ilke olarak şu özdeyişi kabul etmemiz gerekecek: Jçendi

vicdanımıza karşı olduğu gibi toplum vicdanına karşı da aykırı bir yol tutturmamalıyiz. Belki benim bu konudaki ısrarımı gereksiz bulacaksınız, öyle de olsa, yalvarırım size, evet, Henriette'iniz yalvarıyor size, bu sözlerin anlamını iyice tartın. Belki basit görünür bu sözler, ama doğruluğun, onurun, _ dürüstlüğün ve nezaketin, hayatta başarıya ulaşmanız için en emin araçlar olduğunu gösterirler. Şu çıkarcı dünyada bir sürü adam size duygulara bağlı kalınarak ilerlemenin mümkün olmadığını, fazla saygı gösterilen ahlâk kurallarının insanın önüne engeller çıkardığını söyleyecektir; kendileri için bir fayda taşımadığı bahanesiyle küçük bir çocuğun kalbini kıran, yaşlı bir kadına kabaca davranan, iyi yürekli bir ihtiyarın yanında bir parça oturmayı katlanılamayacak bir sıkıntı olarak düşünen terbiye yoksunu, kıt görgülü, geleceği görmeden aciz ne adamlara rastlayacaksınız; daha sonra, bu adamların aşamadıkları dikenlere takıldıklarına, bir hiç uğruna hayatlarındaki başarı şansını elden kaçırdıklarına tanık olacaksınız; oysa o dediğim karşılıklı görevler kuramına kendini baştan alıştırmış kimse, hayat yolunda hiçbir engelle karşılaşmayacaktır; belki amacına

erişmesi biraz gecikecektir, ama başarı şansı tam olacak, başkalarının toplum içindeki yeri yıkılırken onunki sağlam-laşacak, kalacaktır.
Bu usul ve kuramların, uygulanabilmesi için her şeyden önce görgülü bir tavrın gerektiğini söylersem, benim toplum yasalarımın biraz saray kokusu taşıdığını, Lenoncourt konağında edindiğim bilgilerin etkisiyle oluşturulduğunu düşüneceksiniz belki de. Ah! Dostum, görünüşte insana pek önemli değilmiş gibi görünen görgüye en büyük önemi veririm ben. Sizin kültürünüzü meydana getiren geniş ve çeşitli bilgileriniz ne kadar gerekliyse, yüksek toplum çevrelerinin yaşama usulleri hakkında bilgiler edinmek de o kadar gerek-

lidir; hatta bazen bunlar öbür bilgilerin yerine de geçer: aslında cahil olan, ama doğuştan bir zekaya sahip ve fikirleri arasında tutarlı bir bağ kurmaya alışmış bazı kimselerin, kendilerinden daha üstün başka kimselerin kaçırdıkları olanakları elde etmeleri çok rastlanan bir olaydır. Kolejlerde türlü toplum katlarından gelen çocuklarla birlikte aldığınız eğitimin, kişiliğinizi bazı yönlerden bozup bozmadığını anlamak için, sizi iyice inceledim Felix. Sizde eksik olan tarafın çok küçük bir şey olduğunu, bunu da kısa zamanda kazanabileceğinizi gördüğüm zaman, Tanrı bilir ya, ne büyük bir sevinç duymuştum! Bu gelenekler içinde yetişmiş birçok kimsede bu hareketler tamamıyla yüzeyseldir; çünkü ince tavırlar, güzel davranışlar yürekten ve kişisel onur duygusundan doğar; işte bunun için, aldıkları eğitime rağmen, bazı soylu kişilerin davranışları kötüdür; buna karşılık, bir zevklilik vardır ve beceriksiz bir özenti havasına düşmeden kusursuz davranışlara sahip olabilmek için birkaç ders almaları yeter. İçinde yaşadığı vadiden hiçbir zaman çıkmayacak olan zavallı bir kadına inanın, sözlere, davranışlara, duruşlara, hatta evin içine sinmiş olan bu asil eda, bu ince sadelik, insanı büyüleyiveren maddi bir şiir meydana getirir; bir de bunun kaynağını yürekten aldığı zamanki gücünü düşünün! Nezaket, başkaları için kendini unutmuş görünmekten başka bir şey değildir, aziz çocuk. Birçok kimsede ise, çıkarlar tehlikeye girdiği anda kendi kendisini yalanlayan toplumsal bir düzenbazlıktır; öyle ki bakarsınız en yüksek bildiğiniz insan birden en iğrenç kişi haline gelmiş. Gerçek nezaket, Hıristiyanca bir düşünce tarzını gerektirir Felix. Ben de sizin öyle olmanızı isterim. Merhametin ve sevecenliğin özü gibidir nezaket; nefsini unutmayı, bir vazgeçiş tavrını gerektirir. Henriette'in hatırası için", susuz bir çeşme gibi olmayın, bir ruhunuz, bir biçiminiz olsun! Bu toplumsal erdem yüzünden çoğu zaman olayların kurbanı olursanız, bu sizi korkutmasın; görünüşte rüzgârın içine

saçılan bunca tohumun meyvesini bir gün nasıl olsa toplayacaksınız. Vaktiyle babam, yanlış kavranmış nezaketin en yıkıcı taraflarından birinin de bol keseden aşırı vaadler olduğuna dikkat etmiş. Yapamayacağınız bir şeyi sizden istedikleri zaman, hiçbir asılsız umut kapısı bırakmadan,kesin olarak reddedin; daha sonra yapmak istediğiniz şeyi kendiliğinizden, çabucak, yapın; böylece reddetmenin inceliğiyle iyilik yapmanın inceliğini, insanı yücelten bu iki dürüstlüğü kazanmış olacaksınız. Bilmem, yapılmış bir iyiliğin uyandırdığı minnet duygusu mu daha büyüktür, yoksa gerçekleşmemiş bir umudun yarattığı güvenilirlik mi? Bakın dostum, bu küçük şeyler benim en iyi bildiğim şeylerdir, iyi bildiğimi sandığım konunun üzerinde de daha fazla durabilirim tabii: kendinizgfazla güvenmeyin, bayağı olmaktan kaçının, gayretkeşlik göstermeyin; bunlar hayat denizinde insanın her an çarpabileceği üç kaya gibidir. Kendinize gösterdiğiniz fazla güven, başkalarının size beşleye- _ çekleri saygı duygusunu örseler, bayağı tavırlarınız çevrenizde m küçümsenmenizle sonuçlanır, başkaları için göstereceğiniz aşırı ve gereksiz çabalar da insanlar tarafından sömürülmenize, kullanılmanıza yol açar. Sonra, bakın ne diyorum sevgili çocuk: ömrünüz boyunca iki üç kişiden fazla dostunuz olmayacak; onların zenginlikleri sizin tam güveninizdir; güveninizi bir sürü insana dağıtmaya kalkmanız onlara ihanet olmayacak mıdır acaba? Diyelim birkaç adamla başkalarından daha sıkı fıkı oldunuz; gizlinizi saklınızı söylemeyin onlara; ağzınız sıkı olsun; günün birinde onlar karşınıza rakip olarak, hasım olarak, düşman olarak dikileceklermiş gibi dikkatli olun, ihtiyatlı olun her zaman. Söyle bir tavrınız olmalı: ne pek soğuk, ne pek sıcak, insanın kendini güçlüklere düşürmeden durabildiği ortalama çizgiyi izleyin. İnanın ki, dürüst bir adam, Alceste'in haşin erdeminden de, Philinte'in gevşek uysallığından olduğu kadar
\

uzaktır*. Komedyacının dehası asil ruhlu seyircilerin anlayıp kavradıkları şekilde orta çizgiyi gerçek anlamda belirt-mesindedir. Bütün seyirciler, bencilliğin sevimliliği arkasına saklanmış olan aşağılamadan çok, erdemin gülünç yanını beğenip alkışlayacaklardır. Ama kendilerini ikisinden de korumaya çalışacaklardır. Bayağı tavırlara gelince, belki bazı budala kimseler bayağılıkta bir sevimlilik bulunduğunu söylerler, ama insanın üstünlüklerini, güçlüklerini incelemeye alışmış kimseler, bayağı taraflardan eksik ve kusurlu tarafları bulup çıkarırlar; bayağı insan, kısa zamanda gözden düşer, toplum içindeki itibarını yitirir, çünkü bayağılık zayıf insanların bir dayanağıdır; ancak aciz kimseler, ne yazık ki kendini yapan unsurların, bireylerin, her birini ancak birer organ gibi gören toplum tarafından hor görürler; toplum belki de haklıdır bunda; tabiat da kusurlu yaratıkları ölüme mahkum etmiyor mu?.. Kimbilir, kadının sevecen koruyucu tavrım, kör bir kuvvetle mücadele etmekten duyduğu, kalbin zekasını maddenin kabalığına galip getirmekten aldığı zevk doğurmuştur belki de. Ama bir anne değil de bir üvey anne olan toplum, daha çok kendi gururunu okşayan çocukları sever. Başkalarının hizmetine koşmak için gösterilen aşırı çabaya, yani gençliğin gücünü ortaya koymaktan dolayı sevinç duyduğu ve başkası tarafından aldatılmadan önce kendi kendini aldattığı bu ilk ve yüce yanlışına gelince, kadına ve Tanrı'ya saklayın bunu. Karşılığında size incik-boncuk verecekleri hazinelerinizi sosyete pazarına da politika alanına da götürmeyin. Size kendinizi boş yere harcamamanız için yalvarıp dururken, her şeyde asil hareket etmenizi buyuran sese inanmalısınız; çünkü, ne yazık ki, insanlar asıl değerinizi hesaba almayarak, sağladığınız faydalara göre değer verirler size. Şair ruhunuza işleyecek bir

* Moliere'in Misantrophe adlı oyununda iki kahraman.

imaja başvurarak söylemek gerekirse şöyle diyeceğim: bir rakam ne kadar büyük olursa olsun, ister altın kalemle, ister kurşun kalemle yazılsın, eninde sonunda yine rakamdan ibarettir. Çağımızdan bir adamın söylediği gibi: "Hiçbir zaman gayretkeşlik etmeyin!" Gayretkeşlik, insana aldatılma zeminleri hazırlar, hayalkırıklıklarıyla sonuçlanır; siz böyle herkes için oraya buraya koştuğunuz halde, başkalarının aynı şeyi sizin için yapmadıklarına tanık olursunuz. Krallar da kadınlar gibidirler, kendileri için yapılanı zaten yapılması gereken bir şey olarak değerlendirirler. Ne kadar acı olursa olsun, doğrudur bu kural; ama ruhun temizliğini ve saflığını bozmaz. Temiz duygularınızı öyle erişilmez yerlere koyunuz ki, orada çiçekler coşkuyla seyredilsin. Sanatçı şaheseri âşikane bir şekilde hayal edebilsin. Görev başka, duygu başka şeydir, dostum. Yapılması gerekeni yapmak, mutlaka boşa gideni yapmak demek değildir. Bir adam yurdu için hiç ürpermeden gidip ölebilir; bir kadın uğruna da seve seve canını verebilir. Görgü sanatının en önemli kurallarından biri de insanın kendi kendisi hakkında hemen hemen hiç konuşmamayı gelenek haline getirmesidir. Bakın, oyun olsun diye, bir gün, üstünkörü tanıdığınız insanlara kendinizden söz edin; acılarınızdan, zevklerinizden, ya da işlerinizden bahsedin onlara; biraz önceki sahte ilginin yerini bir ilgisizliğin aldığına tanık olacaksınız; sonra üstlerine sıkıntı basacak, evin hanımı o sırada nezaketle sözünü kesmemişse, orada bulunan herkes bulduğu usta bahanelerle birer birer çıkıp gidecektir. Ama sevgileri üstünüzde toplamak, insan canlısı, sevimli, dostluğu aranır bir insan mı olmak istiyorsunuz, o zaman kendilerinden bahseden insanlara, onlarla doğrudan ilgisi olmayan konuları bile kurcalayarak sonunda sözü kendilerine getirmeye çalışın; karşınızdaki yüzlerin hemen carladığını ağızlarda memnun gülümsemeler yayıldığını göreceksiniz; yanlarından ayrıldığınız zaman da arkanızdan sizi

oveceklerdir. Bu usulü denerken, kötü dalkavukluğun nerede başladığını, güzel konuşmaya ilişkin inceliklerin nerede bittiğini vicdanınız ve kalbinizin sesi bildirecektir size. Kalabalık önünde konuşma sanatı hakkında bir iki kelime daha: dostum, gençler, bilmiyorum neden, hüküm verme konusunda çok çabuk davranıyorlar; gerçi bu davranış şeref kazandırıyor onlara, ama büyük zararlar da yaratıyor; yaşça büyük kimselerin yanında hayatı inceleyerek bir yetişme çağı geçiren gençlerden eski zaman terbiyesinin susmayı istemesi bundan ileri geliyordu işte; çünkü, eskiden Sanat gibi Asaletin de çırakları, kendilerini besleyen efendilere bağlı köleleri vardı; bugünün gençliği, sıcak bir serada yetişmiş, bu yüzden de tadı oldukça buruk bazı toplum bilgilerine sahip; bu bilgiler onu davranışlar, düşünceler ve yazılar hakkında çok sert hükümler vermeye itiyor. Henüz hiç kullanılmamış bir bıçakla kesiyor keseceği şeyi. Sizin de aynı hataya düşmenizi istemem. Yoksa vereceğiniz hükümler çevrenizdeki birçok kimsenin kalbini kıran birer vergi niteliğini taşır; onların, gizli bir yarayı, açıkça yapacağınız bir haksızlıktan daha zor bağışlama eğiliminde olduklarını da

bilmelisiniz. Gençlerde hoşgörü denen şeyden eser yoktur, çünkü hayatı da, hayat güçlüklerini de hiç bilmezler. İhtiyar eleştirmen yumuşak ve uysaldır, genç eleştirmen ise insafsız olur; beriki hiçbir şey bilmez, öteki ise her şeyi bilir. Zaten insan eylemlerinin temelinde bir belirleyici sebepler labirenti vardır; bunlar hakkında son yargı hakkını Tanrı kendine saklamıştır. Yalnız kendinize karşı sert olmalısınız. İşte talihiniz önünüzde, ama bu dünyada hiç kimse talihini başkasının yardımı olmaksızın yapamamıştır. Bu yüzden babamın evine sık sık gitmelisiniz, o evin kapıları size hep açık olacak; burada rastlayacağınız kimselerle kurduğunuz ilişkilerden sayısız fayda göreceksiniz; ama anneme en ufak bir fırsat bile vermemelisiniz; çünkü karşısında yumuşak başlı gördüğü kimseleri ezmeye bakar o;

karşısında direnenlerin gururlarına da hayran olur; demire benzer annem, dövüldükten sonra başka bir demirle birleştirebilirsiniz onu, ama kendisi kadar sert olmayan her şeyi kırıp döker çarpmasıyla. Dost olun annemle, sizin iyiliğinizi isterse, salonlara sokacaktır, o salonlarda şu zorunlu toplum bilgilerini, dinlemeyi, konuşmayı, karşılık vermeyi, kendinizi takdim etmeyi, salondan dışarı çıkma sanatını, kılık kıyafetin bir deha olmaması gibi onun da bir üstünlük sağlamadığı ama onsuz da en büyük kabiliyetin kabul edilmeyeceği bir şeyi, bir edayı, bir anlatım tarzını edineceksiniz. Sizi yeterince tanıdım, bu bakımdan sizi ileride nasıl görmek istiyorsam şimdiden öylece görmekle bir kuruntuya kapılmadığıma eminim: gösterişten uzaksınız, edanız yumuşak, gururunuz ölçülü, yaşlılara karşı saygılısınız, köleleşmeden uzak bir nezaketle çevrenizi gözeten bir yanınız var, her şeyden önce de ağzınız sıkı. Zekanızı gösterin, ama başkalarının eğlencesi olacağınız durumlara da düşmeyin; çünkü, şunu iyi biliniz ki, sizin zeka üstünlüğünüz yüzünden herhangi bir kimsenin kalbi kırılacak olursa, bu kimse önce susacaktır, ama daha sonra sizin adınız geçtiğinde, "İnsanı amma da eğlendiriyor" diyerek sizi küçümsemeye çalışacaktır. Üstünlüğünüz daima civanmert bir üstünlük olmalı. Hem sonra, erkeklere kendinizi beğendirmeye de çalışmalısınız. Onlarla olan ilişkilerinizde darılmayan bir küstahlığa kadar gidebilecek soğukça bir tavrı öğütleyeceğim size; çünkü erkeklerin büyük bir kısmı kendilerini küçümseyenlere karşı saygı beslerler; bu küçümseme kadınlar karşısındaki başarınızın bir temeli olacaktır; çünkü kadınlar sizi erkekleri küçümseyen tavrınızla değerlendirme eğilimini taşırlar. İtibarlarını kaybetmiş kişileri, onlar bu şöhretlerini hak etmemiş bile olsalar, yanınıza yaklaştırmamaya dikkat edin; çünkü içinde bulunduğumuz çevre, bizden, dostluklarımızdan dolayı da kinlerimizden dolayı da hesap soracaktır; bu konudaki yargılarınızı uzun uzun

düşündükten ve olgunlaştırdıktan sonra vermekte ve bir daha değiştirmemekte fayda var. Yanınızdan uzaklaştırdığınız kimseler ileride bu hareketinizi haklı çıkardıkları zaman, sizin sevginizi kazanmaya çalışan kimseler çoğalacaktır. Böylece adamlar arasından bir adamı büyüten o içten saygıyı uyandıracaksınız çevrenizde. İşte hoşa giden bir gençlikle, gönülçelen bir zarafetle, kazanılmış başarıları koruyan bir akılla silahlanmış durumdasınız. Buraya kadar bütün söylediklerim eski bir sözde özetlenebilir: (Asilin yükü ağırdır.)
Bu kuralları iş hayatına da uygulayacaksınız. Birçok kimseye kalırsa, kurnazlık bir başarı unsurudur, halk içinde ilerlemek için, kendine bir yer açacağım diye insanları bölmek gerekir. Dostum, bu ilkeler, hükümdarların kendilerine düşman güçleri birbirlerine kırdırtırken geçerli bir usuldü belki; ama bugün öyle mi? Bugün her şey gün gibi ortada; ve bu usul insanın zararına da işleyebilir. Gerçektende, karşınızda ya dürüst ve gerçek bir insan, ya da alçak bir düşman, iftiracı, dedikoducu, düzenbaz bir insan bulacaksınız. Biliniz ki bu sonuncudan daha güçlü bir yardımcınız olmayacak, çünkü bu adam kendi kendinin düşmanıdır; ona karşı en meşru silahları seçerek savaşınız, çünkü eninde sonunda küçümsenecek, horgörülecek biridir o. Dürüst ve açık adama gelince, samimi ve açık oluşunuz size onun saygısını kazandıracaktır; çıkarlarınız arasındaki çelişki ortadan kalkınca (çünkü her şey düzelir) o bize yardımcı olacaktır. Düşman kazanmaktan korkmayın, öyle bir evrene giriyorsunuz ki orada düşmanı olmayanın vay haline! Ama gülünç olmamaya ve ruh yönünden küçüklük etmemeye çalışın diyorum, çünkü Paris 'te bir adam her zaman istediği gibi hareket edemez, kaçınılmaz bazı koşullarla bağlıdır; ne derenin çamurundan ne de damdan düşen kiremitten kurtulabilirsiniz orada. Ahlâkın da dereleri vardır ve bu derelere düşen bazı kimseler kendilerini

boğan balçığı soylu insanların üstüne sıçratmak için didinirler. Ama siz, her yerde ve her zaman, verdiğiniz en ufak kararlarda bile bir sebat göstererek kendinizi her zaman saydırabilirsiniz. Bu hırslar mücadelesinde, birbirine düğümlenmiş bu güçlükler ortasında, daima meselenin özüne doğru yürüyün, ana unsurun çevresinde dolanın ve bütün gücünüzü tek nokta üstüne toplayarak vuruşun, Mösyö de Mortsaufun Napoleon'a karşı nasıl bir nefret duygusuyla dolu olduğunu bilirsiniz, hep lanet-lemiştir onu; adalet caniyi nasıl suçlar, o da onu öyle suçlamıştır; ve her akşam ondan Dük d'Engien'in ölümü hakkında, kendisine gözyaşı döktüren biricik talihsizliğin, biricik ölümün hesabını istemiştir. Ama aynı Mösyö de Mortsauf kumandanların en cesuru olarak hayranlık da beslemiştir Napoleon'a; onun savaş taktiğini sık sık anlatırdı bana. Bu büyük askerin harp sanatı, çıkarların birbiriyle kıyasıya savaştığı toplum hayatı içinde de kullanılamaz mı? Napoleon'un taktiği yerden ve insandan tasarruf esasına dayanıyordu, acaba bu da sözgelimi zamandan tasarruf esasına dayandırılamaz mı? Bunu bir düşünün. Çünkü biz kadınlar duygu ile içgüdüye bağlı olarak hüküm verdiğimiz bu gibi konularda sık sık yanılgılara düşmekteyiz. Yalnız bir nokta üstünde ısrar edebilirim: her kurnazlık, her hile eninde sonunda bir gün ortaya çıkar ve sahibine zarar verir, oysa bir adam samimiyet planında, açık bir alanda yerini alırsa tehlikeler azalacak sanıyorum. Bu konuda kendi durumumu örnek göstermek uygun düşseydi şöyle derdim: Clochegourde'da Mösyö de Mortsaufun huysuzluğu dolayısıyla her şeyi baştan önlemeye, yakalanmaktan haz duyacağı bir hastalık gibi olan o çatışmaları hemen kesip atmaya mecbur olduğumdan, hemen meselenin düğüm noktasına inmiştir, hasmına, "bu iş burada ya çözülür, ya da biter!" demiş ve tartışmayı kendim bitirmişimdir. Çoğu zaman başkalarına yararlı olacak, hizmetinizi sunacaksınız, bundan dolayı sizi gereği

gibi mükafatlandırmayabilecekler. Ama insanlardan şikayet edenlere ve dünyada hep nankörlerle karşılaştıklarını söyleyenlere benzemeyin. Kendi kendini heykelleştirmek olmaz mı bu? Sonra, insanlar hakkında bilgimizin azlığını belirtmemiz biraz bön olduğumuzu da gösteren bir işaret değil midir? Hem siz bir iyiliği, tefecinin faizle para verişi gibi mi yapacaksınız? Sırf iyilik olsun diye yapmayacak mısınız? Asilin yükü ağırdır! Ama yine de insanları nankör olmaya zorlayabilecek hizmetlerde bulunmaktan sakının, çünkü sonra en büyük düşmanlarınız onlar olur. Mahvolmanın verdiği umutsuzluk gibi bir umutsuzlukları vardır minnet altında kalmış insanların ve bu umutsuzluklar büyük güçler doğurur. Kendinize gelince, başkalarının iyiliğini mümkün olduğu kadar az kabul etmeye çalışın. Hiçbir ruhun uydusu olmayın, yalnız kendi kendinize bağlı kalın. Dostum, görüyorsunuz ki yalnız hayatın küçük şeyleri üstüne düşüncelerimi söylüyorum. Politika dünyasında kişiliğinize şekil veren kuralların büyük çıkarlar önünde eğildiği görülür. Ama siz de büyük adamların hareket ettiği âleme ulaşırsanız, Tanrı gibi kararlarınızın tek hâkimi olacaksınız. Bir insan değilsinizdir artık, yaşayan biryasasınızdır; bir kişi değilsinizdir, benliğinizde bütün bir ulusu kişileştiriyorsunuzdur. Ama hüküm verdiğiniz gibi, sizin hakkınızda da hüküm verilir. İleride, yüzyılların huzuruna çıkacaksınız, gerçek büyüklüğü yaratan duyguları ve eylemleri değerlendirecek kadar tarih de biliyorsunuz.

Önemli meseleye geliyorum: kadınlara karşı nasıl davranacağınıza. Gideceğiniz salonlarda, beğenilme hevesinin küçük oyunlarına kapılıp da kendinizi harcamamayı bir ilke bilin. Geçen yüzyılın en beğenilmiş adamlarından biri, her gece toplantısında, yalnız tek bir kişiyle ilgilenmek ve ihmal edilmiş olanlara bağlanmak alışkanlığındaydı. İşte bu adam, aziz çocuk, çağına hükmeden bir şahsiyet oldu. Belli bir süre sonra herkesin
tj! »1 .

kendisini öveceğini çok güzel hesaplamıştı. Toplumsal hayattaki olanakların yarısını ilişkiler kurmak için gerekli zamanı kaybediyorlar. Zaten kendiliklerinden hoşa gittikleri için, kendi çıkarları savunulsun diye yapacakları pek bir şey yoktur onların; ama bu bahar geçip gidicidir, onu iyi kullanmasını bilin. Yani nüfuzlu kadınlarla ilişki kurun, nüfuzlu kadınlar ise daha çok yaşlı kadınlardır; size ailelerin yakınlık derecelerini, sırlarını, amaca çabuk götürecek yolları öğretirler; ayrıca size içten bağlı kalırlar; eğer pek sofu değillerse, koruyuculuk zevki onlarda bir çeşit aşk anlamını taşır; çok faydaları dokunacaktır size, erdemlerinizi överler, sizi toplumda aranan biri haline getirirler. Genç kadınlardan kaçın! Bunu söylerken en ufak bir çıkar duygusuyla hareket ettiğimi sanmayın. Elli yaşındaki kadın sizin için her şeyi yapar, yirmi yaşındaki ise hiçbir

şey; biri sizden bütün hayatınızı isteyecektir, öteki ise arada vereceğiniz birkaç dakika ile, göstereceğiniz bir iki incelik ile yetinecektir. Ciddiye almayın genç kadınları, hep şakalaşın onlarla, ciddi bir yönleri yoktur onların. Genç kadınlar, bencildirler dostum, basittirler; gerçek bir dostluk bulamazsınız onlarda; kendilerinden başka kimseyi düşündükleri yoktur, en ufak bir başarıları uğruna sizi harcaya-bilmeleri işten bile değildir. Sonra, hepsi de sizden bağlılık isteyecektir, oysa sizin durumunuz asıl size bağlı olunmasını gerektirmektedir, bu iki ucun uzlaşabilmesine olanak var mı acaba? İçlerinden hiçbiri sizin çıkarlarınızın neyi gerektirdiğini takdir edemeyecek, hepsi de sizden çok kendilerini ön planda düşünecektir; bağlılıklarıyla size yararlı olmak şöyle dursun, üstelik bir de hırslarının isterileriyle yaralayacaklardır, baltalayacaklardır sizi; zamanınızı kaygısızca sömürecek, paranızı pulunuzu eritecek, toplum içindeki yükselme olanaklarınızı kibarca mahvedeceklerdir. Dert de anlatamazsınız onlara, en budalaları bile elindeki eldivenin dünyaya bedel olduğunu, hiçbir şeyin kendisine hizmet etmekten daha değerli olama-

yacağını söyleyecektir. Hepsi de sizi mutlu kıldıklarını iddia edecek, toplumda elde etmek istediğiniz verimleri size unutturacaklardır. Onların mutlulukları çeşitli durumlara göre değişen bir niteliktedir, oysa sizin ulaşacağınız yükselişler kesin ve gerçek olmalıdır. Ah! Bilmezsiniz onlar geçici hevesleri doyurmak, geçici bir arzuyu, yeryüzünde başlayıp öbür dünyada bitmesi gereken bir aşk haline getirmek için ne hain bir hünerle, ne kurnaz bir sanatla çalışırlar! Sizi terkedecekleri gün, baştan seviyorum sözüyle aşklarını nasıl mazur göstermişlerse, şimdi artık sevmiyorum sözüyle de terkedişlerini haklı gösterdiklerini söyleyecekler, aşk denen şeyin iradeye bağlı olmadığını ekleyeceklerdir sonra da. Saçma bir düşünce bu, azizim! İnanın bana gerçek aşk ölümsüzdür, sonsuzdur; başta neyse sonra da odur; saçlarına ak düşer ama gönlü genç kalır. Hepsi de komedi oynayan genç kadınların hiçbirinde yoktur bu özellikler. Sözgelimi, içlerinden biri başına gelen felaketlerle sizin ilginizi çekmeye çalışacak ve sanki kadınların en yumuşağı, en insaflısı gibi gösterecektir kendini; ama vazgeçilmez bir varlık olduktan sonra, bu kez, size hâkim olmaya, her isteğini yaptırmaya başlayacaktır: siz bir diplomat olmak, oradan oraya gidip gelmek, insanları ve ülkeleri incelemek mi istediniz? Hayır, Paris'te ya da onun çiftliğinde kalmak zorundasınızdır; boynunuza bir halka geçirerek sizi istediği yöne sürüklemek isteyecektir; siz ne kadar bağlılık gösterirseniz, o, o kadar nankörlük edecektir. Başka biri, boyun eğişiyle dikkatinizi çekmeye çalışacak, kulunuz köleniz olacak, dünyanın bir ucuna da gitseniz romanlardaki gibi ardınızdan gelecek, sizi elinden kaçırmamak için kendini tehlikelere atacak, boynunuza bağlanmış bir taş halini alacaktır. Siz bir gün boğulacaksınız, ama o suyun yüzünde kalacaktır. Kurnazlık tezgahında en az bezi olan kadınların bile tuzakları vardır; bunların en budalası bile erkekte uyandırdığı kuşku dolayısıyla galip gelebilir. En tehli-

kesizi, sebebini bilmeden sizi sevecek, sonra bir gün sebepsiz yere terkedip gidecek, en sonra da sırf şan olsun diye size yeniden gelecek bir yosmacık olurdu. Ama bütün bu kadınların, bugün, olmazsa yarın, size mutlaka büyük zararları olacaktır. Sosyetenin kapısını aşındıran, oradaki zevklerle ve boş duygularla yaşayan her kadın yarı bozulmuş bir kadındır, sizi de bozacaktır. Ruhunda hüküm süreceğiniz temiz ve ciddi yaratığı o salonlarda bulmanıza olanak yoktur. Evet, sizi sevecek kadın kalabalığın dışında, yapayalnız yaşayan biri olacaktır; onun en büyük mutluluğu sizin bakışlarınız olacaktır, sizin sözlerinizle yaşayacaktır. Bu kadın sizin için her şey olsun, çünkü zaten siz de onun için öyle olacaksınız. Çok sevin onu, hiç keder tattırmayın, karşısına rakipler çıkarmayın, kıskançlığını körüklemeyin. Birinin bizi seviyor, anlıyor, olması, aziz çocuk, dünyadaki en büyük mutluluktur; sizin bu mutluluğu tatmanızı dilerim, ama ruhunuzun çiçeğini örselemeyin, sevginizi akıtacağınız kalbe iyice güveniniz olsun. Bu kadın hiçbir zaman kendisinden ibaret olmayacaktır, hiçbir zaman kendini düşünmeyecek, aklı fikri hep sizde olacaktır; sizin hiçbir şeyinizde gözü olmayacak, kendi çıkarlarını sizin karşınızda hiç gözetmeyecek, sizin farket-mediğiniz bir yerde kendini ateşe atma pahasına da olsa, sizi bekleyen bir tehlikeyi sezecektir. Acı bile çekse, hiç şikayet etmeden, sızlanmadan çekecek, yapmacıklar yapmayacak, ama sizin kendisinde sevdiğiniz şeyler için saygıya benzer bir duygu besleyecektir. Böyle bir aşka daha büyük bir aşkla karşılık gösterir. Şu zavallı dostunuzun hep yoksun kalacağı şeye, uygun ve karşılıklı bir aşka rastlamak talihine ererseniz şunu düşünün: bu aşk ne kadar mükemmel olursa olsun uzakta, bir vadide sizin için bir anne kalbi çarpmaktadır ve onun kalbi sizin

doldurduğunuz duygularla öylesine oyulmuştur ki derinliğini hiçbir zaman bulamazsınız. Evet, enginliğini hiçbir zaman kavrayama-yacağız bir sevgi var içimde size karşı! Bu sevginin olduğu gibi

belirmesi için sizin şu parlak zekanızı kaybetmeniz gerekir; o zaman da bu bendeki bağlılığın nereye kadar gidebileceğini anlayamazsınız. Üç aşağı beş yukarı hepsi de yapmacıklı, alaycı, kendini beğenmiş, hoppa, müsrif olan genç kadınlardan sakınmanızı, nüfuz sahibi kadınlara, teyzem gibi akıllı uslu, size yararı dokunacak, sizi alçakça yapılmış suçlamalara karşı koruyacak, sizin söyleyemeyeceğiniz sözleri sizin adınıza söyleyebilecek yaşlı ve azametli dullarla ahbaplık etmenizi başka ne gibi bir sebeple söylemiş olabilirim ki? Kısacası, yüreğinizdeki bütün sevgiyi o ilerideki temiz meleğe saklamanızı öğütlerken bir ruh cömertliği göstermiş olmuyor muyum? Asilin yükü ağırdır demiştim, bu söz ilk uyarmalarımın büyük bir kısmnı ifade ediyorsa, kadınlarla ilişkileriniz hakkındaki fikirlerimi de şu şövalye sözüyle özetlemek mümkündür:
_Hegsine hizmet et, ama jalmzbjrini sev.
Geniş bir bilgi hazineniz var; acının muhafaza ettiği kalbinizde tek leke yok; her şey güzel sizde, her şey iyi; isteyin öyleyse! İşte şimdi bütün istikbaliniz büyük adamlara özgü olan bu iki kelime içinde. Henriette'inizi dinleyecek, sizin hakkınızda ve sosyete ile ilişkileriniz üstüne düşüncelerini söylemeye devam etmesine izin vereceksiniz, değil mi çocuğum? Çocuklarım için olduğu gibi, sizin için de ileriyi gören bir göz var benim ruhumda; izin verin de bu yeteneği, hayatımın sükun içinde geçmesiyle kazandığım ve zayıflayacağı yerde, yalnız ve sessizlik içinde büyüyen o esrarlı vergiyi sizin için de kullanayım. Buna karşılık bana büyük bir mutluluk vermenizi istiyorum: başarılarınızdan bir teki bile alnınızda üzüntü kırışığı uyandırmadan, insanlar arasında yükselmenizi görmeliyim; kısa süre içinde, adınıza layık bir yer yaparsanız ve yükselişinize; bunu istiyor olmaktan fazla bir yardımda bulunduğumu düşünebileyim istiyorum. Bu gizli işbirliği, kendime tattırabileceğim biricik zevktir. Bekleye-

ceğim. Size Allahaısmarladık demiyorum. Ayrılmış bulunuyoruz, elimi artık dudaklarınızın altında bulamayacaksınız, ama yüreğimde nasıl bir yer tuttuğunuzu biliyorsunuzdur herhalde.
HENRİETTE'iniz."
Bu mektubu bitirdiğim zaman, beni çok soğuk karşılayan annemin üstümde bıraktığı etkiyle donmuş bir haldeydim ve parmaklarımın arasındaki kağıtlarda bir anne kalbinin çarptığını duyuyordum. Kontes'in bu mektubu Touraine'de okumamı neden yasakladığını anladım; ayaklarına kapanıp ağlayacağımı görmekten korkmuştu kuşkusuz.
O zamana kadar benim için bir yabancı gibi olan ağabeyim Charles'la nihayet tanıştım, ama o en önemsiz ilişkilerimizde de, birbirimizi sevmemize olanak bırakmayacak kadar kurumlu davrandı bana; bütün güzel duygular, ruhların eşitliğine dayanır, bizim aramızda ise hiçbir ortak nokta olmadı; insanın kalbi ya da zekasıyla hemen sezebileceği en kolay şeyleri bile büyük bir bilgiçlikle bana öğretmeye kalkışıyordu; her fırsatta bana güvenmediğini anlatmak ister gibiydi; aşkımın desteği olmasaydı, hiçbir şey bilmediğime inanan o tavırlarıyla beni gerçekten budala, beceriksiz bir adam haline getirebilirdi. Bununla birlikte beni sosyeteye takdim etti; aklınca benim ahmaklığımın yanında onun üstün nitelikleri daha iyi belirecekti. Çocukluğum mutsuzluklarla dolu olarak geçmese, ondaki bu koruyuculuk gururunu kardeşçe bir yakınlık sanabilirdim; ama manevi yalnızlık da coğrafi yalnızlığın doğurduğu etkileri doğurur: sessizlik orada en hafif yankıları kavramayı sağlar, kendine sığınmak alışkanlığı da bize karşı beslenen sevginin en ufak ayrımlarını belirten bir duyarlığı geliştirir. Madam de Mortsaufu tanımadan önce sert bir bakış beni yaralar, aşırı bir söz yüreğime işlerdi; inlerdim

bundan, ama hayatın tatlı yönlerini bilmezdim acı çekerken; oysa Clochegourde'dan dönüşümde, vaktinden önce edinilmiş bilgilerimi tamamlayan bazı kıyaslamalar yapılabilecek kıvama gelmiştim. Çekilen acılara dayanan gözlemler tam değildir. Mutluluğun da ışığı vardır. Bu yüzden Charles'ın yaptıklarına ne kadar inanmadiysam, ağabeylik hakkını kullanarak beni ezmesine de o kadar göz yumdum.
Düşes de Lenoncourt'un evine yalnız gittim; sadelik örneği iyi bir adam olan Dükten başka kimse Henriette'ten söz açmadı bana orada; Dükün beni karşılayış tarzından kızın ona gizli birtakım öğütler vermiş

olduğunu anladım. Yüksek sosyete hayatına yeni atılmış her acemi kimsede uyanan şaşkınlık halinden kurtulmaya başladığımı, hırslı insanlara sunduğu olanakları anlayarak bu dünyanın zevklerini farkettiğim ve Henriette'in ilkelerini taşıdıkları derin gerçeklere hayran ola ola uyguladığım bu sırada 20 Mart olayları* gelip çattı. Kardeşim saray ileri gelenleriyle birlikte Gand'a gitti; ben de sık sık yolladığım mektuplara arada bir cevap almak suretiyle yazıştığım Kontesin öğüdünü dinleyerek Dük de Lenoncourt'un yanında gittim. Benim, içten ve bütün varlığımla Bourbon'lara bağlı olduğumu gören Dükün o bilinen iyilikseverliği yürekten bir himaye tavrına dönüştü; beni Majeste'ye bizzat takdim etti. Kralların da kara gün dostları çok azdır; gençlerin katıksız hayranlıkları, hesapsız bağlılıkları vardır; Kral insandan anlardı; bu yüzden Tuileries'de hiç dikkat uyandırmayan kimse Gand'da ilgileri üstünde topladı; XVIII. Louis'in hoşuna gitmek mutluluğuna erdim. Madam de Mort-saufun, Vendeeliler tarafından gönderilmiş bir ulağın getirdiği tezkerelerin içinden çıkan ve içinde benim için de bir iki söz bulunan bir mektubundan Jacques'in hastalandığını öğrendim.

* Napoleon'un Elbe adasından kaçarak Paris'e yürüyüşü ve Fransa'yı yeniden ele geçirmek istemesi sırasında çıkan olaylar.

Oğlunun sağlığının bozulması kadar kendisinin katılmadığı ikinci bir sürgünün başlamasından dolayı kederli olan Mösyö de Mortsauf, bu mektuba sevgili Henriette'in ne durumda olduğunu anlamama olanak veren bir iki cümle eklemişti. Gece gündüz demeden Jacques'in başında beklerken, kuşkusuz, bir yandan da kocası tarafından türlü haksızlıklara uğruyordu; aslında böylesi kavgaların üstünde kalacak bir insandı, ama bütün ruhuyla çocuğunun bakımına eğildiğinden, bunları yenmeye gücü yoktu herhalde. Henriette'in bir zamanlar hayatın ağırlığını azaltmış bir dosta ihtiyacı vardır, diye düşündüm. Böyle bir yardımı hiç değilse Mösyö de Mortsauf u meşgul ederek kendinden uzaklaştırmakta kullanmak için isteyebilirdi. Kaç kere, onu üzecek oldu mu, Kontu dışarı çıkarmıştım; masum bir kurnazlıktı bu benim yaptığım, temiz bir minnetle ve seven kimse için vaatlerle parlayan o anlamlı bakışlardan birkaçına kavuşmuştum böylelikle. Kısa bir süre önce Viyana Kongresine delege olarak yollanan Charles'ın izinde yürümek tutkusu vardı içimde, Henriette'in tahminlerini hayatım pahasına haklı çıkarmayı ve kardeşimin bir uydusu olmaktan kurtulmayı, yükselmeyi, bağımsız kalmayı istiyordum; Kralın yanından ayrılmamakta ise çok çıkarım vardı, ama bütün bunlara rağmen, o mektuptan sonra hayallerimde gelip karşımda duran Madam de Mortsaufun kederli yüzü her şeyi, her şeyi unutturdu bana; gerçek sultana gidip hizmetimi sunmak için Kralın yanından ayrılmaya karar verdim. Tanrım seviyormuş beni. Vendeelilerin yolladıkları ulak Fransa'ya dönemiyordu; Kral buyruğunu oraya götürecek gözünü budaktan esirgemez bir adam arıyordu; bu tehlikeli görevi üstlenecek olan kimseyi Kralın hiçbir zaman unutmayacağını Dük de Lenon-court da bilmekteydi elbet; bu yüzden bana sormak gereğini bile duymadan beni görevlendirtmiş bu konuda; ben de hem haklı bir amaç uğruna görevlendirildiğim, hem de Clochegourd'a yeniden dönebileceğim için büyük bir sevinçle kabul ettim.

Daha yirmi bir yaşında Kralın huzuruna kabul edilmek şerefine erdikten sonra Fransa'ya döndüm ve gerek Paris'te, gerek Vendee'de Majeste'nin vermiş olduğu buyrukların gereğini yerine getirdim. Mayısın sonuna doğru, hakkımda dikkatleri çekilmiş Bonapartçı makamların takibi altında, şatosuna dönen bir adam gibi yukarı Vendee'de, Bocage'da, Poiotu'da çiftlikten çiftliğe, ormandan ormana yürüyerek, gereğinde yolumu değiştirerek, Saumer'e geldim, oradan Chinon'a, oradan da Nueil korusuna ulaştım; orada ağaçlıklar arasında kıraç bir alanda Konta rastladım; beni atının terkisine aldı, tanıyabilecek kimseye rastlamadan evine götürdü.

İlk sözü şu oldu:

- Jacques daha iyice.

Bir yaban hayvanı gibi iz sürülen diplomatik asker durumumu anlattım ona. Bunu öğrenince asilzadelik damarları kabardı, beni evinde konuklamak gibi tehlikeli bir işi Mösyö de Chessel'e bırakmayı kendine yediremedi. Clochegourde'u görünce aradan geçen sekiz ay bir rüyaymış gibi geldi bana. Kont önden gitti. Karısına:

- Bilin bakalım kimi getiriyorum size?.. Felix!., dediği zaman Kontes, kolları iki yanma düşmüş, yüzü hayret içinde:

- Nasıl olur? diye mırıldandı.

Ortaya çıktım; ikimiz de hareketsiz, o oturduğu koltuğa mıhlanmış, bense kapının eşiğinde, tek bir bakışla arada kaybolan bütün zamanı telafi etmek isteyen iki sevgilinin doymak bilmez şahitliğiyle seyrediyorduk birbirimizi, kalbindeki duyguları açığa vuran bu şaşkınlıktan utanmış bir halde yerinden kalktı, ben de yaklaştım.
Öpmem için elini uzattı:
- Sizin için çok dua ettim, dedi.

Babası hakkında bilgi istedi, sonra ne kadar yorgun olabileceğimi anlayarak yatacağım yeri hazırlamaya gitti; bu sırada Kont da yiyecek getiriyordu bana, çünkü neredeyse açlıktan ölecek bir durumdaydım. Kendi odasının üstündeki odayı, yani es-j kiden teyzesinin oturduğu odayı vermişti bana. Ayağını merdivenin ilk basamağına attıktan ve hiç şüphesiz o odaya kadar benimle gelip gelmemeyi kendi kendine tartıştıktan sonra, bu işi Konta bıraktı: arkamı döndüm, kızardı, iyi uykular diledi ve hemen uzaklaştı.
Yemeğe indiğim zaman, Waterloo bozgununu, Napoleon' un kaçtığını, müttefik kuvvetlerin Paris üzerine yürüdüklerini, Bourbon'ların yine Fransa tahtına dönmelerinin muhtemel olduğunu öğrendim. Bu haberler Kont için her şeydi, bizim için ise hiçbir önem taşımadı. Çocuklar bir kere görülüp okşandıktan sonra bizim için en önemli şey ne oldu biliyor musunuz? Tabii burada en önemli derken, Kontesi solgun ve zayıf görünce düştüğüm telaştan söz etmiyorum; çünkü hayretin insanda yaratabileceği yıpranmayı biliyordum, bu yüzden kendisini gördüğüm için duyduğum memnunluğu belirtmekten başka bir şey söylemiştim; evet, bizim için en önemli haber şu oldu; "Buzlu suyumuz var." İçki kullanmadığım için suyu buzlu içmeyi severim ben; bu yüzden geçen yıl Kontes bana yeterince soğuk su ikram edemediği için bayağı üzülmüştü... Allah bilir, ne sıkıntılara katlanarak bir buzluk yaptırmıştı! Bir kelimenin, bir bakışın, sesteki bir değişmenin, dışarıdan önemsizmiş gibi görünen bir dikkatin seven bir kalbe yettiğini siz herkesten iyi bilirsiniz; zaten aşkın en büyük üstünlüğü kendi kanıtlarını yine kendisinin getirmesi değil midir? İşte böyle, eskiden tavla oyunlarında yaptığım hareketlerle ben bütün duygularımı Henriette'e nasıl belirttiysem, o da şimdi gözleriyle, bakışlarıyla, sevinciyle bana duygularının bütün derinliğini anlatmış oldu. Ama sevgisinin
f

temiz belirtileri bol bol ortaya çıktı: gelişimin yedinci gününde eski tazeliğini yeniden bulmuştu, sağlık, neşe ve gençlik saçmaya başlamıştı: kalp hazinelerimi nasıl bollaşmış, zenginleşmiş buldumsa, sevgili zambağımı da güzelleşmiş, daha iyi açılmış bulmuştum. Ayrılık yalnız küçük kafalarda, bayağı ruhlarda duyguları köreltir, ruhun çizgilerini siler, sevilen insanın güzelliğini azaltır. Ateşli hayalgüçlerinde, heyecanın etkisiyle kanlan yepyeni bir kızıllık, aşkları değişmez bir biçim alan kimselerde ise, ayrılık, ilk Hıristiyanların inançlarını sağlamlaştıran onlara Tanrı'yı daha yaklaştıran işkenceler gibi değil midir yoksa?.. Aşka düşmüş bir gönülde, istenen çizgileri hayallerin alevlerinden geçirerek onları renklere bürünmüş göstererek daha da değerli kılan kesiksiz arzular yok mudur? Taptığımız bir yüzü düşüncelerle zenginleştirerek ona ideal güzelliği sunan birtakım çırpınmalar duymaz mıyız içimizde? Her anısı teker teker canlanan geçmiş zaman, gittikçe büyür; gelecek günler umutlarla donanır. Elektrik yüklü iki kalp arasındaki ilk görüşme, toprağı canlandıran ve şimşek ışıklarıyla feyizlendiren hayırlı bir fırtına rolünü oynar. Bu düşüncelerin, bu duyguların aramızda karşılıklı olduğunu görünce ne tatlı hazlar tattım!- Henriette'in mutluluğunun gitgide arttığını nasıl büyülenmiş gözlerle izledim? Sevgilisinin bakışları altında yeniden hayata kavuşan bir kadın, bir şüphe yüzünden ölen, ya da özsu yokluğundan sapında kuruyup giden kadınlara göre daha büyük bir sevgi belirtisi göstermiştir; bu durumlardan hangisi daha dokunaklıdır, bilmiyorum. Madam de Mortsauf un bu yeniden doğuşu, Mayıs ayının çimenler üstündeki etkisi kadar, gün ışığının ve suyun solgun çiçekler üstündeki etkisi kadar tabii oldu. Sanki aşkımızın doğup büyüdüğü bu vadi gibi Henriette de kış uykusundan uyanıyor, gözlerini onun için bahara açıyordu.
Yemekten önce sevgili taraçamıza indik. Son görüşüme

göre daha zayıflamış bulunan, yine bir hastalığa yakalanıyormuş gibi sessiz sessiz, annesine yapışarak yürüyen zavallı Jacques'in saçlarını okşayarak, hastayken başında geçirmiş olduğu geceleri anlattı. Şu son üç

ayı tamamıyla içine kapanarak geçirmişti, öyle diyordu; içinde ışıklar parlayan, kendisi için yasaklanmış şölenler yapılan muhteşem dairelerine girmekten korka korka ve kapısının önünde bir gözü çocuğunda, öbürü belirsiz bir yüz üstünde; bir kulağı acılarını dinler, öbürü bir sesi duymaya çalışır bir halde, karanlık bir sarayda yaşamış gibiydi. Yalnızlığın esinlettiği şiirler, hiçbir şairin söyleyemediği şiirler söylemişti, ama bütün bunları, masumca, en ufak bir aşk belirtisi, bir şehvet isteği olmadan ve içlerine doğuluların frengistan güllerinde olmasını düşündükleri bir şiir tadı koymadan söylemişti. Kont da yanımıza geldiği zaman, kocasına gururlu bir bakışla bakabilecek, oğlunun alnına yüzü kızarmadan bir öpücük kondurabilecek, kendi kendini takdir eden bir kadının edasıyla devam etti sözlerine. Çok dua etmişti, uzun geceler boyunca ellerini, ölmesinden korktuğu çocuğunun üstünde tutmuştu.

- Yavrumun yaşaması için Tanrı'nın kapılarına kadar gidiyor, yalvarıyordum, diyordu.

Hayaller görmüştü, bunları bana anlatıyordu:

- Ben uyurken kalbim nöbet tutuyordu, dedi.

Meleklerinki gibi tatlı sesiyle söylediği bu sözleri duyunca Kont atıldı:

- Yani, dedi. Deli gibi bir şey olmuştunuz desenize.

Büyük bir acıyla kıvrandı Kontes; sanki ilk defa yaralıyordu kocası kendisini, on üç yıldan beri bu adamın yüreğine oklar saplamaktan bir an geri durmadığını unutmuştu sanki. Uçarken basit bir saçma tanesiyle vurulan yüce kuş, şaşkın bir güçsüzlüğe düştü.

Bir an sustuktan sonra:

- Neler söylüyorsunuz Mösyö? dedi. Zekanızın muhakemesinde sözlerimin bir teki de bağışlanmaya layık görülmeyecek mi acaba? Benim zayıflığıma karşı hoşgörüyle, kadınca fikirlerime karşı anlayışla davranmak lütfunda hiç mi bulunmayacaksınız?

Durdu. Bu melek kadın, bu mırıldanmalardan dolayı daha şimdiden pişman olmuştu; bütün geçmişi gibi bütün geleceğini bir bakışla ölçmeye çalışıyordu: acaba Kont bu sözlerindeki anlamı kavrayabilecek miydi? Ya şimdi zehir zemberek bir karşılık verirse? Şakaklarındaki mavi damarlar atmaya başladı, gerçi gözlerinden tek damla yaş akmadı, ama yeşil bakışlarının solduğu görülüyordu. Sonra, benim gözlerimde kederini büyümüş, duygularını keşfedilmiş, ruhunu ruhumda okşanmış görmemek, daha çok da hanımını yaralayan kimsenin gücünü ve sıfatını düşünmeksizin parlamaya hazır genç bir aşkın kızgın merhametine tanık olmamak için gözlerini yere indirdi. Bu gibi berbat anlarda Kontun takındığı çalımlı tavrı bir görmeliydi; karısına üstün geldiğine inanıyor, sonra onun üstüne, aynı sesi çıkaran balta darbeleri gibi, aynı fikri tekrarlamaktan başka bir şey olmayan birtakım cümleler yağdırıyordu.

Seyisi gelip de kendisini çağırınca, Kont, ister istemez bizim yanımızdan ayrılmak zorunda kaldı.

- Bakıyorum da hiç değişmemiş Kont!., dedim. Hen-riette'e.

- Evet, hiç değişmedi! diye karşılık verdi Jacques.

Mösyö de Mortsauf u çocukları tarafından eleştirilmekten kurtarmak isteyen Kontes:

- Evet oğlum, dedi. Hiç değişmedi babanız, eskisi gibi, hep mükemmel bir adam olarak kaldı. Siz onun sadece şimdiki

halini görüyorsunuz, eskiden nasıl olduğunu bilmiyorsunuz; bu yüzden ona karşı haksızlık işlemeden eleştiremezsiniz onu; hem sonra babanızın bir hata işlediğini görmek acısını da duysanız, ailemizin şerefi bunu en derin bir şekilde unutmanızı, saklamanızı gerektirir.

İçinde bulunduğu bu acı düşüncelerini dağıtmak için:

- Cassine ve Rhetoriere çiftliklerindeki işler ne âlemde? diye sordum.

- Umduğumuzun üstünde, dedi. Binaların yapımı bitince, çok iyi iki çiftçi bulduk; çiftliklerden birini, vergiler çıktıktan sonra dörtbinbeşyüz franga, birini beşbin franga onlara kiraladık; kira süresini on beş yıl olarak tesbit ettik. İki yeni çiftliğe de daha şimdiden üç bin fidan dikmiş bulunuyoruz. Hani Manette'in akrabası bir adam vardı, o da Rabelaye'ı kiraladığı için çok memnun. Martineau da, Baude çiftliğini işletiyor. Dört çiftçimizin kiraladıkları arazi çayırlık ve ormanlıktır; ama bunlar, dürüstlükten yoksun bazı çiftçiler gibi bizim topraklarımıza ait gübreyi kendi topraklarına götürmüyorlar. Böylece çabalarımız büyük bir başarı ile sonuçlandı... Şatonun çiftliği dediğimiz kısım, ormanlık bölge ve tarlalar hariç olmak üzere, Clochegourde,

yılda ondokuzbin frank gelir getiriyor. Fidanlıklar da iyi bir gelir olanağı hazırlıyor bize. Clochegourde'un tam çevresindeki toprakları, korucumuz Martineau'ya bırakmak için uğraşıyorum, çünkü oğlu artık onun yerine koruculuk yapabilir. Mösyö de Mortsauf ona Commandaire'de bir çiftlik yaptırmayı kabul ederse, üçbin franklık bir kira teklif ediyor. O zaman Clochegourde'un çevresine bir düzen verebilir ve Chinon şosesine kadar yaptırmayı tasarladığımız yolu tamamlayabiliriz, bize de yalnız bağlarımızla korularımıza bakmak kalır. Kral dönerse, bizim şeref ödeneği de işlemeye başlayacak; efendimiz, birkaç gün karısının düşüncelerine itiraz ettikten sonra, nihayet, razı olacaktır

sanırım. Böylece Jacques'in serveti tam anlamıyla sağlam bir nitelik kazanacaktır. Bu sonuçlar da elde edilince; bırakacağım, Mösyö de Mortsauf, Madeleine'in drahoması için para biriktirip dursun; üstelik, geleneğe göre, kızın çeyizini kral yapacaktır. Vicdanım rahat, çünkü görevlerimi tamamlamak üzereyim. Sizden ne haber?

Ona üstüme aldığım görevden bahsettim, bana verdiği öğütten çok yararlandığımı söyledim. Olayları böyle önceden tahmin edebildiğine göre yoksa Tanrı ona ikinci bir görme yeteneği mi vermişti?

Dedi ki:

- Daha önce de size yazmış mıydım? Yalnız sizin için olmak üzere şaşılacak bir seziş gücü var bende; bundan ancak günahlarımı çıkaran rahip Mösyö de Berge'e bahsettim; o bunu bir çeşit Tanrı yardımı olarak açıklıyor. Çocuklarımın durumu yüzünden içine düştüğüm kaygıların beni içine attığı derin düşüncelerden sonra gözlerimin önünden dünya şekilleri silinir, başka bir evrene açılırdı: orada Jacques'la Madeleine'i ışıklar içinde görürsem bir süre sağlıkları yerinde olurdu; diyelim ki bir sisin ortasında gördüm onları, o zaman da hastalanacaklar demekti. Size gelince, sizi sadece ışıklar içinde pırıl pırıl bir halde görmekle kalmıyorum, aynı zamanda tatlı bir ses de işitiyorum, kelimesiz, sözsüz olarak, sadece zihin yoluyla, bana ne yapmanız gerektiğini haber veriyor.

Dalıp gitmişti:

- Bu eşsiz yeteneği acaba ne gibi bir yasanın gereği olarak, yalnız sizin ve çocuklarım için kullanabiliyorum? dedi.

Bir ara sustuktan sonra ekledi:

- Tanrı onlara babalık mı etmek istiyor yoksa?
- Bırakın da yalnız sizin sözlerinizi dinlediğime inana-

yım, dedim.

Tatlılığın örneği olan ve kalbimi öldürücü bir darbeyi bile duyamayacak kadar sarhoş eden o eşsiz gülümsemelerinden biriyle baktı yüzüme.

- Kral Paris'e döner dönmez oraya gidin, Cloche-gourde'dan ayrılın, dedi. Mevkiler ve lütuflar dilenmek, insanı ne kadar alçaltısı bir şeyse, verilen bir mevkii ya da bir lütfü alamayacak kadar uzakta durmak da o kadar gülünçtür. Büyük değişmeler olacak. Kralın yeterli ve güvenli insanlara ihtiyacı olacaktır. Krala hizmet etmelisiniz. Devlet işlerine çok genç yaşta katılacaksınız, ama bunun faydaları da olacak size; çünkü devlet adamlarının da, aktörler gibi, dehanın çözemediği ve zamanla öğrenilmesi gereken mesleğe ait birtakım bilgileri vardır. Babam bunları Dük de Choiseul'den öğrenmiş. Beni düşünün, dedi biraz durduktan sonra, bana ait olan bir ruhta yükselme isteğinin üste çıktığını görmek zevkini tattırın bana. Siz benim oğlum değil misiniz?

Yüzümü asarak:

- Oğlunuz mu? dedim. Benimle alay edercesine:
- Evet, sadece oğlum; bu da kalbimde yeterince güzel bir yer tutmak değil midir? dedi.

Çan, yemek vaktini bildirince koluma girdi, hatta yaslandı.

Merdivenleri çıkarken:

- Büyümüşsünüz, dedi.

Sahanlığın önüne geldiğimiz zaman, bakışlarım kendisine fazla keskin geliyormuş gibi kolumu sarstı; gerçi gözleri yerdeydi, ama bakışlarımı kendisinden ayırmadığımı biliyordu. Hoş ve

yapmacıklı bir sabırsızlık gösterisiyle:
- Biraz da sevgili vadimize bakın canım! dedi.
Döndü, Jacques'i yanına iyice yaklaştırarak beyaz ipek şemsiyesini başımızın üstünde tuttu; bana İndre ırmağını, o kayığı, çayırları gösterirken yaptığı baş hareketi, o eski günlerden ve gezintilerimizden beri şu dumanlı ufuklarla, bu ufukiardaki bulanık ve kıvrımlı çizgilerle yakınlık peydah ettiğini anlatıyordu. Tabiat, onun düşüncelerini saklayan bir mantoydu. Geceleri bülbülün neler söyleyerek hıçkırdığını, bataklık türkücüsü kurbağanın şikayet dolu nakaratında neyi tekrarladığını biliyordu artık.
Akşam saat sekizde bana büyük bir keder veren bir sahnenin tanığı oldum; Henriette yemek odasına geçtiği zamana kadar hep Mösyö de Mortsauf un yanında kalıp oyun oynadığım için şimdiye kadar görmemiştim bu manzarayı. Çan iki kere çaldı ve evdeki bütün hizmetçiler geldi.
Kontes gerçekten dindar olan kadınlara özgü masum ve aynı zamanda alaylı bir tavırla beni elimden çekti.
- Mademki konuğumuzsunuz, manastırdaki kurala uyun, dedi.
Kont da arkamızdan geldi. Efendi, uşak, çocuk, orada kim varsa, diz çöktü, herkesin başı açıktı ve herkes eski yerini almıştı: Dua okumak sırası Madeleine'indi. Sevgili çocukcağız bu duaları kırların ahenkli sessizliğinde saf yankılar yaratan ve cümlelere suçsuzluğun kutsal temizliğini, o meleklere özgü güzelliği katan sesiyle okudu. İşittiğim duaların bana en fazla heyecan vereni olmuştur bu. Tabiat, çocuğun sesine binbir mırıltı ile ve tellerine hafifçe dokunulmuş bir org halinde karşılık veriyordu. Madeleine, Kontesin sağında duruyordu. Jacques ise solunda. Aralarında annelerinin saçları örtülü başı bulunan ve

Mösyö de Mortsaufun bembeyaz ve sararmış kafasının hâkim bir şekilde yükseldiği bu iki yaratığın güzelim saçları, renkleri insana dualardaki ezgilerin uyandırdığı düşünceleri yansıtan bir tablo meydana getiriyordu. Yüceliğin timsali olan birlik'in gerektirdiği şartları yerine getirmek için dış dünyayla ilgisini kesmiş olan bu topluluğu günbatımının hafif ışıkları sarmıştı. Bu ışıkların kızıllığı, salonu öyle renklendiriyordu ki, gök ateşlerinin, kilise tarafından buyurulmuş eşitlik içinde ve sınıf ayrılıkları gözetilmeksizin diz çökmüş bulunan sadık Tanrı kullarını ziyarete geldiğine şairler ya da verimli ruhlar kolayca inanabilirlerdi. Sadeliği içinde zaten bu kadar muhteşem bir görünümü olan bu tabloyu, ataerkil hayatı aklıma getirerek, daha da büyütüyordum. Çocuklar babalarına iyi geceler dilediler; hizmetçiler bizi selamladılar; Kontes iki çocuğunun elinden tutarak gitti, ben de Kontla birlikte salona geçtim.
Kont, bana tavla takımını göstererek:
- Orada size cenneti kazandıracağız, burada ise cehennemi, dedi.
Kontes yarım saat sonra bize katıldı. Gergefini masamızın yanına yaklaştırdı.
Kanaviçeyi önüme serdi:
- Bunu sizin için yaptım, dedi; ama nakış üç aydan beri bir türlü bitmek bilmedi. İşlediğim şu kırmızı gülle şu karanfilin arasına çocuğun hastalığı girdi.
Mösyö de Mortsauf:
- Hadi, hadi, dedi; bırakalım şimdi bunları. Şeş beş! Ne diyeceksiniz buna Kral hazretlerinin sayın temsilcisi!
Yatma zamanı, odama çekildiğimde, onun odasına kulak verdim, gidip gelmelerini işitmeye başladım. Gerçi o şimdi temiz

ve sakindi, ama benim böyle çılgınca isteklerin pençesindeki kıvranıp durmama ne demeliydi?
- Niçin benim olmasınmış, diyordum kendi kendime. O da benim gibi tutkunun başdöndürücü fırtınasına kapılmış değil mi?
Saat birde kalktım, aşağıya indim, çıt çıkarmadan yürüdüm, kapısının önüne geldim, orada yere yattım ve kulağımı kapının altındaki aralığa dayayarak onun bir çocuk gibi düzgün ve yumuşak soluklarını dinledim. Soğuktan üşüyünce, yine yukarı çıktım, yatağıma girerek sabaha kadar rahat bir uyku çektim. Uçurumların kenarına kadar ilerlemekte, kötülük girdabının derinliğini ölçmekte, dibinde neler olduğunu araştırmakta, sonra soğukluğunu hissedip heyecan içinde geri çekilmekte olduğum bu zevki hangi kadere, hangi yaradılışa bağlamalı bilmem? O gece kızgınlıkla ağlamıştım kapısının eşiğinde ve o, ertesi gün gözyaşlarımın ve öpüşlerimin üstünden, birbiri ardından yıkılan ve saygı gösterilen, lanetlenen ve tapılan erdemin üstünden

aştığını bilmeksizin bu eşikten geçmişti. Ama birçok kimselerin gözünde budalalık olan bu saat, benim için, bir batarya ateşinden kurtulup kurtulamayacaklarını bilmeye ve Jean Bart gibi böylece ihtimal uçurumunun kenarında at koşturmaktan mutlu olup olmayacaklarını anlamaya askerleri iten esrarlı duygunun bir esiri olmuştu. Böyle Jean Bart'ınki gibi hareketlerle hayatlarını kumar gibi oynadıkları askerlerden duymuştum.
Ertesi gün gidip çiçek topladım, iki demet yaptım; böyle şeylerden hiç duygulanmayan ve Champcenetz'in "İspanya'da zindanlar koruyor" sözü tam kendisi için söylenmişe benzeyen Kont, hayran kaldı bunlara.
Clochegourde'da birkaç gün geçirdim, Frapesle'e ise arada bir kısa süren ziyaretler yaptım yalnız, bununla birlikte üç kere

yemeğe kaldım orada. Fransız ordusu Tours'u işgal etti. Gerçi Madam de Mortsauf un hayatı ve sağlığı için vazgeçilmez bir hale gelmiştim, ama İssoudun ve Orleans yoluyla hemen Paris'e dönmem için Chateaurox'ya gitmemi rica etti... Karşı koymak is-tedimse de o bilinen sezgisinden bahsederek üsteledi, ben de sözünü dinlemek zorunda kaldım. Ayrılığımıza bu kez gözyaşları da karıştı, içine gireceğim hayatın çekici yönlerine kapılmamdan korkuyordu. Paris'i günahsız aşklar kadar, vicdanların lekesizliği konusunda da tehlikeli bir deniz haline getiren çıkarların, tutkuların, hazların içine insanın kendini bırakması zorunlu bir şeyse? diye düşünüyordu. Söz verdim: her akşam, günün bütün olaylarını, düşüncelerini, hatta bunların en çılgın nitelikle olanlarını, kendisine düzenli olarak yazacaktım. Bu söz üzerine yorgun başını omuzuma koydu.

- Ama hiçbir şeyi unutmayın, her şey beni ilgilendirecektir, dedi.

Dük ile Düşese verilmek üzere mektuplar verdi bana. Paris'e varışımın ertesi günü onların evine gittim. Dük bana:

- Talih yüzünüze gülüyor, dedi; yemeği burada yiyin, bu gece benimle birlikte saraya gelin, yükseleceğiniz artık anlaşılmış bulunuyor. Bu sabah Kral sizden "genç, becerikli ve sadık" kelimeleriyle bahsetti. Sizin sağ mı, ölü mü olduğunuzu, görevinizi başarıyla yerine getirdikten sonra olayların sizi nereye sürüklemiş olduğunu bilmediği için de üzüldüğünü söyledi.

O akşam, Danıştay Dilekçeler Kalemi amiri olmuştum, ayrıca Kral XVIII. Louis'in sarayında, onun saltanat süresi kadar sürecek gizli bir göreve atanmış bulunuyordum; güven isteyen bir yerdi burası, gerçi fazla parıltılı görünen bir görev sayılmazdı, ama gözden düşme tehlikesi taşımadığı gibi, beni devlet

yönetiminin kilit taşı denebilecek bir noktaya yerleştiriyordu; başarılarımın ve yükselmemin kaynağı olmuştur bu görev.

Madem de Mortsauf uzağı görüşünde yanılmamıştı; iktidar, servet, mutluluk ve bilgi, her şeyi ona borçlu kaldım; bana yol gösteriyor, cesaret veriyor, yüreğime temiz duygular aşılıyor, isteklerime, onsuz gençlik gücümün boşuna akıp gideceği bir birlik kazandırıyordu. Daha sonra bu görevimde bir arkadaşım daha oldu. İkimiz de sırayla altışar ay çalışıyorduk; sarayda bir odamız, altımızda arabamız ve yolculuğa çıkmak gerektiği zaman kullanabileceğimiz bir örtülü ödeneğimiz vardı. Bulunmaz bir mevki! İzlediği politikayı daha sonra düşmanlarının da takdir ettiği bir kralın gizli tilmizleri olmak, iç ve dış konularda onun verdiği yargıları duymak, belli bir etkisi olmamakla birlikte, Moliere'in Laforet'nin* fikrini aldığı gibi, onun da kendinden küçüklere akıl danıştığına tanık olmak, olgun bir tecrübenin tereddütlerini görmek; gerçekten eşsiz, bulunmaz şeylerdi bunlar! İstikbalimiz, artık arzularımızı doyuracak şekilde sağlanmış bulunuyordu. Danıştay bütçesine konulmuş Dilekçe Kalem Amirliği ödeneğimden başka, Kral kendi özel fonundan da bana ayda bin frank ödetiyor, ayrıca kendisi elden sık sık bağışlarda bulunuyordu. Kral üstüme yüklenen görevin ağırlığına yirmi üç yaşındaki bir kimsenin uzun süre dayanamayacağını takdir ediyordu elbet, ama bugün Meclis üyesi olan iş arkadaşım, ancak 1817 yılı ağustos ayının sonlarına doğru bana yardımcı olarak seçildi. Bu seçim o kadar güçtü, görevlerimiz o kadar yeteneğin bir arada bulunmasını gerektiriyordu ki, Kral uzun bir süre bir karar veremedi. Seçmekte kararsız olduğu gençlerden hangisiyle daha iyi çalışabileceğimi sorarak şereflendirdi beni. Adaylar arasında Le-pitre Pansiyonundaki arkadaşlarımdan biri de vardı, ama ben onu

* Laforet, Moliere'in hizmetçisinin adıdır. Yazdığı komedileri önce bu hizmetçisine okuduğu söylenir.

öne sürmedim; Majeste bu hareketimin nedenini sordu bana.
- Kral Hazretleri, bağlılıkları aynı derecede, ama kabiliyetleri farklı kimseleri aday göstermişler; ben, kendisiyle her zaman iyi geçineceğime emin olduğum ve en beceriklileri olduğunu sandığım kimse için oyumu kullandım, dedim.
Kral da benim gibi düşünüyormuş; eski bir arkadaşımı seçmemekle yaptığım fedakarlıktan dolayı memnun olundu.
- İkiniz arasında sizi amirliğe atadım, dedi bana.
Bu durum yeni meslektaşa da duyuruldu. O da dürüstlüğüm karşısında benimle dost oldu. Dük de Lenoncourt'un bana verdiği değer, bütün çevremde kazanacağım itibarın bir ölçüsü oldu. Şu sözler: "Kral bu genç adamdan yakın ilgisini esirgemiyor. Bu genci pek parlak bir gelecek bekliyor. Kral onu çok beğeniyor," sözleri kabiliyet yerine geçebilirdi; ama gençlere karşı gösterilen bu güzel ilgiye, iktidara karşı gösterilen bir çeşit saygı da karışmıyor değildi. Dük de Lenoncourt'un evinde olsun, eskiden Saint-Louis adasında ziyaretine gittiğim yaşlı akrabamın oğluyla evlenmiş kızkardeşimin evinde olsun, Saint-Germain semtinin nüfuzlu kişileriyle teker teker tanışmak olanaklarım oldu.
Çok geçmeden, Henriette, beni kocasının halası Prenses Blamont-Chauvry'nin yardımıyla Petit-Château çevresine soktu; hakkımda Prensese öyle coşkun bir mektup yazdı ki, o da derhal kendisini aramamı istedi; sık sık gittiğim Prensese, benden hoşlanmasını sağladım; sadece koruyucum değil, bana karşı duygularında annece bir yön bulunan bir dost oldu. İhtiyar Prenses, kızı Madam d'Espard'la, Düşes de Langeais ile, Vikontes de Beauseant'la, Düşes de Maufrigneuse'le benim aramda ilişki kurmak için çok çalıştı; modanın yaratıcılığını sıra ile kişiliklerinde temsil etmiş olan bu kadınlar, kendilerine karşı birtakım iddialar

beslemediğim, hizmetlerine her zaman hazır göründüğüm için, bana karşı çok kibar davrandılar. Ağabeyim Charles, artık beni inkar etmek şöyle dursun, sırtını bana dayamaya çalıştı; ancak benim bu hızlı yükselişim onda gizli bir kıskançlık uyandırmıştı; sonradan bunun epey sıkıntısını çekecektim. Kazandığım beklenmedik başarı annemle babamı da hayrete düşürmüştü, bir süre sonra onlar da benimle övünmeye başladılar, beni oğul olarak kabul ettiler; ama, sahte diyemezsem de, yapmacıklı olduğu için bu değişmenin benim üzerimde büyük bir etki uyandırması beklenemezdi; zaten bencillikle kirlenmiş sevgiler fazla bir ilgi uyandırmıyor insanda, her türlü hesaptan, çıkarcı hareketten tiksiniyor insan yüreği.
Büyük bir bağlılıkla düzenli olarak yazıyordum sevgili Henriette'ime; ondan da ayda bir iki kere cevap geliyordu. Böylece onun ruhu gelip üstümde kanatlarını geriyor, uzun mesafeleri aşarak gelen düşünceleri beni taze bir hava içinde yaşatıyordu. Hiçbir kadın beni kendine bağlayamıyordu. Kral, bu konudaki çekingenliğimi öğrendi; kendisi bu gibi işlerde XV. Louis okuluna bağlıydı ve bana, şaka yollu, Matmazel Vandenesse diyordu; ama hareket tarzımdaki bilgeliği de takdir etmekten geri durmuyordu. Çocukluğumda ve özellikle Clochegourde'da edindiğim sabır, benden yakınlığını hiç esirgemeyen Kralın sevgisini kazanmama çok yardımcı olmuştur sanıyorum. Hiç şüphesiz, Kral, mektuplarımı okumak merakını duymuştu, çünkü benim sürdüğüm genç kız hayatına bir türlü inanamamıştı. Dük de Lenoncourt bir gün sarayda nöbetteydi; Kral bir şeyler söylüyor ben de yazıyordum; tam o sırada Dük içeri girdi, onu gören Kral ikimizi de şeytanca bir ifade ile süzdü, sonra istediği kadar alaycı bir eda katabildiği o güzel, gümüş sesiyle:
- Ne haber? dedi. Şu Mortsauf olacak herif hâlâ mı yaşamak için çırpınıyor?

- Evet hâlâ, diye karşılık verdi Dük.
- Oysa Kontes de Mortsauf, kendisini burada görmek istediğim bir melektir, dedi Kral. Ama benim bu konuda bir şey yapamıyor olmam bizim Kalem Amirini sevindirecektir tabii, dedi bana dönerek. Altı ay izin veriyorum size, dün sözünü ettiğimiz genci size iş arkadaşı olarak almaya karar verdim. Cloc-hegourde'da iyi günler geçirin Mösyö Caton!
Gülümsedi, arabasını dışarı sürdürttü.*
Bir kırlangıç gibi Touraine'e uçtum. Sevdiğim kadına, ilk defa, sadece daha az beceriksiz biri gibi değil, aynı zamanda tavırları en kibar salonlarda biçimlenmiş, görgüsü en ince kadınlarca tamamlanmış, sonunda çektiklerinin acısını çıkarmış ve Tann'nın bir çocuğun bekçiliğiyle görevlendirdiği en güzel meleğin

deneylerinden yararlanmış zarif bir delikanlı olarak görünecektim. Frapesle'de geçirdiğim üç ay sırasında kılık kıyafetimin ne halde olduğunu biliyorsunuz. Vendee'de görevlendirildiğim zaman Clochegourde'a uğradığımda ise avcı elbiseleri vardı üstümde; düğmeleri beyazlanmış yeşil bir ceket, çizgili bir pantolon, meşin tozluklar, kaba kunduralar giymiştim. Uzun yolculuk ve aşmak zorunda kaldığım çalılıklarla üstüm başım öyle berbat olmuştu ki, Kont bana kendi çamaşırlarından vermek zorunda kalmıştı... Ama bu sefer, iki yıllık Paris hayatı, Kralın çevresinde bulunmanın kazandırdığı alışkanlıklar, paraya ve rahata ulaşmanın verdiği yeni tavırlar, bedenimin daha gelişmiş olması, Clochegourde'dan bana ışık saçan o lekesiz ruhla bir mıknatıs altındaymış gibi birleşen ruhumun parıltısını yansıtan genç bir yüz, her şey, her şey değiştirmişti beni. Gösterişten uzak bir kendine güven duygusu vardı içimde, genç yaşımda önemli dev-

* XVIII. Louis bacaklarından hastaydı. Arkasından itilen bir arabayla dolaşırdı.

let işlerini çevirmekten dolayı yüzümde içten bir rahatlık ve memnunluk duygusu parlamaktaydı; sonra, biliyorum ki, yeryüzünün en eşsiz, en bulunmaz kadınının gizli desteğiyim, açıklanmamış umuduyum. Chinon yolundan Clochegourde'a yeni açılmış ağaçlıklı yolda, sürücülerin kamçıları sakladığı ve şatonun çevresinde benden sonra yapılmış duran demir parmaklıklı kapısı açıldığı zaman, ufak bir gurura kapılmış da olabilirim. Henriette'e bir sürpriz yapayım demiştim, bu yüzden de geleceğimi bildirmemiştim. Ancak, böyle hareket etmekle iki hatayı birden işlediğimi anladım: bir kere Henriette, uzun bir süreden beri umulan, ama olanaksız görülen bir zevkin verdiği aşırı bir heyecana kapıldı; sonra, önceden hesaplanmış bütün sürprizlerin zevksiz şeyler olacağını öğrendim. Şimdiye kadar bir çocuk olarak tanıdığı kimseyi genç bir adam olarak karşısında görünce, gözlerini ağır ağır ve acı bir ifadeyle yere indirdi; aşırı olduğum o içten zevki duymaksızın öpmem için elini bıraktı bana; yüzüme bir daha bakmak için kaldırdığı zaman da yüzünün sararmış olduğunu gördüm.

Hiç değişmemiş ve yaşlanmamış olan Mösyö de Mortsauf:

- Eski dostlarınızı demek unutmadınız? dedi. Çocuklar boynuma sarıldılar. Jacques'in öğretmeni olan Rahip Dominis'in vakur yüzünün kapıda belirdiğini fark ettim.
- Unutur muyum? dedim Konta; bundan böyle her yılın altı ayında serbest olacağım ve bütün bu vakti sizlerle birlikte geçireceğim.

Kocasının ve çocuklarının önünde kolumu tutmak üzere, Kontesin beline dolayarak:

- Ne var? Ne oldu size böyle? diye sordum. İrkildi birden:

- Oh! Bırakın beni! Bir şeyim yok! dedi. Ama ben ruhunu okumuştum onun.

Kontu, çocuklarını, Rahibi ve oraya koşup gelmiş olan hizmetçileri bıraktı, koluma girdi, çimenliği dolanarak, ama gözlerden fazla da uzaklaşmayarak, beni ötelere götürdü; sonra, sesinin öbürleri tarafından duyulmayacağına inanç getirerek:

- Felix, dostum, dedi. Bir yeraltı labirentinde, yolunu kaybetmemek için elinde bir iplik yumağından başka bir şey bulunmayan ve bu iplik koptu kopacak diye titreyen insanın korkusunu hoş görün. Her zamankinden fazla sizin Henriette'iniz olduğumu, beni hiç bırakmayacağınızı, hiçbir şeyin beni size unutturamayacağını, hep bağlı bir dost olarak kalacağınızı tekrarlayın bana. Birdenbire geleceği gördüm: her zamanki gibi gözleriniz parlamıyor, gözleriniz bana bakmıyordu, arkanızı dönmüştünüz bana.
- Sevgili Henriette, sen ki Tanrı'dan çok taptığım varlıksın, çiçeğimsin benim, zambağımsın, nasıl oluyor da benim benliğim olduğunuzu, ben Paris'lerde yaşarken ruhum hep burada kalacak şekilde yüreğinize karıştığımı unutmuş görünüyorsunuz? On yedi saatlik yoldan geldiğimi, her dönüşlerinde tekerleklerin bir düşünce ve tutku dünyasını taşıdığını ve şimdi sizi görünce o dünyanın bir fırtına gibi patladığını coştuğunu mu söyleyeydim size?..
- Söyleyin, söyleyin! Kendimden eminim ben, hiçbir günah işlemeden dinleyebilirim sizi. Tanrı benim ölümümü istemiyor, yarattığı varlıklara soluğunu nasıl dağıtıyorsa, kurak topraklar üstüne bulutların yağmurunu nasıl boşaltıyorsa, işte sizi de bana gönderiyor: söyleyin, söyleyin! Kutsal bir aşkla mı seviyorsunuz beni?
- Kutsal bir aşkla.

- Sonsuz bir aşkla mı?
- Sonsuz bir aşkla...
- Beyaz örtüleri içinde ve başındaki beyaz tacıyla kalması gereken bakire bir Meryem gibi mi?
- Gözle görülen bakire bir Meryem gibi.
- Bir kızkardeş; gibi mi?..
- Çok sevilen bir kızkardeş gibi.
- Bir anne gibi mi?..
- Gizlice arzu duyulan bir anne gibi...
- Bir şövalye gibi umutsuzca mı?..
- Bir şövalye gibi, ama umutla.
- Sanki daha yirmi yaşındaymışsınız da, üstünüzde balodaki o mavi ve kötü elbise varmış gibi mi?
- Çok daha fazlasıyla. Hem o günkü kadar, hem de...

Büyük bir korku içinde yüzüme baktığını görünce ekledim:

- Hem de... Teyzenizin sizi sevdiği gibi...

Gizli gizli konuşmamıza şaşırmış bulunan ailesinin yanına dönerken:

- Mutluyum, bütün korkularımı dağıttınız, dedi. Ama buradaki günlerinizde çocuk olun yine. Çünkü siz zaten daha bir çocuksunuz. İşinizin gereği olarak, Kralın yanında nasıl olgun bir adam gibi davranıyorsanız, burada da bir çocuk gibi hareket etmeniz gerektiğini bilin Mösyö. Çocuk olarak sevileceksiniz burada. Sonra şu da var: Bir adamın gücüne karşı daima diretebilirim, ama bir çocuktan neyi esirgeyeceğim ki? Hiçbir şeyi! Çünkü o benden veremeyeceğim bir şey istemez.

Alaycı ve genç kızlık mizacının belirlediği bir bakışla Konta baktı:

- Eh! dedi bana, sırlar karşılıklı olarak söylenmiş bulunuyor. Sizi bırakıyorum. Gidip giyineyim.

Üç yıldan beri sesinin bu kadar mutlu çıktığını duymamıştım. Size sözünü ettiğim o güzel kırlangıç çığlıklarını, çocuksu ezgileri ilk defa işittim. Jacques'a bir av giyim takımı, Madeleine'e hep annesinin kullandığı bir iş kutusu getirmiştim. Annemin cimriliği yüzünden vaktiyle şatoya hep elim boş gitmeye mahkum olduğum günleri nihayet tamir etmiş oluyordum. Hediyelerini birbirine gösteren çocukların sevinci, kendisiyle meşgul olamadığı zaman kederleniveren Kontun canını sıkar gibi oldu. Madeleine'e, gizlice küçük bir işaret çaktım; ve kendisinden söz etmek için beni bekleyen Kont'un arkasından yürüdüm. Taraçaya götürdü beni. Ama lafını ettiği her önemli olayda merdiven basamaklarında bir kere duruyorduk.

- Zavallı Felix'cigim, dedi. Görüyorsunuz ki hepsi de mutluluk ve sağlık içinde; bir ben gölge düşürüyorum bu güzel tabloya; onların dertleri bana geçti; tabii, çok şükür ki böyle oldu. Eskiden hastalığımın ne olduğunu bilmezdim ama bugün öğrenmiş bulunuyorum: midemin alt kısmında bir yara var, yediğim hiçbir şeyi hazmedemiyorum.
- Hangi mutlu rastlantı sizi böyle bir tıp profesörü kadar bilgin yaptı? dedim gülümseyerek. Doktorunuz bunları size açıkça söyleyecek kadar boşboğaz bir adam mı yoksa?

Hastalık hastalarının doktorlara karşı besledikleri tiksinti duygusunu saklamayarak:

- Tanrı beni doktorlara başvurmaktan korusun! dedi. Bundan sonra, onun abuk sabuk konuşmalarını dinlemek
zorunda kaldım: karısından, çocuklarından, yanında çalışan

kimselerden ve hayattan yakınarak saçma sapan itiraflarda bulunuyor, bu günlük nakaratı, hiçbir şeyden haberi olmayan ve kendisini bir nezaket gereği olarak dinlemek zorunda bulunan bir dosta söylerken, apaçık bir zevk duyduğu anlaşılıyordu. Benden memnun kaldığını sanırım; çünkü bu adamın akıl almaz mizacını anlamaya, karısına çektirip de onun bana söylemediği yeni işkenceleri kavramaya çalışıyor ve dikkatle dinliyordum anlattığı şeyleri. Henriette'in merdiven başında görünmesiyle Kontun monologu da kesildi. Mösyö de Mortsauf onu görünce başını salladı. Ve bana:

- Siz beni dinliyorsunuz. Felix, dedi. Ama burada kimse acımıyor bana!

Henriette'le konuşmamızı bulandıracağını anlamış, ya da bizi başbaşa bırakarak karısına karşı şövalyece bir harekette bulunacağını kestirmiş gibi yanımızdan uzaklaştı. Kontun mizacında anlaşılması gerçekten mümkün olmayan değişiklikler vardı: çünkü bütün zayıf insanlar gibi kıskançtı, ama karısına karşı beslediği güven de sınırsızdı; hatta belki de annelerine ya da öğretmenlerine kafa tutan çocuklar gibi, Kontun da karısının her isteğine sürekli olarak karşı gelişleri, bu kadında bulunan yüksek erdemlerle onurunun yaralanmakta oluşundan ileri geliyordu. Jacques dersteydi, Madeleine ise tuvaletiyle uğraşıyordu; bu yüzden Kontesle bir saat kadar taraçada yalnız kalabildik.

- Eee! Ne haber bakalım, sevgili melek, dedim; zincirin ağırlaştığı, kumların kızdığı, dikenlerin boy attığı görülüyor, ha?..

Kontla konuşmamın bana esinlettiği düşünceleri sezerek:

- Susun! dedi; siz buradasınız ya, her şeyi unuttum gitti! Acı çekmiyorum artık, sanki bugüne kadar da hiç çekmemiş gibiyim!

Beyaz elbisesini havalandırmak, beyaz tüllerini, geniş kollarını, kurdelelerini, pelerinini ve Sevigne tarzı yapılmış saçlarının yumuşacık buklelerini rüzgâra vermek ister gibi, hafif birkaç adım attı. Onu ilk defa bir genç kız olarak, bir genç kız neşesi içinde ve bir çocuk gibi oyun oynamaya hazır bir halde görüyordum. Mutluluk gözyaşlarını da, bir başkasını sevindirmenin insana verdiği sevinci de o zaman anladım.

- Zambağım benim! dedim. Düşüncemle okşadığım, ruhumla öptüğüm güzel çiçeğim benim, insan şeklinde açmış çiçeğim. Sapında el değmemiş ve dimdik duran, bembeyaz, mağrur, kokulu çiçeğim!

- Yeter, Mösyö! dedi gülümseyerek. Kendinizden bah-setsenize bana. Her şeyi bir bir anlatın bana.

Ve titreyen parmakların o sallantılı kubbesi altında uzun bir konuşmaya giriştik, boyuna yeniden parantezler açıyor, kapatıyorduk: ona hayatımın nasıl geçtiğinden, günlerimi nasıl doldurduğumdan bahsettim; Paris'te oturduğum evi tasvir ettim; çünkü her şeyi bilmek istiyordu; ondan saklanacak bir şeyim yoktu; ve bu, o sıralar değeri bilinmeyen bir mutluluktu. Böylece ruhumu ve yorucu bir çalışma içinde geçen hayatımın bütün ayrıntılarını öğrendi, gerekli titizlik gösterilmeyince zengin olmanın ya da aldatmanın işten bile olmadığı bir görevde gösterdiğim titizlikten dolayı Kralın bana Matmazel de Vandenesse dediğini de duyunca elimi tuttu, üzerine bir sevinç düşürerek öptü. Rollerdeki bu ani değişme, bu alabildiğine güzel övgü, bunca çabuk anlatılmış ama daha da çabuk anlaşılmış bu düşünce, "İşte tam aradığım erkek, işte hayalimdeki adam!" düşüncesi, alçakgönüllülük göstermenin büyüklük olduğu, aşkın duygulara yasaklanmış bir yerden göründüğü bu el öpmede gizli bulunan bütün itiraflar, bu yüce şeyler kasırgası, bütün ağırlığıyla kalbime düştü ve onu ezdi. O anda kendimi çok küçük

hissettim, ayaklarının dibinde öleyim istedim.

- Ah! Henriette, dedim. Siz heryönden bizi aşıyorsunuz. Benden nasıl kuşkulanabilirsiniz? Az önce benden kuşkulandınız.

Gözlerinin ışığını yalnız benim için bulandıran tarifsiz bir tatlılıkla bakarak:

- Bugün için değil, dedi; ama sizi bu kadar yakışıklı görünce şöyle düşündüm kendi kendime: bir kadın çıkacak, Felix'in yüreğindeki gizli hazineleri keşfedecek, onu taparcasına sevecek. Felix'imizi bizden alacak, burada her şeyi mahvedecek, Madeleine hakkındaki tasarılarımızı bozacak.

- Hep Madeleine, hep Madeleine! Ben Madeleine'e mi bağlı kalacağım, dedim kendisini pek fazla üzmeyen bir hayretle.

İkimiz de sustuk. Bu sessizliğimizi Mösyö de Mortsauf gelip tatsız bir şekilde bozdu; Kontla, güçlüklerle dolu bir konuşma yapmak zorunda kaldım; yüreğim dolu dolu, katlandım buna; Kralın o sıralarda izlediği politika hakkında yönelttiği sorulara verdiğim karşılıklar kendi fikirlerine uymamış olacaktı ki beni Majeste'nin amaçlarını açıklamaya zorladı. Kendisine atları, tarım işlerinin durumu, beş çiftliğinden memnun olup olmadığı, eski bir yolun ağaçlarını kesip kesmeyeceği hakkında sorduğum bütün sorulara rağmen, o, evde kalmış bir kız huysuzluğu ve bir çocuk inatçılığı ile lafı evirip çevirip hep politika konularına getirmek istiyordu; çünkü bu tip zekalar hep ışığın parladığı noktalara çarparlar, hiçbir şeyin derinliğine inmeden, hep o parlak noktanın çevresinde vızıldayıp dururlar; camlarda çırpınarak kulakları yoran kara sinekler gibi ruhu

yorarlar. Henriette susuyordu. Genç yaşm verdiği heyecanla alevlenebilecek olan bu konuşmaya bir son vermek için Konta tek heceli ve kendisini haklı bulan sözlerle karşılık verdim, böylece gereksiz tartış-

malardan kaçındım; ne var ki Mösyö de Mortsauf da bu nezaketimde bir küçümseme anlamı bulunduğunu sezemeyecek zekada bir adam değildi. Her sözünün haklı bulunmasına öfkelenerek isyan ettiği sırada, sarı gözleri belirdi, kırmızı burnu daha fazla kızardı, delilik nöbeti geçirdiğini ilk gördüğüm günkü gibiydi; Henriette, çocuklarını savunmak, ya da haklı çıkarmak için kullandığı otoriteyi benim için kullanamayacağını belirtmek ister gibi yalvarıcı bakışlarla bakıyordu yüzüme. Bunun üzerine Konta karşı kendisini ciddiye alıyormuş gibi davranmaya başladım, alıngan ruhunu büyük bir ustalıkla idare ettim.
- Zavallı dostum! Zavallı dostum! diyordu Henriette; defalarca tekrarladığı bu kelimeler kulağıma bir meltem gibi geliyordu.
Sonra, söze karışınca başarı kazanacağını kestirince:
- Biliyor musunuz baylar, dedi, ne kadar sıkıcı oluyor şu konuşmanız!
Bu soruyu işitince, kadınlara karşı şövalyece davranmak gereğini yeniden duyan Kont, politik konuları deşmekten vazgeçti. İncir çekirdeğini doldurmyan şeylerden konuşarak biz de onun canını sıktık, hep aynı alanda gidip gelmekten başının döndüğünü ileri sürerek gezmekte bizi serbest bıraktı.
Yaptığım acı tahminlerde aklanmıştım. On beş yıldan beri bu hasta adamın heveslerini, sancılarını yatıştırmış bulunan vadinin o sarhoş edici şiiri, hoş manzarası, ılık havası, güzel göğü artık bir işe yaramamaya başlamıştı. Başka insanlarda haşin tarafların kaybolduğu köşelerin düzenlediği bir yaşta, ihtiyar asilzadenin huyu eskisine göre daha da saldırgan olmuştu. Birkaç ay vardı ki, yersiz yere, kendi fikirlerini açıklamak gereğini bile duymaksızın, her şeye sırf itiraz etmek için itiraz ediyordu. Her şeyin nedenini niçinini soruyor, bir gecikmeden ya da bir

ihmalden kaygılara düşüyor, durup dururken ev işlerine karışıyor, karısını ve adamlarını rahat bırakmayacak şekilde en küçük şeylere burnunu sokuyor, kimseye bir yetki, bir takdir hakkı tanımıyordu. Eskiden uygun gibi görünen bir sebep uydurur, öyle hiddetlenirdi; şimdi ise hiddeti sürekli bir hal almış bulunuyordu. Belki de servetini arttırmak için gösterdiği çabalar, tarım işlerinin getirdiği bazı kararlar ve sorumluluklar, hareketli geçen bir hayat, o zamana kadar kaygılarını belli konuların içinde bırakmış, asabi mizacını dizginlemişti; belki de dışarıda oyalanacağı iş gücü kalmadığı için bu hastalık sabit fikir halinde beli-riyordu; organik benliği, ruhsal benliğinin egemenliği altına girmişti. Kendi kendinin hekimi olmuştu. Kont; tıp kitapları karıştırıyor, rastladığı her hastalığın belirtilerinin kendisinde bulunduğunu sanıyor, bu yüzden de önceden kestirilmeleri olanaksız, bundan dolayı sağlanmaları da kolay olmayan önleme tedbirleri alıyordu. Kimi zaman gürültü istemiyordu. Kontes çevresinde sessizliği sağlayınca da, bu kez tutup bir mezarın içine düştüğünü söyleyerek sızlanmaya başlıyordu; gürültü edilmemesiyle Trappe tarikatına bağlı rahiplerin ölü sessizliği arasında fark olduğunu ileri sürüyordu. Kimi zaman da dünya işlerinden elini eteğini çekmiş görünüyordu: o zaman bütün ev halkı rahat bir soluk alıyor, çocuklar oyunlarına dalıyor, ev işleri en ufak bir serzenişe uğramadan görülüyordu; ama, onun, gürültü arasında birdenbire acıklı bir sesle haykırdığı duyuluyordu:
- Beni öldürmek istiyorlar! Azizem, benim yerime çocuklarınız söz konusu olsaydı, onları rahatsız eden şeyin ne olduğunu keşfetmekte gecikmezdiniz, diyordu karısına. Bu sözler-deki haksızlığı sesine kattığı ters ve soğuk hava ile daha da ağır-laştırıyordu.
Havadaki en ufak değişmeler bile önemliydi onun için, sık sık elbise değiştiriyor, barometreye bakmadan adım atmıyordu.

Karısının gösterdiği anne titizliğine rağmen, yiyecek beğen-diremezdiniz, midesinin harap halde olduğunu, sürekli hazımsızlık dolayısıyla geceleri gözünü kırpmadığını söylüyordu; yine de en büyük hekimlerin bile hayret edeceği şekilde yediğini, içtiğini, mükemmel hazmettiğini, deliksiz uykular çektiğini görüyordunuz. Durmadan değişen buyrukları, bütün hizmetçiler gibi yaptıkları işi iyice benimsemiş, artık ezberden iş görmeye alışmış adamlarını şaşırtıyordu. Açık havanın sağlığı için pek gerekli olduğu gerekçesiyle, bundan

böyle pencerelerin açık tutulmasını mı emretti, birkaç gün sonra ya rutubet, ya da ısı artışından ötürü açık hava dayanılır olmaktan çıkıyor; işte o zaman Kont, herkesi azarladığını, kavga çıkardığını, kendini haklı göstermek için önce vermiş olduğu emri inkar ediyordu. Karısının, kendisine bu şekilde nasıl çelişkilere düştüğünü anlatmak için girdiği tartışmalarda Kont hep bu unutkanlığa ya da samimiyetsizliğe sığınırdı. Clochegourde şatosunda yaşamak artık çekilmez bir hale gelmişti, öyle ki gerçekten bilgili bir adam olan Rahip Dominis kendini bazı meselelerin çözümüyle uğraşmaya vermişti, dalgın gibi görünmeyi tercih eder olmuştu. Kocasının öfke krizlerini eskisi gibi aile çevresi içinde saklama umudunu yitirmişti Kontes; bütün hizmetçiler, vaktinden önce yaşlanmış bu adamın öfkesinin bir hiç yüzünden sınırları aştığı sahnelere daha şimdiden tanık olmuş bulunuyorlardı; ancak hepsi de Kontese öylesine bağlı insanlardı ki, dışarıya hiçbir şey sızdırmıyorlardı; yine de Kontes, artık durdulamaz hale gelmiş olan bu çılgınlıkların günün birinde herkesin gözü önünde patlak vereceği korkusu içindeydi. Daha sonraları, Kontun karısına yaptığı kötü muameleler hakkında tüyler ürpertici ayrıntılar öğrendim: avutacağı yerde, korkunç kehanetlerle karısını eziyor ve çocuklarına uygulamak istediği saçma birtakım tedavi usullerini reddetti diye ilerideki felaketlerden onu sorumlu tutuyordu. Diyelim Kontes, Jacques Madeleine'i almış gezintiye çıkıyor,

diyelim hava da o sırada açık ve bulutsuz, Kont hemen biraz sonra fırtına kopacağını söylüyordu; hele bir de bir rastlantı cilvesi olarak olaylar onun tahmin ettiği gibi çıktı mı, Kontun duyduğu gurur çocuklarının rahatsızlığından da ağır basıyordu; diyelim çocuklarından biri hastalandı; Kont, hastalığın sebebini karısı tarafından uygulanan bakım usulünde aramak için zekasının bütün inceliklerini kullanıyor, bu usulün en ince ayrıntılarını bile didik didik ettikten sonra sözlerini hep şu kahredici cümle ile bitiriyordu: "Çocuklarınız bir daha hastalanırlarsa, bunu siz istemiş olacaksınız." Evin bütün işlerinde de aynı tavrı gösteriyor ve yaşlı arabacının deyimiyle şeytanın avukatı'ynuş gibi her şeyin en kötü tarafını görüyordu. Kontes, çocukların yemek saatlerini değiştirmişti, böylece bütün yıldırımları kendi üstüne çekerek onları babalarının hastalığının korkunç etkilerinden uzaklaştırmış oluyordu. Jacques da, Madeleine de babalarını seyrek olarak görüyorlardı. Bencillik kör etmişti Kontun gözlerini, çevresine saçtığı kötülüklerin farkında bile değildi. Öyle ki bana içini dökerken özellikle kendi ailesinden kimselere karşı fazla iyi ve yumuşak davrandığından yakınmıştı. Böylece evin içinde ali kıran baş kesen oluyor, bir maymun gibi çevresindeki her şeyi harap ediyor, parçalıyordu; dahası var, avına kıydıktan sonra da ona hiç dokunmadığını ileri sürüyordu. Kontesle bu seferki karşılaşmamda, usturayla çizilmiş gibi alnında beliren çizgilerin nereden geldiğini bütün bu gerçekleri öğrendikten sonra anladım. Soylu ruhlarda, acılarını açığa vurmaya engel olan bir utanç vardır; bu acılarını kendilerini seven kimselerden gururla ve bir şefkat zevki içinde daima gizlerler. Ben de, çok üsteledimse de, kolayca konuşturamadım Henriette'i. Beni üzmekten korkuyor, arada sırada, birdenbire yüzü kızararak kestiği, bazı itiraflarda bulunuyordu; ama ben, Kontun işsiz güçsüz kalmasının Clochegourde'daki dertleri büsbütün arttırdığını anlamakta gecikmedim.

Yeni acılarının ne kadar büyük olduğunu sezdiğimi anlatmak için, birkaç gün sonra kendisine:
- Henriette, dedim, topraklarınızı bu kadar iyi yönetim şekillerine bağlamışsınız; ama, Konta meşgul olabileceği hiçbir iş bırakmamakla yanlış hareket etmiş olmadınız mı acaba?
Gülümseyerek:
- Dostum, diye karşılık verdi, öyle güç ve nazik bir durumdayım ki, ne kadar önem versem yeridir; inanın bu dertten kurtulmak için bütün olanakları denedim; ama şimdi artık bütün umutlar ölmüş bulunuyor. Gerçekten de evin içindeki huzursuzluklar gittikçe büyüyen bir gelişme gösterdi. Mösyö de Mort-sauf la ben hep karşı karşıyayız, bu yüzden bütün bu üzüntülerin, sıkıntıların merkezi gelip bende toplanıyor, bunları bölmek, başkalarıyla paylaşmak da öyle kolay bir şey değil, çünkü ne yapılsa sonunda benim için yine aynı ölçüde acı veren sonuçlar doğacak. Bir ara Clochegourde'da bir kozaevi kurmayı öğütleyerek Mösyö de Mortsauf u oyalamayı düşünmüştüm, Touraine'in eski ipek sanayiinden artakalmış birkaç dut ağacı vardır çevremizde; ama, evde gene öyle zorbaca hareket edeceğini, üstelik bir de bu yeni işten dolayı bir sürü sıkıntıya gireceğimi anladım. Şunu iyi bilmelisiniz ki, sayın gözlemci, genç bir adamın kazandığı kötü huylar toplum tarafından durdurulabilir, tutkular ve saygılarla bastırılabilir; ama ileri yaşlarda öyle değildir, insan yaşlandıkça, hele bir de yalnızlık içinde kaldıkça, küçük kusurlar ne kadar uzun süre bastırılmışsa bu kez o

kadar korkunç bir şekilde ortaya çıkmaya başlarlar. İnsanın zaafları, temelinden bozuk ve bayağı bir nitelik taşır, ne yatışacakları, ne de bitip tükenecekleri vardır bu zaafların; dün kendilerine verdiğiniz şeyi bugün de yarın da, öbür gün de isterler, doymak nedir bilmezler; verilen imtiyazları hemencecik benimserler ve bunların alanını genişletmeye bakarlar. Kudret cömerttir, gerçeklerin karşısında boyun eğer.

adil ve .sakindir. Zaaftan doğan tutkular ise merhametsiz olur. Çaldıkları meyveleri, sofradaki meyvelere tercih eden çocuklar gibi davranmak böylesi tutkulara sevinç verir. İşte Mösyö de Mortsauf da benim bir yanlışımı yakalayınca büyük bir sevinç duyuyor, aslında hiç kimseyi aldatacak yaradılışta olmadığı halde, beni aldatmaktan zevk alıyor, yeter ki hilesi meydana çıkmasın.
Gelişimden aşağı yukarı bir ay kadar sonra, bir gün, öğle yemeğinden kalkılmıştı ki, Kontes gelip kolumu tuttu, meyve bahçesine çıkan parmaklıklı kapıdan bağlara doğru çekip götürdü beni.
- Of! Bu adam beni öldürecek! dedi. Oysa yaşamak istiyorum ben, yalnız çocuklarım için de olsa, yaşamak istiyorum. Nasıl iş bu! Bir tek gün bile huzurum olmayacak mı? Hep çalılıklar içinde yürü; her an düşecek gibi ol, düşmemek için her an dikkatini uyanık tut! Bu kadar güç kaybına hangi yaratık dayanabilir! Neye karşı koyacağımı, çabalarımı hangi alana yatıracağımı bilseydim katlanabilirdim buna, ama nerde, hücum her gün başka yerden geliyor ve beni savunmasız bir halde yakalıyor; bir değil ki benim derdim, arttıkça artan, sayısız dert var başımda. Felix, gaddarlığının ne korkunç bir hal aldığını, tıp kitaplarını karıştırdıkça ne olmayacak istekler ileri sürdüğünü düşünemezsiniz. Oh! Dostum, dedi, sözlerinin sonunu getirmedi, başını omuzuma dayadı. Sonra devam etti konuşmasına: bu durumda bilmem ki ne yapmalı? Nasıl hareket etmeli? Dayanılır şey değil! Öldürecek beni! Hayır, ben kendimi öldüreceğim; ama bu da bir cinayet sayılmaz mı? Kaçsam diyorum bazen! Çocuklar ne olacak o zaman? Ayrılsam; ama on beş yıllık evlilik hayatından sonra Mösyö de Mortsauf la artık bir arada olamayacağımı babama söylemek kolay mı? Hem annemle babam kalkıp buraya gelseler Kont onlara öyle ağırbaşlı, öyle kibar davranır ki benim

ileri süreceğim ayrılma sebepleri suya düşer. Sonra, evli bir kadın için baba ne, anne ne? Onların canlan da, malları da kocalarına ait değil midir? Mutlu denemezse de, sakin bir hayatım vardı; bakir yalnızlığımdan, ne yalan söyleyeyim, kuvvet alıyordum; ama bu ters mutluluktan da yoksun kalırsam, günün birinde benim de çıldırmam işten değil. Güçlüklere karşı koyuşum kendimle ilgili olmayan kuvvetli birtakım dış sebeplere dayanıyor. Daha baştan acı çekmeye mahkum yaratıklar dünyaya getirmek de bir cinayet değil midir? Bununla birlikte içinde bulunduğum durumu çözmek için yapacağım hareketler öyle ağır meselelere yol açıyor ki, tek başıma bir karar vermem de doğru olmaz diyorum: çünkü ben hem yargıç, hem de taraflardan biriyim bu işte. Yarın Tours'a gideceğim, yeni günah çıkarıcım Rahip Brot-teau'ya danışacağım. -Bir süre sustu, sonra yine devam etti konuşmasına- Biliyor musunuz, benim aziz ve erdemli rahibim La Berge öldü. Gerçi o sert bir adamdı, insanı azarlayiverirdi, ama dinsel gücünün yokluğunu her zaman hisedeceğim; yerine gelen yenisi ise yumuşacık bir melek, insanı azarlayacağına duygulanan biri. Ama dinsel atmosferin içinde hangi cesaret artmaz! Tanrı'nın sesini duyan hangi düşünce güçlenmez.
Gözyaşlarını silerek ve gözlerini göğe kaldırarak:
- Tanrım! dedi, beni hangi suçumdan dolayı cezalandırıyorsunuz?
Parmaklarını koluma dayayarak ekledi:
- Evet, inanınız Felix, yüce göklere kutsal ve kusursuz bir şekilde erişmeden önce bir ateş potasından geçmemiz lazım. Susmam mı gerekirdi yoksa? Bir dostun bağrına sığınarak orada sızlanmaktan beni men mi ediyorsunuz Tanrım?.. Çok fazla mı seviyorum onu?
Kaybetmekten korkuyormuş gibi göğsüne bastırdı beni.

- Kim çizecek benim bu kuşkularımı? dedi. Vicdanım beni hiçbir şeyden sorumlu tutmuyor. Yıldızlar insanların üstünde yukarıdan parlıyor da, ruh denen şu insani yıldız, yalnız temiz düşüncelerle sevilen bir dostu niçin ışıldatmasın?
Terli elini daha terli olan elime almış bu kadının acı yakınmasını tek kelime söylemeden dinliyorum. Henriette de elini sıkışıma aynı şekilde karşılık göstermekteydi.

Birden bulunduğumuz yere doğru başı açık gelen Kontun sesi duyuldu:
- Neredesiniz?
Kont, ya kendisi için bir eğlence payı çıkardığı için, ya Kontesin bana acılarını anlattığını, dert yandığını sandığı için, ya da kendisinin yoksun bulunduğu bir hazzı benden kıskandığı için, ben Clochegourde'a geleli beri ısrarla bütün konuşmalarımıza karışmak istiyordu.
Kontes umutsuz bir sesle:
- Peşimi nasıl da bırakmıyor! dedi. Hadi bağları görmeye gidelim, böylece ondan kurtulmuş oluruz. Bizi görmemesi için çitler boyunca eğilelim.
Sık sık çiti kendimize siper ettik, koşa koşa bağa vardık, kısa bir süre sonra, Konttan uzaklaşmıştık; badem ağaçlarının sıralandığı bir yoldaydık.
- Sevgili Henriette, dedim o zaman, kolunu göğsümün üstüne bastırarak ve onu bu acılı halinde seyretmek için durarak; eskiden kibar çevrelerin tehlikeli yollarında bana kılavuzluk etmiştiniz. İzin verin de, size bu şahitsiz düelloyu bitirmeniz konusunda biraz da benim bir yardımım olsun; eşit silahlarla çarpışmadığınız bu mücadele, ister istemez sizin yenilginizle sonuçlanacaktır; bir deliyle daha fazla uğraşmanızın bir gereği kaldı mı bilmem...

rak.

i
- Susun! dedi, gözlerinden akan yaşları tutmaya çalışa-
- Bakın sevgilim, size olan aşkımdan ötürü katlandığım o konuşmalardan sonra, çoğu zaman aklım karışıyor, sersemle-şiyorum; Kont beni zekamdan şüphe edeceğim bir hale getiriyor, boyuna tekrar edip durduğu aynı fikirler istemesem de beynime yerleşiyor. İyice belirlenmiş sabit fikirler bulaşıcı değildir aslında, ama delilik, olayları ve eşyayı ele alış tarzında kendini gösterir ve sürekli tartışmalar arkasına gizlenirse çevresindeki insanlara da zararlı olabilir. Gösterdiğiniz sabır gerçekten alkışlanmaya değer bir nitelikte, ama bu sizi ileride iyice bunaltmayacak mı? Bunun için, kendinizin ve çocuklarınızın kurtuluşu adına Konta bundan böyle başka türlü davranmalısınız. Gösterdiğiniz melek şefkati onun bencilliğini geliştirdi; bir anne şımarttığı çocuğuna nasıl davranırsa siz de öyle davranmıştınız ona. Ama bugün, yaşamak istiyorsanız... tabii ki istiyorsunuz! dedim gözlerimi yüzüne dikerek. O zaman Kontun üstündeki hükmünüzü göstermelisiniz. Biliyorsunuz, o sizi hem seviyor, hem de sizden korkuyor, bundan sonra daha da çok korksun, onun gelişigüzel ileri sürdüğü isteklere karşı siz tek ve değişmeyen bir istekle karşı koyun. O nasıl sizin kendine verdiğiniz imtiyazların alanını genişletip durmuştu, siz de şimdi onun üstündeki iktidarınızı arttırın; delileri nasıl içeri atarlarsa, siz de onun hastalığını manevi bir hücrede hapsetmeye bakın.
- Aziz çocuk, dedi acı acı gülümseyerek, ancak kalpsiz bir kadın oynayabilir bu dediğiniz rolü. Bir anneyim ben, iyi bir cellat olamam. Evet, acı çekmeyi bilirim, ama başkalarına acı çektirmeye gelince! Asla! Şerefli ya da büyük bir sonuç almak için de olsa yapamam böyle şeyi. Öte yandan, bu yola girersem, yüreğimi yalan konuşturmam, sesimi değiştirmem, alnıma sert çizgiler eklemem, hareketlerime bir yapmacıklık katmam gerek-

meyecek mi?.. Ne olur böyle yalanlara başvurmamı istemeyin benden. Ben Mösyö de Mortsauf la çocukları arasına girebilirim; başka kimseye gelmesin diye onun darbelerine kendimi hedef yapabilirim; benim yapabileceğim şey budur; birbirine bunca zıt çıkarları uyuşturabilmek için ancak böyle davranabilirim.
- Bırak da tapayım sana! Ermiş kadın! Ermişlerin ermişi! dedim, bir dizimi yere koydum, elbisesini öptüm, akan göz-yaşlarımı orada kuruladım.
Sonra ekledim:
- Ama, ya sizi öldürürse?..
Sarardı, gözlerini göğe kaldırarak cevap verdi:
- Alnıma yazılıysa o da olur!
- Kral sizden bahsederken babanıza ne diyordu biliyor musunuz? "O Mortsauf olacak adam hâlâ yaşıyor mu?" diyordu.
- Kralın ağzında bir şaka olan şey, burada cinayettir, diye cevap verdi.

Bütün dikkatimize rağmen Kont izimizi keşfetmişti; Kontesin bana bu önemli sözü söylemek için durduğu yerde, bir ceviz ağacının altında, yetişti bize; ter içinde kalmıştı; onu görünce bağbozumundan bahsetmeye başladım. Acaba haksız birtakım kuşkulara mı kapılmıştı? Bilmiyorum. Ama bir kelime bile söylemeden, cevizlerin verdiği serinliğe aldırış bile etmeden, durdu, böylece süzmeye başladı bizi. Arada bir anlamlı bir şekilde duraklayarak kestiği abuk sabuk birkaç sözden sonra, Kont, kalbinin ve başının ağrıdığını söyledi; ama bu kez, merhamet göstermemizi istemeden, ağrılarını abartılmış kelimelerle tasvir etmeye yeltenmeden hafifçe dert yanıyordu. Hiç aldırış etmedik sözlerine. Eve dönerken kendisini daha fena hissetti, yatağa yatmaktan söz etti ve kendisinde pek rastlanmayan bir tabiilikle,

hiçbir merasime gerek duymadan, gidip yattı. Kontun sağlığına bunca düşkün mizacının bize sağladığı bu ateşkes süresinden yararlandık, Madeleine'i de yanımıza alıp, sevgili taraçamıza indik.
Taraçada bir iki tur attıktan sonra Kontes: - Gidip bir su gezintisi yapalım, dedi. Bekçi bugün bizim için balığa çıkacaktı, hem onu da seyrederiz.
Küçük kapıdan çıktık, kayığın yanına geldik, içine atladık ve ağır ağır İndre'in sularını çıkmaya başladık. En olmayacak şeylerden kendilerine eğlence payı çıkaran üç çocuk gibiydik; kıyılardaki otlara, mavi, yeşil yusufçuklara bakıyorduk; bunca derin kederin ortasında böylesine sakin zevkler alabildiği için şaşkın bir hali vardı Kontesin; ama biz insanların mücadelesine hiç aldırış etmeden kendi hükmünü yürütüp giden tabiatın sükunu, üstümüzde böylesine avutucu etkiler yaratacaktı elbet. Bastırılmış isteklerle dolu bir aşkın çırpınışları sudaki çırpıntılarla uyum halinde, insan eliyle hiç bozulmamış çiçekler en güzel düşlerini anlatmada ve bir kayığın ruhta kaynaşan düşüncelere belirsiz bir şekilde özenle sallantısı... İşte bu iki yönlü şiirin etkisi altındaydık. Tabiatın en yüce anlamlarına uygun sözler muammalı bir güzellik içindeydi; güneşin alev alev çayıra boşalttığı ışığa eklenen bakışlar daha da parlaklaşmıştı. Irmak, sanki, üstünde uçtuğumuz bir patikaydı. Nihayet, yaya yürümenin gerektirdiği hareketlerle oyalanmadığımız için, aklımız evrenin içine daha rahatça dalabildi. Hareketleri hoş, sözleri rahatsız edici olan küçük ve özgür bir kızın taşkın sevinci de, Platon'un tasarlamış olduğu ve gençlikleri mutlu bir aşkla dolmuş herkesin yakından bildiği o eşsiz yaratığı hayalinde canlandırmaktan hoşlanan iki özgür ruhun ifadesi demek değil midir? Bu saati size, anlatılması zaten olanaksız olan bütün ayrıntıları ile değil, bütünüyle belirtmek için şöyle diyebilirim: birbirimizi bütün yaratıklarda, çev-

remizdeki bütün nesnelerle seviyorduk; ikimizin de ayrı ayrı dilediğimiz mutluluğun, dışımızda olduğunu duyuyorduk. Bu mutluluk içimize öylesine işliyordu ki, Kontes dayanamadı, eldivenlerini çıkardı, gizli bir ateşi gidermek istermiş gibi güzel ellerini suya bıraktı. Gözleri konuşuyor ve bütün duygularını dışarı vuruyordu, ama havaya açılan bir gül gibi aralanmış ağzı bir arzu karşısında hemen kapanabilirdi; tiz seslerle kalın sesler arasında ne güzel bir uyum, bir bileşim olduğunu bilirsiniz; bu uyum, bu bileşim, bana ruhlarımızın o andaki uyumunu ve bileşimini her zaman hatırlatmıştır, o bir daha ele geçmeyecek olan uyumu ve bileşimi.
- Yalnız kendi kıyılarınızda balık tutuyormuşsunuz, ama nerelerde? diye sordum.
- Pont-de-Ruan yakınlarında, diye cevap verdi. Ha! Biliyor musunuz, şimdi ırmak Pont-de-Ruan'dan Clochegourde'a kadar bize ait. Mösyö de Mortsauf, şu son iki yılda biriktirilen para ve şeref maaşından yapılan toptan ödemelerle kırk dönüm kadar çayır satın aldı. Şaştınız mı yoksa buna?
- Ben bütün vadi sizin olsun isterdim, diye bağırdım. Bir gülücükle cevap verdi bu sözüme. Pont-de-Ruan'ın alt
yanında İndre'in genişlik kazandığı bir yere geldik, balık tutulan yer burasıydı.
- Ne haber, Martineau? dedi.
- Ah! Madam, talihsizliğimiz üstümüzde. Üç saattir uğraşıyoruz; değirmenden buraya kadar indik, yine de hiçbir şey yok.
Balıkçıların son ağ atışlarını seyretmek için kıyıya yanaştık, bir bouillerdm gölgesine oturduk; kavak cinsindendir bu ağaç, beyaz kabuklu olup Tuna üzerinde, Loire üzerinde ve sanırım bütün büyük ırmaklar üzerinde bulunur, bahar geldi mi

çiçeğiyle sarılı bir ak pamuk çıkarır. Kontes vakarına yine kavuşmuş görünüyordu; şimdi bana acılarını açtığı için, bir Madeleine gibi, aşksız, şenliksiz, eğlencesiz olan, ama kokulardan ve güzellikten yoksun bulunmayan bir Madeleine gibi ağlayacağı yerde, Eyyub gibi acılarını feryatlarla bana anlatmış olduğu için çok pişman olmuş gibiydi. Balıkçıların getirip ayaklarının dibine koydukları ağın içi balıklarla doluydu; yeşil sazanlar, küçük tekirler, turna balıkları; ve otların üstünde sıçrayıp duran kocaman bir sazan.

- Bu işte bir keramet var, dedi Martineau.

İşçilerin gözleri hayretten faltaşı gibi açılmıştı; biraz önce içlerinde tek balık bulunmayan ağlarına sihirli değneğiyle dokunan bu periye dikmişlerdi gözlerini. Bu sırada çayırda atını dörtnala süren bir seyisin görünmesi Henriette'i kaygılandırdı, titretti. Jacques yanımızda değildi. Virgillus'un pek şairane bir şekilde belirttiği gibi en önemsiz bir olay karşısında bile annelerin yapacağı ilk şey çocuklarına bağırlarına basmaktır.

- Jacques? diye bağırdı. Kontes Jacques nerede? Bir şey mi geldi oğlumun başına?

Beni sevmiyordu! Beni sevseydi, bu umutsuz dişi aslan tavrını benim acılarımın karşısında da alırdı.

- Madam la Kontes, Mösyö le Kontun durumu ağırlaştı.

Bir soluk aldı Henriette. Benimle birlikte koşmaya başladı. Madeleine de arkamızdan koşarak geliyordu.

- Siz yavaş yavaş gelin, dedi bana; bu sevgili yavrucak terlemesin, Mösyö de Mortsauf da bu sıcakta hızlı hızlı yürüyünce terlemişti, biliyorsunuz. Ceviz ağaçlarının altındaki serinlikte durması da felakete sebep oldu.

Büyük bir şaşkınlık ve üzüntü içinde söylediği bu sözler

onun ne temiz kalpli bir insan olduğunu gösteriyordu. Bir felaketti onun için Kontun ölümü. Bir duvar aralığından geçti, tarlaları aştı ve süratle Clochegourde'a vardı. Ben de dediği gibi yavaş yavaş döndüm şatoya. Henriette'in o sözü beni oldukça aydınlatmıştı, ama bu, yıldırımın, istif edilmiş ürünü mahvedeceği sırada aydınlatması gibi bir şeydi. Suda yaptığımız şu sandal sa-fası sırasında onun beni tercih etmekte olduğunu sanmıştım; ama şimdi o son sözlerinde çok samimi olduğunu acı bir şekilde anlıyordum. Her şey olmayan bir sevgili, hiçbir şeydir. Demek, her istediğini bilerek isteyen, ilerisi için umduğu okşamalarla hazla-ra gömülen ve bir gün tadacağı şehveti de şimdilik sadece bu hazlara karıştırarak seven bir ben vardım dünyada. Gerçi Henriette de seviyordu, ama aşkın fırtınalarından da, nazlarından da haberi yoktu onun. Ermiş bir kadının yalnızca Tanrı fikriyle yaşaması gibi o da sadece duygunun kendisiyle yaşıyordu. Onun düşünceleri ve şimdiye kadar değerlendirilmemiş duyguları, bir arı oğulu çiçekli bir ağaç dalına nasıl bağlanırsa, öylece bağlanıyordu bana; asıl amacı ben değildim; bir andım ben onun için, bir rastlantıydım belki; bütün hayatı değildim. Tahtından indirilmiş bir kraldım ve krallığımı bana kimin geri verebileceğini düşüne düşüne yürüyordum. Çılgın bir kıskançlık büyüyordu içimde hiçbir şeye cüret etmediğim, şimdi bana daha ince, daha karışık görünen bir sevginin bağlarını sahip olmanın verdiği fiili hakkın zinciriyle kuvvetlendirmediğim için kendi kendime kızıyordum.

Kontun belki de gerçekten ceviz ağacının orada üşütmekten doğan hastalığı birkaç saat içinde ağırlaştı. Ünlü bir hekimi, Mösyö Origet'yi alıp getirmek için Tours'a gittim, ama hekimi ancak akşamüstü getirebildim Clochegourde'a; Mösyö Ori-get o gece ve ertesi gün şatoda kaldı. Seyisini sık sık sülük bulmaya yolladıysa da, bunu yeterli görmedi, hemen kan almak gereğini duydu; ne var ki neşterini yanında getirmemişti. Çok

kötü bir havada Azay'e koştum. Mösyö Deslandes adındaki cerrahı uyandırdım, bir kuş gibi çarçabuk gelmeye zorladım adamcağızı. On dakika daha geç kalsaymışız Kont ölecekmiş; neyse ki kan alma işlemi yapıldı da kurtuldu. Bu ilk başarıya rağmen, hekim, Kontun çok tehlikeli ve iltihaplı bir hummaya yakalandığı teşhisini koydu; yirmi yıl süreyle sağlığı yerinde yaşamış kimselerde birdenbire görülen hastalıklardan biriymiş bu. Büyük bir üzüntü içinde bulunan Kontes, bu tehlikeli duruma kendisinin sebep olduğu kanısındaydı. Uğraşıp didinmelerimden dolayı bana teşekkür edecek hali bile yoktu, yalnız yüzüme tatlı tatlı gülümsemekle yetiniyordu, bu gülümsemeler, uyandırdıkları heyecan bakımından, elime kondurduğu öpücükle aynı değerdeydi; oysa ben aynı gülümsemelerde yasak bir aşkın pişmanlıklarını okumak isterdim. Ama bu, öylesine temiz bir ruhta rastlanması insana acı veren bir pişmanlıktı, uydurma bir cinayetle yalnız

kendi nefsini sulandırarak, asil diye baktığı kimseye hayranlığını, sevgisini belirtmeyi ifade ediyordu. Loure de Noves, Pet-rarque'i nasıl severse öyle seviyordu o da. Ama Francesca de Ri-mini'nin Paola'ya karşı duyduğu cinsten bir aşk yoktu onun yüreğinde. Benim gibi, bu iki çeşit aşkın birleştiğini sanan biri için ne müthiş bir keşif!
Kontes, yaban domuzu inini hatırlatan bu odada pis bir koltuğa yığılmıştı; bitkin, harap bir halde duruyordu öylece. Hekim, ertesi akşam Clochegourde'dan ayrılmadan önce bütün gece gözünü kırpmamış olan Kontese bir hastabakıcı tutmasını öğütledi. Çünkü hastalık uzun sürecekti.
- Hastabakıcı mı? Hayır, hayır, dedi Kontes. Sonra gözlerini bana çevirerek:
- Ona biz bakarız, dedi. Kurtarmalıyız onu!
Hekim Kontesin bu çıkışına şaşırmıştı; inceleyen gözlerle

baktı bize. Kontesin bu sözleri, eksik kalmış bir suç teşebbüsünü akla getiriyordu. Haftada iki kere uğrayacağını vaadetti, Mösyö Deslandes'e hastanın bakımında tutulacak yolu anlattı, kendisinin Tours'dan acele çağrılmasını gerektirecek belirtilerin neler olabileceğini söyledi.
Kontesin hiç değilse iki gecede bir uyku uyuyabilmesini sağlamak için, Kontu nöbetleşe olarak, bir gece o, bir gece ben, beklemeyi teklif ettim. Böylece, epey uğraştıktan sonra, üçüncü gece, kendisini yatağa girmeye razı ettim. Kontun daldığı bir sırada, evin içinde tam bir sessizlik hüküm sürmeye başlayınca, birden Henriette'in odasından acıklı bir inilti duyuldu. Bu bende öyle büyük bir saygı uyandırdı ki, çıkıp onun odasına gittim. Kutsal resimlerin önünde diz çökmüştü, gözlerinden yaşlar boşanıyor ve kendini suçluyordu.
- Tanrım! diyordu, bir yakınma mırıltısının bedeli buysa, bundan böyle bir daha hiç şikayet etmeyeceğim.
Beni görünce:
- Onu bırakmışsınız, dedi.
- Ağlayıp inlediğinizi duydum da, size bir şey mi oldu diye merak ettim.
- Yok, iyiyim ben, dedi.
Mösyö de Mortsauf un uyuduğundan emin olmak istiyordu; ikimiz de aşağı kata indik, lambayı hastanın yüzüne yaklaştırarak baktık; Kont uyuyor olmaktan çok, fazla miktarda alınan kan yüzünden zayıf düşmüşe benziyordu; titreyen elleriyle yorganı üstüne çekmeye çalışıyordu.
Henriette:
- Bu hareketleri cançekişenlerin yaptığını söylerler, dedi. Ah! Bizim sebep olduğumuz bu hastalık onu ölüme götürürse,

yemin ediyorum, bir daha evlenmeyeceğim.
Elini azametli bir tavırla Kontun başına götürdü.
- O kurtulsun diye, her şeyi yaptım, dedim.
- Ah! Siz, siz iyi bir insansınız. Ama ben, asıl suçlu benim.
O bumburuşuk alnın üstüne eğildi, saçlarıyla terini aldı ve huşu içinde öptü onu; ama, bu okşayışı, sanki işlenmiş bir günahın kefaretiymiş gibi yaptığını fark etmiştim, bu da benim yüreğimde gizli bir sevinç yaratmaktan geri kalmadı.
Kont artık sönmüş bir sesle:
- Blanche, su, dedi.
- Bakın, yalnız beni tanıyor, dedi Henriette, bir bardak su verdi ona.
Sesiyle, sevgi dolu tavırlarıyla, ikimizin arasında duyguları ufaltmaya, alçaltmaya çalışıyor, bunları hastanın uğrunda feda ediyordu.
- Henriette, yalvarırım, gidip biraz dinlenin, dedim. Sözümü ağzımda bıraktı.
- Henriette yok artık, dedi.
- Ne olur gidip yatın, yoksa siz de hastalanacaksınız. Oysa çocuklarınız için, onun için, kendinize bakmak zorundasınız; bencilliğin de erdem olduğu durumlar vardır hayatta.
- Evet, diye karşılık verdi.

Kocasını bana emanet ederek gitti, bu arada yaptığı hareketlerde pişmanlığın yalvaran gücüne katılmış çocuksu bir sevimlilik olmasaydı, insan bunları yakın bir krizin habercileri sanabilirdi. Bu saf ruhun her zamanki haliyle karşılaştırılınca korkunç olan bu sahne beni dehşete düşürmüştü; vicdanının ya-

pacağı taşkınlıklardan korktum. Yeniden gelen hekime beyaz meleğimin içini kemiren kurttan bahsettim. Oldukça kapalı bir şekilde olmasına rağmen, bu anlattıklarım Mösyö Origet'nin daha önce kapıldığı kuşkulan dağıttı; Kontun eninde sonunda böyle bir kriz geçirmesinin zorunlu olduğunu, ceviz ağaçlarının altında kalışının da hastalığa ortaya çıkma olanağı vererek, zarardan çok fayda sağladığını söyleyerek Madam de Mortsauf un kaygılarını yatıştırdı.
Elli iki gün sürdü Kontun hastalığı, bu arada ölümün eşiğine gidip gidip döndü. Henriette'le ben, nöbetleşe olarak, yirmi altışar gece uyku uyumadık. Hiç kuşkusuz, Mösyö de Mortsauf, sağlığını, bizim özenlerimiz, Mösyö Origet'nin emirlerine kelimesi kelimesine uymamız sayesinde kazandı. Keskin gözlemleri sayesinde, bir görevin gizlice yerine getirilmesinden başka bir şey olmadıkları zaman, güzel hareketlerden kuşkulanan filozof hekimler gibi bu adam da Kontesle benim aramda geçen fedakarlık yarışmasına tanık olduğu halde, bir yandan da, hayranlık ve takdir duygularında aldanmış olmaktan son derece korktuğu için, her şeye dikkat eden bakışlarla inceliyordu bizi.
Mösyö Origet üçüncü gelişinde:
- Böyle hastalıklarda maneviyat düşüklüğü, hele Kon-tunki gibi bir maneviyat düşüklüğü, ölümün en büyük yardımcı-sıdır. Hastanın yaşama şansı, çevresinde bulunan hekimin, hastabakıcının ve akrabaların elindedir; öyle ki tek bir kelime, küçük bir hareketin yaratacağı büyük bir korku, hastanın üstünde bir zehir etkisi uyandırabilir.
Bana bu sözleri söylerken Mösyö Origet'nin yüzümü ve tavırlarımı incelemekte olduğunu fark ettim; ama bakışlarımda kirşiz bir ruhun katıksız anlatımından başka bir şey okumadığını da anladım. Gerçekten de, bu insafsız hastalığın seyri sırasında

bazen en temiz vicdanlara bile ister istemez işleyen o fena düşüncelerin en hafifi bile benim aklımın kıyısından geçmemişti. Tabiatı, bütün büyüklüğü içinde görmeye alışmış kimseler, ondan her şeyin benzeşme yoluyla birliğe doğru gittiğine tanık olurlar. Ruhsal dünyanın da işte böyle bir ilkenin gereklerine göre idare edilmesi lazım. Temiz bir ortamda her şey temiz olacaktır. Henriette'in yanında bulunduğum anlarda, göğün kokusunu içime çekiyordum, doğru sayılmayabilecek bir arzu duyarsam ondan iyice kopacağım kanısı içindeydim. Yani o benim için yalnız mutluluğu değil aynı zamanda erdemi de temsil ediyordu. Bizi hastaya karşı bu kadar özenli ve dikkatli davranır gördükçe hekimin sözlerinde ve hareketlerinde de içli ve saygılı bir taraf belirmeye başlamıştı; Mösyö Origet, sanki kendi kendine "işte gerçek hastalar bunlar; yaralarını gizliyorlar ve unutuyorlar", der gibiydi. Bu değerli adama göre, böyle harap olmuş adamlarda oldukça sık görülen bir ruh çelişkisinin sonucu olarak, Mösyö de Mortsauf hastalığı süresince yumuşak başlı, sabırlı bir adam oldu, hiç şikayet etmedi, bulunmaz bir uysallık örneği gösterdi. Oysa hasta olmazdan önce, en basit şeyleri bile binbir itiraza tatsızlığa boğmadan yapmazdı. Eskiden o kadar inkar ettiği tıbbın karşısındaki bu uysal halinin sebebi, gizli bir ölüm korkusuydu elbet: bu da kimsenin inkar edemeyeceği derecede cesur olan bu adamın benliğindeki başka bir çelişkiyi gösteriyordu. Bu korku, Mösyö de Mortsaufun uğradığı felaketlerle edindiği yeni mizacının garip yönlerini oldukça güzel bir şekilde açıklamaktaydı.
Bilmem ki, Natalie, söylemeli miyim size? Hem söylesem inanacak mısınız acaba? Bu elli gün ve onun ardından gelen bir ay, benim hayatımın en güzel dönemi olmuştur. Üstüne yağmurlar yağan, derelerle, sellerle beslenen, içine ağaçlar, çiçekler, kıyı kumları, doruklardaki kaya parçaları düşen büyük bir nehir,

ortasında akıp güzel bir vadi için ne ifade ediyorsa, ruhun sonsuz mesafelerinde aşk da aynı anlamı taşıyorsa, ruhun sonsuz mesafelerinde aşk da aynı anlamı taşımıyor mu acaba? Aşk da tıpkı nehirler gibi, fırtınaların getirdiği sellerle olduğu kadar, çeşme sularının usul usul akan ufak armağanlarıyla da beslenir. Evet, insan bir kere sevmesin, her aşka varır ondan sonra, aşka bitişir, ilk tehlikeler atlatıldıktan sonra

Kontes de, ben de, hastalığa alışmıştık artık. Konta gösterilmesi gereken bakımın sebep olduğu sürekli karışıklıklar bir yana, kir pas içindeki odası temizlendi, şipşirin bir köşe oldu. Çok geçmeden bu odada, ıssız bir adaya sığınmış iki kazazedeye döndük; çünkü felaketler sadece insanları ayırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun miskin kurallarını da susturur. Sonra şu da var: hastanın yararı dolayısıyla, başka hiçbir olayın olanak kazandırmayacağı bir şekilde birbirimize yaklaşıyor, temas ediyorduk. Eskiden o kadar çekingen olan ellerimiz Konta bir şey verirken, ya da Kont için bir şeyler yaparken, kaç kere ratlaşmadı ki! Henriette'e destek olmam, ona yardım etmem gerekmiyor muydu? Çoğu zaman nöbet tutan askerlerin içinde bulundukları bir zaman içindeymiş gibi, yemek yemeyi bile unutuyordu, o zaman yemek getiriyordum ona, hazırlanması büyük bir titizliği gerektiren bu yemeği dizlerinin üstünde acele acele yiyordu. Kazılmış bir mezarın yanında çocukluk günlerini hatırlatan bir sahne oluyordu bu. Kontu ağrılarından kurtaracak hazırlıkları yapmamı bana emrediyor, beni binlerce küçük işe koşturuyordu. Bir savaş sırasındaymış gibi, gittikçe büyüyen tehlikelerle günlük hayattaki olayları ayırdeden inceliklerin yokolduğu ilk zamanlarda, en tabii bir kadının bile başkalarının ya da ailesinin önünde sözlerine, bakışlarına, giyimine gösterdiği özeni bırakmış, mahrem kıyafette olduğu zaman artık bu gibi şeylere lüzum kalmadığı kanısına varmıştı. İlk kuş sesleriyle birlikte, sabahlıklarına bürünmüş şekilde gelip beni kaldırıyor, çılgın umutlarla benimmiş gibi gördüğüm o vücudunun göz

kamaştırıcı hazinelerine bir kere daha bakmama fırsat hazırlıyordu. Ne kadar muhteşem olursa olsun, vakarını ne kadar korursa korusun, bu gibi durumlarda insanlar arasında belirmiş içli dışlılığın önüne geçilebilir miydi? İlk günlerde, hastalığın tehlikeleri, bir arada bulunuşumuzla ortaya çıkan samimiyetten doğacak her türlü isteği öylesine yok etmiş bulunuyordu ki, Kontes, durumda bir sakınca görmemekteydi. Bir süre sonra aklı başına gelince de tavırlarını değiştirmenin hem kendisine, hem bana bir hakaret anlamı taşıyacağını düşündü herhalde. Böylece, farkında bile olmaksızın birbirimizle iyice kaynaştık, sanki yarı evli bir hale geldik. Soylu bir güven gösteriyordu; kendinden de, benden de emin bir hali vardı. Böylece onun kalbinin daha derinlerine girdim. Kontes yeniden benim Henriette'im, kendisinin ikinci bir ruhu olmaya çabalayan adamı daha çok sevmek zorunda olan bir Henriette oldu. Öpmek için o kadar beklediğim eli, bir süre sonra artık şöyle istek dolu bir bakış attığım zaman dudaklarımın önüne gelmeye başlamıştı. Uyuyan hastanın soluğunu dinleyerek geçirdiğimiz uzun saatlerde, Henriette'in vücudunun eşsiz biçimini, bulunmaz hatlarını büyük bir sarhoşluk içinde seyredebiliyordum. Birbirimize sunduğumuz küçük zevkler, duyarlı bakışlar, kontu uyandırmamak için alçak sesle söylenmiş sözler, tekrarlanan korkular ve umutlar, kısacası uzun süre ayrı düşmüş iki yüreğin bu tam kaynaşmasından doğan bir sürü olay, içinde bulunduğumuz ölüm sahnesinin acıklı karanlığından hemen ayrılıveriyordu... Genellikle, sevgililerin birbirlerini her zaman ve gelişigüzel bir şekilde görmeleri sevgiyi azaltabilir; çiftler arasındaki sürekli temaslar hayatı dayanılmaz bir yük ya da çok önemsiz küçük bir şey haline getirebilir; bizse aynı koşulların bulunduğu böyle bir sınav dönemini başarıyla geçirdik, hep yan-yana oluşumuz karşılıklı olarak ruhlarınızı en derin noktalarına kadar tanımamıza yaradı.

Bir evin efendisinin hasta olması ne büyük zararlara yol açar, işleri nasıl altüst eder, bilirsiniz; hiçbir şey için zaman bulunmaz, onun hayatında beliren aksaklık, bütün evin, bütün ailesinin düzenini de sarsar. Gerçi evin bütün yükünü Madam de Mortsauf omuzlarına almış bulunuyordu, ama Kontun dışarı işler konusunda oynadığı rolü de yabana atmamak gerekirdi; çiftçilerle o konuşur, işadamlarıyla yapılacak temasları o üstlenir, toplanacak paraları o toplardı; Kontes ruhsa, o da vücuttu. Hastalığı sırasında dışarıdaki işler aksamadan Konta özenler göstere-bilsin diye, ben de Henriette'in kahyalığını yapmaya başladım. Teklifsizce, teşekkür bile etmeden kabul etti yardımımı. Aramızda bölüştüğümüz ev işleri, onun adına verdiğim emirler, tatlı bir işbirliği halini aldı. Çoğu zaman, akşamları, onun odasında oturuyor, çocukları ve tarım işleri hakkında konuşuyordu. Bu sohbetler geçici evliliğimizin gerçekmiş gibi görünmesine yarıyordu; koca rolü oynamamı, sofrada onun yerini almamı, gidip kahya ile iş üzerine konuşmamı Henriette ne büyük bir sevinçle karşılıyordu. Tabii bütün bunları büyük bir masumiyet içinde yapıyordu; ama elbet ahlâk kurallarının dışına çıkmamış olmakla gizli isteklerini uzaklaştırabildiği zaman en namuslu kadının duyduğu içten hazzı duymuyor da değildi. Hastalığı dolayısıyla artık evin içinde varlığıyla yokluğu belli olmayan Kont,

karısı için de, evi için de bir yük olmaktan çıkmıştı. Kontes de gitgide kendi kimliğinin sahibi oldu, benimle yakından ilgilenmek, bana özenler göstermek hakkını elde etti. Kişiliğinin ve erdemlerinin bütün değerlerini göstermek, duygularını anlayıp anlamadığımı öğrenmek için belki de karışık bir şekilde zihnimi kurcalayan, ama onun çok hoş bir şekilde belirttiği düşüncenin soğuk havasında hep kapalı kalmış olan bu çiçek, şimdi benim bakışlarımın önünde ve yalnız benim için açılıyordu; ben ona aşkın meraklı gözleriyle bakmaktan ne kadar sevinç duyuyorsam, o da işte öyle

bir çiçek gibi açılıp serpilmekten o kadar sevinç payı çıkarıyordu kendine. Aklını fikrini nasıl işgal ettiğimi en ufak fırsatta bile göstermek için çırpınıyordu. Geceyi hastanın başında bekleyerek geçirip de çok geç bir vakitte yattığım zamanlarda, Henriette, sabahleyin herkesten önce uyanarak, benim rahat bir uyku çekmem için, evde mutlak bir sessizlik sağlıyordu... Kendilerine hiçbir şey söylenmediği halde, Jacques'le Madeleine'in oyunlarını gidip uzakta oynadıkları görülüyordu; soframa bıçağımı ve çatalımı kendi eliyle koyabilmek için bin türlü kurnazlık icat ediyordu; ya yemeğimi kendi elleriyle tabağıma koyarken hareketlerinde parlayan o taşkın sevinç, bana hizmet ederken taşıdığı o kırlangıç inceliği, yanaklarındaki o pembelik, sesindeki o titreyiş?..
Ruhtaki bu taşkınlıkları anlatmaya olanak var mı? Çoğu zaman onu yorulmuş, bitmiş görürdünüz, ama böyle bitkin anlarında bile benimle ilgili bir şey söz konusu olsa, aynı şey çocukları için söz konusu olsaydı ne yapacaksa onu yapar, canlanır, ileri atılır, neşesini bulurdu. Ne kadar da severdi sevgisini nur gibi havalara saçmayı? Ah! Natalie, evet şu yeryüzünde bazı kadınlar kutsal meleklerin ayrıcalıklarını taşırlar ve tıpkı onlar gibi Saint-Martin'in, şu meçhul filozofun, nağmeli ve mis kokulu olarak nitelendirdiği o ışığı yayarlar. Benim ağzı sıkı biri olduğuma güvenen Henriette, geleceği görmemize engel olan kalın perdeyi kaldırmaktan zevk duydu ve benliğinde iki ayrı kadın bulunduğunu anlamama izin verdi: biri zincire vurulmuş kadın (ki bütün sertliklerine rağmen beni büyülüyor); öbürü serbest kadın (ki, tatlılığı aşkını ölümsüzleştiriyor). Ne büyük bir fark vardı bu iki kadın arasında. Madam de Mortsauf, Bengal ormanlarından soğuk Avrupa'ya getirilmiş olan ve bir tabiat bilginin kontrolü altındaki kafesinde bir değneğin üstünde mahzun tüneyen, sessiz, ölüm halinde bir kuştu; Henriette ise, Ganj suyu kıyı-

sındaki korusunda Doğu havalarını şakıyan ve çiçekleri sürekli olarak tazelenen büyük bir bahçenin gülleri arasında canlı bir mücevher gibi daldan dala uçan bir kuşu andırıyordu. Güzelliği daha artmış, aklı yeniden canlanmıştı. Bu sürekli sevinç belirtisi ikimizin ruhu arasında bir sırdı; çünkü Henriette toplumu temsil eden Rahip Dominis'in bakışlarını Mösyö de Mortsauf un bakışlarından da tehlikeli buluyordu; ama o da, benim gibi, düşüncelerini usta biçimler içinde belirtmekten zevk alıyordu; memnunluğunu şakaların altında saklıyor, sevgisinin belirtileri ise minnettarlığın parlak örtülerine bürünüyordu.
Sözgelimi yemekte şöyle diyordu bana:
- Dostluğunuzu pek çetin deneylerden geçirdik. Felix! Sonra Rahibe dönüyor:
- Jacques'a tanıdığımız ayrıcalıkları ona da tanıyabiliriz, değil mi muhterem Peder? diyordu.
Ağır başlı Rahip, kalpleri okuyup bunları temiz bulmuş dini bütün kimselere özgü sevimli bir gülümsemeyle karşılık veriyordu buna; zaten onun da Kontes'e karşı beslediği duygu, meleklerin esinlettiği hayranlıkla karışık bir saygıdan başka bir şey değildi.
-Bu elli gün içinde, Henriette, sevgimizi çevreleyen sınırların ötesine iki defa geçer gibi oldu; ancak bu iki olay da ancak mahşer günü açılacak perdelerle örtülü kaldı. Kontun hastalığının ilk günlerinden biriydi; günahsız aşkıma tanınmış imtiyazları geri alarak bana pek insafsız davrandığına pişman olduğu günlerden bir gün, Kontesi bekliyordum, o gelecek ve o günkü nöbeti kendisine bırakacaktım. Çok yorgundum, başımı duvara dayayıp uyuyakalmışım. Birdenbire alnıma dokundurulan serin bir şeyin temasıyla uyandım, sanki bir gül bastırılmıştı yüzüme. Baktım Kontes bir iki adım ötede duruyor.

- Geliyorum, dedi bana.
Gittim; ama kendisine günaydın demek için elini avucuma aldığım zaman, bu elin ıslak ve titrek olduğunu fark ettim.

- Bir şeyiniz mi var? diye sordum.
- Bu soruyu niçin soruyorsunuz bana? dedi. Yüzüm kızarmıştı, şaşkın şaşkın yüzüne bakarak:
- Rüya görmüşüm, diye karşılık verdim.

Bir akşam, Kontun artık nekahat dönemine girdiğini kesin olarak bildiren Mösyö Origet'nin son gelişlerinden birinde, merdivenin alt tarafında oturmuştum, yanımda Jacques'la Madeleine de vardı, üçümüz de merdivenlere uzanmış saman çöpleriyle, çengelli iğnelerle onchets* oynamaya dalmıştık. Mösyö de Mortsauf uyuyordu. Atların arabaya koşulmasını bekleyen Mösyö Origet salonda Kontesle beraberdi, alçak sesle konuşuyorlardı. Ben oyuna iyice daldığım bir sırada Mösyö Origet gitmiş. Henriette; onu uğurladıktan sonra pencereye dayanmış, biz farkında olmadan ve kuşkusuz bizi seyretmek için; bir süre kalmış öylece. Gökyüzünün bakır rengini aldığı, kırların yankılar içinde türlü türlü belirsiz sesler yolladığı o sıcak yaz akşamlarından biriydi. Güneşin son ışınları çatılarda ölüyor, bahçelerdeki çiçekler havaya mis gibi kokularını dağıtıyor, ahırlarına getirilen hayvanların boyunlarındaki çıngıraklar uzaktan uzağa ses veriyordu. Kontu uyandırmaktan korktuğumuz için, biz de hiç gürültü etmemeye, bu ılık akşamın sessizliğine uymaya çalışıyorduk. Birden, bir kadın elbisesinin tatlı hışırtılarına rağmen, bu hışırtıyı aşarak kulaklarıma kadar gelen bir hıçkırık duydum; zorla zaptedilmiş bir iniltinin boğuk sesiydi bu; salona koştum hemen; Kontesi gördüm orada, pencerenin kenarında oturmuştu, yüzünü bir

* Çöplerle ve iğnelerle oynanan bir oyun.

mendille örtmüştü; ayak sesimden gelenin ben olduğumu anladı, emredercesine işaret ederek kendisini yalnız bırakmamı istedi. Kalbim korkuyla dolu yanına gittim, zorla çekip kaldırdım yüzüne örttüğü mendili; gözyaşlarıyla ıslanmıştı yüzü; odasına kaçtı, dua saatine kadar da dışarı çıkmadı. Elli günden beri onu ilk defa taraçaya götürdüm, üzüntüsünün nedenini sordum; ama çılgınca bir neşe ile karşılık verdi bana, hekimin hasta hakkında verdiği iyi haberden dolayı neşelenmişti güya.

- Henriette. Henriette, dedim, sizi ağlar halde gördüğüm zaman da biliyordunuz bunu. İkimizin arasına yalan girmesi korkunç bir şey olur. Bu gözyaşlarını silmeme niçin engel oldunuz. Yoksa benim için mi ağlamıştınız?
- Bu hastalık, uzun acılarımın arasında kısacık bir dinlenme süresi olmuştu benim için, dedi. Şimdi artık Mösyö de Mortsauf için kaygılanmıyorum. Bundan böyle benim için kaygı lanı İması gerekecek.

Hakkı vardı Henriette'in. Kontun eski sağlığına kavuşması, tuhaf huylarının yeniden ortaya çıkmasıyla belli oldu; karısının da, benim de, hekimin de, kendisine bakmayı beceremediğimizi, hastalığın ne olduğunu, tabiatını, acılarını, hangi ilaçların kullanılması gerektiğini hiçbirimizin bilmediğini söyleyip durmaya başlamıştı. Bilmem hangi kuruma aklını budalaca takmış bulunan Origet, sadece midesindeki yaraya dikkat etmesi gerekirken, kalkıp bir de hastanın kanında bir bozulma görüyordu. Bir gün, bizi gözetlemiş, ya da aramızda geçen şeyleri kavramış gibi şeytansı bir ifadeyle baktı bize, sonra gülümseyerek:

- Evet, sevgilim, dedi karısına; ben ölseydim elbette üzülecektiniz buna; ama, itiraf edin, sonuca da pekala katlanacaktınız, değil mi?

- Pembeler ve siyahlar giyinir, saray usulü yas tutardım.

Hekim, henüz iyileşme döneminde bulunan hastanın karnını tıkabasa doldurmamasını, ölçülü bir şekilde yemek yemesini öğütlemişti; bu yüzden geçmişteki örnekleriyle kıyaslanmayacak kadar büyük ve dehşet verici bağırma, çağırma, inleme sahnelerine tanık olduk; Kontun mizacı hastalığı sırasında -deyim yerindeyse- ne kadar uyumuşsa, şimdi de o oranda müthiş bir uyanma içindeydi. Kontes, hekimin öğütlerinden, hizmetçilerin bağlılığından güç alıyordu; ben de, bu mücadeleyi kocasını hâkimiyeti altına alması için bir fırsat saydığımdan, destekliyordum onu. Kocasına karşı koyma cesareti artmıştı; onun çılgınlıklarına, bağırtılarına sakin bir tavırla göğüs gerdi; onu olduğu gibi, yani bir çocuk gibi kabul ederek, hareketlerine küfürlerine katlanmaya çalıştı. Nihayet, Kontesin bu hastalıklı kafayı idare etmenin yolunu bulduğunu görmek mutluluğuna eriştim. Kont yine bağırıp çağırıyor, ama karısının sözünü dinliyordu, hele çok bağırıp çağırmışsa mutlaka dinlediği görülüyordu. Bu yolla iyi sonuçlar aldığı halde, Henriette, bu zayıf, bu bir deri, bir kemik; benzi, dalından düşmek üzere olan bir hazan yaprağından daha solgun, elleri titrek, gözlerinin feri kaçmış ihtiyara baktıkça ağlıyordu bazı bazı ona karşı sert davranmış olmakla kendini

suçluyordu; doktorun izin verdiği ölçüyü aşarak yemek verdiği zaman, Kontun gözlerinde gördüğü sevinç parıltısına çok defa dayanamıyordu. Sonra, bana ne kadar iyi davranıyorsa kocasına da o kadar iyi davranmaktaydı; ama yine de aramızda, yüreğimi sınırsız bir sevinçle dolduran, bir fark gözetiyordu... Konta karşı yorulmak bilmez bir hizmet tavrı yoktu, Mösyö de Mortsauf üstüste birçok kapris yaptığı ve derdini kimseciklerin anlamadığından yakındığı zamanlarda ona baksınlar etsinler diye hizmetçilerini çağırmayı da pekala biliyordu.
Kontes, Mösyö de Mortsaufun iyileşmesinden dolayı

Tanrı'ya şükür borcunu yerine getirmek için bir ayin yaptırtmak istedi. Kiliseye de benim kolumda girmek istedi. Alıp kiliseye götürdüm. Ama ayin sırasında onu orada bırakarak Mösyö ve Madam Chessel'i ziyarete gittim. Henriette öfkelenmişti bu hareketime. Dönüşte beni azarlamak istedi.
- Bakın, Henriette, dedim ben ikiyüzlülük yapacak bir adam değilim. Boğulmakta olan düşmanımı kurtarmak için kendimi suya atabilirim, sudan çıktıktan sonra ona ısınması için paltomu da çıkarıp verebilirim; hatta onu bağışlayabilirim de, ama bana yapılmış hakareti unutmadan.
Cevap vermedi, yalnızca kolumu göğsüne bastırdı.
- Siz bir meleksiniz, diye devam ettim sözüme, Tanrı'ya karşı şükranınızı göstermek için dua ederken de samimiydiniz elbet. Barış Prensinin* annesi kendisini parçalamak için üstüne saldıran insan sürüsünün elinden kurtarılmıştı. Kraliçe ona, "Ne yapıyordunuz?" dediği zaman, şöyle cevap verdi: "Onlar için dua ediyordum." Kadın böyledir işte. Bense bir erkeğim, bütün erkekler gibi kusursuz olmaktan uzak bir yaratığım.
Kolumu şiddetle sarstı:
- Kendinize iftira etmeyin, dedi; belki de siz benden üstünsünüz.
- Evet, dedim, çünkü ben bir günlük mutluluk uğruna bütün bir ebediyeti verirdim. Ama siz!..
Gururla baktı yüzüme.
- Ama ben?., dedi.
Sustum; bakışlarındaki yıldırımın vuruşundan sakınmak
* Barış Prensi: 1767-1851 yılları arasında yaşamış bir İspanyol devlet adamına, Don Manuel Godo'ya verilen ad.

için gözlerimi yere indirdim.
- Ben! diye devam etti, hangi beriden söz ediyorsunuz? Birçok beriler hissediyorum ben bende! Bu iki çocuk da beriden başka bir şey değil, dedi Jacques'la Madeleine'i göstererek; Felix, dedi içler acısı bir sesle, siz beni bencil biri olarak tanıyorsunuz galiba. Bana hayatını veren biri için bütün bir ebediyeti feda edebileceğimi mi sanıyorsunuz yoksa? Korkunç bir düşünce bu. İnsanın din duygularını örseliyor. Bu duruma düşen bir kadın bir daha belini doğrultabilir mi? Bu davranışıyla sağlayacağı mutluluk duyguları, günahını karşılamaya yeter mi? Evet, işte sonunda size vicdanımdaki sırrı veriyorum: bu fikir zihnimi sık sık kurcalamadı değil, ancak her seferinde kendimi ağır şekilde cezalandırmak yoluna gittim, sözgelimi geçen gün sebebini öğrenmek istediğiniz gözyaşlarıyla ödedim kefaretini...
- Bu sözlerinizden alelade kadınların pek önemsedikleri bazı şeylere sizin de değer verdiğiniz anlaşılmıyor mu? Oysa sizin bunlara...
Sözümü kesti:
- Ah! dedi, siz sanki daha mı az değer veriyorsunuz bunlara?..
Bu mantık karşısında akan sular dururdu.
- Peki öyleyse, diye devam etti, şunu bilmelisiniz ki hayatı olduğum şu zavallı ihtiyarı bırakıp gitmek bayağılığını gösterecek göz vardır bende. Ancak, dostum, şu önümüzde yürüyen iki cılız yaratık ne olur o zaman? Jacques'la Madeleine'nin babalarıyla beraber kalmaları gerekmez mi? Sorarım size, ben buradan çıkıp gitsem, onlar bu çılgın adamın yumruğu altında üçl aydan fazla yaşayabilirler mi? Görevimi çiğnerken, bunun sonu-l cu sadece beni ilgilendirseydi... -Eşsiz bir gülümseme belirdi' yüzünde- Ama iki çocuğumu ateşe atmak, öldürmek olmaz mıy-

di bu? Tanrım diye haykırdı, ne diye böyle şeylerden bahsediyoruz sanki. Siz bir başkasıyla evlenin Felix. Beni de bırakın öleyim!
Bu sözleri öyle acı, öyle derin bir edayla söyledi ki, aşkımın isyanını boğdu içimde.
- Siz yukarıda, ceviz ağacının altında bağırdınız; ben de şu akçaağaçlar altında bağırdım, hepsi bu. Bundan sonra tek kelime çıkmayacak ağzımdan, diye karşılık verdim.
Gözlerini gökyüzüne kaldırarak:
- Cömert davranışlarınız beni mahvediyor, dedi.
Taraçaya gelmiştik, Kontu orada bulduk, güneşe karşı bir koltuğa oturmuştu. Bu bitmiş ve cılız bir gülümseme ile canlanmaya çalışan yüzü görünce, aşkımın küller arasından çıkan alevleri sönüverdi. Taraçanın korkuluğuna dayandım, bu canlı cenazenin, her zaman cılız iki çocuğu ve uykusuz geçirdiğim gecelerle solmuş, şu iki müthiş ayın korkularıyla; hatta belki se-vinçleriyle, zayıf düşmüş, ama biraz önce aramızda geçen konuşma sahnesi dolayısıyla yüzüne aşırı ölçüde bir renklilik gelmiş karısıyla birlikte meydana getirdiği tabloyu seyrettim. Aralarından bulutlu bir güz göğünün gümüş ışınları sızan bu acıklı aile karşısında, benliğimde ruhu bedene bağlayan bağların çözüldüğünü duydum. En güçlü güreşçilerin mücadelenin en kızışmış olduğu anda duydukları söylenen ve en cesur adamı korkak, inkarcı birini dindar kılan, insanı her şeye, hatta en yüce şeylere, onura, aşka bile ilgisiz bırakan o ruh hüznünü, o bir çeşit deliliği o zaman kavradım; çünkü kuşku, insandan kendini tanıma olanaklarını kaldırır, hayata karşı bir tiksinti yaratır. Kişilik-lerindeki zenginlikler yüzünden bilmem hangi tehlikeli dehanın pençesine düşmüş olan aşırı duyarlıklı yaratıklar, sizi koruyacak yöneticiler, yargıçlar yok mu? Elini Fransız mareşallerinin âsâ-

sına şimdiden uzatmış, cesur bir kumandan olduğu kadar da usta bir diplomat olan genç cüretkarın bu hale nasıl düştüğünü, şu karşımda duran katil herif haline nasıl geldiğini anladım. Bugün güllerle taçlanmış isteklerimin başka bir geleceği olabilir miydi? Sebebinden olduğu kadar sonucundan da ürkmüştüm bu işin; inkarcılar gibi ben de bunun neresinde bir Tanrı adaleti olduğunu soruyordum; gözlerimden yuvarlanan iki damla yaşa engel olamadım.
Madeleine çocuk sesiyle:
- Nen var Felix'cigim? dedi.
Ve Henriette, ruhumu gün ışığı gibi dolduran içten bir bakışla bu kara düşünceleri dağıttı. Bu sırada ihtiyar seyis Tours' tan bir mektup getirdi bana, bu mektubu görünce tuhaf bir hayret çığlığı çıktı ağzımdan, öyle ki Madam de Mortsauf da titredi. Resmi mühürle mühürlenmişti mektup, Kral beni çağırıyordu. Mektubu ona uzattım, bir solukta okudu.
- Gidiyor! dedi Kont.
Çölünü ilk defa güneşsiz gören Henriette:
- Ben ne olacağım? dedi.
Hepimizi aynı şekilde sarsan bir şaşalama içine girdik; çünkü birbirimizin hayatı için bu kadar zorunlu unsurlar haline geldiğimizi hiçbirimiz şu andaki kadar kuvvetli hissetmemiştik. Kontesin sesi değişmişti, artık her şeyden, hatta en ufak şeylerden bile bahsederken başka türlü çıkyordu sesi; birkaç teli kopmuş, birkaçı da gevşemiş bir çalgı gibi. Hareketlerine bir cansızlık gelmiş, bakışları parıltısını yitirmişti. Ne düşündüğünü bana söylemesini rica ettim.
- Düşünce mi kaldı bende? dedi.
Odasına götürdü beni, kanepenin üstüne oturttu, çekmece-

sinin gözünü karıştırdı, sonra gelip önümde diz çökerek:
- İşte, dedi, bir yıldır dökülen saçlarım; sizindir bunlar; alın, sebebini bir gün öğrenirsiniz.
Usulca alnına eğildim, yaklaşan dudaklarımdan kaçınmadı; suçlu bir sarhoşluk duygusu, iç gıcıklayıcı bir zevk duymadan, yüce bir duyarlık içinde dudaklarımı alnına kondurdum. Şu anda her şeyi feda etmek mi istiyordu? Yoksa, benim yaptığım gibi sadece uçurumun kenarına gitmekle mi yetiniyordu? Ama aşk onu bu yola sürüklemiş olsaydı böyle derin bir sükun içinde olur muydu? Bu inanç dolu bakışlarla bakar mıydı? Bana o lekesiz sesiyle:

- Bana gücenmiyorsunuz ya? der miydi?

Ve akşamüstü ayrıldım Clochegourde'dan, benimle birlikte Frapesle yoluna kadar gelmek istedi, o ceviz ağacının altına gelince durduk.

- Ne güzeldi şu vadi! diye bağırdım.
- Peki, ya şimdi? diye sordu.
- Şimdi siz ceviz ağacının altındasınız ve vadi ikimize ait, dedim.

Başını önüne eğdi; orada vedalaştık. O Madeleine'le birlikte bir arabaya bindi, ben de başka bir arabaya binerek tek başıma uzaklaştım oradan. Paris'e gider gitmez, bereket versin, bir sürü işin içine gömüldüm, böylece hem kendimi unutmuş oluyor, hem de başkalarının gözünden uzak kalabiliyordum. Madam de Mortsauf la düzenli olarak yazışıyor, olaylarla ilgili olarak tuttuğum günlüğü her hafta kendisine yolluyordum; o da ayda iki kere cevap yazıyordu bana. Yapayalnız ve işlerle dolu bir hayatım vardı; bu hayat son iki hafta içinde çiçeklerden yeni yeni şiir demetleri yaptığım sıralarda orman köşelerinde gördüğüm

kapalı, çiçek dolu, meçhul yerlere benziyordu.

Ah! Siz de seven bir insansınız! Kendinize böyle güzel ödevler bulun; kilise her gün Hıristiyanlara nasıl yeni yeni görevler yüklüyorsa, öyle görevler bulun siz de. Roma dininin yarattığı koşullar, büyük fikirlerin bir ürünü olmuştur; umudu ve korkuyu sürdüren hareketlerin tekrarlanıp durması bu görevlere ruhta gitgide daha derin izler bıraktırırlar. Suları arttıran, onları toplayan, yüreği hep ferah tutan bu derelerde duygular gittikçe daha coşkun akar, gizli bir inancın, tek bir aşkın düşüncesinin büyüdüğünü o tanrısal kaynağın tükenmez hazineleriyle hayatı verimli kılar.

Ortaçağı yeniden başlatan ve şövalyelik günlerini hatırlatan aşkım, bilmiyorum nasıl, herkesçe öğrenildi; belki de Kral ve Dük de Lenoncourt bu konuda ilk konuşan kimseler olmuşlardır. Etrafında pervane olan hayranlardan yoksun, yalnızlığı içinde büyük, bir görevin gereği olmadan seve seve sadakat gösteren bir kadına karşı bir delikanlının taparcasına beslediği romansı ve aynı zamanda sade aşkın hikayesi bütün Saint-Germaine semtine herhalde bu yüksek çevreden yayılmış olsa gerekti. Salonlarda herkesin gözlerinin üstüme dikildiğini görüyordum ve bu ilgiden bayağı rahatsız oluyordum, çünkü alçakgönüllü bir hayat sürmenin birçok üstün yanları vardır, insan bu hayatın tadını aldıktan sonra sürekli sahne önünde yaşamayı katlanılmaz bulur. Yalnız tatlı ve hafif renkler görmeye alışmış gözlerin parlak gün ışığı karşısında rahatsız olması gibi, kuvvetli tezatlardan hoşlanmayan bazı ruhlar da vardır. Ben böyleydim. O sıralarda; belki bugün şaşacaksınız buna; ama azıcık sabredin hele şimdiki Felix de Vandenesse'in gariplerinin nereden geldiğini anlayacaksınız. Kısacası, kadınlar bana karşı çok mültefit-tiler, sosyete ve çevresi de iyi ve kibar davranıyordu. Dük de Berry'nin evlenmesiyle saray çevresi tam bir tantanaya kavuştu,

eski Fransız şenlikleri geri geldi. Ülke, düşman işgalinden kurtulmuştu, refah yeniden başlıyordu, eğlenceye, zevke olanak vardı. Mevkileriyle ün yapmış, zenginlikleriyle önem kazanmış kişiler, Avrupa'nın dört bir köşesinden gelip, Paris'e, başka memleketlerdeki güzelliğin ve olanaklarının yanında onların Fransız zekasıyla çok daha inceltilmiş olarak bulunduğu bu zeka başkentine doluşuyorlardı.

Clochegourde'dan ayrılalı beş ay olmuştu. Kış ortasında koruyucu meleğimden umutsuz bir mektup aldım; oğlu ağır bir hastalığa tutulmuştu, gerçi bu hastalığı şimdi atlatmış bulunuyordu; ama onlar, ilerisi için tehlikeli bir durum olabileceği kaygısı içinde bulunuyorlardı; hekim, çocuğun ciğerlerine çok dikkat edilmesi gereğinden söz etmişti; bu ciğer kelimesi, bir kere tıp biliminin ağzından çıkmaya görsün, ondan sonra bir annenin bütün günleri kararacak demekti. Jacques'in sağlığı düzelir düzelmez, daha doğrusu Kontes tam rahat bir soluk alacakken, bu kez kızkardeşinin sağlığı kaygı verici bir durum almıştı. Madeleine, annesinin gösterdiği özenlerin boşa gitmediğini ispat eden bu güzel fidan, beklenen, ama bu kadar zayıf bir bünye için pek tehlikeli olan bir kriz geçiriyordu. Kontes Jacques'in uzun süren hastalığı yüzünden zaten bitkin bir hale gelmiş bulunuyordu, bu yeni darbeye de göğüs verecek gücü kendisinde bulamıyordu, bu iki sevgili varlığın sunduğu manzara, kocasının gittikçe artan hırçınlıkları karşısında iyice kayıtsız bırakıyordu onu. Böylece gittikçe daha bulanık olan ve iri çakıllı kumlar sürükleyen seller, kalbindeki en sarsılmaz umutları bile köklerinden söküp sü-rüklüyordu. Zaten, kocasının zorbalığı karşısında, kendini yeniden kapıp koyvermişti, o da kaybettiği üstünlüğü yeniden ele geçirmiş oluyordu böylece.

Kontes şöyle diyordu mektubunda:
"Bütün gücümü çocuklarım için harcarken bu gücü

Mösyö de Mortsaufa karşı da harekete geçirebilir miydim? Ölüme karşı mücadele ederken onun saldırıları karşısında kendimi savunabilir miyim? Bugün, yalnız ve yıkılmış bir halde, iki genç hüznün arasında yürürken, hayata karşı önüne geçilmez bir tiksinti duymaktayım. Hayatta olduğu ancak bir ihtiyarın gözleri gibi çökük, güzel gözlerinden anlaşılabilen ve -ne korkunç teşhis ki- hastalıklı bedeniyle tezat halinde ileri bir zekaya sahip olan Jacques'ı taraçada böyle hareketsiz durmuş görürken ben hangi darbenin etkisiyle hissedebilirim, hangi karşılık göstermeyi aklımdan geçirebilirim? O canlı, o uysal, o taptaze tenli, renkli Madeleine'i şimdi yanımda ölü gibi bembeyaz görünce, saçları ve gözleri solmuş gibi geliyor bana, bitkin bakışlarla bakıyor yüzüme, sanki vedalaşmak istiyor benimle; canı hiçbir şey yemek istemiyor, ya da herhangi bir şey yemek istese öyle şeyler seçiyor ki, ürküyorum; masum yavrucak, içimde büyüdüğü halde, bana bunu söylerken utanıyor; çok çabalıyorum ama, çocuklarımı bir türlü neşelendiremiyorum; ikisi de bana gülümsüyor, ama bu gülümsemeler benim uğraşmalarımla elde edilen zoraki birer gülümseme oluyor; benim okşamalarıma karşılık veremedikleri için ağlıyorlar. Çektikleri acılar, onların ruhlarındaki her şeyi gevşetti, hatta bizi birbirimize bağlayan bağları bile. Bu dediklerimden, Clochegourde'un nasıl hüzünler içinde olduğunu anlamışsınızdır herhalde, Mösyö de Mortsauf, artık karşısına hiçbir engel çıkmadan, hüküm sürüyor burada. "
Mektubun daha sonraki bölümünde de şöyle diyordu:
"Siz, dostum benim, gururum benim; beni hâlâ seviyor musunuz? Beni bu cansız, nankör ve taş kesilmiş halimle de seviyor musunuz? Öyleyse çok seviyorsunuz beni..."
Varlığımın derinliklerinde kendimi her zamandan daha fazla tutkun hissettiğim, kızıl akşamlarının umuduna sabahların

ışıklı meltemini yollamaya çalıştığım o ruhtan başka bir yerde yaşamadığım bir sırada, Elysee-Bourbon sarayının salonlarında yarı sultan durumuna yükselmiş ünlü leydilerden birine rastladım. Çok büyük bir servet, fetihten beri bütün fertleri soylu kimselerle evlenmiş bir ailenin çocuğu olmak, İngiliz Ayan Meclisinin en ileri gelen simalarından bir ihtiyarla evlenmiş bulunmak, bütün bu üstünlükler bu kadının güzelliğini, inceliklerini, tavırlarını, aklını, büyülemeden önce göz kamaştıran parlak bir yanını biraz daha parıltılı kılan küçük ayrıntılardan başka bir şey değildi... Günün tapılan kadını olduğu ve başarıları için gerekli niteliklere, Bernadotte'nun deyimiyle kadife eldiven içinde demir ele sahip olduğu oranda Paris salonlarında büyük bir kudretle hüküm sürdü. İngilizlerin ne tuhaf insanlar olduklarını, kendileriyle henüz kendilerine takdim edilmemiş kimselerin arasına koydukları şu geçilmez Manche denizini, şu soğuk Saint-George kanalını bilirsiniz: insanlık onlar için üstüne basıp geçtikleri bir karınca sürüsünden başka bir şey değildir sanki; yalnız kendilerince kabul edilmiş kimselere insan gözüyle bakarlar; öbür insanların dilinden anlamazlar; gerçi onların da gören gözleri, konuşan dudakları vardır, ama o bakışlar da, o sesler de erişilmez İngilizlere: onlar için bu insanlar yok gibidir. Bu yönden alınırsa, İngilizlerin, yasaların her şeyi yönettiği, hayatın her kesiminde her şeyin aynı biçimde göründüğü, erdemlerin belli saatlerde çalışmaya başlayan çarklar gibi işlediği Britanya adasının canlı birer örneğini teşkil ederler. Altın bir kafesi andıran ve içindeki yemliği, yalağı, tüneği fevkalade olan evine kapatılmış bulunan İngiliz kadınının çevresinde yükseltilen çelik duvarlar, karşı konmaz bir çekicilik kazandırır ona. Hiçbir ulus evli bir kadını her alanda ölümle toplumsal hayat arasına sokarak onu ikiyüzlülüğe İngilizlerden daha iyi hazırlamamıştır; İngiliz kadınına göre ayıpla onur arasında hiçbir mesafe yoktur; yani işlenen suç ya tamdır, ya da ortada suç diye bir şey yoktur; ya hep, ya hiç:

Hamlet'in To be or not to 6e'si. Yaşadığı çevredeki geleneklerin etkisiyle alıştığı hoşgörme eğilimini de eklersek, bu iki şıktan birini seçme zorunluluğu İngiliz kadınını dünyada yaşayan bütün öbür kadınlardan ayrı bir yaratık yapmaktadır. Zorla erdemli olan, baştan çıkarılmaya ise her zaman hazır duran, durmadan yüreğinde birikmiş gizli yalanları söyleyip duran, ama biçim yönünden de hoş olan zavallı bir yaratıktır İngiliz

kadını; biçim diyorum, çünkü İngiliz ulusu biçime her şeyi koymuştur. Bu ülke kadınlarının güzellik sırrı buradadır: onlar için zorunlu olarak hayatın bütün anlamını taşıyan aşırı bir şefkat, kendilerine gösterdikleri ölçüsüz özenler, Shakespeare'in dehasının Romeo ve Juliette'te bir iki çizgiyle İngiliz kadınını anlatıverdiği sahnede enfes bir şekilde tasvir edilen aşk incelikleri. Siz onların çok yönlerine imreniyorsunuz; bu anlaşılmazmış gibi görünen, ama hemen her şeyleri ortaya çıkan, aşk konusunda sevişmeyi yeterli bulan, dümdüz ve değişmez zevkleriyle aşka usanç ve sıkıntı getiren, ruhlarında bir tek nokta, seslerinde bir tek hece olan bu beyaz sirenler hakkında, denizi görmeyenin çalgısında birkaç telin noksan olması gibi, içinde yüzmeyenin nazların şiirinde mutlaka yaya kalacağı bir aşk okyanusu hakkında, sizin bilmediğiniz ne söyleyebilirim size? Bu sözlerin hikmetini bilirsiniz... Markiz Dudley'le olan maceram dillere destan oldu. Şehvetin verdiğimiz kararlar üstünde o kadar büyük bir hükmü bulunan bir yaşta, isteklerine öyleysine şiddetle gem vurulmuş bir gencin üzerinde Clochegourde'da çilesini doldurmakta olan o melek kadının hayali gözlerimin önünde öyle kuvvetle parıldadı ki bütün çekici şeylerin büyüsüne karşı direndim. Benim Hen-riette'ime bu bağlılığım, Leydi Arabelle'in dikkatini üstüme çeken önemli bir şey oldu. Benim direnmem onun tutkusunu çoğalttı. Bütün İngiliz kadınları gibi onun istediği de fevka-

* Var olmak ya da olmamak.

ladelikten, göz kamaştırmaktan başka bir şey değildi. İngilizler arzularını uyandırmak için keskin cinsinden baharat kullanırlar ya, o da gönlündeki aşkı diriltecek bir miktar karabiber ya da kırmızıbiber istiyordu. Her şeyde sürekli mükemmel oluşun ve alışkanlıklarda hesaplı bir düzen eğiliminin bu kadınların hayatına getirdiği gevşeklik, onları serüvenlere atılmaya, güç olanın peşinde koşmaya iter. Ben Leydi'nin yaradılışmdaki bu özelliklerin farkında değildim. Kendimi ondan ne kadar uzak tutuyor, ona ne kadar soğuk davranıyorsam, Leydi Dudley'in yüreğine o kadar ateş düşüyor, tutkusu o kadar katmerleşiyordu. Onun gururunu ortaya koyarak yürüttüğü bu mücadele bazı salonların merak ve ilgisini uyarmıştı; bu da onun için mutlaka zafer kazanmayı gerektiren bir ilk mutluluk oldu. Ah! Madam de Mortsaufa benim hakkımda kullandığı şu korkunç sözleri bir dost gelip de bana söylemiş olsaydı, girdiğim açmazdan derhal kurtulurdum.

- Onların şu kumru ahlarından da bıktım! demişti Leydi Dudley.

Burada işlediğim suçu haklı gösterme çabası içinde değilim, Natalie. Ancak, bir erkeğin bir kadına direnmek konusunda, kadınların erkeklerden kurtulmak için sahip oldukları olanaklardan çok daha azına sahip olduğuna değinmek isterim. Toplum kuralları biz erkeklere siz kadınlara karşı direnirken hırçın davranmamızı yasaklamaktadır, oysa kadın için hırçın davranmak âşığa karşı bir yem olduğu gibi yapılması kurallarca emredilen bir şeydir de; tersine, erkek gururunun bilmem hangi yasası bizim çekingen hareket etmemizi yasaklamıştır; lütufların imtiyazı sizin elinizde bulunsun diye alçakgönüllülüğün tekelini de size bırakırız; ama bir an rolleri değiştirin, erkeğin alaylar karşısında rezil olduğunu görürsünüz. Gerçi aşkım beni tehlikelere karşı koruyordu, ama gururum, bağlılığın ve güzelliğin üçlü çekiciliğine büsbütün duygusuz kalabilecek bir yaşta da değilim.

Leydi Arabelle, kraliçesi olduğu bir baloda, kendisine gösterilmiş bütün saygı ve sevgi duygularını ayaklarımın önüne koyduğu ve tuvaleti hoşuma gitmiş mi diye göz ucuyla beni izlediği, beğendiğim takdirde zevkten ürperdiği zaman, ondaki coşku bana da geçiyordu. Zaten çarpışmak için öyle bir alan seçmiş bulunuyordu ki, benim kendisinden kaçmama olanak yoktu; diplomatik çevreden gelen bazı davetleri reddetmek çok güç oluyordu; içinde bulunduğu durumdan dolayı, bütün salonların kapıları açıktı ona; istedikleri şeyleri elde etmek yolunda kadınların göstereceği büyük bir ustalıkla ev sahibince sofrada benim yanıma oturtulmayı sağlıyor, sonra da kulağıma eğilip şu sözleri fısıldıyordu:

- Ben de Madam de Mortsauf kadar sevilseydim, sizin yolunuza feda etmeyeceğim hiçbir şey olamazdı.

Gülerek, en ufak şeylere razı olduğunu, hiç kimseye bir şey söylemeyeceğini vaadediyor, ya da beni sevmesine izin vermemi rica etmekle yetiniyordu. Bir gün bana kuruntulu bir bilincin bütün şartlarını ve genç adamın bastırılmaz arzularını gıcıklayan şu sözleri söylediği oluyordu:

- Her zaman dostunuz, ne zaman isterseniz metresiniz!

Nihayet beni avucuna alabilmek için yaradılışımdaki dürüstlüğü kullanmak istedi, oda uşağımı elde etti, çok güzel olduğu, arzularımı kabarttığından emin olduğu bir suareden sonra eve döndüğümde onu odamda buldum. Bu olayın yankıları ta İn-giltere'ye ulaştı ve en güzel meleğinin bu düşüşü karşısında İngiliz aristokrat çevreleri, yas tutan gökyüzü gibi, bir yasa gömüldü. Leydi Dudley ise Britanya İmparatorluğu göğündeki bulutunu terk etti, giderlerini kendi servetine göre ayarladı, erdemiyle bu müthiş yıkıntıyı hazırlayan kadını fedakarhklarıyla gölgede bırakmak istedi. Leydi Arabelle, tapınağın tepesine çıkmış bir şeytan gibi, bana şehvet ülkesinin en zengin bölgelerini

göstermekten büyük bir zevk duydu.

Yalnız Natalie, yalvarırım, bu satırları hoşgörü ile okuyun. İnsan hayatının en ilginç sorunlarından biri, hemen hemen bütün geçirdikleri bir kriz söz konusudur burada; bu kayalığın üstünde bir fener yakmak için de olsa, size açıklamak, anlatmak isterdim bunu. Narin ve ipince olan bu güzel leydi, bitkin ve mecalsiz görünen, yumuşacık görünen bu sütbeyaz kadın, bu kızıl, ipek gibi saçlarla taçlanmış yüzüyle uysal görünen, parıltısı bir fosfor oyunu ile geçici sanıiabilen bu yaratık, aslında demirden bir yapıya sahiptir. Sinirli bileğiyle, yumuşakmış gibi görünen ama aslında hiçbir şeyin yaramayacağı eliyle, ne kadar azgın olursa olsun, zaptedemeyeceği at yoktur. Ayaklan dişi geyik ayağıdır, anlatılamayacak kadar güzel birer kılıf içindedir, kurudur, adaleli ve güçlüdür; hiçbir erkek, at üstünde kovalayamaz onu; bir santora* biner ve engelli koşuları kazanabilir; atını durdurmaya lüzum görmeden geyiklere, karacalara ateş edebilir. Vücudu terlemek nedir bilmez, havadan ateşi içine çeker, başka türlü yaşayamayacağı için hep su içinde yaşar. Bu yüzden onun tutkularında Afrika'ya özgü unsurlar vardır; çöl kasırgaları gibi eser arzuları; zaten çöl onun gözlerindedir, kızgın genişliğiyle, gök maviliğiyle, aşkla dolu, serin, yıldızlı geceleriyle, tükenmez gö-ğüyle gözlerindedir çöl. Clochegourde'la ne büyük tezat! Biri Doğuysa öteki Batı sanki; biri en ufak nemli parçalan bile, beslenmek için kendine çekiyor, öteki ruhundan damlalar sızdırıyor, kendine bağlı olan kimseleri ışıktan bir hâle içine alıyordu; biri canlı ve incecik, öbürü dolu ve ağırbaşlı. Bilmem İngiliz geleneklerinin genel anlamı üstünde hiç kafa yordunuz mu? Maddenin böyle kutsallaştırılması; belirlenmiş, düşünülüp taşınılmış, ustaca uygulanmış bir Epikürcülük değil de nedir? Ne yaparlarsa

* Santor: Başı insan, vücudu at şeklinde olan mitoloji yaratığı.

yapsınlar, ne derlerse desinler İngilizler, belki kendileri de farkında değiller ama, materyalist insanlardır. Dine, ruha ilişkin birtakım iddiaları vardır, ama bunlarda ne tanrısal bir öz, ne de Katolik bir öz bulabilirsiniz; oysa bu özler, ne kadar ustaca yapılırsa yapılsın, hiçbir ikiyüzlülüğün yerini tutamayacağı bir incelik, bir bereket taşırlar. İngiltere, maddeyle ilgili en ufak şeylere güzellikler katan, terliğinizi dünyanın en şık terliği yapan, çamaşırlarınıza en hoş görünümü kazandıran, dolabınızı sedir ağacıyla kaplayıp kokulandıran, günün belli saatinde bardağınıza titizce demlenmiş enfes bir çay dolduran, tozları yok eden, merdivenden başlayarak bütün evinize baştanbaşa halılar döşeyen, mahzenin duvarına varıncaya kadar her şeyi bir güzel fırçalayan, kapının tokmağını pırıl pırıl eden, arabanın yaylarına esneklik veren, maddeyi yumuşak, parlak ve besleyici bir öz haline getiren, huzur ve rahat içinde yaşamanın sıkıcı ve kaba monotonluğunu yaratan, insana, dümdüz, hiçbir taşkınlığa yer olmayan, tezatsız bir hayat sağlayan o bilim, İngiltere'de en yüksek noktasına varmıştır. İşte ben bu İngiliz ülküsünün tam ortasında, belki de kendi cinsi içinde bir eşi daha bulunmayan bir kadın tanıdım, bu kadın beni bitkin hale gelmişken yeniden dirilen bir aşkın ağına attı; ben bu aşkın çılgın verimlerini almadan önce mutlak bir vazgeçiş ve perhiz içinde yaşamıştım; içine girdiğim yeni sevdanın ise insanı mahveden bir tarafı, kendine özgü bir elektrik akımı vardı; sizi yarı uykuyu andıran bir uykusuzluğun fildişi kapılarından göklere salıyor, ya da kanatlı sağrısını üstüne, terkisine, alarak yine geri getiriyordu; nankör bir aşktı bu, kendi kurbanı olan cesetlerin üstünde kahkahalar atan korkunç bir aşk: unutkan bir aşk, İngiliz politikasına benzeyen, bütün erkekleri öksesine düşüren taş yürekli bir aşk. Ne demek istediğimi şimdiden anlamışsınızdır herhalde. İnsan maddeden ve ruhtan meydana gelir; hayvan gelip onda son bulur, melek ondan başlar. Şimdiden sezdiğimiz bir gelecekle henüz bütün bütüne

kopmadığımız eski içgüdülerimizin kalıntıları arasındaki mücadele, cinsel aşkla tanrısal aşk arasında hepimizin geçirdiği mücadele, bundan ileri gelmektedir. Bazı kimseler bu iki çeşit aşkı sadece birisinde tadar, bazı kimseler de bundan kaçınır; bazıları eski isteklerini doyurmak için bütün kadınlar arasında dolanır, bazıları için ise her şey tek bir kadının varlığında toplanmıştır; şu adam maddi hazlarla manevi hazlar arasında kararsız bir şekilde gidip gelirken, bu adam, veremeyeceği bir şeyi kendinden isteyerek eti ruhsal bir kişilik haline getirmektedir. Aşkın bu genel niteliklerini düşünürken, bünyelerin farklılığından doğan ve birbirini denememiş kimseler arasına yapılmış anlaşmaları bozan uyuşmaları ya da uyuşmazlıkları hesaba katacak olursanız ve buna, daha çok kafalarıyla, yürekleriyle ya da eylemleriyle yaşayan, yani düşünen, duyan ve hareket eden ve içinde iki ayrı insan bulunan bir birleşmede umduklarını bulamamış kimselerin başta besledikleri umutları yüzünden düştükleri hataları da eklerseniz, toplumun merhametsiz bir tavır takındığı felaketlere büyük bir hoşgörü duyarsınız. İşte Leydi Arabellede insan bedeni denen yüce maddenin güdülerini, organlarını, tutkularını, kusurlarını ve erdemlerini karşılama çabası içindedir. O vücudun sevgilisi, metresi olmuştu; Madam de Mortauf ise ruhun eşiydi. Bir metresin doyurduğu aşk sınırlıdır; maddenin sınırları vardır. Maddenin özellikleri hesaplanabilir bazı ölçüler içindedir, ister istemez doyulacak, bıkılacaktır bir noktada; Paris'te Leydi Dud-Iey'in yanında olduğum zamanlarda tuhaf bir boşluk duyuyordum. Oysa yüreğin ülkesi sonsuzluktur. Clochegourde'da sonsuzdu, sınırsızdı aşk. Leydi Arabelle'e karşı büyük bir tutku vardı içimde, ateşli bir sevgiyle seviyordum onu; hiç kuşkusuz ondaki şehvet hayvanı müthişti, zekası da yüce erdemler taşıyordu; her konuyu incelikleriyle kavrayabilecek alaycı bir konuşması vardı. Ama Henriette? Taparcasına seviyordum Henriette'i. Geceleri mutluluktan ağlıyordum, sabahları pişmanlıktan.
i-'.

Bazı kadınlar vardır, kıskançlıklarını meleklere yaraşır bir iyilik perdesi altında saklayacak kadar ustadırlar; bunlar, Leydi Dudley gibi, daha çok otuzunu aşmış olanlar arasından çıkar. Bu kadınlar artık çok şeyi anlayıp dinlemeye, hesaba vurmaya, içinde bulunan zamanın sıkıp özünü çıkarmaya, geleceği düşünmeye alışmışlardır. Çırpınan avını yarasının farkına varmadan izleyen bir avcı gibi en haklı iniltileri acımadan susturacak bir güce sahiptiler. Arabelle, Madam de Mortsaufun adını ağzına almaksızın onu yüreğimde öldürmeye çalışıyordu, ama ona ruhumda yeniden rastladıkça, bu yenilmez aşk onun arzularını daha da alevlendiriyordu. Kendi hesabına sonuçlanacak kıyaslamalarla üstün çıkmak için, genç kadınların çok kere başvurdukları yolları denemedi, sık sık şüphelere düşmedi, boyuna kavga çıkarmadı, aşırı bir merak gösterisinde bulunmadı; ama, kemirilecek bir avı ağzıyla kavrayıp inine götüren bir dişi arslan gibi, hiçbir şeyin bu mutluluğunu bozmaması için çevreyi kolluyor, beni henüz boyun eğmemiş bir köle gibi saklıyordu. Onun gözü önünde oturup Henriette'e mektuplar yazıyordum; yazdıklarımın tek satırını okumadı, zarfın üstüne yazılı adresi öğrenmeye hiçbir şekilde yeltenmedi. Tamamen serbesttim. "Onu kaybedersem, kendi hatamdan olacak bu", diye kendi kendine düşünmüş gibiydi. Gururla yaslandığı aşkı öylesine fedakardı ki, istesem gözünü bile kırpmadan hayatını verirdi bana. Kendisini bırakıp gidersem intihar edeceğine de inandırmıştı beni. Bu konuda, ölü kocalarının yakıldığı ateşe kendilerini atarak can veren Hintli kadınların geleneklerini nasıl övüyordu, bir görmeliydiniz.
- Gerçi bu âdet Hindistan'da soylu sınıfa özgü bir üstünlüktür; ve bu imtiyazın hayatı küçümseyici yüceliğini sezemeyen Avrupalılar tarafından anlaşılması pek de beklenemez, ama kabul edersiniz bizim şu dümdüz modern geleneklerimiz içinde, aristokrasi, ancak duygularda görülecek olağanüstü atılımlarla

kendini kurtarabilecektir, diyordu. Burjuvalara, benim damarla-rımdaki kanın onların damarlarında akan kana benzemediğini onlardan farklı bir şekilde ölerek değil de, başka nasıl ispat edebilirim? Soylu olmayan kadınların da elmasları, kumaşları, atları, hatta yalnız bizlere ait olması gereken asalet armaları olabilir; çünkü adlar ve unvanlar da satın alınabilir. Ama, sevmek, başı dimdik, yasalara rağmen sevmek, yatağının çarşafından kefen yapılarak seçilmiş mabut için ölmek, bir Tanrı yaratmak hakkını Kadir-i Mutlak'tan alarak yeri ve göğü bir adamın egemenliğine terk etmek, ona hiçbir şekilde, hatta erdem adına bile, ihanet etmemek; çünkü görev adına kendini ondan esirgemek, onun dışında bir şeye bağlanmış olmak değil midir?.. Bu başka şey, ister bir fikir olsun ortada mutlaka bir ihanet var demektir! Sıradan kadınların

ulaşamayacakları yücelik budur işte; çünkü onlar için hayatta iki yol vardır: ya erdemin büyük ve açık yolu, ya da fuhuşun çamurlu sokağı!
Görüyorsunuz, Arabelle benim gururumu uyarmaya çalışıyordu, kendi nefsinden fedakarlık ediyor, bendeki benlik duygusuna övgüler düzüyordu: beni öyle yücelere çıkarıyordu ki kendisi ancak dizlerimin dibinde yaşayabilirdi; bunun için, zekasının bütün parlaklığını bir cariye gibi tavır almak ve her şeye boyun eğmek yolunda kullanıyordu. Bütün gün ayaklarımın dibine uzanarak sessiz durabilirdi; gözlerini bana dikerek öylece kalırdı, Doğu saraylarındaki bir cariye gibi zevk saatinin gelmesini bekler, bir yandan da ustalıklı cilvelerle bu saatin yaklaşmasını sağlardı. Zevk yönünden çok bereketli, bu zevkleri deneylerin yarattığı bilgilerle çeşitlendiren, ama bilgisini tutkusunun taşkınlıkları altında gizleyen o çılgın coşkular içinde geçirdiğim ilk altı ayı hangi kelimelerle anlatmalı acaba? Cinsel duygular-daki şiirin birdenbire belirmesi, genç erkekleri kendilerinden yaşlı kadınlara bağlayan kuvvetli bağı meydana getirir; ama bu

bağ kürek mahkumunun zinciri gibidir; ruhta silinmez bir iz bırakır, değerli taşlar işlenmiş birtakım tuhaf biçimli altın kupalarla içki sunmasını bilmeyen, bütün süsü çiçeklerden ibaret olan, temiz, taze aşklara karşı peşin bir tiksinti uyandırır. Yalnız hayalgücümde yaşattığım, yalnız yaptığım anlamlı çiçek demetlerinde belirttiğim ve ruhların birleşmesiyle büsbütün ateşlenen hazlardan payımı alırken, bu enfes kupadan kana kana içişimden dolayı kendimi haklı çıkarmak için bazı saçma muhakemelere girişmekten de geri kalmıyordum. Sözgelimi, sonsuz bir bitkinlik içinde olup da, ruhum vücudumdan çok uzak yerlerde uçup durduğu sıralarda, bu zevklerin maddeyi ortadan kaldırmak, ruha yüce bir uçuş olanağı sağlamak için bir yol olduğu kanısına varıyordum. Leydi Dudley, birçok kadının yaptığı gibi aşırı mutluluğun insanı sürüklediği coşkun anlardan yararlanarak yeminlerle beni kendisine bağlamaya çalışıyordu; hatta bazen, şehvetin iyice etkisini yaşadığım anlarda, Clochegourde'daki melek hakkında küçültücü bazı sözler de aldığı oluyordu ağzımdan. Bir kere hain olduktan sonra, yalancı ve hilekar da oldum. Çünkü Madam de Mortsaufa o çok sevdiği berbat mavi elbiseli çocuk-muşum gibi mektuplar yazmaya hâlâ devam ediyordum; ama, doğrusu, herhangi bir boşboğazlığın umutlarımın güzel köşkünde ne felaketler yaratacağını aklıma getirdiğim zaman, ondaki ileri sezme gücü beni dehşet içinde bırakıyordu. Çok defa, sevinçlerimin ortasında ani bir acı beni buz gibi donduruyor ve Kutsal Kitap'ta Kabil nerede, Habil? denildiği gibi, yukarılardan bir sesin Henriette'in adını söylediğini işitiyordum.
Mektuplarım cevapsız kaldı. Müthiş bir kaygı içine düştüm, kalkıp Clochegourde'a gitmeyi düşündüm. Arabelle bu tasarıma karşı çıkmadı; yalnız, çok tabii bir şeyden bahseder gibi, Touraine'e kadar benimle beraber gitmek istediğini söyledi. Güçlüklerle kuvvetlenen arzuları, umulmamış bir mutlulukla

haklı çıkan önsezileri, her şey, onda, eşsiz bir duruma getirmek istediği gerçek bir aşk doğurmuştu. Kadınlığının dehası, beni Madam de Mortsauftan bütün bütün koparmak için bu yolculuğun bir fırsat olduğunu sezdirmişti ona; bense korkudan önümü ardımı göremeyecek kadar kör olmuştum, gerçek aşkın saflığı sürüklüyordu beni, düşeceğim tuzağı fark edemedim. Leydi Dudley, vazgeçişlerle dolu birtakım vaatlerde bulunarak benimle beraber gelmesine karşı yöneltebileceğim bütün itirazları önceden önlemiş oldu. Gündüzleri sokağa çıkmadan, kılık değiştirerek, kim olduğunu belli etmeyerek, Tours dolaylarında bir yerde kalmaya, buluşmalarımız için de gecenin hiç kimsenin bizi göremeyeceği saatlerini seçmeye razı oldu. Tours'dan Clochegourde'a atla gittim. Bunun sebepleri vardı, bir kere Arabelle'le buluşmak için yapacağım gece gezintileri bir atım olmasını gerektiriyordu; akımdaki hayvan, Leydi Esther Stanhope'un Markize yolladığı, bir arap atıydı, ben de bu ata çok garip bir şekilde, Markizin Londra'daki salonunda bulunan Rambrandt'ın şu ünlü tablosu karşılığında sahip oldum. Altı yıl Önce yürüyerek geçtiğim yoldan gittim ve ceviz ağacının altında durdum. Buradan Madam de Mortsaufu gördüm, tara-çanın kenarında duruyordu, beyazlar içindeydi. Atımı yıldırım gibi sürdüm onun bulunduğu tarafa, sanki serbest yarışa katılmış gibi, yoldan ayrıldım, mesafeyi düz bir çizgiyle keserek birkaç dakika içinde duvarın önüne vardım. Akımdaki çöl kırlangıcının usta sıçrayışlarını gördü, hayvanı taraçanın kenarında durduğum zaman:
- Aaa! Siz misiniz? dedi bana.

Bu kelimeleri duyunca yıldırım çarpmış gibi oldum. Maceramı biliyordu. Kim söylemiş olabilirdi? Annesi! Sonraları annesinin yazdığı o iğrenç mektubu bana gösterecekti. Bir zamanlar hayatla dolup taşan bu sesteki kayıtsızlık, zayıflık, sürüp gi-

den bir acıya tanıklık ediyor, kesilmiş ve bir daha açmayacak çiçeklerin kokusunu yayıyordu sanki. Vefasızlığın kasırgası Loire nehrinin toprağı artık bir daha eski haline gelemeyecek şekilde kumlara ve çakıllara boğan taşmaları gibi, onun ruhunun üstünden geçmiş ve vaktiyle zengin çayırların zümrüt gibi uzandığı yerleri bir çöle çevirmişti. Atımı küçük kapıdan içeri sürdüm; işaretimi alan hayvan çimenlerin üstüne yattı. Usul usul yaklaşan Kontes:
- Ne güzel hayvan! diye bağırdı.
Elini elime vermemek için kollarını kavuşturmuştu.
- Gidip Mösyö de Mortsaufa haber vereyim, dedi ve yanımdan ayrıldı.
Öylece kalakaldım ayakta, şaşırmıştım, gitmesine engel olamadım, her zamanki gibi soylu, ağır, mağrurdu; bu kadar beyaz olduğunu hiç görmemiştim; yalnız, yüzünde çok ağır bir acıdan sonra bir iz kalmıştı; boynu yağmur altında fazla kalmış bir zambak gibi bükülmüştü.
Ölmek üzere olan bir adamın acı sesiyle: - Henriette! diye bağırdım.
Durmadı, dönüp arkasına bakmadı, kendisini bu adla çağırma hakkını benden aldığını, bundan böyle bu adla çağrıldığı zaman cevap vermeyeceğini söylemeye tenezzül etmeden, yürüyüp gidiyordu. Şimdi toz toprak olmuş milyonlarca insanın yattığı ve ruhlarıyla yeryüzünü aydınlattıkları bu müthiş vadide, onu zafer ışıklarıyla pırıl pırıl edecek sonsuzluklar içinde kaynaşan kalabalıkların ortasında bir nokta kadar küçük kalabilirim; ama, öyle bir durumda bile, durdurulması olanaksız bir su baskınının şehrin sokaklarında yükselmesi gibi, düzgün adımlarla yüceliğe ve çektiği acılara sahne olan Clochegourde Şatosuna doğru ilerleyen bu beyaz gölgenin, bu Hıristiyan Didon'un karşısın-

da duyduğum aşağılanma duygusuna kapılmaz, kahrolmazdım! Arabelle'e öyle bir lanet ettim ki her şey Tanrı için nasıl terk edilirse, benim için her şeyi öyle terk etmiş bulunan bu kadıncağız, o sözlerimi duysa dayanamaz, hemen ölürdü. Nereye baksam acılarla karşılaşıyor, bir düşünceler âlemine dalıp gidiyorum. Bir ara bütün ailenin merdivenlerden inmekte olduğunu gördüm. Jacques genç yaşının verdiği arılık ve çeviklikle koşuyordu. Madeleine, can evinden vurulmuş ceylan, annesinin yanında yürüyordu. Jacques'a sarılıp bağrıma bastım, ruhumun hummasını onun üstüne sızdırıyor, annesinin demin reddettiği gözyaşlarımı onun üstüne boşaltıyordum. Mösyö de Mortsauf da yanıma geldi, bana kollarını uzattı, sarıldı, yanaklarımdan öptü:
- Felix, dedi, hayatımı size borçlu olduğumu öğrendim!
Bu arada, Madam de Mortsauf, şaşırmış olan Madeleine'e atı göstermek için arkasını dönmüştü bize.
Karısının bu haline öfkelenen Kont:
- Ah! İşte şu kadın milletinin hali! diye bağırdı, böyle bir anda kalkmışlar atınıza bakıyorlar.
Madeleine döndü, yanıma geldi, gözlerimi kızarak Kontese dikerek onun elini öptüm.
- Madeleine'i bu defa çok iyi gördüm, dedim. Kontes alnından öptü onun:
- Zavallı yavrucak, dedi. Kont:
- Evet, dedi, şimdiki halde hepsi de iyiler. Yalnız ben, aziz Felix, yalnız ben yıkılmak üzere olan eski bir kule gibi harap bir haldeyim.
Madam de Mortsauf a bakarak:

- Generalin babaları yine üstünde galiba, dedim.
- Hepimizin blues devils'\er* vardır, diye karşılık verdi Kontes. İngilizce böyle denir, değil mi?
Hep birlikte dolaşıyorduk, önemli bir şey geçtiğinin hepimiz farkındaydık, bağlara doğru yürüdük. Benimle yalnız kalmayı istediği yoktu. Ama nihayet bir konuktum.
Şatodan uzaklaştığımız zaman Kont:
- Atınız? dedi, atınız ne olacak?

- Göreceksiniz, dedi Kontes, demin atınızla ilgilendiğim için nasıl zorlandımsa, şimdi de ihmal ettiğim için suçlu çıkacağım.
- Elbette, dedi Kont, her şeyin bir sırası var.
Bu kadar soğuk karşılanmaya daha fazla dayanamayarak:
- Ben kendim gideyim, dedim. Hayvanı ancak ben idare edebilir, kalacağı yere yerleştiririm. Groom'um**, Chinon arabasıyla geliyor, tımarı o yapar.
Kontes:
- Groom da İngiltere'den mi geliyor? dedi. Karısının kederli olduğunu görerek neşelenen Kont hemen cevabı yetiştirdi:
- Her şeyin iyisi oradan çıkar.
Karısının bana soğuk davranması, Konta onun tersini yapmak fırsatını vermişti, bu yüzden bana karşı aşırı bir dostluk göstererek ezdi beni. O zaman bir koca tarafından gösterilen ilginin ne kadar ağır bir şey olduğunu anladım. Böylece, koca ilgilerinin
* Blues Devils: Mavi Şeytanlar. ** Groom (îng.): Uşak.

soylu ruhları öldürdüğü zamanın, karılarının kendilerinden aldıkları bir sevgiyi dağıttıkları zamanla aynı olduğunu sanmayın; hayır, kocalar asıl bu aşkın uçup gittiği zaman çekilmez ve iğrenç hareketlere girişirler. Bu gibi durumlarda temel şart olan anlaşma o zaman bir araç olarak belirir; ama ağır gelir insana, amaçla doğrulanmayan her araç gibi korkunç bir şeydir.
Kont ellerimi tutup muhabbetle sıktı:
- Sevgili Felix, dedi, Madam de Mortsaufu bağışlayın... Kadınlar hep mızmızlanmak ihtiyacı içindedirler, zayıf oluşları onların özürleridir; bize karakter kuvveti sağlayan mizaç dengesi yoktur onlarda. Sizi çok sever, bilirim, ama...
Kont benimle bunları konuşurken, Madam de Mortsauf, usulca yanımızdan uzaklaşmış, bizi yalnız bırakmıştı.
Mösyö de Mortsauf çocuklarıyla birlikte şatoya çıkmak için yürüyen karısını seyrederek alçak sesle:
- Felix, dedi, Madam de Mortsauf un ruhunda neler olup bitiyor, bilmiyorum, ama o kadar uysal, o kadar fedakar olan bu-kadın inanılmaz bir hırçınlık kazandı, asık suratlı biri oldu.
Kontesin, Mösyö de Mortsaufun huysuzluklarına aldırış bile etmeyecek kadar bitkin bir hale düştüğünü oda hizmetçisi Manette'den öğrendim. Okurların saptayacağı yumuşak bir topraktan artık yoksun kalan bu adam, eziyet etmekte olduğu böceğin artık kımıldamaya başladığını görerek üzülen bir çocuk gibi, kaygılar içine düşmüştü. Şu sıralar, içini dökeceği bir kimseye ihtiyacı vardı, kendine yardımcı arayan bir cellat gibi. Bir an sustu, sonra devam etti konuşmasına:
- Madam de Mortsauftan bir şeyler öğrenmeye çalışın. Bir kadının daima kocasından sakladığı bir şeyler vardır. Ama belki de size söyleyecektir kendisini üzüntüye sürükleyen şey-

leri. Kalan birkaç günlük ömrüme, servetimin yarısına da mal olsa onu mutlu görmek için her şeyi yapmaya hazırım. O benim için o kadar gerekli bir varlıktır ki! Yaşlılık günlerimde bu melek gibi kadını yanıbaşımda göremezsem dünyadaki insanların en mutsuzu olurum. Sükun içinde ölmek istiyorum. Kahrımı daha uzun bir zaman çekmeyeceğini söyleyin kendisine. Felix, zavallı dostum, ben artık yolcuyum, biliyorum; ama acı gerçeği herkesten saklıyorum; ne diye daha şimdiden üzeyim onları? Biliyorsunuz hep o eski dert dostum, midemin alt tarafını kemiren şu eski yara. En sonunda anladım bu illetin sebebini: aşırı duygulu bir adam oluşum mahvetti beni. Gerçekten de bütün heyecanlar derhal midede etkisini gösteriyor...
Gülümsedim:
- Desenize, bütün hassas kimseler mideden gidiyorlar, dedim.
- Gülmeyin Felix, bundan daha gerçek bir şey olamaz. Aşırı ölçüde acılar, sinir sisteminin çalışmasını fazlalaştırıyor. Sinir sistemindeki bu fazla çalışma da midedeki salgı bezlerini sürekli olarak zorlamaya başlıyor. Bu durum devam ederse, sindirim sırasında, ilk zamanlar pek farkına varılmayan, birtakım düzensizlikler başlıyor: salgıların bozulması, iştahın azalması, sindirimin eski normal şeklini kaybetmesi gibi; bir süre sonra da ağrılar başlıyor, günden güne artıyor, sıklaşıyor; sonra da sanki yemeklere zehir

karıştırılmışcasına, sindirim organı tam bir bozukluk belirtisi gösteriyor; salgı bezinde bir kalınlaşma oluyor, midenin alt deliği sertleşiyor ve üstünde katı bir şiş meydana geliyor, işte insanı ölüme götüren de bu sonuncusu oluyor. Ben de işte şimdi tam bu noktaya gelmiş bulunuyorum, azizim; bu şişliğin önünü almak gittikçe büyümesine engel olmak mümkün değil. Şu saman gibi sararmış suratıma, kuru ve parlak gözlerime, bir deri bir kemik vücuduma bakın! Eriyip gidiyorum. Ne
ORV-. v1 ¦;;',¦

yaparsınız? Bu illeti sürgündeyken kapmıştım ben; o sıralarda o kadar acılar çekmiştim ki! Sürgündeki acıları giderecek olan evlilik hayatı, kanayan ruhumu özenlerle bezeyecek yerde yaralarımı büsbütün deşmekten başka şey yapmadı. Gerçekten, ne buldum ki burada? Çocuklarımın sebep olduğu bitmez tükenmez korkular, aile hayatından gelen kederler, bir servetin yeniden toparlanması gereği, karımı mecbur bıraktığım ve zararını önce kendim gördüğüm binbir yoksulluk. Bütün bunların dışında en büyük kederimi yaratan başka bir şey var, bu da ancak size açabileceğim bir sırdır: Gerçi Blanche bir melektir, ama beni anlamıyor, çektiğim acılar hakkında hiçbir şey bildiği yok, üstelik hafife de alıyor bu acıları; yine de bağışlıyorum onu. Bakın, dostum, bunu söylemek pek tatsız bir şey ama, erdemleri ondan daha az bir kadın, kederlerimi unutturmak için türlü yollar arayarak beni daha mutlu bir adam yapabilirdi; ama Blanche kim, bunları akıl etmek kim? Çünkü bir çocuk kadar cahildir o. Bütün bunlara adamlarımın bana çektirdiği işkenceleri de ekleyin, ben Fransızca söylesem onlar Yunanca anlıyorlar, hepsi de ahmak, kaz kafalı adamlar. İyi kötü servetimizi yeniden toparladığımız, çektiğimiz sıkıntıların azaldığı bir zamanda da bu kez hastalık artık yaptığını yapacak hale gelmiş, iştahsızlık başlamıştı; sonra Ori-get'nin yanlış bir bakım uyguladığı büyük hastalık gelip çattı. Kısacası, bugün öyle bir noktaya geldim ki, bundan sonra yaşasam yaşasam altı ay daha yaşarım, fazla değil...
Kontu dehşet içinde dinliyordum. Kontesi gördüğüm zaman gözlerinin kuru ve parlak, yüzününse saman gibi sapsarı olması dikkatimi çekmişti; birtakım tıbbi ayrıntılar ve bilgilerle karıştırarak dertlerini anlatan Kontu dinliyormuş gibi yaparak onu eve doğru sürükledim; aklımda yalnız Henriette vardı, onun durumunun ne olduğunu öğrenmek istiyordum.
Kontesi salonda buldum; bir yandan Madeleine'e bir nakış

usulü öğretiyor, bir yandan da rahip Dominis'in Jacques'a verdiği matematik dersini seyrediyordu. Eskiden olsaydı, geldiğim gün yalnız benimle meşgul olabilmek için bütün işlerini ertelerdi: ama içimde öylesine gerçek ve derin bir aşk taşıyordum ki, dünle bugün arasındaki İtalyan ressamlarının ermiş kadınların yüzlerine koydukları tanrısal parıltıların yansımasına benzeyen o ölümcül saman sarısı rengi görüyordum bu eşsiz yüzde. Ölümün soğuk rüzgârını duydum içimde. Sonra, eskiden içinde yüzdüğü dupduru suyu yitirmiş olan gözlerinin ateşi bana çevrilince, ürperdim; o zaman onda demin açık havada farketmediğim birtakım değişiklikler gördüm, kederin yarattığı yıpranmalardı bunlar; son gelişimde, alnının üstünde pek hafif bir şekilde belirmiş çizgiler, şimdi iyice derinleşmişti; mavimsi şakakları ateşli ve çökük bir izlenim uyandırıyordu; gözleri daha bir çukurlaşmış, çevresi morarmıştı; Henriette, üstünde ezilme belirtileri başlamış ve içini kemiren bir kurt yüzünden vaktinden önce sararmış bir meyve gibi yıpranmış bir durumdaydı. Onu mutluluk içinde yüzdürmekten başka kaygısı olmayan ben, yine kendi ellerimle ona güç ve ferahlık veren kaynağa zehir akıtmamış mıydım? Gidip yanına oturdum, pişmanlıktan inleyen bir sesle:
- Sağlığınızdan bir şikayetiniz yok ya?., dedim. Gözlerini gözlerime kaldırdı:
- Hayır!., dedi.
Sonra Jacques ile Madeleine'i göstererek:
- Benim sağlığım bunlar işte! diye ekledi.
Tabiatla savaşını kazanan Madeleine, on beş yaşında olmasına rağmen enikonu kadınlaşmıştı; gelişmiş serpilmişti; yanık yanaklarında pembe güller açmaya başlamıştı yeniden: her şeye gözünü kırpmadan bakan çocuk umursamazlığını kaybetmişti, gözlerini yere indiren bir genç kız olmaya başlıyordu hare-

ketleri annesininkiler gibi ciddi ve ağır olmaya doğru gidiyordu; beli incelmiş göğsü kabarmaya başlamıştı... İspanyol kızlarının alınlarını andıran alnında ikiye ayrılan siyah saçları daha şimdiden şuh bir anlamla taranmıştı. İnsanın bakışlarıyla okşarken kırılacağından korktuğu ince, hoş yapılı bir Ortaçağ heykelciliğine benziyordu. Ama, sağlık, onca çabadan sonra nihayet açılmış olan bu çiçek, yanaklarına bir şeftali kadifeliği getirmişti; annesinde olduğu gibi, ensesinde güneşin parladığı çok hafif tüyler vardı. Yaşayacaktı Madeleine! İnsan çiçeklerinin en güzel goncası; göz kapaklarının uzun kirpikleri üzerine, bir gün annenin-kilergibi gelişecekleri sezilen omuzların üzerine. Tanrı yazmıştı bunu!
Bu selvi boylu, esmer kız, Jacques'la, başı fazla büyümüş, vaktinden önce gelişen alnı ile kaygı uyandıran, bu on yedi yaşındaki cılız delikanlıyla bir tezat yaratıyordu; yorgun ve parlak gözleri vardı Jacques'in, bu gözler derinlerden gelen, dolgun ve kalın sesine uyuyordu; bakışları nasıl düşüncelerle doluysa, han-çeresi de aşırı bir seslilik yeteneğine sahipti. Henriette'in zekası, kalbi, ruhu Jacques'a geçmişti ve bunlar alevli bir mizaç olarak dayanıksız bir bedeni yiyip bitirmekteydi; çünkü onun, felaketin belli bir süre sonra alıp götürmek üzere seçtiği genç İngiliz kadınlarını belirleyen bir görünüşü vardı: yanaklar ve dudaklar al, ten süt beyaz. Yani aldatıcı bir sağlık! Bana Madeleine'i gösterdikten sonra, Rahip Dominis'in önünde bir karatahta üzerinde geometri şekilleri ve cebir hesapları yapan Jacques1! işaret eden Henriette'in elini uzattığı tarafa bakınca, çiçekler altına gizlenmiş bu ölüm manzarası karşısında dehşetle ürperdim ve zavallı annesinin yaptığı hataya saygı duydum.
- Onları böyle görmüyor muyum, öyle bir sevinç doluyor ki içime, acı adına ne varsa dağılıp gidiyor, bütün çektiklerimi unutuyordum; onlar hastalanınca da bu kez sevincim uçup

gidiyor, dedi gözleri analık zevkiyle parlayarak. Dostum, diye devam etti sözlerine, başka sevgilerde ihanete uğramış olsak bile, burada mükafatını görmüş duygular, yerine getirilerek başarıyla sonuçlanmış görevler, o hayalkırıklığını, o bozgunu gidere-biliyor. Jacques da sizin gibi geniş kültürlü, bilgi sahibi, erdemlerle donanmış bir adam, yine sizin gibi memleketin övüneceği bir kişilik olacak, siz çok yüksek mevkilere geçtiğiniz zaman kendisine yardım edeceğiniz için belki memleketi de yönetecek bir gün, ama ben oğlumun ilk sevgilerine bağlı kalmasına çalışacağım. Madeleine'e gelince, bu sevgili yaratığın daha şimdiden yücelikler edinmiş bir kalbi var, Alp dağlarının doruğundaki kar kadar saf ve temizdir onun içi; belli ki bir kadına yaraşır şekilde vefalı olacak, her yerde ince zekasının erdemleriyle görünecek, vakur olacak, Lenoncourt'ları hiç utandırmayacak! Geçmişte dertlerinin bini bir paraya olan anneleri ise şimdi çok mutlu; sonsuz, katkısız duygularla dolup taşan bir mutluluğu var; evet, dopdolu bir hayatım var, zengin bir hayatım var. Görüyorsunuz, Tanrı günahsız sevgilerimde beni mutlu kılıyor, tehlikeli bir eğilimin beni sürüklediği sevinçlere ise hüzün ve acı katıyor.
Rahip sevinçle haykırdı:
- Çok güzel! Sayın Vikont bu konuyu şimdi benim kadar biliyor.
Problemi çözüp bitirince Jacques hafifçe öksürdü.
- Bugünlük bu kadar yeter Muhterem Peder, dedi, Kontes heyecanla. Hele Kimya dersine hiç gerek yok.
Jacques'a döndü sonra:
- Ata binsenize Jacques! Hadi yavrucuğum. Yalnız dikkatli olun.
Oğlunun arkasından uzun uzun bakarken sordum:
- Ama bana henüz bir cevap vermiş değilsiniz?.. Bir ağ-

rınız, sızınız mı var?
- Evet, bazen midemin ağrıdığı oluyor. Paris'te olsaydım ben de mide hastalığına tutulmuş olmak şerefine ererdim.
- Annemin midesi çok ağrıyor, hem de sık sık, dedi Madeleine.
- Oo! dedi Henriette, bakıyorum benim sağlığım sizi ilgilendiriyor.
Bu sözlerdeki gizli alayı farkedince şaşırmıştı Madeleine, bir annesinin, bir benim yüzüme baktı; gözlerimi, salonu süsleyen gri yeşil kanapenin üstündeki köşe yastığına dikmiş, bu yastığın üstüne işlenmiş pembe gülleri sayıyordum.
Kulağına eğildim:

- Katlanılır bir durum değil bu, dedim.
- Ben mi yarattım? diye sordu. Sonra, kadınların aldıkları öçlere güzellik katan zalim ve yapma bir neşeyle yüzüme bakarak sesini yükseltti. Aziz çocuk, çağdaş tarihi biliyorsunuzdur herhalde. Fransa ile İngiltere arasındaki düşmanlığın sürüp gittiğini de biliyor olmanız gerekmez mi? Madeleine'e sorarsanız bilir bunu; bilir ki, uçsuz bucaksız bir deniz, soğuk bir deniz, fırtınalı bir deniz bu iki ülkeyi birbirinden ayırmaktadır. Beni içlerine çiçek doldurmak zevkinden yoksun bırakmak için olacak, şöminenin üstünde duran vazolar kaldırılmış, yerlerine şamdanlar konmuştu; o vazoları daha sonra odasında buldum. Uşağım gelmişti. Kendisine emirler vermek için dışarı çıktım, bazı eşyalar getirmişti, bunları odama koymak istedim.
Kontes:
- Felix, dedi, odanızı şaşırmayın. Teyzemin odasında şimdi Madeleine yatıyor, size Kontun odasının üstündeki odayı hazırlattım.

Suçlu da olsam, nihayet şuurumda bir kalp taşıyordum; bütün bu sözler, kalbimin, onun özellikle seçtiği en hassas noktalarına soğukkanlılıkla indirilmiş hançer darbeleriydi. Manevi acıların mutlak bir ölçüsü yoktur, ruhların duyarlığıyla oranlıdır bu acılar. Kontes bunların bütün derecelerini görmüş yaşamış bulunuyordu; ama, özellikle bundan dolayı, en iyi kadın vaktiyle ne kadar iyiliksever davranmışsa, şimdi o kadar zalim olacaktır; yüzüne baktım, başını önüne eğdi... Yeni odama gittim, güzel bir odaydı, yeşil ve ak renklerle hazırlanmıştı her şey. Hüngür hüngür ağladım orada. Sesimi duyan Henriette içeri girdi, elinde bir demet çiçek vardı.
- Henriette, dedim, en bağışlanabilir bir hatayı hiç bağışlamamak kararında mısınız yoksa?
- Bana artık Henriette demeyin, diye karşılık verdi, Henriette yok artık, zavallı kadın; ama Madam de Mortsauf u her zaman karşınızda bulacaksınız, o sizi dinleyecek ve sevecektir, dostunuzdur; bunları sonra konuşuruz Felix. Bana karşı hâlâ bir sevginiz varsa, bırakın da sizi görmeye alışayım; sözlerin kalbimi daha az kıracağı, kendimde biraz daha cesaret bulacağım bir saatte, işte yalnız öyle bir saatte konuşalım... İndre ırmağını göstererek konuşmasına devam etti... Şu vadiye bakın, içimde acıdır bu manzara, ama hâlâ seviyorum onu.
- Ah! İngiltere de, bütün İngiliz kadınları da yerin dibine batsın. Krala istifamı vereceğim, bağışlanmış olarak burada öleceğim.
- Hayır, onu, o kadını sevin! Henriette yok artık, bu bir oyun değil, göreceksiniz.
Bu son sözden onun ne kadar acı çektiği, yaralarının nice derin olduğu anlaşılıyordu. Odadan çıktı. Ben de arkasından fırladım, ona yetiştim.
- Demek artık sevmiyorsunuz beni? diye sordum.
- Siz ötekilerin hep birlikte yaptıklarından fazlasını yaptınız bana, çok çektirdiniz! Bugün acılarım azalmış bulunuyor, demek size karşı duyduğum sevgide de bir azalma var. Ne hiçbir zaman, ne de daima sözünü yalnız İngiltere'de söylerler; bizler burada daima! deriz. Uslu olun, acılarımı çoğaltmaktan sakının, siz de acı çekiyorsanız bile bu halde nasıl yaşabildiğimi aklınıza getirin.
Avucumun içinde soğuk, hareketsiz, ama nemli duran elini çekti, bu gerçekten acıklı sahnenin geçtiği koridorda bir ok gibi gözden kayboldu. Akşam yemeğini yerken, Kont bana önceden hiç aklıma getirmediğim bir işkence hazırlamıştı.
- Hayır! diye cevap verirken yüzüm kıpkırmızı kesildi.
- Tours'da mı? dedi Kont devamla.
- Kocasından boşanmış değil, İngiltere'ye gidebilir. Dönmeyi isterse kocası çok memnun olur, dedim.
Madam de Mortsauf boğuk bir sesle:
- Çocuğu var mı? diye sordu.
- İki oğlu var.
- Neredeler?
- İngiltere'de babalarının yanında.
- Doğru söyleyin Felix, dedikleri kadar güzel bir kadın mı?
Kontes:

- Ona bunu niçin soruyorsunuz sanki? İnsan kimi seviyorsa daima dünyanın en güzel kadını gibi görmez mi onu?..
Karşılıksız bıraktığı bir bakışla Henriette'e bakarak gururla:

- Evet daima, dedim.
- Mutlusunuz, dedi Kont, evet, mutlu bir çapkınsınız. Ah! Gençliğimde ben böyle bir başarı elde etseydim çılgına dönerdim.
- Yeter! dedi Madam de Mortsauf kocasına Madeleine'i işaret ederek.
- Ben çocuk değilim, dedi yeniden gençlik taslamaktan hoşlanan Kont.
Sofradan kalkınca Kontes beni taraçaya götürdü.
- Nasıl oluyor? diye bağırdı, demek bir adamın yolunda çocuklarını feda eden kadınlar da var? Servetin, toplumda edinilmiş yerin feda edilmesini, hatta öbür dünyadaki mutluluğun mahvedilmesini, yine de anlarım. Ama çocuklar. Çocuklardan yoksun kalmak?..
- Evet, dedim, bu kadınlar feda edebilmek için daha da çok şeye sahip olmak isterler, her şeyi verirler.
Kontesin hayat hakkındaki düşünceleri allak bullak olmuş, aklı karışmıştı. Bu işin büyüklüğü karşısında irkilmişti, mutluluğun böyle bir düşüklüğü ve fedakarlığı telafi edebileceğinden kuşkulanarak ve isyan eden etinin çığlığını benliğinde duyarak harcamış hayatını gözlerinin önüne getiriyordu, şaşırmıştı. Evet, müthiş bir kuşku anı geçirdi; ama sonunda bu bunalımı yenerek, gene başı yukarıda, tertemiz olarak doğruldu.
- Felix, dedi gözlerinden yaşlar akarak, öyleyse onu, o kadını çok sevin, benim kardeşim olsun o. Burada bulamayacağınız şeyi, benden artık alamayacağınız şeyi size o veriyorsa, bana çektirdiği acıları bağışlarım. Aslında iyi ettiniz, size hiçbir zaman sizi sevdiğimi söylemedim, hiçbir zaman da dünyada sevildiği gibi sevmedim sizi. Ama tam anlamıyla anne olmayan

kadın nasıl sever?
- Aziz kadın, dedim, sizin ondan çok yükseklerde olduğunuzu, onun nihayet bir yeryüzü kadını, düşük bir ırkın kızı, senin ise göklerin kızı, tapılan meleği olduğunu, bütün yüreğimin sana, etimin ise ona ait olduğunu açıklayabilmem için şu andaki kadar heyecanlı olmamam gerekirdi; o da bunu biliyor, bu yüzden büyük bir umutuzluk içinde; seninle yerini değiştireceğini bilse en büyük işkenceleri çekmeye razı. Ama çaresi yok bunun. Ruhumu da, düşüncelerimi de, tertemiz aşkımı da, gençliğimi de, ihtiyarlığımı da, sana adamışım bir kere; ona ise geçici bir tutkunun uyandırdığı arzular ve zevkler kalıyor; bütün öl-mezliğiyle anılarım senin oluyor, en derin unutuluşu ise ona veriyorum.
- Söyleyin, söyleyin, söyleyin dostum, bunları söyleyin bana!
Gidip bir sıraya oturdu. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.
- Demek, erdem, hayatın kutsallığı, analık duygusu denen şeyler boş birer laf değilmiş, Felix! Ah! İşte bu merhemi sürün yaralarıma! Sizinle birlikte yükselmek istediğim göklere beni uçuracak bu sözü tekrar edin! Beni bir bakışla, kutsal bir sözle kutsayın; o zaman iki aydır bana çektirdiğiniz acıları bağışlarım.
- Henriette, sizin bilmediğiniz birtakım sırları var hayatımızın. Tabiatımızdan gelen istekleri duygunun susturabileceği bir yaşta rastladım size; ancak, ölüm anında bile anıları beni ısıtacak olan birçok olaylar, bu yaşın artık bitmekte olduğunu size de göstermiştir herhalde; bunların sözsüz nazlarını uzatmak sizin sürekli zaferiniz oldu. Sevdiğine sahip olma olanaklarına kavuşmamış bir aşk, arzuların şiddetiyle ayakta kalır; sonra öyle bir an gelir ki, hiçbir yönden size benzemeyen biz erkeklerde, her

şey acılardan ibaret olur; bizim öyle bir gücümüz vardır ki, onu kullanmaktan vazgeçtiğimiz zaman artık erkek olmaktan da vazgeçmiş oluyoruz demektir. Kendisini besleyen besinden yoksun kalan yürek, kendi kendini yer, bitkinleşir, bu bitkinlik gerçi ölüm değildir, ama ölüm öncesi bir niteliği vardır. Tabiatı uzun zaman aldatmaya olanak yoktur; en ufak fırsatta uyanır, hem de çılgınlığa benzeyen bir güç belirtisiyle. Hayır, ben kimseyi sevmiş değilim, çölün ortasında büyük bir susuzluk duydum o kadar.
Henriette bana vadiyi gösterdi:

- Çölün ortası! dedi acı acı. Hem de nasıl düşünüyor? diye ekledi sonra, bu ince ayrıntılar, bu güzel muhakeme! Sadık insanlar bu kadar zeki değildir.
- Henriette, dedim, gelişigüzel söylenmiş bir iki kelime yüzünden kavga etmeyelim şimdi. Hayır, ruhumda en ufak bir değişme olmadı; ama duygularıma hâkim olamadım... Sonra, bu kadın, yalnız seni sevdiğimi bilmiyor da değil. Hayatımda ikinci derecede bir rolü olduğunu biliyor, bunu kabul ediyor; onu her an bırakmak hakkına sahibim, bir satılık kadın nasıl bırakılırsa öyle bırakabilirim onu.
- Peki sonra?..
Arabelle'in verdiği kararın Henriette'i şaşırtacağını sanarak:
- Böyle bir şey olursa, kendini öldüreceğini söyledi bana! diye karşılık verdim.
Ne var ki, bu sözlerimi işitince, gösterdikleri düşüncelerden de anlamlı olan küçümseyici bir gülümseme belirdi dudaklarında.
- Sevgilim, diye devam ettim, ne kadar direndiğimi, onun beni baştan çıkarmak için ne yollara başvurduğunu bir bil-

şeydin, bu kaçınılmaz ve uğursuz...
- Ya! Evet, kaçınılmaz ve uğursuz, dedi. Fazla güvendim size! Papazın hayatına uyguladığı ve... sonra Mösyö de Mort-sauf un da belki sahip olduğu o erdemden ayrılmayacağınızı sanmıştım, diye ekledi, sesine iğneleyici bir ton vermişti. Her şey bitti artık, diye devam etti kısa bir sessizlikten sonra; size çok şey borçluyum dostum, çünkü içimde bedeni hayatın alevlerini söndürdünüz. Yolun en güç kısmını aşmış bulunuyorum, yaş yaklaşıyor. İşte rahatsızım, yakında hastalıklı olacağım belli; artık sizi lütuf yağmuru altında tutan parlak bir peri olamam. Leydi Arabelle'e sadık kalın. Sizin için o kadar özenle yetiştirdiğim Madeleine!.. Acı bir nakarat gibi tekrarladı bu sözü. Bana! "Anne, Felix'e karşı iyi davranmıyorsunuz!" deyişini bir duysay-dınız! Sevgili yaratık!
Ağaçlar arasından süzülen güneşin ılık ışınları altında yüzüme baktı, bir yıkıntı haline gelen anılarımıza kimbilir nasıl bir acıma duyarak, tertemiz geçmişimizi düşünmeye başladı; ben de o da düşüncelere gömüldük karşılıklı olarak. Anılarımız yeniden birer birer canlanıyor, gözlerimiz vadiden bağa, Cloc-hegourde'un penceresinden Frapesle'e gidiyor ve hayallerimiz mis kokulu çiçek demetleriyle, arzularımızın hikayeleriyle süsleniyordu. Onun Hıristiyan ruhunun tattığı son zevk oldu bu. Bizim için o kadar büyük olan bu sahne, ikimizi de hüzünle doldurmuştu. Sözlerinin doğru olduğuna inandı ve kendisini göklerde gördü, benim koyduğum yerde.
- Dostum, dedi, Tanrı'ya boyun eğiyorum, çünkü bütün bunların böyle olmasını o istedi.
Bu sözlerdeki derinliği ancak daha sonraları anlayacaktım. Taraçadan geçerek ağır ağır yukarı çıktık. Koluma girdi, boyun eğmiş bir tavırla dayandı bana, içi kanıyordu, ama yarasına bir merhem sürülmüştü.

- Hayat böyledir işte, dedi. Sözgelimi Mösyö de Mort-sauf bugün içinde bulunduğu durumu hak etmek için ne yapmıştı ki? Bu bize ileride daha iyi bir dünyanın varlığını gösteriyor. Doğru yolda yürüdükleri için hallerinden şikayet edeceklerin vay haline!
Bunun üzerine, hayatı öyle güzel değerlendirmeye, onu türlü yönlerden öyle derinliğine bir incelemeye başladı ki, dünya zevklerine karşı duyduğu derin tiksintinin nereden geldiğini bu soğuk hesaplardan anladım. Merdivenin önüne gelmiştik, kolumu bıraktı ve şu son cümleyi söyledi:
- Tanrı insanlara mutluluk duygusunu ve isteğini verdiğine göre, bu dünyada keder ve acı dışında hiçbir şey görmemiş masum ruhları kurtarması gerekmez mi? Bu bir gerçek: ya Tanrı yoktur, ya da hayatımız acı bir şakadan başka bir şey değildir.
Bu sözleri söyler söylemez hızla içeri girdi, sonra onu kanepeye yığılmış durumda buldum, sanki Saint Paul'ü yere seren ses onu da çarpmıştı, öylece yatıyordu.
- Neyiniz var? dedim.
- Erdem denen şeyin ne olduğunu artık bilmiyorum, dedi; kendi erdemimin de farkında değilim.
İkimiz de taş kesilmiştik, uçuruma atılmış taşın sesini dinler gibi, bu sözlerin yankısını dinliyorduk.
- Ben hayatta aldanmışsam, o zaman, o kadın haklı oluyor; o haklı; dedi Madam de Mortsauf.

Böylece son mutluluğunu, son mücadelesi izledi. Kendi sağlığından hiç dert yanmayan bu kadın, Kont geldiği zaman ilk defa olarak şikayet etti; neresinin ağrıdığını söylemesini rica ettim, ama bundan kaçındı ve beni ard arda gelen pişmanlıkların içine bırakıp yatmaya gitti. Madeleine de annesiyle beraber kalkmıştı; ertesi gün ondan öğrendim: Kontes, gündüz geçirdiği şid-

detli heyecanlar yüzünden geceyi rahatsız geçirmiş, kusmuş. Böylece ona hayatımı vermeyi dileyen ben, kendi elimle öldürüyordum onu.
Beni tavla oynamaya zorlayan Mösyö de Mortsauf a:
- Aziz Kont, dedim, sanırım Kontesin ciddi bir rahatsızlığı var. Henüz kurtulması mümkündür. Origet'yi çağırın, onun söylediklerine uyması için de Madam de Mortsaufa ricalarda bulunun.
Kont sözümü keserek:
- Origet'yi mi dediniz? Şu beni öldüren Origet'yi mi? hayır, hayır! Doktor Charbonneau'yu getiririz daha iyi.
O hafta, hele ilk günlerde, her şey derin bir acı oldu benim için; kalpte bir felç başlangıcı, gururda kırılma, ruhta yara. Boşluğun verdiği dehşeti anlamak için, bakışların, iç çekişlerin, her şeyin merkezi, hayatın özü, herkesin ışık kaynağı olmak gerekir. Her şey, yerli yerinde duruyordu, ancak üflenerek söndürülmüş bir alev gibi, bütün bu eşyaya can veren ruh da öylece sönüp gitmişti. Aşk uçup gittikten sonra, sevgililerin artık birbirlerini görmemelerini gerektiren korkunç zorunluluğu anladım. Bir zamanlar hüküm sürülen yerde şimdi bir hiç bile olamamak! Eskiden hayatın neşeli ışıklarının parladığı yerde ölümün sessiz soğukluğunu bulmak! Kıyaslamalar çıldırtıyor insanı. Çok geçmeden, her türlü mutluluktan habersiz geçen ilk gençlik günlerimi özlemle hatırlayacak hale geldim. Umutsuzluğum öylesine büyümüştü ki, Kontes de bunu farketti ve çok üzüldü, sanırım. Bir gün yemekten sonra, hep birlikte su kıyısında dolaşıyorduk, bu arada kendimi bağışlatmak için son bir fırsat daha yaratmak istedim. Jacques'a, kızkardeşini alıp önden yürümesini rica ettim, Kontu da yalnız bırakıp Madam de Mortsauf u kıyıda duran sandala doğru götürdüm.

- Henriette, dedim, ne olur bir kelimecik, tek bir kelime söyleyin, yoksa kendimi suya atarım. Hata ettim, suçluyum, evet, doğru, ama bağlılığımın bir köpek bağlılığı olduğunu da ispat etmedim mi sonra? Sahibinin yanına dönen bir köpek gibi değil miyim? Bir köpek gibi süklüm püklüm! Sadık bir köpeğe ne yapılır? Kötü bir şey yapmışsa cezalandırılır; ama o, kendisine vurulan eli taparcasına sever; vurun bana isterseniz, ama ne olur kalbinizi geri verin...
- Zavallı çocuk! Siz her zaman benim oğlum değil misiniz?
Koluma girdi, sessizce beni Jacques'la Madeleine'in yanına götürdü; sonra, komşularını söz konusu ederek politik laflara girişen Kontla beni bırakarak çocuklarını aldı, bağlardan geçti, Clochegourde'a döndü.
- İsterseniz dönelim, dedim Konta, başınız açık, akşam serinliği dokunabilir.
Asıl amacımın ne olduğunu farketmeyerek:
- Siz, siz benim halime acıyorsunuz, sevgili Felix, dedi; karım bugüne kadar hiç avutmamıştır beni, ama bilmem belki böyle yaparken de bir düşündüğü vardır.
Henriette, eskiden beni hiç kocasıyla yalnız bırakmak istemezdi. Şimdi ise onun yanına gitmek için birtakım sebepler yaratmam gerekiyordu. Çocuklarının yanındaydı, Jacques'a tavla oyunun kurallarını öğretiyordu. Onun çocuklarına karşı gösterdiği sevgiyi daima kıskanmış olan Kont:
- İşte, dedi, kendileri için her zaman terkedildiğim yaratıklar; okkanın altına hep kocalar gider, sevgili Felix; dünyanın en erdemli kadını bile kocasının sevgisinden çalma ihtiyacını karşılamak için bazı yollar bulur.

Kontes bir cevap vermeksizin çocuklarını okşamaya devam etti.
Kont:
- Jacques, buraya gelin, dedi. Jacques biraz nazlanır gibi yaptı: Annesi çocuğu iterek:
- Hadi oğlum, dedi, bakın babanız sizi istiyor. Bazen aile içindeki gerçek durumu kavrayan ihtiyar:
- Çocuklarım beni sevmek için bile emirle hareket ediyorlar, dedi.
Kontes, Madeleine'in Ferroniere tarzında yapılmış saçları üzerinden elini birçok kere geçirerek:

- Zavallı kadınlara karşı haksızlık etmeyin, Mösyö, dedi. Hayat her zaman kolaylıkla taşınır bir yük değildir onlar için; hem sonra, belki de kadınların erdemleri çocuklarında belirmektedir.
- Sevgilim, dedi, demek çocuklar olmasa, erdem de olmayacak ve kadınlar kocalarını bırakıp gidecekler. Sözlerinizden böyle bir anlam çıkıyor.
Kontes birdenbire ayağa kalktı ve Madeleine'i merdivenin önüne götürdü.
Kont:
- İşte azizim, dedi, evlilik dediğin budur. Sonra oğlunu elinden tutarak taş merdivene kadar geldi ve karısına öfkeyle bağırdı; böyle dışarı çıkmakla benim saçmaladığımı mı belirtmek istiyorsunuz?
- Tersine, Mösyö, beni korkuttunuz. Düşünceniz bana müthiş bir acı veriyor, dedi Kontes ve bana bir suçlu bakışıyla

bakarak ekledi. Kendini çocuklarına ve kocasına feda etmek de erdem değilse, erdem nedir?
Kurbanının kalbine her heceyi bir hançer gibi yerleştiren Kont:
- Ken-di-ni fe-da et-mek! Neymiş bakalım çocuklarınız için feda ettiğiniz şey? Bana feda ediyorsunuz? Neyi? Kimi? Cevap versenize? Bu evde neler dönüyor böyle? Ne demek istiyorsunuz?
Henri ette:
- Mösyö, diye karşılık verdi, Tanrı aşkı için sevildiğinize mi, yoksa karınızın erdemin kendisi için erdemli olduğunu öğrenince mi?
- Madamın hakkı var, dedim heyecanlı bir sesle söze karışarak, bu iki kalpte yankılar uyandıran, artık iyice kaybolmuş umutlarımı anlatan ve aslan kükrediği zaman her şeyin susması gibi boğuk iniltisi bu kavgayı bastıran bir sesle ve acıların en büyüğünü anlatan bir tonla; evet hakkı var Madamın, aklın bize sunduğu en güzel imtiyaz, mutlulukları kendi eserimiz olan ve kendilerini bir ödev ya da çıkar kaygısıyla değil, tükenmez, içten kopup gelen bir sevgiyle mutlu ettiğimiz kimseler uğrunda kul-lanmamizdır.
Henriette'in gözlerinde bir damla yaş parladı:
- Aziz Kont, bir kadın toplumun kendisine izin verdiği duyguların dışında bir duyguya kapılınca, bu duygu ne kadar dayanılmaz olursa, o kadın, onu kalbinde boğmak, kendini kocasına ve çocuklarına feda etmekle o oranda erdemli bir kadın olacaktır. Zaten bu kuram sizin durumunuza da benimkine de uymaz; sizinle uzaktan yakından hiçbir ilgisi yok, benim ise burada anlatılanın tam tersi bir durumum var.
Hem ıslak hem ateş gibi yanan eli elime değdi ve sessizce

bastırdı.
Kolunu kibar bir hareketle karısının beline dolayarak onu kendisine çeken Kont:
- Bulunmaz bir kalbiniz var, Felix, dedi bana. Sonra karısına döndü:
- Bütün derdi layık olduğundan daha fazla sevilmek olan zavallı bir hastayı bağışlayın sevgilim, dedi ona.
Henriette başını Kontun omuzuna koyarak:
- Alabildiğine cömert kalpler vardır, dedi. Kont bu cümleyi kendisi için söylenmiş sandı.
Kocasının bu sözleri kendi üzerine alması tuhaf bir titreme uyandırdı Konteste. Tarağı yere düştü, yüzü sarardı, saçları dağıldı; onu tutmakta olan kocası, kendini kaybettiğini farke-dince haykırmaya başladı ve kızını kucaklar gibi kavrayarak götürüp kanapenin üstüne yatırdı, hepimiz de çevresine toplandık. Henriette, görünüşte o kadar basit, ama kalbinde yarattığı keder bakımından o kadar korkunç olan bu sahneye ait sırrı yalnız ikimizin bildiğini belirtmek istermiş gibi elini hep elimde tuttu.
Kontun bir bardak portakal çiçeği şurubu istemek için bizi yalnız bıraktığı bir sırada:
- Haksızlık ettim, dedi alçak sesle, ne kadar çok haksızlık ettim size, iyilikle davranacağım yerde, kalktım sizi bir umutsuzluğa sürüklemek istedim. Dostum siz gerçekten altın gibi bir kalbe sahipsiniz, bunun değerini yalnız ben takdir edebilirim. Evet, biliyorum, tutkuların yarattığı iyilikler vardır. İnsanlar birçok nedenlerle ve birçok biçimler içinde iyidirler: kimisi horgörerek iyidir, kimisi alıştığı için iyi olur, bir hesaba dayanarak ya da tabiatlarının gevşekliği dolayısıyla iyi olan kimseler vardır; ama siz dostum, siz mutlak bir iyilik örneği verdiniz.

- Öyleyse şunu bilin ki bende büyük olan ne varsa sizden geliyor, dedim ona. Sizin eseriniz olduğumu unuttunuz mu yoksa?
- Bu sözler bir kadını mutlu kılmaya yeter, dedi. Sonra ayağa kalkarak ekledi:
- Şimdi daha iyiceyim, hava almam gerek. O sırada Kont da dönmüştü.

Hep birlikte taraçaya geçtik, akasyalar daha çiçeklerini dökmemişti, her taraf güzel bir koku içindeydi. Sağ koluma girmişti, kolumu göğsüne bastırıyor ve yüreğindeki sızıyı anlatmak istiyordu; ama severdi o bu sızıyı, öyle söylerdi. Hiç şüphesiz benimle yalnız kalmak istiyordu; ama bakın kurnazlıkları yönünden hiçbir ustalık taşımayan hayalgücü, ona, kocasından ve çocuklarından kurtulabileceğimiz yollar esinletmiyordu; işte böyle, o yüreğini benim yüreğime akıtacak bir yalnızlık anı yaratabilmek yolunda kafa yorarken, bizler de dereden tepeden konuşuyorduk.

Nihayet akşamın güzelliğini söz konusu ederek:

- Ne zamandır bir araba gezintisi yapmadım, dedi; Mösyö, rica ediyorum, emir verin de arabayı hazırlasınlar şöyle bir tur atayım.

Dua vaktinden önce başbaşa kalıp konuşamayacağımızı biliyor hele Kontun benimle bir tavla atmak isteyeceğinden korkuyordu. Gerçi kocası yatıp uyuduktan sonra da benimle, bu ılık ve güzel kokulu taraçada kalması mümkündü, ama belki de, aralarından gönlü gıcıklayıcı parıltılar geçen bu gölgeliklerde beraber kalmamızdan, çayırlar arasından İndre'in akışını gördüğümüz korkuluklar boyunca dolaşmamızdan çekiniyordu. Karanlık ve sessizlik kubbeleriyle bir katedral insanda nasıl dua etmek ihtiyacını uyandırırsa, ayışığı altında, keskin kokularla dolup ta-

şan, ilkbaharın hafif gürültüsü içinde sallanan ağaçlıklar da içimizdeki en ıssız köşelere kadar bizi titretir, iradeyi zayıflatır. İhtiyarların tutkularını yatıştıran kır, genç kalplerdeki istekleri uyarır, kışkırtır; bunu biliyorduk! Bu sırada çanın iki kere vurması dua vaktini bildirince Kontes titredi:

- Henriette yok artık, diye karşılık verdi. Yeniden diriltmeyin onu, gereğinden fazlasını isteyen, nazlı, kaprisli bir kadındı, şimdi Tanrı'nın size söylettiği sözlerle erdemi daha da güçlenmiş bir dost var karşınızda, sakin bir dost. Bütün bunları daha sonra konuşuruz. Dua vaktini kaçırmayalım. Bugün dua okuma sırası bende...

Kontes, hayatın getirdiği acılara karşı yardım dileyen kelimeleri öyle bir havayla söyledi ki yalnız bende bir heyecan uyandırmakla kalmadı, orada bulunan herkesin de dikkatini çekti. Arabelle'le aramızdaki anlaşmayı unutmamın sebep olduğu bir beceriksizliğin kendisinde uyandıracağı korkunç yıkıntıyı önceden sezmişti sanki.

Kont beni salona sürükleyerek:

- Araba hazırlanıncaya kadar üç el tavla atacak zamanımız var. Sonra siz Madam de Mortsauf la gezmeye gidersiniz. Ben yatacağım.

Bütün partilerimiz gibi bu seferki parti de gürültülü oldu. Kontes, odasından ya da Madeleine'in odasından kocasının bağırtısını duymuştu. Salona döndüğü zaman:

- Konukseverliğinize diyecek yok doğrusu! diye çıkıştı Konta.

Şaşkın şaşkın baktım ona, bu sertliklerine bir türlü alışamamıştım. Eskiden, beni Kontun zulmünden kurtarmak için en ufak bir teşebbüste bulunmazdı, kendisine beslediğim aşkın uğruna acılarını da paylaşmamdan hoşlanan bir yanı vardı. Kulağı-

na eğildim:

- Hani sizin Zavallı dostum! Zavallı dostum! diye mırıldanmalarınız vardı ya, onları yeniden duyabilmek için hayatımı verirdim, dedim.

Hatırlatmak istediğim saati aklına getirerek gözlerini yere indirdi. Bakışları bana doğru aktı, ama alttan alta beni kolluyor ve kalbindeki en küçük, en geçici hareketlerin bile başka bir kadının aşkına tercih edildiğini görmekten duyduğu sevinci belirtiyordu. Ben de böyle bir harekete uğrayınca her zaman ne yapıyorsam onu yaptım, beni anladığını sezdiğim için bağışladım onu. Kont partiyi kaybediyordu, oyunu yarıda kesmek için yorgun olduğunu ileri sürdü, biz de araba gelinceye kadar vakit geçirmek için çimenliğin etrafında

dolaşmaya başladık: Kont bizim yanımızdan ayrılır ayrılmaz yüzüm sevinçten öyle bir ışıldadı ki Kontes şaşkın ve merak dolu bir bakışla bunun sebebini öğrenmek istedi:
- Henriette yaşıyor ve beni hâlâ seviyor, dedim. Siz kalbimi kırmak amacıyla beni böyle yaralıyorsunuz, gün gibi ortada bu; demek mutlu olma olanaklarını tamamen yitirmemişim!
- Kadın olarak ancak bir parça kalmıştı benden, dedi ür-pererek, onu da siz şu anda alıp götürüyorsunuz; hak etmiş olduğum işkenceye katlanma cesaretini benden esirgemeyen Tan-rı'ya şükürler olsun! Evet, sizi hâlâ çok sevmekteyim, az daha günah işleyecektim, ama İngiliz kadını düşeceğim uçurumu aydınlattı bana.
Bu arada arabaya binmiştik; arabacı emir bekliyordu:
- Ağaçlıklı yoldan Chinon yoluna çıkın, dönüşte Charle-mange topraklarından geçirerek, Sache yolundan getirirsiniz.
Aşırı bir telaşla sordum birdenbire:
- Bugün günlerden ne?

- Cumartesi.
- Bu yoldan gitmeyelim, Madam, cumartesi akşamlan bu yol Tours'a tavuk ve yumurta satmaya giden köylülerle doludur. Onların yüklü arabalarıyla karşılaşırız.
Arabacıya baktı:
- Ne dedimse onu yapın! dedi.
İstediği kadar değişik biçimleri olsun, en ufak bir heyecanımızı bile birbirimizden saklayamayacağımız kadar fazla tanıyorduk seslerimizi!
Hafifçe alaylı bir sesle:
- Bu geceyi seçerken tavuk ve yumurta satıcılarını düşünmüş değildiniz. Leydi Dudley Tours'ta. Yalan söylemeyin, sizi yakınlarda bir yerde bekliyor. Ekledi sonra:
- Bugün günlerden neymiş de, yumurta ve tavuk satan köylülermiş de, arabalarmiş da... Eskiden böyle gezintilere çıkardık, o zamanlar hiç böyle fikirler ileri sürdüğünüz oluyor muydu?
- Bu da gösterir ki ben Clochegourde'a gelince her şeyi unutuyorum, dedim.
- Sizi bekliyor mu? diye üsteledi.
- Evet.
- Saat kaçta?
- On birle on iki arasında.
- Nerede?
- Kıraç topraklarda.
- Beni aldatmayın, ceviz ağacının altında buluşacaktınız, değil mi?
- Kıraç topraklarda.

- Gideceğiz öyleyse, onu göreceğim!
Bu sözleri işitince hayatımın artık durduğu, mahvolduğu kanısına vardım. Bir an, Leydi Dudley'le kesin olarak evlenmeye, duyarlığımı mahveden ve meyve çiçeklerini andıran bu tatlı incelikleri ard arda gelen bir sürü sarsıntıyla yok etmek tehlikesi taşıyan bu çarpışmayı bitirmeye karar verdim. Sinirli ve korkunç susuşum yüceliğini takdir edemediğim bu kadını darılt-mıştı.
- Hiç kızmamalısınız bana, azizim, dedi altın sesiyle; bu cezamdır benim. Hiçbir zaman burada sevildiğiniz kadar sevilmeyeceksiniz, diyerek elini yüreğine bastırdı. Ben dememiş miydim size? Markiz Dudley beni kurtardı. Bütün kirler, lekeler onun olsun, bir kıskanma yok içimde. Meleklerin kutlu aşkı da bana kalsın. Siz buraya geleli beri uzun, sonsuz mesafeler aştım ben. Hayat hakkında yargımı verdim. Ruhu yükseltin, örselemiş olursunuz onu; ne kadar yükseğe çıkarsanız, karşılaşacağınız sevgi o kadar azalır; vadide acı çekeceğiniz yerde, kaba bir çobanın attığı oku yüreğinde taşıyarak havalarda dönen bir kartal gibi acı çekersiniz. Yerle göğü birleştirmenin olanaksızlığını bugün anlıyorum. Evet, yücelikler bölgesinde yaşamak isteyen bir kimse için yalnız Tanrı vardır... Öyleyse ruhumuz, yeryüzü hayatının getirdiği bütün her şeyden sıyrılmalıdır. İnsan dostunu da çocuğunu sever gibi sevmelidir, yani sevgisi kendi adına değil, onlar adına olmalıdır. Ztew'cilik, felaketlere, kederlere sebep olur. Benim kalbim kartalın vardığı yücelikleri de aşacak;

orada beni hiç aldatmayacak bir aşk var. Bir yeryüzü hayatı yaşamaya gelince, bu hayat, tutkuların bencilliğini içimizde yaşayan meleğin ruhsallığına hâkim kılarak, bayalığın çamurunda bizi yiyip bitirir. Tutkunun verdiği zevkler müthiş şekilde fırtınalıdır, bu zevkler ruhun atılışlarını kıran, gücünü harap eden kaygılarla ödenir. Bu fırtınaların koptuğu denizin kıyısına geldim, iyice

yakından gördüm onları; çok kere bulutlarıyla sardılar beni, dalgalar her zaman ayaklarımın dibinde dağılmadı, yüreği dolduran haşin kucaklayışını duydum onların; aşağılarda, bu büyük denizin kıyısında yaşayamam ben, yüksek yerlere çekilmeliyim. Bana keder vermiş herkesi olduğu gibi sizi de erdemimin bir koruyucusu olarak görüyorum. Bereket versin ki, hayatımda geçirdiğim bunalımlar hep gücümle oranlı olmuştur; böylece, kötü tutkulardan arınmış, aldatıcı mutluluklardan uzak, daima Allah'ın emrine amade bir ömür sürdüm. Birbirimize bağlılığımız da kalplerin, insanların, Tanrı'nın isteklerini yerine getirmeye çalışan iki temiz çocuğun çılgınca çabası oldu... Evet çılgınlıktı, Felix!.. Ha! dedi kısa bir süre sustuktan sonra, bu kadın hangi adla hitap ediyor size?...

- Amedee diyor; Felix, ayrı bir varlıktır ve yalnız size ait olacaktır.

Dindarca bir gülümseme belirdi dudaklarında:

- Henriette kolay kolay ölemiyor, dedi. Sonra ekledi:
- Ama alçakgönüllü Hıristiyan kadının, mağrur annenin, erdemleri dün tehlikede olup da bugün sağlamlaşmış kadının ilk kıpırdamasıyla ölüp gidecek. Bilmem ki nasıl söyleyeyim size? Evet, evet hayatım en büyük olaylar karşısında olduğu gibi en ufak olaylar karşısında da yolundan şaşmaz. Kendisine sevginin ilk köklerini bağlayacağım kalp, annemin kalbi, içine sokulabilmek için gösterdiğim bütün çabalara rağmen kapalı kaldı bana. Kız çocuğuydum, ölmüş oğuldan sonra geliyordum, annemin babamın kalbinde onların yerini tutmaya çalıştım boş yere; ne var ki ailenin gururunda açılan yarayı iyileştiremeyecektim. Bu hüzünlerle dolu çocukluk döneminden sonra, o tapı lası teyzemi tanıdım, ne yazık ki ölüm onu çabucak elimden aldı. Kendisine hayatımı adamış olduğum Mösyö de Mortsauf, zavallı adam, durmadan dinlenmeden ve kendi de farkında olmadan

boyuna darbeler indirdi bana. Onun sevgisinde, çocuklarımızın bize beslediği sevgilerin saf bencilliği vardır. Bana çektirdiği acılardan haberi bile yoktur, daima bağışlanmıştır! Sonra çocuklarım, bütün ağrılarıyla etime, bütün erdemleriyle ruhuma, masum sevinçleriyle tabiatıma bağlı olan bu yavrular, evet bu çocuklar, annelerin yüreğinde ne kadar güç ve sabır bulunduğunu göstermek için verilmediler mi bana? Ah! Evet çocuklarım benim erdemlerimdir. Onlar için, onlarda ve onlara rağmen, nelere katlandığımı siz biliyorsunuz. Ana olmak, benim için sürekli acı çekme hakkını satın almak oldu. Ağar, çölde bağırdığı zaman, bir melek bu çok sevilen köle için taze bir kaynak fışkırtmış; ama, hatırlıyormusunuz, sizin beni götürmek istediğiniz o berrak kaynak gelip de Clochegourde'un çevresinde akmaya başlayınca, yalnız acı sular getirdi bana. Evet görülmemiş acılar çektirdiniz bana. Sevgi denen şeyi acıyla tanıyanları Tanrı, hiç kuşkusuz, bağışlayacaktır. Ama çektiğim en büyük acılar sizden geldiyse, belki de ben bunları hak etmiş olduğum için geldi. Tanrı adaletsiz değildir. Ah! Evet Felix, evet, bir alna gizlice iliştirilmiş bir öpücükte belki de suçlar vardır. Belki de, akşamları, çocukları ve kocasıyla gezintiye çıkmışken, onlara ait olmayan anılar ve düşüncelerle yalnız kalabilmek için önden yürünmüş ve bu arada ruh başka bir ruhla birleşmişse, çocukların ve kocanın önünde atılan adımların cezasını ağır bir şekilde çekmek lazımdır. İnsanın iç varlığı, yalnız öpüşlere ve kucaklaşmalara sunulan yeri tutmak için ufalıp daralırsa belki de suçların en büyüğü işlenmiş olur. Bir kadın kocasının öpücüğü saçlarına konsun da alnı öpülmemiş olsun diye eğildiği zaman da bir suç işlemiş değil midir? Ölüme dayanan bir gelecek düşünmek cinayet işlemek demektir; ileride tadılacak kaygısız bir analık, bütün ailenin sevdiği bir baba ile mutlu bir annenin duygulu bakışları altında oynayan güzel çocuklar hayal etmekte de suç yok mudur acaba? Evet, günah işledim, çok günah işledim! Kilisenin koy-

duğu cezalan çekmekten zevk duydum, ama herhalde papazın da hoşgörüyle karşıladığı o günahları bağışlattıracak kadar ağır değildi bu cezalar. Tanrı, bu günahların işlenmesine sebep olan kimseyi öcünü almakla görevlendirerek, bana verilecek cezayı günahlarımın içine yerleştirmiş oldu şüphesiz. Size saçımdan

bir tutam kesip vermem günah değil de neydi? Niçin hep beyazlar giymekten hoşlanıyordum? Çünkü beyazlar içindeyken sizin daha çok zambağınız olduğumu sanıyordum. Beni burada ilk defa beyaz bir elbise içinde görmemiş miydiniz? Çok yazık! Çocuklarımı sizin kadar sevmedim, çünkü her büyük sevgi borçlu olduğumuz öbür sevgilerden çalınır, onların zararına olmak üzere büyür. Görüyorsunuz ya, Felix, her acının kendine göre ayrı bir anlamı var... Vurun siz de, Mösyö de Mortsauf un ve çocuklarının vurduklarından daha kuvvetli vurun! O İngiliz kadını, Tanrı'nın öfkesinin bir aracıdır, içimde hiçbir kin taşımadan onunla karşı karşıya geleceğim, yüzüne gülümseyeceğim; onu sevmek zorundayım, yoksa Hıristiyan, eş ve anne niteliklerimi kaybederim. Sizin söyledikleriniz gibi, kalbinizi solduracak tehlikeyi savuşturma konusunda bir başarı kazanmışsam, o kadının bana kin duymaması gerekir. Bir kadın, sevdiği kimsenin annesini sevmelidir, ben de sizin annenizim, demek sevecek beni. Hangi yeri istemiştim sizin yüreğinizde? Sadece Madam de Van-denesse'in boş bıraktığı yeri. Ah! Evet, biliyorum, hep benim soğuk davranmamdan dert yanmıştınız. Evet, ben sizin ancak annenizim. Şu halde, bu gelişinizde elimde olmadan söylediğim sert sözlerden dolayı bağışlayın beni, çünkü bir anne oğlunun böylesine sevildiğini öğrenince sevinç duymalıdır.
Başını göğsüme yasladı:
- Bağışlayın beni! Bağışlayın! diye tekrarladı.
Sesi, o zamana kadar tanımış, alışmış olduğumdan başka türlü çıkıyordu. Bu onun genç kızlık sesi değildi, bir neşe belir-

tisi de değildi; bir annenin acıklı iç çekişleri olmadığı gibi, kadınlığın sesi ve kelimeleri öyle sertçe bitirişi de değildi; bu yeni acıları anlatan, yepyeni bir sesti.
Coşmuştu:
- Size gelince Felix, diye devam etti, siz kötülük etmeye elverişli olmayan bir dostsunuz. Ah! Siz kalbimde hiçbir yer kaybetmediniz, bu yönden kendinizi suçlamayın, en ufak bir pişmanlık duymayın. Tatmak için bir kadının çocuklarını terket-tiğine, toplumdaki önemli yerinden ve öbür dünya kaygısından vazgeçtiğine bakılacak olursa, o en büyük zevkleri olanaksız bir gelecek uğruna feda etmenizi istemek bencilliğin ta kendisi olmaz mıydı? Kaç kere düşündüm de, sizi kendimden üstün buldum. Büyüktünüz siz, soyluydunuz; bense küçüktüm, suçluydum. İşte her şeyi söylüyorum: ben sizin için yüksek, titrek ve soğuk bir ışık olabilirim, şu var ki bu ışık hiç sönmeyecek, karar-mayacaktır. Yalnız, Felix, ne olur, kendime kardeş olarak seçtiğim kimseyi karşılıksız olarak seviyor durumunda kalmayayım. Sevin beni! Bir kizkardeşin aşkında ne kötü bir niyet, ne de bir tehlike olabilir. Sizin hayatınızın güzelliğiyle mutlu olacak, ne kederiniz varsa hep paylaşacak, sevinçlerinizden kendisine de bir pay çıkaracak, sizi mutlu kılan kadınları sevecek, size yapılmış ihanetlere kızacak olan bu hoşgörüyle dolu ruha yalan söylemek ihtiyacını duymayacaksınız. Beni böyle sevilecek bir kardeşim olmadı. Şimdiye kadar pek karışık ve fırtınalı geçen ilişkimizi bu tatlı ve kutsal sevgiye çevirmek için her türlü gurur duygusunu silkip atacak kadar bir büyüklük gösterin. Böyle olursa yaşayabilirim. Sevgimize bu yönü vermek konusundaki ilk çabayı Leydi Dudley'in elini sıkmak suretiyle ilk ben gösterebilirim.
Acı bir hayat görüşünü yansıtan bu sözleri söylerken ağlamıyordu. Ruhunu ve acılarını benden gizleyen son örtüyü de kal-

diriyor, böylece bana ne kadar bağlı olduğunu ve benim o sağlam bağları koparmak istercesine hareket ettiğimi gösteriyordu. İkimiz de öyle dalıp gitmiştik ki bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun farkında bile değildik.
Arabacı Ballan'ın bellibaşlı hanını gösterdi:
- Madam la Kontes buraya birkaç dakika girmek istemezler mi? diye sordu.
Henriette kabul ettiğini gösterir bir işaret yaptı, orada, yarım saat kadar giriş kemerinin altında bekledik; handaki adamlar büyük bir şaşkınlık içindelerdi, böyle gecenin on birinde Madam de Mortsaufun neden yollara düştüğünü merak ediyorlardı. Tours'a mı gidiyordu? Yoksa oradan mı dönmekteydi? Sağanak dinip de yağmur Touraine dolaylarında Brouee denilen ve yükseklerde esen rüzgârla sürüklenen, bulutların ayışığı altında parlamasına engel olmayan şekli aldığını görünce, arabacı handan koşarak çıktı, arabayı geri çevirdi. Onun bu hareketi beni çok sevindirmişti. Ama Kontes arabacıya:

- Emrimi dinleyin, diye bağırdı tatlılıkla.
Bunun üzerine Charlemagne kıraçlarının yolunu tuttuk, yağmur orada yeniden başladı. Kıraç topraklan yarılamıştık ki Arabelle'in pek sevdiği köpeğinin havlamasını duydum; ansızın, bir meşe ağacının altından bir at fırladı, bir sıçrayışta yolu geçti, tarıma elverişli topraklarını birbirinden ayırmak için köylülerin kazdıkları hendeklerden birini atladı ve Leydi Dudley arabanın geçişini görecek şekilde, at üstünde, kıraç arazinin ortasında durdu.
- Bir kadının böyle suçlu olmaksızın çocuğunu beklemesi ne büyük zevk olurdu, dedi Henriette.
Köpeğin havlamasından Leydi Dudley arabadakinin ben olduğumu anladı; hiç şüphesiz havanın berbat olması dolayısıyla

böyle geldiğimi sandı. Markizin bulunduğu yere gelince o, kendine özgü binici ustalığıyla bir anda yolun kıyısına doğru uçtu. Henriette bir mucize karşısındaymış gibi hayran kaldı bu hünere. Arabelle, adımın İngiliz şivesine göre yalnız son hecesini söyler ve bu ad onun dudaklarından bir peri kızının ağzından çıkıyor izlenimi uyandırarak çıkardı. O gece de My Dee! diye bağırdığı zaman yalnız benim işiteceğimi sanıyordu. Sabırsız yüzü bozulmuş uzun buklelerle çevrelenen bu masalsı yaratığı ayın parlak ışığı altında seyreden Kontes:
- İşte, o madam, dedi.
İki kadın birbirini nasıl çarçabuk inceler bilirsiniz. İngiliz, hasmını hemen tanıdı ve ırkına özgü gururlu tavrını takındı; İngilizlerin küçümseyen bakışlarıyla süzdü bizi, sonra ok gibi fırlayarak fundalıklar arasında gözden kayboldu.
- Çabuk Clochegourde'a! diye bağırdı Kontes. O sert bakış, yüreğine indirilmiş bir satır darbesi olmuştu onun için.
Arabacı Sache yolundan daha düzgün olan Chinon yolundan gitmek için arabayı çevirdi. Kıraç ve boş topraklar boyunca yeniden gitmeye başlayınca Arabelle'in dörtnala giden atını ve köpeğinin koştuğunu farkettik. Fundalığın öbür tarafından, koruluklarda, uçarcasına gidiyorlardı.
- Gidiyor, dedi Henriette, onu artık ebediyen kaybediyorsunuz.
- Ne yapalım; giderse gitsin! Umurumda değil! diye karşılık verdim.
- Ah zavallı kadınlar! diye bağırdı Kontes, acımayla karışık bir dehşet duygusu seçiliyordu sesinde. İyi ama, nereye gidiyor?
- Grandiete'e, Saint-Cry yakınlarında küçük bir eve.

Henriette, aşk işlerinde kadınların birbirini gözettiklerini ve bu yönde birbirleriyle her zaman ilgilendiklerini gösteren bir tavırla:
- Yalnız gidiyor, dedi.
Clochegourde'un ağaçlık yoluna girmiştik ki Arabelle'in köpeği arabanın önüne koşarak havladı.
- Bizi geçti, diye bağırdı Kontes. Kısa bir susuştan sonra yeniden konuşmaya başladı: Ömrümde bundan daha güzel bir kadın görmedim. O ne eller! O ne be! Teni zambağı gölgede bırakıyor, gözleri birer elmas parçası! Sonra ne kadar da usta bir binici! Sanırım kendini güçlü göstermekten hoşlanıyor; canlı ve sert bir kadın olsa gerek; sonra, sanırım, toplum kurallarını çiğneyip geçmek konusunda biraz ileri gidiyor; kurallara, yasalara karşı çıkan kadın, kendi kaprislerinden başka hiçbir şeyi dinlemeyen kadın demektir. Gösterişçi ve hareketli olan insanlarda bir şeyi sürdürme gücü yoktur. Benim fikrime göre, aşk daha çok sükun ister; ben onu, dibi bulunmayan bir göl olarak düşünmüştüm; üstündeki fırtınaların şiddetli fakat ender olacağı, toplumun lüks hayatından kaçan iki insanın çiçeklerle donanmış bir adada yaşadıkları uçsuz bucaksız bir göl gibi düşünmüştüm. Ama aşk, insanların yaradılışlarına göre değişen niteliklerde de olabiliyor galiba. Belki de yanılıyorum. Öyle ya, tabiatın ilkeleri de iklim şartlarına göre değişiklikler göstermiyor mu? İnsanların duygulan niçin değişmesin? Şüphesiz, toplu olarak genel kurala bağlı olan duygular, yalnız anlatım tarzları yönünden ayrılıklar gösteriyorlar. Her ruhun kendine göre bir belirtisi vardır. Sözgelimi Markiz, mesafeleri aşan ve bir erkek gücüyle hareket eden bir kadın; sevgilisini tutsaklıktan kurtarırken nöbetçiyi, gardiyanı, celladı öldürebilir yapıda bir insan; oysa bazı yaratıklar vardır ki bunlar bütün benlikleriyle sevmekten başka şey bilmezler; bir tehlike içine girdiler mi diz çökerler, dua ederler, can

verirler. Bu iki kadın tipinden sizin gönlünüzü çekeni hangisi oluyor? Bütün mesele burada işte. Öyle ya, Markiz de seviyor sizi, uğurunuzda bunca fedakarlıklarda bulunmuş! Belki siz kendisini sevmez olunca da, sizi sürekli olarak sevecektir.
- Sevgili melek, izin verin de bir gün bana söylediğiniz bir sözü bugün ben size tekrarlıyayım: Bütün bunları nereden öğrendiniz?
- Her acı, insana bir şey öğretir; ben de o kadar çeşitli acılar çektim ki bilgim oldukça geniş.
Uşağım verilen emri duymuştu, taraçalar yönünden geleceğimizi sanarak atımı büyük yolun üstünde hazır tutuyordu. Arabelle'in köpeği, hiç şüphesiz atımın kokusunu almıştı; Ara-belle de, herhalde, pek haklı bir merakla, köpeğini izlemiş, koruluklar içinde gizlenmişti...
Henriette, gülümseyerek:
- Hadi, gidin de barışın, dedi, sesinde hiçbir hüzün belirtisi yoktu. Niyetlerim hakkında ne kadar yanıldığını söyleyin ona; ben ona sadece elindeki hazinenin değerini anlatmak istiyordum; yüreğimde iyi duygular var ona karşı, bir öfke duymadığım gibi bir nefret de beslemiyorum; düşmanı değil, kız kardeşiyim, bunu söyleyin kendisine.
- Hayır, gitmeyeceğim! diye bağırdım. Zulme katlananların soylu ve büyük gururuyla:
- Bazı dikkatlerin ve gözetmelerin hakaret haline geldiğini görmediniz mi? Hadi gidin, hadi!
Bunun üzerine Leydi Dudley'in nasıl bir durumda olduğunu anlamak için onun bulunduğu tarafa koştum.
- Küsüp gitse ne iyi olurdu, diye düşünüyordum; ben de Clochegourde'a dönerdim. Köpeği izleyerek bir meşe ağacının

altına gittim. Markiz buradaydı. Bağırarak atıldı:
- Away! Away!*
Bütün yapabildiğim şey, Saint-Cyr'i kadar kendisiyle birlikte gitmek oldu. Geceyarısıydı oraya vardığımızda. Arabelle atından inerken:
- Sağlığı da pek yerinde bu kadının! dedi.
"Onun yerinde ben olsam, ölürdüm," demek isteyen bir edayla söylenen bu basit sözde gizlenen alaycı anlamı ancak onu tanıyanlar sezebilirler.
- Bu zehirli şakalarından tekini bile Madam de Mortsauf için kullanmayacaksın, dedim.
- Değerli kalbiniz için çok aziz olan bir varlığın sağlığının kusursuz olduğunu belirtmekle efendimizin hoşuna gitmeyen bir iş mi işledik yoksa? söylendiğine göre, Fransız kadınları sevdiklerinin köpeklerine karşı bile kin duyarlarmiş; İngiltere'de ise bizler, efendilerimizin sevdikleri her şeyden de nefret ederiz. Çünkü biz efendimizin benliğinde yaşarız. Bu bakımdan, izin verin de, bu kadını sizin kadar ben de seveyim. Yalnız, aziz çocuk, dedi beni yağmurda ıslanmış kollarıyla sararken, bana ihanet edecek olursan şunu bil ki ben ne ayakta olurum, ne de yatmış, ne uşaklı arabalarda; ne Charlemagne kıraçlarında, ne yatağımda, ne de babamın çatısı altında olurum. Çünkü öyle bir durumda ben dünyada olmam! Çünkü Lancashire'de doğdum ben, kadınların aşktan öldükleri bir ülkedir orası. Seni tanımak ve elden kaçırmak! Hiçbir kuvvet alamaz seni benim elimden, ölüm bile; çünkü ölsen, ben de arkandan gelirim, ölürüm.
Beni odasına götürdü. Burada her şey önceden en kusursuz bir şekilde hazırlanmıştı.
* Away: Git, defol anlamında, İngilizce bir deyim.

- Sev onu, yavrum! dedim coşkunlukla, çünkü o seni seviyor, hem de alayla değil, içten seviyor.
- İçten ha? dedi binici etekliğini çıkarmaya hazırlanırken.
Bir âşık gururu içinde, bu mağrur yaratığa Henriette'in ta-biatındaki yücelikleri anlatmak istedim. Tek kelime Fransızca bilmeyen oda hizmetçisi saçlarıyla uğraşırken, bütün hayatını gözler önüne sererek Madam de Mortsauf un kişiliğini çizmeye çalıştım, genellikle kadınları kötü davranışlara, küçük hareketlere iten buhranın ona esinlettiği yüce düşünceleri tekrarladım. Arabelle hiç dikkat etmiyormuş gibi göründü. Ama tek kelimemi bile kaçırmadan dinlemişti.
Yalnız kaldığım zaman:

- Bu çeşit Hıristiyanca konuşmalardan hoşlandığını öğrenmekle büyük bir sevinç duydum, dedi. Çiftliklerimden birinde herkesten daha güzel vaazlar veren bir köy papazı var, sözlerini dinleyenlerin seviyesine öyle ayarlar ki köylüler ne söy-lenmişse hepsini anlarlar. Yarın, babama yazacağım, bu adamı vapura bindirip bana yollasın, Paris'te emrinde olacak; onun sözlerini bir kere dinledikten sonra artık başka birini dinlemek istemeyeceksin, kaldı ki kendisinin sağlığı da pek yerindedir; vereceği ahlâk dersleri o ağlatıcı iç sarsıntılarının hiçbirini yaratmayacak sende; tersine, fırtınasız bir şekilde, duru bir ırmak gibi akacak, rahat bir uyku verecektir. İstersen, her gece, akşam yemeğini hazmederken, vaaz dinleme ihtiyacını da giderirsin. Sevgili çocuk, bizim çelik sanayimiz, çatal bıçaklarımız, sofra takımlarımız, atlarımız sizinkilerden ne kadar üstünse, aynı şekilde İngiliz ahlâkı da Touraine'deki ahlâktan o kadar üstündür. Ne olur, dinle şu papazın öğütlerini, hadi söz ver bana dinleyeceğine dair? Ben bir kadınım, sevgilim, sevmeyi bilirim, istersen senin için ölebilirim de, ama ne Eton'da, Oxford'da, Edin-

bourg'da okumuşluğum vardır ne de bilginliğim; ne de sahipliğim. Bu yüzden, benim sana ahlâk dersleri verebilecek bir durumum yok. Ayrıca bu işe karşı en ufak bir yatkınlık taşımıyorum içimde, bir kere denemeye kalksam yüzüme gözüme bulaştıracağım da muhakkak. Bununla senin zevklerini başına mı kakıyorum? Hayır. Bundan daha kötü zevklerin de olsa uymaya çalışırdım. Çünkü bütün sevdiğin şeyleri, aşk zevklerini, sofra zevklerini, iyi şarabı ve Hıristiyanca erdemleri hep benim yanımda bulasın isterim. İstersen bu gece dua etmek için bir tövbekar gömleği alayım üstüme, ha? Sana ahlâk dersleri veren bu kadına ne mutlu! Kuzum, Fransız kadınları hangi üniversiteden diploma alıyorlar? Zavallı ben! Kendimi vermekten başka bir şey yaptığım yok, senin kölen olmaktan başka nitelik taşımıyorum...
- Sizi karşı karşıya görmek istediğim zaman niçin kaçtın öyleyse?...
- Deli misin My Dee\ Uşak kılığına girerek Paris'ten Roma'ya kadar gidebilirim, senin için en akla sığmaz şeyleri yaparım, ama bana takdim edilmemiş olan ve sonu gelmez vaazlara girişecek bir kadınla yol üstünde nasıl konuşabilirim?.. Köylülerle konuşurum, acıkmışsa bir işçiden ekmeğini benimle paylaşmasını isteyebilirim, ona birkaç kuruş veririm ve böylece her şey yoluna girmiş olur. Ama İngiltere'de yol kesenlerin yaptıkları gibi kalkıp bir arabanın yolunu kesmek, bakın işin bu tarafında yokum ben. Demek sen sevmekten başka bir şey bilmiyorsun? Zavallı çocuk! Ya yaşamanın kurallarına ne dersin? Onları biliyor musun sanki? Hem, sana henüz tamamıyla benzemi-yorum ben, meleğim! Ahlâk derslerinden de hiç hoşlanmam. Ama senin hoşuna gidiyor diye bu çabayı da gösterebilirim. Hadi sus artık, girişeceğim bu işe. Ben de bir vaazcı kadın olup çıkmaya çalışacağım. Çok geçmez benim yanımda Jeremie bile bir

soytarıdan ibaret kalır. Bundan böyle Kutsal Kitap'tan seçmeler serpiştirmeden seni okşamak bana haram. Bütün gücünü kullandı, beni tam büyüleceği sırada gözlerimde beliren ateşi görünce, bu kez kötüye kullandı bu gücünü. Her şeyde üstün çıktı, zaferi kazandı, ben de kendini böylesine mahveden, geleceğe tekme vuran, bütün erdemlerini aşka adayan kadının yüceliğini, katolik dininin ikiyüzlü kurnazlıklarına üstün tuttum, hiç gözümü kırpmadan.
- Demek, kendini seni sevdiğinden daha çok seviyor, dedi bana. Demek, senin dışında kalan şeyleri sana tercih ediyor. Oysa bizim olan bir şeye sizin biçtiğiniz değerden başka bir değer verebilir miyim? Bir kadın, ne kadar büyük bir ahlâk hocası olursa olsun, erkeğin eşiti değildir. Bizim üstümüze basarak geçin, bizi öldürün, hayatınızda hiçbir zaman bir engelmiş gibi görmeyin bizi. Bize düşen ölmektir, size düşense, mağrur ve muhteşem, yaşamak. Sizden bize: hançer; bizden size; aşk ve bağışlama. Güneşin, ışınlarının içinde kaynaşan ve kendisiyle yaşayan küçük sineklere kulak asması düşünülebilir mi? Güneş durdukça o sinekler de yaşayacak, güneş kaybolunca onlar da öleceklerdir.
- Ya da uçup giderler, diyerek sözünü kestim.
Arabelle, verdiği eşsiz gücü kullanmaya en kararlı adamı bile çileden çıkaracak bir kayıtsızlıkla:
- Ya da uçup giderler, dedi. Bir erkeği, dinin aşkla uz-laşamayacağı fikrine inandırmak için ona erdeme bulanmış haplar yutturmanın bir kadına yakışan bir şey olduğunu mu sanıyorsun? Ben dinsiz bir kadın mıyım? İnsan kendini ya verir, ya da reddeder; ama hem kendini vermemek, hem de birtakım ahlâk derslerine başvurmak ikili bir işkenceyi göstermektedir ve sanırım böylesi işkenceler, bütün ülkelerdeki hukuk anlayışlarına

aykırı düşer. Burada yalnız hizmetçin Arabelle'in eliyle hazırlanmış nefis sandwichs'ler bulacaksın; Arabelle'in ahlâkçılık alanındaki bütün hüneri, bugüne kadar hiçbir erkeğin tatmadığı ve meleklerin esinlerinden öğrenilmiş hazları araştırmaktan ibarettir.
Bir İngiliz kadının iğneli şakaları kadar insanı harap eden başka bir şey bilmiyorum; İngiliz kadını bu şakaya İngilizlerin basmakalıp yargılarla dolu hayatlarındaki ahmaklığı saklamak için başvurdukları ciddiyeti, carcaflı inanışı yerleştirir. Fransız şakası bir danteladır oysa, kadınlar verdikleri sevinci, icat ettikleri kavgaları bununla güzelleştirirler; bir çeşit manevi süsleme sanatıdır Fransız şakası, Fransız kadının tuvaletindeki incelikleri taşır. İngiliz şakası bir asiti andırır, öyle ki üstüne düştüğü varlıkları aşındırır onları yıkanmış ve fırçalanmış iskeletler haline getirir. Zeki bir İngiliz kadınının dili kaplanın dili gibidir, oynamak isterken kemiğiyle birlikte götürür eti. Gülerek: Ne olmuş sanki? diye alay eden ve büyük bir hazla açtığı yaralara ağu akıtan şeytanın müthiş silahı gibidir. İşte Arabelle de, o gece ne yüce bir kudreti olduğunu göstermek için suçsuz insanların kellelerini uçurtan bir sultan gibiydi. İnsanın mutlu oluştan başka her şeyi unuttuğu o yarı-uykuya dalacağım sırada:
- Meleğim, dedi işte ben de ahlâkla uğraşmış oldum; seni sevmekle bir suç işleyip işlemediğimi, Tanrısal yasaları çiğneyip çiğnemediğimi düşündüm, sonunda hiçbir şeyin bundan daha fazla din kurallarına uygun, bundan daha fazla tabii olmadığı kanısına vardım. Tanrı, güzel yaratıkları, onlara tapmamız gerektiğini göstermekten başka bir şey için yaratmış olabilir mi? Sen bir meleksin ya, asıl suç işte seni sevmemekle işlenmiş olur. Bu hanım, öbür erkeklerle bir tutarak, sana hakaret etmiş oluyor; ahlâk kurallarını sana uygulamak yersiz bir şey olur. Tanrı seni her şeyin üstüne koymuş. Seni sevmek ona yak-

laşmak değil mi? Tanrısal varlıklara karşı istekler duydu diye, Tanrı'nın bir kadına darılabilmesi mümkünmüdür? Senin büyük ve aydınlık kalbin gökyüzünü öyle çok andırıyor ki, bir şenlikle parlayan mumlara yaklaşıp yanan ufacık sinekler gibi alda-nıyorum. O sinekler hatalarından dolayı cezalandırılabilir mi? Hem sonra, bir hata mı ki bu? Bu durumu sineklerin ışığa toplanmalarının bir belirtisi olarak anlayamaz mıyız? Sevdiğinin boynuna atılmak malvolmak demekse, onlar fazla dindar oldukları için ölüyorlar. Benim zayıf tarafım seni sevmek, oysa bu kadının güçlü yanı şatosundaki katolik kilisesine kapanıp dua etmek. Kaşlarını çatma öyle! Ona bir kızgınlık duyduğumu mu sanıyorsun? Hayır, yavrum! Tersine, bayılıyorum onun o ahlâk ilkelerine. Çünkü o ilkelerin öğütlerine uyarak seni serbest bıraktı, ben de o sayede seni ebediyen elime geçirdim. Evet, ebediyen, çünkü artık hep benim olacaksın. Değil mi?
- Evet.
- Her zaman için mi?
- Evet.
- Bir lütuf mu bağışlıyorsunuz bana, sultanım. Senin değerini ben keşfettim! Ne demiştin o kadın için? Toprakları iyi ektirip biçtirmeyi biliyormuş, ben bu bilimi çiftçilere bırakırım, senin yüreğinle meşgul olmayı tercih ederim.
Bu tatlı gevezelikleri size bu kadını iyi anlatabilmek hakkında size söylediğim şeyleri doğrulamak, böylece hikayenin sonundaki sırrı iyi kavrayabilmenizi sağlamak için hatırlamaya çalışıyorum. Ama öğrendiğiniz bu güzel sözlerin yanındaki şeyleri, o enfes hareketleri, tavırları, halleri size nasıl anlatmalı acaba? Rüyalarımızın en akla sığmaz olanlarıyla kıyaslanabilecek bir sürü çılgınlıklardı bunlar; bazen Clochegourde'da yaptığım çiçek demetlerini akla getiren birtakım buluşlar: güçle birleşen güzellik, tutkunun volkan gibi patlayışlarına karşı çıkarılmış bazı

yumuşak şefkat belirtileri; bazen isteklerimizin konserine uygulanmış bir müziğin ustalıklı makam değiştirmeleri; sonra, birbirine sarılmış yılanları hatırlatan oyunlar; kısacası, en hoş düşüncelerle süslenen en okşayıcı sözler, zekanın, şehvete ekleyebileceği ne varsa hepsinin şiiri. Arabelle, Henriette'in günahsız ve kapanık ruhunun yüreğimde bıraktığı izlenimleri, coşkun aşkının yıldırımlarıyla söküp atmak istiyordu. Madam de Mort-sauf, Markizi nasıl anlamışsa, beriki de onu o kadar iyi anlamış bulunuyordu; ikisinin de birbiri hakkında verdikleri yargılar doğruydu. Arabelle'in Henriette'e karşı bu kadar saldırgan oluşu, ondan

çok korktuğunu ve rakibine karşı içinde gizli bir hayranlık beslediğini gösteriyordu. Ertesi sabah, geceyi uykusuz geçirdiğini ve ağladığını anladım.
- Neyin var? dedim.
- Aşırı sevgimin beni mahvetmesinden korkuyorum, diye karşılık verdi. Ben kendimde ne varsa hepsini verdim. Benden daha usta olan bu kadının elinde senin şiddetle istediğin ve elde edememiş olduğun bir şey var. Onu seçiyorsan, beni düşünme artık; kederlerimle, pişmanlıklarımla, acılarımla senin başını ağrıtmam; hayır, can verici güneşinden yoksun bir bitki gibi, giderim, senden uzak bir yerde ölürüm.
Bunları söyleyince benden aşk yeminleri aldı ve büyük bir sevinç duydu. Sabahlara kadar gözyaşı döken bir kadına başka ne söylenebilirdi ki? Bence, böyle bir durumda sert davranmak büyük bir yanlışlık yapmak olur. Bir gece önce direnemediğimiz kadına ertesi sabah yalan söylemek zorunda değil miyiz? Çünkü erkeğin yasası, kadınlarla sevda ilişkilerimizde yalanı bir görev sayar bizim için.
- Şunu bil ki, ben gönlü bol bir kadınım, onun yanına dön; seni aşkımın büyüklüğüne borçlu yapmak istemem, kendi iradenle bana gelesin isterim. Oraya gittikten sonra buraya dö-

necek olursan, bana şimdiye kadar hep olanaksız görünen bir şeye, benim seni sevdiğim kadar senin de beni sevdiğine inanacağım.
Beni Clochegourde'a dönmeye razı etmeyi başardı. İçine gireceğim durumun saçmalığı, tuhaflığı, baştan ayağa mutluluk içinde bir adamın önceden anlayabileceği bir şey değildi... Sonra, Clochegourde'a gitmeyi kabul etmezsem, Leydi Dudley'in Henriette'e karşı zafer kazanmasını sağlamış olacaktım. O zaman Arabelle beni Paris'e götürürdü. Ama oraya gitmek, Madam de Mortsaufa hakaret anlamı taşımayacak mıydı?.. Böyle olunca Arabelle'e daha kesin olarak dönmem gerekirdi. Hangi kadın, aşkına karşı işlenmiş bu çeşit suçları bağışlamıştır? Bir kadın sevdiği erkeği bir başka kadının mutlu ettiğini görmektense onu can çekişirken görmeyi yeğ tutar; meğer ki bu kadın göklere giden bir ruh değil, göklerden inen bir melek olsun. Böyle bir durum karşısında seven kadının sevgisi ne kadar büyükse cezası da o kadar ağır olacaktır. İşte, Grenadiere'e gitmek için Cloche-gourde'dan çıktıktan sonra benim bu ikili durumum rastlantı ürünü aşkım için ne kadar yararlı olduysa, gönlümün seçtiği büyük aşkım için de o kadar ölümcül bir sonuç doğurdu. Markiz her şeyi incelemiş, ayarlamıştı. Sonradan bana anlattıklarına göre, Madam deMortsauf la Charlemagne kıraçlarında karşılaşmamış olsaymış, Clochegourde'un çevresinde dolaşarak beni güç durumlara düşürmeye çalışacakmış.
Benzi solmuş, uykusuzluktan bitkin düşmüş görünen Kontesin yanına yaklaştığım anda, halk topluluklarının önemsiz bulacağı, ama yüce ruhların adalet ölçülerine göre cinayet sayılan bazı hareketler yapıldığını anladım ve bunu bana anlayış denen şey değil, genç ve cömert kalplere özgü o seziş gücü sağladı. Oynayarak, çiçekler toplayarak bir uçurumun dibine kadar inen ve oradan bir daha çıkamayacağını dehşetle gören, insan top-

rağının artık erişilmeyecek kadar uzakta olduğunu anlayan, geceleyin kendini yapayalnız hisseden ve vahşi çığlıklar işiten bir çocuk gibi gördüm kendimi; Henriette'le birbirimizden artık bütün bir evrenle ayrıldığımızı o an hissettim. Büyük bir uğultu ile doldu ruhlarımız; kutsal cuma günleri Büyük Kurtarıcı'nın can verdiği saatte kiliselerde söylenen hüzünlü Consummatum ets! ilahisi gibi bir yankılanma oldu; ilk aşkları din olan genç ruhları donduran müthiş sahneyi yeniden yaşadık. Henriette'in bütün umutları bir vuruşta darmadağın olmuş, ruhu en mutlak ve en sonsuz acıyı tatmıştı... Şehvetin saygı duyduğu ve mayhoş kollarına alamadığı bu kadın, bugün mutlu aşkın zevklerinin ne olması gerektiğini keşfettiği için mi bakışlarını böyle benden kaçırıyordu? Evet, gözlerini esirgedi benden, altı yıldır varlığımın üstünde parlayan ışığımı geri aldı. Demek, gözlerimizden yayılan ışıkların kaynağının ruhlarımızda olduğunu ye bu ışıkların ruhların birbirine işlemeleri, ya da birinde birleşmeleri, sonradan ayrılmaları ve hiçbir güvensizlik duymadan birbirine her şeyi söyleyen iki kadın gibi oynaşmaları için bir yol hizmeti gördüğünü biliyordu. Şehvet duygularına yabancı olan bu çatının altına, zevk kanatlarıyla alaca tozlar serpilmiş bir çehre getirmiştim ben, bunun ağır suçunu hissettim kendimde. Keşke dün bi-raksaydım da Leydi Arabelle yalnız başına gitseydi; Clochegourde'a dönseydim, kimbilir belki de Madam de Mortsauf, kardeşim olmak fikrini kendine bu kadar insafsız olarak yükleme-yecekti. Henriette, hoşgörüsüne aşırı bir çabanın parıltısını katıyordu, bir daha bırakmamak üzere

yerleşiyordu yeni rolüne.Yemek sırasında benimle çok ilgilendi, insanın onurunu kıracak dereceye varan binlerce özen gösterdi, acıdığı bir hasta gibi baktı bana.

- Sabahın erken saatlerinde dolaşmaya çıkmışsınız, dedi Kont. Mideniz sağlam olduğuna göre iştahınız da açılmıştır.

Kontesin dudaklarında alaycı bir kız kardeş gülümsemesi uyandırmayan bu cümle, içinde bulunduğum durumun gülünçlüğünü nihayet kavramamı sağladı. Gündüzü Clochegourde'da, geceyi Saint-Cyr'de geçirmek olanaksızdı. Arabelle, işi benim inceliğimle Henriette'in ruh yüceliğine havale etmişti. Uzun süre arzu edilmiş bir kadının dostu olmanın ne kadar güç bir şey olduğunu, bu bitmek tükenmek bilmeyen uzun gün boyunca anladım. Araya yılların girmesiyle çok kolay hale gelebilen bu geçiş, özellikle genç yaşta bir hastalık görünümü taşır. Bir utanç içindeydim, şehvet denen şeye lanetler yağdırıyordum; Madam de Mort-sauf benden kanımı istese seve seve vermeye hazırdım. Ara-belle'i yerden yere vuracak sözler de söylemiyordum, çünkü ondan konuşmaya pek yanaşmıyordu. Sonra, Arabelle'in aleyhinde konuşmak da, yüreğinin en gizli köşelerine kadar yüce ve soylu bir insan olan Henriette'in benden soğumasına yol açabilecek bir alçaklık olurdu. O beş yıllık can-ciğer yakınlıktan sonra, şimdi birbirimize söyleyecek laf bulamıyorduk; söylediğimiz sözler aklımızdan geçen şeyleri yansıtmıyordu; öteden beri acılarımız ikimizin arasında sadık bir anlatım aracı olmuştu, şimdi ise işte içimizi kemiren acıları saklıyorduk. Henriette, benim için de, kendisi için de mutlu bir tavır takınıyordu, ama aslında çok kederliydi... Gerçi her fırsatta kız kardeşim olduğunu söylüyor, kadın zekasını kullanıyordu, ama bir konuşmayı sürdürecek hiçbir konu, hiçbir fikir bulamıyordu; çoğu zaman elimizde olmadan sessiz duruyorduk. Leydinin tek kurbanı kendisi olduğunu sanı-yormuş gibi görünerek, çektiğim işkenceyi daha da büyüttü. Bu kız kardeşin ağzından iyice kadınsı bir alay çıktığı bir an, dayanamadım:

- Ben sizden fazla acı çekiyorum, dedim.

Kadınlara, kendi heyecanlarından daha büyüğünü bizim duyduğumuzu söylediğimiz zaman nasıl yüksekten bir tavır

takınırlarsa öyle:

- Nasıl?., dedi.
- Ama bütün suçları işleyen benim, diye cevap verdim.

Kontesin bana soğuk ve kayıtsız bir tavır aldığı bir an oldu; çok kırılmıştım buna, gitmeye karar verdim. O akşam taraçanın üstünde, toplanan bütün aile ile vedalaştım. Hepsi de çimenliğe kadar benimle beraber geldiler, atım yeri eşeliyordu orada, hayvanın uzağında durdular. Gemleri tutmuştum ki Kontes yanıma geldi.

Girmesi için kolumu uzattım, birbirine karışan hareketlerimizden büyük bir tat alır gibi ağır adımlarla şatonun avlusundan geçtik; bu şekilde, dış duvarın bir köşesini kaplayan bir ağaç kümesine kadar yürüdük. Durdu, başını göğsüme koydu, kollarını boynuma doladı.

- Allahaısmarladık dostum, dedi. Allahaısmarladık, birbirimizi bir daha görmeyeceğiz. Tanrı bana geleceği görmek gibi hazin bir güç verdi. O kadar yakışıklı, o kadar genç olarak döndüğünüz, tıpkı bugün Grenadiere'e gitmek için Clochegourde'u bırakırken gibi o zaman da bana arkanızı çevirdiğiniz zaman nasıl bir dehşet duygusu içine düşmüştüm, hatırlıyor musunuz? İşte bu gece bir kere daha alınlarımızdaki yazıyı okumuş bulunuyorum. Dostum, şu anda son defa konuşuyoruz birbirimizle. Güç halle size daha birkaç kelime söyleyebilirim, çünkü kısa bir zaman sonra artık ben, ben olmaktan çıkacağım. Ölüm, varlı-ğımdaki bir şeyi şimdiden alıp götürdü. Yakında çocuklarımın elinden annelerini almış olacaksınız, bari onların kalplerinde onun yerini doldurun. Bunu yapabilirsiniz! Jacques ve Madeleine, kendilerine çok acı çektirmişsiniz gibi severler sizi.

- Ölmek mi? dedim titreyerek, yüzüne baktım; sevdiklerinden biri bu hastalığa tutulmamış kimselere bir fikir verebil-

mek için, gözlerinin, gümüşten kararmış iki küreye döndüğünü söyleyeceğim; gözlerindeki bu kuru alevi yeniden gördüm. Ölmek mi? Emrediyorum sana Henriette, yaşayacaksın! Bir zamanlar bana yeminler ettirmiştin, bugün de, ben senden aynı şeyi istiyorum; Origet'ye görüneceğine, onun her dediğini harfi harfine yerine getireceğine yemin et...
Düşüncelerinin anlaşılmamasına öfkelenmiş bir umutsuzluk içinde bağırdı:
- Tanrı'nın lütfuna karşı mı geleceksiniz yoksa?
- Şu sefil İngiliz kadını gibi her isteğimi yerine getirecek kadar sevmiyor musunuz beni?
Şimdiye kadar saygı gösterdiği mesafeleri kendisine bir anda aştıran bir kıskançlığın etkisi altında.
- Evet, her istediğini yerine getireceğim, dedi.
- Ben de burada kalıyorum, dedim, gözlerini öptüm.
Bu razı oluşumdan korkmuştu, kollarımdan kurtuldu, gidip bir ağaca yaslandı; sonra başını çevirmeden, hızlı hızlı yürüyerek evine döndü; ama ben de ardından gittim, ağlıyor ve dua ediyordu. Çimenliğin önünde, elini tutup, saygıyla öptüm. Beklemediği bu itaat dokundu ona.
- Yine de seninim! dedim. Çünkü teyzenin sevdiği gibi seviyorum seni.
Elimi kuvvetle sıkarak ürperdi.
- Bir bakış; dedim, eski bakışlarından biriyle bak bana! Ve bakışıyla ruhumun aydınlanmış olduğunu görerek:
- Kendini bütünüyle veren kadın, şu anda bana bağışladınız hayatı ve ruhu veremez bir erkeğe, diye ekledim.
- Yaşayacağım! dedi, ama sizde iyileşmeye bakın.

Bu bakış Arabelle'in alaylarının izlenimlerini silmişti. Görüyorsunuz, size anlattığım bu iki aşkın, etkilerini üzerimde birbiri ardından, sırayla, duyduğum bu iki uzlaşmaz tutkunun elinde oyuncak olmuştum. Bir melekle bir şeytanı aynı zamanda seviyordum; biri, kendi kusurlarımızdan dolayı kızıp kötüledi-ğimiz bütün erdemlerle, öbürü, bencilliğimizden dolayı küçümsemek istediğimiz bütün fenalıklarla bezenmiş iki kadın. Bir ağaca dayanmış, mendil sallayan iki çocuğunun arasında duran Madam de Mortsaufu görürüm diye ikide bir başımı arkaya çevirip bakarken, bu kadar güzel iki kadının hayatına hâkim olduğumu, böylesine üstün iki kadının hayatımda ayrı ayrı yönlerden bir onur meselesi yarattığımı, her ikisinin de benden yoksun kalınca yaşayamayacağını düşünerek göğsüm gururla kabardı. Yalnız, emin olun ki, bu geçici gurur iki yönden birden tokat yedi. Bir umutsuzluğun ya da Kontun ölümünün bana Hen-riette'i vereceği anı Arabelle'in yanında beklemeyi hangi şeytan söylüyordu bana; çünkü Henriette hep seviyordu beni; sertlikleri, gözyaşları, pişmanlıkları, boyun eğişleri, benim yüreğim kadar kendi yüreğinden de silinmesine olanak olmayan bir duygunun izleriydi. Bu güzel ağaçlık yolda düşüncelere dalmış ilerlerken, yirmi beş değil, artık elli yaşındaydım. Birden otuzundan altmışına geçenler, kadınlardan çok delikanlılar değil midir? Bu kötü düşünceleri ne kadar kovmaya çalıştım üstümden, ama, itiraf ederim, bir türlü yakamı bırakmadılar. Kimbilir belki de bu çeşit düşüncelerin ilkesi Tuileries'de, krallık adasının tavan kaplamalarının altında bulunuyordu. Gerçek tutkuların ancak olgun yaşta duyulabileceğini, çünkü tutkunun ancak içine kudretsizlik karışınca güzel ve şiddetli olabileceğini, o zaman insanın her yeni zevk önünde son parasını süren kumarcıya benzediğini söyleyen XVIII. Louis'in yıkıcı kurallarına kim karşı koyabilirdi? Ağaçlık yolun sonuna gelince, döndüm. Henriette'i orada tek başına duruyor görünce, bir anda aştım yolu. Sebebini kendisinin

bilmediği gözyaşları içinde yeniden vedalaştım onunla. Artık bir daha geri gelmemesiyle kaybedilmiş aşklar, bakir coşkular, hayatın bir daha açmayacak çiçekleri için dökülmüş gözyaşlarıydı bunlar; çünkü erkek artık bu yaştan sonra gözyaşı dökmez, döktürür; sevdiği kadında kendisini sevmeye başlar; oysa genç yaşta sevgiliyi kendi varlığımızda severiz; bundan sonra zevklerimizi, hatta kusurlarımızı, sevdiğimiz kadına aşılamak da isteyece-ğizdir; oysa hayatın başında sevdiğimiz kadın kendi erdemlerini bize kabul ettirmektedir; bir gülümsemeyle güzele çağırır bizi, örneklerle, bağlılığın ne demek olduğunu öğretir. Ne mutlu Hen-riette'ine kavuşmuş kimselere! Ne mutlu Arabelle gibi bir kadını tanımış olanlara! Bunlardan biri evlenirse karısını kaçıracak, öteki sevgilisi tarafından terkedilecektir; ama ne mutlu bir kadında bu iki kadını birden bulan adama! Ne mutlu sizin sevdiğiniz erkeğe, Natalie!

Paris'e döndükten sonra Arabelle'le daha bir yakınlık kurduk. Çok geçmeden ikimiz de, farkında olmadan, terbiye kurallarının ötesine geçmiştik; o zamana kadar ben uymak zorunluluğunu duyuyordum bu kurallara, bu da çoğu zaman çevrede Leydi Dudley'in kötü durumunun bağışlanmasını sağlıyordu. Görünüşteki durumun ötesini öğrenmekten çok hoşlanan kimseler, o şeyin sakladığı sırrı öğrendikten sonra artık görünüşü de meşru kabul etmek eğilimindedirler. Kibar çevrenin ortasında yaşayan sevgililer, salonlarla ilgili hukukun kurallarını devirmekle ya da geleneklere yan çizmekle iyi etmeyeceklerdir; ve bu durum başkalarından çok kendilerini ilgilendirir. Aşılması gereken mesafeler, içten gelmese de mutlaka gösterilmesi gereken bir saygı, oynayacak komedyalar, iyice karanlıklaştırılacak sırlar, mutlu bir aşkın başından geçmesi gereken bütün bu serüvenler, hayatın boşluğunu doldurur, istekleri tazeler, alışkanlığın duygularda yarattığı tembelliği önleyerek yüreği korur. Ancak, ala-

bildiğine cömert olan ilk aşklar da, tıpkı gençler gibi, yetiştirip geliştirecekleri yerde ormanlarını kökünden kesmek eğilimindedir. Arabelle, aslında bu burjuva düşünceleri benimsemiyordu, ama benim hatırım için uymaya çalışıyordu. Avını elinden kaçırmamak için önceden işaretleyen bir cellat gibi, beni kendisine bir sposo* yapmak için Paris'te herkesin diline düşürmek istiyordu. Bu yüzden de, beni evde tutmak için cilvelere başvurdu, çünkü yalnız yelpazeler altında fısıltılarla yapılan dedikodulara konu olan cüretkarlığını yeterli bulmuyor, bir atılım yaparak şimdiye kadar yaptığının ötesine geçmek istiyordu. Kendisini kötü duruma düşüren bir ihtiyatsızlıkta bulunduğu zaman o kadar sevinen bu kadının aşkına nasıl inanmazdım? Yasa dışı bir evliliğin nazlarına daldıktan sonra bir umutsuzluktur sardı içimi, hayatımın Henriette'in öğütlerinden ve verdiği fikirlerden başka bir yola girdiğini görüyordum. O zaman, sonunun geldiğini anlayarak, ciğerlerinin çalışmasına artık ba-kılmamasını isteyen bir veremlinin hayata karşı duyduğu öfkeyi duydum içimde. Kalbimde, acılara batmadan sığınamıyacağım bir köşe vardı; öç sever bir ruh, düşünmekten korktuğum bazı fikirleri getirip getirip aklıma sokuyordu. Henriette'e yazdığım mektuplarda bu ruhsal hastalığımı sözkonusu ediyor ve onu da acılar içine atıyordum. "Yitirilmiş bunca hazine karşılığında hiç değilse beni mutlu görmek istediğini!" yazıyordu. Ondan aldığım tek cevapta böyle demişti. Ve ben mutlu değildim! Aziz Natalie, mutluluk denen şey mutlaktır, hiçbir kıyaslamayı kabul etmez. İlk ateşim geçer geçmez, bu iki kadını birbiriyle, ister istemez, kıyaslamaya başladım; aralarındaki tezadı şimdiye kadar incelemeye fırsatım olmamıştı. Gerçekten her büyük aşk yapı-
* Sposo: Eskiden genellikle yaşlı ve zengin İtalyan kadınlarının yanlarında dolaştırdıkları genç adamlara verilen ad. Burada jigolo olarak da çevrilebilirdi.

miza öyle büyük bir güçle siner ki, ilkin sert taraflarını giderir ve kusurlarımızı ya da erdemlerimizi meydana getiren alışkanlıkların açtığı izleri doldurur; ama bir süre sonra birbirlerine iyice alışan iki sevgili, ruhlarındaki o çizgilerin yeniden ortaya çıktığını görürler; o zaman iki taraf da karşılıklı olarak birbirlerini incelemeye koyulur; çoğu zaman tabiatın tutkuya karşı yapacağı bu tepki durumu sırasında, ayrılıkları hazırlayan ve kıt görüşlü bazı kimselerin insan yüreğini tutarsızlıkla suçlamak için bir silah gibi sarıldıkları karşılıklı soğukluklar belirir. İşte biz de bu döneme girmiş bulunuyorduk. Çekiciliğiyle artık eskisi kadar gözlerimi alamıyordu, zevkimi ince ince tahlilden geçirerek, Leydi Dudley'in zararına sonuçlanacak bir incelemeye giriştim.

İlkin, Leydi Dudley'in, Fransız kadınını öbür kadınlardan ayıran ve birçok ülkelerdeki sevişme tarzlarını denemek fırsatını bulmuş kimselerin fikrine göre onu sevilmeye daha layık hale getiren bir konuda, yaşama zekası konusunda pek yaya kaldığını farkettim. Bir Fransız kadını aşkta tutuldu mu bambaşka bir yaratık haline gelir; o övgüler düzülmüş şuhluğunu aşkını süslemekle kullanır; çok tehlikeli olabilen gururundan vazgeçer, bütün gücünü sevmek yolunda kullanır; sevgilisinin çıkarlarını, kinlerini, dostluklarını benimser; işadamının deneyleri sonucu öğrendiği bazı ayrıntıları ve incelikleri bir gün içinde kavrayı-verir; kanunlardan anlar, kredi mekanizmasını kavrar, bir bankerin kasasını boşaltıverir; çılgın ve müsriftir belki, ama onun ne bir hata yaptığını, ne de tek kuruşunu sokağa attığı görülecektir; analık, dadılık, hekimlik hizmetlerini bir arada görür ve bütün bu değişik işler sırasındaki halleri sonsuz bir aşkı kök alan mutlu bir güzellikle doludur; başka ülkelerin kadınlarına özgü olan erdemleri kendinde toplar ama bu karışıklığa zekasıyla bir birlik kazandırır; can veren, mümkün kılan, hak-lılaştıran, çeşni sağlayan, bir tek fiilin ilk zamanına dayanan bir

duygunun monotonluğunu gideren Fransız tavrını katar her şeye. Durmadan sever. Fransız kadını, durmadan dinlenmeden, yorgun da olsa, kalabalık içinde de olsa, yalnız da olsa, hep sever; onun susuşu da bir konuşmadır, gözlerini yere eğse de sizi süzüyordur; içinde bulunduğu durum, konuşmasını, bakmasını yasaklamışsa, bu kez düşündüklerini ayaklarıyla yazacaktır bastığı toprağa; yalnızken aşkını uykuda bile söyler o; ve bütün dünyaya boyun eğdirir aşkını.
Oysa İngiliz kadının aşkında tam tersi bir durum var: İngiliz kadını dünyayı aşkına boyun eğdirir. O, bu gibi davranışlarını ve size sözünü ettiğim o bencil İngiliz tavrını, aldığı terbiye dolayısıyla sürdürüp gitmeye eğilimlidir, bu yüzden onun kalbi kolayca açıp kapayabileceği bir İngiliz makinesi gibidir. Arkasında ne gizli olduğu anlaşılmayan bir maskesi vardır, çok duygusuzmuş gibi görünen bir tavırla onu takıp çıkarır yüzüne. Gözlerden uzak olduğu zamanlarda bir İtalyan kadını kadar büyük şehvet belirtileri gösterdiği halde, başka insanların yanında hepsinden çok soğuk bir vakar takınmakta oldukça ustadır. En çok sevilmiş bir erkek bile, odasından çıkan İngiliz kadının çehre hareketsizliğini ve soğuk ciddiyetini görünce sevildiğinden kuşkuya düşer, saltanat ve kudretini yitirmek üzere olduğunu sanır.
O anda ikiyüzlülük artık kesin bir ilgisizlik derecesine varır. İngiliz kadını, biraz önce olup biten her şeyi unutmuştur. Aşkını bir elbise gibi atabilen kadının bu aşktan başka bir aşka da kolayca geçebileceği ihtimali geliyor insanın aklına. Bir kadının aşkını, işlediği bir nakış gibi istediği zaman eline alıp istediği zaman bırakmasıyla kırılan onurumuzda yükselen dalgalar ne fırtınalar, ne kasırgalar yaratmaz ki? Bu gibi kadınlar kendilerine o kadar hâkimdirler ki, bütün bütün size ait olmalarına olanak yoktur; yaşadıkları çevrenin öyle büyük etkileri altındadırlar ki sizin tam anlamıyla bir aşk saltanatı kuracağınız şüphe-

lidir. Fransız kadını bir adamı rahatsız eden konukları paylayabilir; İngiliz kadınının ise sessizliği mutlaktır, insanın huzurunu kaçırır, düşüncesini rahatsız eder. Bu kadınlar olur olmaz durumlarda öyle kibirlenirler ki modanın egemenliğinin içlerinden çoğunun zevklerine hâkim olduğu söylenebilir. Namus yönünden aşırı olan kimseler şehvet yönünden de aşırılıklara giderler, İngiliz kadınları böyledir; her şeyi biçime yaslarlar, ama bu biçim tutkusu onlarda bir sanat sevgisi doğurmaz. Ne derlerse desinler, İngiliz kadınlarının o hesaplı, akılla tartılı aşklarına Fransız kadınlarının ruh üstünlüğünü sağlayan şey Protestanlıkla Katoliklik arasındaki farktan başka bir şey değildir. Protestanlık kuşku duyar, inceler, inancı öldürür; yani bu din, sanatın ve aşkın mezarı olmaktadır.
Sosyetenin hâkim olduğu yerde sosyete insanlarının boyun eğmeyi bilmeleri zorunludur; ne var ki tutkularla dolu insanlar bu çevreden kaçarlar; bu çevredeki kurallar onlara katlanılmaz gelir. Leydi Dudley'in salon hayatından bir türlü vazgeçmediğini, İngilizlere özgü olan o geçiş ve değişiş halinin onda bir alışkanlık halini aldığını görünce, onurumun ne kadar sarsılmış olabileceğini anlarsınız; sosyete hayatının ondan istediği bir fedakarlık değildi bu hal; birbirine düşman iki biçim altında görünüyordu; bir kere sevmesine, çılgınca seviyordu, hiçbir ülkeden hiçbir kadın onunla yarışamazdı bu konuda; bir sarayın haremini dolduran kadınların topuna bedeldi; ancak o büyülü sahnenin üstüne bir kere perde inmesin, ondan sonra anısını bile kovuyordu belleğinden; ne bir bakışa, ne bir gülümsemeye cevap veriyordu; o anda ona ne köle, ne efendi diyebilirdiniz, sözlerini ve hareketlerini salon hayatının gereklerine uydurmak zorunda bulunan bir sefir karısı gibi davranıyor, sessizliğiyle insanı çileden çıkarıyordu. Yol yöntem gözeten hareketleriyle yürekte yaralar açıyordu; böylece, aşkı, heyecanlara dayanarak en yüce

noktalara çıkaracağı yerde, basit bir ihtiyaç düzeyine indiriyordu; ne kaygı, ne bir pişmanlık, ne bir istek belirtisi vardı onda; ama sevişme vakti gelmesin, birden şahlanıyor, birdenbire yakılmış ateşler gibi parlayan aşkıyla daha önceki tavırlarını inkar ediyor, küçümsüyor, eziyordu. Bu iki kadından hangisine inanmalıydım? Henriette'i Arabelle'dan ayıran farkları o zaman nasıl kuvvetli bir sızıyla hissettim! Madam de Mortsauf, bir an için benden ayrılsa, sanki solumakta olduğum havayı bana kendinden bahsetmekle görevlendirirdi; o giderken elbisesinin kıvrımlarının hışırtısı kulaklarıma sevinç verir, yanıma gelirken de bu kıvrımlar bu kez aynı sevinci gözlerime tattırırdı; gözlerini yere dikerken gözkapaklarını nasıl şefkat dolu bir şekilde indirirdi! Ya sesi? Bu seste insanı durmadan okşayan bir ezgi vardı; sözlerinde hiç değişmeyen bir düşünce okunurdu,

kendi kendisinin bir yankısı olurdu her zaman; biri ateşli, öteki buz gibi iki bölüm yoktu onun ruhunda; fazladan olarak, Madam de Mortsauf un zekasını ve düşüncesinin en güzel bir tarafını duygularını belirtmek için kullanırdı, çocuklarına ve bana karşı düşünce yoluyla şuhluklar ederdi. Arabelle'de ise zekanın hayatı daha sevimli kılma diye bir görevi yoktu, zekasını benim yararım için kullandığı yoktu. Arabelle'in, yalnız toplum içinde ve toplum için var olan, sadece alaycı nitelikte bir zekaydı onunki; beni eğlendirmek için değil, bir tutkuyu doyurmak için parçalamayı, ısırmayı seven bir kadındı. Madam de Mortsauf, mutluluğunu bütün gözlerden gizlerdi; oysa Leydi Arabelle, mutluluğuna bütün Paris tanık olsun istiyordu, hem herkesin gözü önünde ormanda benimle birlikte dolaşmaya çıkıyor, hem de büyük bir ikiyüzlülük içinde görünüşü kurtarmaya çalışıyordu. Gösterişin ve vakarın, aşkın ve kayıtsızlığın bu şekilde birbirine karışması, bekar ve arlarla dolu ruhumu durmadan yaralıyordu; bense böyle bir ısı derece-

sinden başka bir ısı derecesine geçivermeyi kıvıramadığım için, müthiş bir huzuruzluğa giriyordum; o sahte bir iffet perdesine büründüğü zaman bende şehvet çarpıntıları yüksek bir gerilime giriyordu. Türlü dikkatler ve titizlikler içinde, uygun bir şekilde, hallerinden kendisine şikayet edecek olsam, hemen o zehirli dilini uzatıyor, size demin anlatmaya çalıştığım İngiliz şakalarını biraz abartarak cevaplar veriyordu. Aramızda bir konuda fikir ayrılığı belirse, kalbimi kırmayı, beni güç durumlarda bırakmayı hemen bir oyun haline getiriyor, hamur gibi yoğurmak istiyordu beni. Her konuda ılımlı bir tavır gösterilmesi gerektiği hakkındaki öğütlerime gelince, bunlara benim fikirlerimi feci şekilde karikatürize ederek cevap veriyordu. Aldığı tavrı eleştirmeye kalksam, beni İtalyanlar Bulvarı'nda, bütün Paris halkının gözleri önünde öperse ne yapacağımı sorarak cevap veriyordu; bunu yapacağını bildiğim için bu planını gerçekleştirir diye ödüm ko-puyordu. Gerçi bana olan tutkusu gerçekti, ama Henriette'deki derinlik, yücelik, kutsallık hiç yoktu onda; bir aşk doymazlığı içindeydi Arabelle, suyu hemen çeken kumlu bir toprak gibi. Madam de Mortsaufda güvenli bir hal vardı. Konuşurken sesimde meydana gelen değişikliklerden, ya da bir bakıştan, ruhumda ne olup ne bittiğini hemen anlardı. Oysa Markiz, hiçbir zaman bir bakışla, bir kelimeyle ya da bir el sıkışla etkileneceklerden değildi. Dahası var: dünün mutluluğu Markiz için hiçbir anlam taşımazdı; hiçbir aşk kanıtı onu coşturamazdı. Bir hareket, bir gürültü, bir ilgi... bunlara karşı öyle büyük bir istekle atılıyordu ki onun ülküsündeki duruma hiçbir şeyin ulaşmasına olanak olmadığı da kuşkusuzdu; aşk arama yolundaki büyük ve azgın çabaları da, bundan ileri geliyordu; girdiği aşırı oyunlarda beni değil, hep kendini düşünüyordu.
Madam de Mortsauf un o mektubu, hayatımın üstünde hâlâ parlayan o ışık, beni hep koruyarak, yükselmelerime yardım ederek Fransız kadınının aşk dehasına en erdemli kadının uyuşunu ispat eden o mektup, size Hen-

riette'in maddi çıkarlarımla, siyasal ilişkilerimle, ruhsal başarımla ne kadar yakından ilgilendiğini, içinde bulunduğum şartları bozmayacak noktalarından hayatıma nasıl canla başla sarıldığını göstermiştir herhalde. Leydi Dudley'e gelince, o, bütün bu meselelerde herhangi bir tanıdığın göstereceğinden fazla bir ilgi göstermiyordu. Bir kerecik olsun, işim, servetim, çalışmalarım, hayatımdaki güçlükler, kinlerim, erkek arkadaşlarım hakkında tek soru sormadı. Başkalarına karşı hiç de cömert değildi ama kendisi söz konusu oldu mu durum değişiyordu, kendine karşı iyice müsrifti; maddi çıkarları da aşktan ayırırken fazla ileri gidiyordu; oysa, denememiş olsam da biliyordum ki Henriette, benim acılarımı dindirmek için kendisi için aramayacağı bir şeyi benim için bulacaktır. Tarihte çok örneği görüldüğü gibi, en yüksek ve varlıklı adamların bile başına gelebilecek bir felakete uğramış olsam, Henriette'e başvurabilirdim ama Leydi Dudley'e tek kelime söylemektense zindanı boylamayı tercih ederdim.
Buraya kadar yaptığım kıyaslamada iki kadın arasındaki ruh tezatlarını ele aldım; ama manevi plandaki bu tezatlar aynen maddi yönde de görülüyordu. Fransa'da lüks, insanın ifadesi, fikirlerinin, varlığındaki şiirin belirtisidir; insanın karakterini gösterir ve çevremizde sevilen yaratığa ait en hâkim düşünceyi canlandırarak sevgililerin birbirlerine karşı gösterdikleri en ufak özene bir değer kazandırır.
Ama inceliklerine kapıldığım İngiliz lüksünde de mekanik bir taraf vardı; bu lükse Leydi Dudley kendinden bir şey koymuyordu, başkalarının yaptığı bir şeydi bu, çarşıdan alınma bir şey. Arabelle'e kalırsa Clochegourde'daki binbir okşayıcı özen hizmetçilerin eseriydi; elbette şatolardaki hizmetçilerin her biri

kendi uzmanlaştığı iş alanında özenler yaratabilecekti; en iyi uşağı seçmek de, sanki at seçmek söz konusuymuş gibi, kahyanın işiydi. Bu kadın, adamlarına hiç bağlanmazdı, onlardan en

değerli birinin ölümü bile üzmezdi Arabelle'i; aynı derecede becerikli bir başkasının para ile tutulması mümkündü ya!.. Kendi benzerlerine karşı davranışa gelince, bir başkasının felaketi karşısında onun gözlerinden bir damla yaş yuvarlandığını görmedim, öyle ki bu gibi durumlarda gösterdiği bencil saflığa insanın güleceği geliyordu. Kibar hanımlığın atlas örtüleri bir tunçtan karakteri gizlemeye yarıyordu. Akşam oldu mu, halılarda yuvarlanan, aşk çılgınlığının bütün ayrıntılarını bedeniyle ortaya döken bu cariye, aralarına karakedi girmiş sert İngiliz kadını ile genç adamı barıştırıyordu; bunun içindir ki hiçbir zaman ürün vermeyecek olan, ama yine de üstüne tohumunu atmaktan geri kalmadığım bu verimsiz toprağı ancak karış karış keşfedebildim. Madam de Mortsauf o geceki kısacık karşılaşmaları sırasında bu kadının tabiatı hakkında doğru yargılar vermişti; onun o peygamberce sözlerini hatırladım. Her yönden haklıydı Henriette. Arabelle'in aşkı benim için çekilmez hale geliyordu. O günden sonra bir şey hiç dikkatimden kaçmamıştır: ata binen kadınların çoğunda şefkat duyguları kıt oluyor. Amazonlar gibi onların da bir memeleri eksiktir, kalplerinin, neresi olduğunu pek bilemeyeceğim, ama bir yeri taşlaşmıştır.

Bu boyunduruğun ağırlığını iyice duymaya başladığım, bedenimin ve ruhumun iyice yorulduğu, gerçek duygunun aşka nasıl bir kutsallık verdiğini farkettim, bütün mesafelere rağmen bütün güllerinin kokusunu, taraçasının sıcaklığını içime çektiğim Clochegourde'un anılarıyla ezik düştüğüm bir sırada, sularının çekilmesiyle derenin taşlık yatağını farkettiğim bir anda, etkisini hâlâ üstümden silemediğim korkunç bir darbe yedim; saat dörtte çıkacak olan Kralın çalışma odasındaydım: Dük de Lenoncourt sarayda görevliydi; onun içeri girdiğini görünce Kral, Kontes'in nasıl olduğunu sordu; birden çok anlamlı bir şekilde başımı kaldırdım; böyle bir hareketi kendisine karşı göste-

rilmesi gereken saygıya aykırı bulan Kral, söylemeyi pek iyi bildiği o sert sözlerinden önce gelen bir bakışla baktı yüzüme: Dük:

- Efendimiz, zavallı kızım ölmek üzere; dedi.

Kralın taşmakta olan öfkesine aldırmadan, gözlerimden yaşlar boşanarak:

- Kral hazretleri bana izin vermek lütfunda bulunurlar mı? dedim.

Her kelimesine bir hiciv koymaktan hoşlanan Kral güldü ve yaptığı nükte karşılığında biraz önceki saygısızlığımı bağışlayarak:

- Koşun Maylord, koşun! dedi.

Bir baba olmaktan çok bir saray adamı olan Dük, kızını gidip görmek için izin filan istemedi. Kralla birlikte gitmek üzere arabasına bindi. Leydi Dudley'e allahaısmarladık demeden yola çıktım zaten güzel bir rastlantıyla o sırada evde değildi, görevle bir yere gönderildiğimi yazarak bir mektup bıraktım kendisine. Croix-de-Berny'de, Verrieres'den dönmekte olan Ma-jesteleriyle karşılaştım. Kabul ettiği bir çiçek demetini ayaklarının dibine bırakırken, Kral, o ezici, derin, krallara yaraşır ve alaycı bakışlarıyla baktı bana, bununla sanki "Politika alanında bir şeyler olmak istiyorsan beri dön! Ölülerle vakit kaybetme!" demek istiyordu. Dük ise bana eliyle hüzünlü bir işaret yaptı. Sekizer atlı iki saltanat arabası, üstleri başlan sırmalı albaylar, muhafız kıtası, "Yaşasın Kral!" bağrışmaları arasında tozu dumana katarak geçti gitti. Bana öyle geldi ki acılarımız karşısında duygusuz kalan tabiat gibi, bu saray alayı da Madam de Mortsauf un cesedinin üstünden çiğneyerek geçiyor. Dük aslında iyi bir adamdı, ama Kral yattıktan sonra gidip bir de hükümdarın kardeşinin vist'inde bulunacaktı şüphesiz. Düşese gelince, o za-

ten daha önce kızına Leydi Dudley'den bahsederek ona ilk darbeyi vurmamışmıydı?

Çok hızlı olan yolculuğum bir rüya gibi geçti, ama mahvolmuş bir kumarcının rüyası gibi; hiçbir haber alamamıştım, bu yüzden büyük bir umutsuzluk içindeydim. Acaba Henriette'in günahlarını çıkaran papaz işi benim Clochegourde'a girmeme engel olacak kadar ileri götürmüş müydü? Madeleine'i, Jacques'i, Rahip Dominis'i, Mösyö de Mortsauf u, herkesi, herkesi suçlandırıyordum. Tours'dan ötede, Poncher'e uzanan, iki yanında kavak ağaçları sıralanan ve bir günler sevgilimi bulmak için üstünde koştuğum yola sapmak üzere

Saint-Sauveur köprülerini geçiyordum ki Mösyö Origet'ye rastladım; o benim Clochegourde'a gittiğimi anladı, ben de onun oradan dönmekte olduğunu anladım, arabalarımızı durdurduk, indik ikimiz de, ben hasta hakkında haber sormak, o da haber vermek için:

- Madam de Mortsauf nasıl? diye sordum.
- Onu sağ bulacağınızdan şüpheliyim, diye karşılık verdi. Korkunç bir ölümün pençesinde, besin yetersizliğinden gidiyor. Daha geçen haziran ayında çağırdığı zaman hastalık tıbbın çare bulamayacağı bir duruma gelmişti. Daha o günlerde hastalığın bazı belirtileri başlamıştı; bu belirtileri Mösyö de Mortsauf size anlatmıştır herhalde, çünkü kendisinde de aynı hastalığın bulunduğunu sanıyor. Madam la Kontes, o zamanlar, bünyedeki bir mücadelenin yarattığı bir bozukluk içinde değildi; çünkü tıp böyle bir bozukluğun önünü alabilir, hatta böylece daha iyi bir sağlık da elde edilebilir; yeni başlamış ve önlenmesi mümkün bir bunalım da geçirmiyordu. Hayır, daha o sırada, hastalık, tıp biliminin aciz kaldığı bir noktaya gelmiş bulunuyordu. Öldürücü bir yara nasıl bir hançer darbesinin bir so-nucuysa, bu da büyük bir kederin kaçınılmaz sonucundan başka bir şey değil. Hayatın yürümesi için bünyeye kalp kadar gerekli

bir organın, görevlerini yerine getiremeyecek bir hale düşmesinden doğmuştur bu hastalık. Hançerin işini keder görmüştür. Bu konuda hiç kuşkunuz olmasın! Madam de Mortsauf, bilinmeyen bir keder yüzünden ölüyor.

- Bilinmeyen bir keder mi? diye tekrarladım. Sonra ekledim:
- Peki çocukları hastalanmadılar mı? Origet anlamlı anlamlı yüzüme baktı:
- Hayır, dedi, hem o ağır bir şekilde hastalanalı beri Mösyö de Mortsauf da hiç rahatsız etmedi kendisini. Benim artık bir faydam dokunamaz. Azay'lı Mösyö Meslandes yeter: ilacı yok bu derdin, üstelik çektirdiği ağrılar da korkunç. Sen zengin, genç, güzel ol, sonra da açlıktan bir deri bir kemik kalarak öl. Evet, Kontes açlıktan ölecek! Kırk gün var ki mide kapanmış olduğundan ne verilirse verilsin, hiçbir yiyeceği kabul etmiyor.

Mösyö Origet uzattığım eli sıktı, zaten saygılı bir tavırla elimi uzatayım diye bekliyordu.
Gözlerini göklere kaldırarak:

- Metin olunuz, Mösyö! dedi.

Bu sözler aynı şekilde paylaşıldığına inandığı acılara karşı doktorun merhametini belirtiyordu: cümlesinin yüreğime zehirli bir ok gibi saplandığının farkında değildi. Arabacıya, beni zamanında yetiştirirse iyi bir bahşişi hak edeceğini vadederek arabaya atladım.
Ruhuma çöken acı düşüncelere öylesine dalmışım ki, bütün sabırsızlanmalarıma rağmen yolu bir iki dakikada aşmışız gibi geldi bana. O kederden ölüyor, çocuklarıysa hasta değil! Öyleyse benim yüzümden ölüyordu! Vicdanım tehditli bir dille etkisi ömür boyunca, hatta bu ölümlü dünyadan göçtükten sonra da

sürüp gidecek o korkunç suçlamalardan birini ileri sürdü. İnsanların adaleti ne kadar zayıf, ne kadar güçsüzdü! Bu adalet yalnız açıkça belli eylemlerin önünü alıyordu. Sizi tek darbe ile öldüren, yüksek gönüllülük gösterip uykunuzda bastırarak sizi sonsuz uykunuza daldıran, ya da hançerini göğsüne birdenbire indirerek uzun uzun cançekişmekten kurtaran katilin nasibi niçin ölüm ya da kınama oluyordu? Ruha zehri damla damla akıtan ve vücudu yok etmek amacıyla içini kemiren başka bir katile niçin mutlu bir hayat sürmek hakkı tanınıyor, her yerde saygı görmesine bir şey denilmiyordu? Ne çok katil vardı cezasız kalmış! İnce ve kibar suçlara karşı bu nasıl bir hoşgörüydü! Manevi işkencelerle cinayet işleyenler nasıl da temize çıkıyorlardı!
Bilmem hangi öç alıcı el, toplumu bütün çıplaklığıyla görmeme engel olan perdeyi birden kaldırıverdi. Benim kadar sizin de bildiğiniz o suçsuz kurbanların birçoğu gözlerimin önüne geldi. Benim yola çıkışımdan birkaç gün önce ölüm halinde Nor-mandiya'ya giden Madam de Beauseant! Dillere düşen Düşes de Langeais! Leydi Dudley'in iki hafta kaldığı o küçük evden ayrılıp, ölmek için Touraine'e gelen ve orada bildiğiniz gibi feci bir şekilde öldürülen Leydi Brandon! Çağımız bu gibi olaylar yönünden çok zengindir. Madam de Mortsaufu öldüren kıskançlığa yenilip kendini zehirleyen o zavallı kadını kim tanımaz? Sıkılgan ve cahil oluşu kadar Ronquerolles'in, Moontriveau'nun, de Marsay'ın el uzattıkları sefilin uğrunda kurban giderek, bö-ğelek sokmuş bir çiçek gibi, iki yıllık bir evlilikte canını veren şu bulunmaz genç kızın kaderi karşısında

ürpermeyen kimse kaldı mı? Öylesine asil bir davranışla kocasının borçlarını ödedikten sonra onu bir daha görmek istemeyen ve bu konuda yapılan hiçbir ricayla kararından dönmeyen o kadının son dakikalarının hikayesi kimi titretmemişti? Ölümün eşiğine kadar giden Madam d'Aiglemont kardeşimin özenleri olmasa yaşayabilir miydi?

Toplum ve bilim, hiçbir ağır ceza mahkemesi Önüne çıkarılmış olarak yeniden dikilmiş, ama hiçbir zaman tutmamış umutsuzluktan, aşktan, belli edilmeyen sefaletten, sürekli olarak yeniden dikilmiş, ama hiçbir zaman tutmamış umutlardan, kimsenin ölmeyeceği sanılır. Oysa yeni tıp literatürü her şeyi açıklayabilecek hünerli terimlere maliktir: gastrit, perikardit ve adları kulağa gizlice söylenen, noterin eliyle hemen kuruyuverecek hi-lekar gözyaşlarıyla uğurlanan tabutlar için bir geçiş belgesi kimliğinde binlerce kadın hastalığı. Bu trajedinin arkasında bazı tabii yasalar var da biz mi bilmiyoruz yoksa? Birçok küçük işletmenin kazancını cebe indiren milyoner gibi, yüz yaşına varmış ihtiyar da yeryüzünü ölülerle doldurmak, çevresindeki toprağı kurutmak zorunda mıdır? Uysal, sevgi dolu yaratıklarla beslenen zehirli ve insanüstü bir hayat mı var yoksa? Tanrım! Yoksa ben kaplan cinsinden mi geliyordum? Henriette'in kendi gözetimi altında diktirttiği kavakların sarı yapraklarının düşüp durduğu ıslak bir ekim sabahı, Clochegourde'a giden ağaçlı yola, bir zamanlar beni çağırmak ister gibi mendil salladığı bu yola ulaştığımda yüreğim vicdan azabının yakıcı parmakları arasında çırpınıyor, yanaklarımdan aşağı gözyaşları sızıyordu. Yaşıyor muydu acaba? Beyaz ellerini secdeye varmış başımın üstünde duyabilecek miydim? Arabelle'in bana tattırdığı maddi zevkleri bir an içindeödedim, çok pahalı satılmıştı bunlar bana. Yemin ettim, onu bir daha görmeyecektim. İngiltere'ye karşı bir kin uyandı içimde. Gerçi Leydi Dudley kendine özgü bir kadındı, hiç kimseye benzemezdi, ama ben verdiğim yargının içine bütün İngiliz kadınlarını soktum.
Tam Clochegourde'a girerken yeni bir darbe daha yedim; Jacques, Madeleine ve Rahip Dominis, duvarın iç tarafında kalan bir toprak parçasına dikilmiş olup da parmaklığın yapılması sırasında Kontun da Kontesin de yıkılmasına razı olmadıkları bir

tahta haçın dibine diz çökmüşlerdi. Arabadan atladım, gözlerimden yaşlar boşanarak, kalbim paramparça, Tanrı'ya yalvaran bu iki çocukla ağırbaşlı rahibe doğru yürüdüm. İhtiyar seyis de oradaydı, onlardan birkaç adım ötede, diz çökmüş dua ediyordu.
Dualarına ara vermeden bana soğuk bir bakış fırlatan Jacques'la Madeleine'i alınlarından öperek Rahip Dominis'e:
- Ne oldu? Mösyö? dedim.
Rahip ayağa kalktı, koluna girdim, dayanmak ihtiyacını duydum.
- Yaşıyor mu? diye sordum.
Hüzünlü ve uysal bir hareketle başını eğdi.
- Söyleyin, yalvarırım, ne olur söyleyin! Niçin bu haçın altında dua ediyorsunuz? Niçin onun yanında değilsiniz de buradasınız? Bu soğuk sabah vakti çocukların bahçeye çıkmalarının sebebi var mı? Her şeyi söyleyin bana, söyleyin de bir şey bilmediğim için bir felakete sebep olmayayım.
- Birkaç günden beri Kontes çocuklarını ancak günün belirli saatlerinde görmek istiyor. Mösyö, diye devam etti biraz sustuktan sonra, belki de kendisini görebilmeniz için birkaç saat beklemeniz gerekecek; Madam de Mortsauf çok değişti! Onu bu karşılamaya hazırlamak faydasız olmayacak, çünkü sizi görür görmez birdenbire büyük bir acı duyabilir... Ölüme gelince, bu onun için daha hayırlı bir şey olur.
Bakışı ve sesi başkalarının yaralarını sızlatmadan okşayan bu aziz adamın elini sıktım. Rahip:
- Hepimiz burada onun için dua ediyoruz, dedi; çünkü son zamanlara kadar o kadar uysal, o kadar inançlı, ölmeye o kadar hazır olan o, birkaç günden beri ölüme karşı bir çeşit dehşet duyuyor, çevresinde bulunan sağlığı yerinde insanlara ilk defa

karanlık duygular, kıskançlık dolu bakışlarla bakıyor. Sanırım, baş dönmeleri de ölüm korkusundan çok, bir iç sarhoşluktan, gençliğinin çürüdükçe mayalanan solgun çiçeklerinden ileri geliyor. Evet, İblis, bu güzel ruhun Cennete girmesini engellemeye çalışıyor. Madam, Olivers dağındaki mücadeleyi yaşıyor, gelinlik

duvağını süsleyen ve teker teker düşen beyaz güller için, gözyaşı döküyor. Bekleyin, hemen görünmeyin ona, belki ona sarayın parıltısını getirmiş olursunuz, belki sizin yüzünüzde kibar takımının şenliklerinden bir iz görür de şikayetleri artar. Tanrı' nın bile insanlar arasına karışmış oğlunda bağışladığı bir zaafa acıyın. Hem rakipsiz bir mücadele kazanmanın ne önemi olabilir ki. İzin verin de günahlarını çıkaran papaz ya da ben, yani birer yıkıntıdan ibaret olan varlıklarıyla onu hiçbir zaman rahatsız etmeyen iki ihtiyardan biri Madamı bu beklenmedik görüşmeye, Rahip Brotteau'nun kesin olarak yasakladığı heyecanlara hazırlasın. Ama bu dünya işlerinde ancak bir din adamının sezebileceği bir muamele vardır; şimdi siz buraya geldiyseniz, belki de, manevi evrende parlayan ve insanı beşiğe olduğu gibi mezara da götürebilen ilahi yıldızlardan biri getirdi sizi.
Rahip bu sözlerden sonra, insanın yüreğine yağmur damlaları gibi ılık ılık akan dokunaklı ve tatlı konuşmasıyla Kontesin altı aydır, Mösyö Origet'in bütün çabalarına rağmen her gün biraz daha fazla acı çektiğini anlattı. Mösyö Origet, iki ay boyunca Clochegourde'a her akşam gelmiş ve ölümün elinden kurbanını kurtarmaya çalışmıştı, çünkü Kontes kendisine "Kurtarın beni!" demişti. Ancak ihtiyar hekim günün birinde:
- Evet ama, bedeni iyileştirmeye çalışmadan önce yüreğin iyileşmesi gerekir! diye haykırmıştı.
- Hastalık ilerledikçe, diye devam etti. Rahip, bu yumuşak kadının sözleri de acılaşmaya başladı. Kendisini alsın diye yeryüzüne bağırıp çağırıyor ve yukarıdan gelen emirlere karşı

başkaldırdığı için pişman oluyor. Ardarda birbirine eklenip giden bu değişmeler kalbini parçalıyor, ruhla beden arasındaki mücadele korkunç bir duruma giriyor. Çoğu zaman beden zafer kazanıyor. Bir gün Jacques'la Madeleine'i yatağından iterek: "Siz bana çok pahalıya mal oldunuz!" dedi. Ama o sırada beni görünce yeniden Tanrı'ya yönelerek Matmazel Madeleine'e ancak meleklerin ağzına yaraşan şu sözleri söyledi: "Başkalarının mutluluğu, artık mutlu olamayacakların sevinci olur." O an sesinde öyle dokunaklı bir şey vardı ki, gözlerimin yaşardığını hissettim. Evet, Madamda bir düşme var, orası bir gerçek; ama yanlış attığı her adımdan sonra doğruluyor, Tanrı'ya daha çok yaklaşıyor.
Rastlantının bana ardarda yolladığı ve felaketlerin bu büyük konserinde acılı birtakım perdelerden bir yas havasını, can çekişen bir aşkın son çılgınlığını hazırlayan bu haberler şaşırtmıştı beni.
- İnanıyor musunuz? diye bağırdım, koparılan bu güzel zambağın gökyüzünde yeniden açacağına inanıyor musunuz?
- Siz buradan gittiğinizde o daha bir çiçekti, diye karşılık verdi Rahip, ama acıların ateşinde yanmış, tükenmiş, arınmış, hâlâ küllere gömülü bir elmas parçası gibi saf bulacaksınız onu. Evet, bu aydınlık ruh, bu aziz yıldız ışık evrenine geçmek üzere çevresini saran bulutları parlak bir şekilde yarıp çıkacaktır.
Yüreğim minnetle dolmuştu, bu ermiş adamın elini sıktım, o sırada Kont iyice aklanmış saçlarıyla evin önünde göründü, şaşkınlığını gösteren bir hareketle bana doğru atıldı.
- Doğru söylemiş! tşte burada! Felix, işte Felix! diye devam etti. Çılgın bir dehşetle bana bakarak, ölüm kapımıza geldi, niçin benim gibi yarı yarıya ele geçirdiği ihtiyar bir bunağı almadı sanki?
Cesaretimi toplayarak şatoya doğru yürüdüm; ama çimen-

likten merdivene kadar uzanan geçidin başında karşıma çıkan Rahip Brotteau beni durdurdu:
- Kontes daha içeri girmemenizi rica ediyor, dedi.
Çevreme bir göz attım; kederden bitkin ve telaş içinde oradan oraya koşuşan birtakım insanlar gördüm, bunlar Kontesin oda hizmetçisi Monette'in verdiği emirlerden dolayı ayrıca bir şaşkınlığa da düşmüşlerdi. Bu telaş ve aşırı hareket, Kontu irkiltmişti, yaradılışında tabii olarak var olan kaygıların etkisiyle korkunç sonucun gelip dayandığını sanarak:
- Ne oluyor? Ne var? diye sordu.
- Hastanın bir arzusu, diye cevap verdi Rahip; Kontes, Sayın Vikontu bu haliyle kabul etmek istemiyor, giyinip kuşanmaktan söz ediyor, ne diye canını sıkmalı?
Manette gidip Madeleine'i getirdi. Genç kız annesinin odasına girdi, bir süre sonra da çıktı. Sonra beşimiz, Jacques, babası, iki rahip ve ben, çimenlikte yürüyerek şatonun uzağında bir yere geldik. Bir Montabon'u bir Azay'ı seyrediyor, büründüğü yas, her zaman olduğu gibi bugün de içimdeki duygulara uygun düşen sarı

vadiye bakıyordum. Birden, sevgili yavrunun yapacağı demet için güz çiçekleri topladığını, oradan oraya koştuğunu gördüm. Bir zamanlar aşkım için gösterdiğim bu çabaya şimdi verilen bu karşılığın anlamını düşünürken içimde bir şeyin çekildiğini duydum, sendeledim, gözlerim karardı, aralarında bulunduğum iki Rahip taraçada bir sıranın üstüne oturttular beni; kendimi tamamıyla kaybetmiş değildim, yalnız bitkin bir şekilde bir zaman kaldım orada.

- Zavallı Felix, dedi Kont, size yazmamızı kesin olarak yasaklamıştı; kendisini ne kadar sevdiğinizi bilir.

Gerçi acı çekmeye önceden hazırlamıştım kendimi, ama

yine de bütün mutluluk anılarımı özetleyen bu özen karşısında gücümü yitirdim, ezilip kaldım. "İşte, diye düşündüm, bir iskelet gibi kurumuş; esmer bir günle aydınlanan, kıraç toprak! Bir funda kümesinden başka şey yoktu bu toprağın ortasında. Şu hüzünlü saatin bir çeşit görüntüsü olan bu fundalığa eskiden buralarda dolaşırken dehşet duymadan bakamazdım." Bir zamanlar öylesine canlı, öylesine hareketli olan bu küçük şatoda her şey durmuştu! Her şey ağlıyor, bir umutsuzluğu, bir bezginliği, bir bırakmışlığı anlatıyordu. Yollar iyice temizlenmemişti, birçok iş yarıda kalmıştı, ayakta duran işçiler şatoya bakıyorlardı. Çayırlarda otlar biçildiği halde ne bir ses ne bir gürültü duyulabi-liyordu. Sessizlik öylesine derindi ki, bağlar tamamıyla boş sa-nılabilirdi. Acıları alelade sözleri kabul etmeyen insanlar gibi yürüyorduk. Kontu dinliyorduk, bir o konuşuyordu içimizde. Kont karısına karşı duyduğu ve bir çeşit mekanik nitelik taşıyan aşkının söylettiği cümlelerden sonra değişmez mizacının bir gereği olarak yine Kontesten şikayet etmeye başladı. Henriette hiçbir zaman sağlığına dikkat etmemiş, Kontun verdiği iyi öğütlere hiç kulak asmamıştı, hastalığın belirtilerini ilk farkeden Kont olmuştu, çünkü aynı belirtileri kendi bünyesinde de görmüştü o; ve onları incelemiş, gerektiği gibi çarpışmış, sadece perhize başvurarak ve her türlü heyecanlardan mutlak surette kaçınarak, sonunda kendi başına iyileşmeyi başarmıştı. Kontes kendisini dinleseydi, kuşkusuz, onu da kurtarabilirdi; ama çok şeyin yanında özellikle deneylerinin küçümsendiğini gören bir koca, böyle bir sorumluluğu nasıl yüklenebilirdi ki? Bütün uyarmalarına rağmen Kontes hekim diye Origet'yi seçmişti. İşte vaktiyle kendisine yanlış bir tedavi uygulayan bu Origet, şimdi de Kontesi öldürüyordu. Bu hastalığı büyük kederler meydana getiriyorsa, kendisi daha önce ona yakalanmak için gerekli bütün şartları taşımıştı; hem sonra Kontesin ne gibi bir kederi olabilirdi?.. Mutlu bir kadın değil miydi o? Ne bir üzüntüsü ne bir sı-

kıntısı vardı. Kontun gösterdiği büyük çabaların ve bulduğu güzel fikirlerin bir sonucu olarak mali durumları da sevindirici bir kıvama gelmiş bulunuyordu; sonra, Madam de Mortsaufun Clochegourde'u dilediği gibi yönetmesine de ses çıkarmamıştı. İyi yetişmiş ve sağlıkları yerinde olan çocukları için de artık öyle pek kaygılanacak bir şey kalmamıştı. Şu halde nerden çıkmıştı bu dert?.. Mösyö de Mortsauf, boyuna konuyu evirip çeviriyor, inceliyor, umutsuz düşüncelerini çılgınca suçlamalara karıştırıyordu. Sonra, birdenbire, kimbilir nasıl bir anının etkisiyle o soylu yaratığa layık olduğu saygıyı duyuyor, ne zamandır kurumuş gözlerinden birkaç damla yaş sızıyordu.

Madeleine gelip annesinin beni beklediğini bildirdi. Rahip Brotteau da arkamdan geldi. Vakur kız, annesinin benimle yalnız olmak istediğini ve başına bir sürü kimse üşüşmesinin hastada bir yorgunluk yaratabileceğini söyleyerek babasının yanında kaldı. Bu anın büyüklüğü bende hayatın en önemli olayları sırasında insanı içten sıcaklıkla ısıtıp, dıştan bir soğuklukla donduran bir duygunun bitirici, yıkıcı izlenimini yarattı. Tanrı' nın iyilikle, sadelikle; sabırla, acımayla bezediği sevgili kullarından biri olan Rahip Brotteau beni bir köşeye çekti.

- Mösyö, dedi, bilin ki bu görüşmeyi önlemek için bir insanın yapabileceği her şeyi yaptım. Bu kutlu kadının ruhunu kurtarmak için başka türlü hareket edemezdim. Bunu yaparken yalnız onu görerek hareket ettim, sizi değil. Bulunduğu yere girmenize meleklerin engel olması gereken bu kadınla birazdan görüşeceksiniz, ama şunu diyeyim ki onu size karşı, belki de kendine karşı korumak için ben de aranızda olacağım. Onun zaafına karşı saygılı olun. Ona karşı yardımcı olmanızı bir rahip olarak değil, ama şu ana kadar varlığından habersiz olduğunuz bir dost olarak rica ediyorum. Bu dost size ileride pişmanlık gözyaşları döktürmek istemiyor. Aziz hastamız gerçekten açlıktan

ve susuzluktan ölüyor. Ölümünden önce gelen asabi bir buhran içinde kıvranıyor sabahtan beri; hayatı terketmek istemediğini de sizden gizleyecek değilim. İsyan eden vücudunun haykırışları, yüreğimde sönüyor ve orada sevgiyle coşup taşan itirafların anısını yaralıyor. Mösyö Dominis'le ben, bu manevi cançe-kişmenin manzarasını şu soylu aileye göstermeyelim dedik, bu din görevini üstlendik; ailesi akşam ve sabah yıldızını tanımıyor artık; çünkü Kont da, çocuklar da, uşaklar da "Nerede o?" diye soruyorlar. O kadar değişti Madam la Kontes. Sizi görünce şikayetlere hemen başlayacak. Onun yanında Paris'in kibar çevresinden biri gibi görmeyin kendinizi, kalbin kuruntularını bırakın, bu dünyaya değil, öbür dünyaya hizmet edin. Böyle yapın ki bu ermiş kadın bir kuşku saatinde ağzından din yönünden umutsuz çığlıklar çıkararak ölmesin.
Hiç cevap vermedim. Bu susuşum zavallı Rahibi şaşkına döndürdü. Görüyordum, işitiyordum, yürüyordum, ama yeryüzünde değildim artık. Şu düşünce: "Acaba ne oldu ki? Herkes böyle ihtiyatlı davrandığına göre nasıl bir halde bulacağım acaba?" düşüncesi içimde belirsiz, bir o kadar da zalim birtakım korkular uyandırıyordu; bütün acıları kendilerinde birleştiren korkular. Odanın önüne geldik; günah çıkarıcı kaygılı bir tavırla kapıyı açtı. O zaman Henriette'i gördüm, beyazlar giyinmişti, çiçek dolu iki vazomuzun süslediği şöminenin önünde duran bir koltukta oturuyordu; pencerenin önündeki ufak ve yuvarlak masanın üstünde de çiçekler vardı. Rahip Brotteau'nun bu çarçabuk hazırlanmış şenlik düzeni ve birdenbire eski durumunu almış bu odayı görmekten şaşırmış yüzünü görünce, ölmek üzere olan Henriette'in, genellikle hasta yataklarının çevresinde bulunan çirkin görünümlere son verdiğini anladım. Sönmekte olan bir hummanın verdiği son gücü, şu anda her şeyin üstünde sevdiği adamı gereği gibi karşılamak üzere, darmadağın odasına bir çe-

kidüzen vermeye harcamıştı. Zayıflamış yüzü, yeni açan manolyaların yeşilimsi solgunluğundaydı, dantela dalgaları arasında ve sarı tual üstüne tebeşirle ilk çizgileri çizilmiş çok sevilen bir portreyi andırıyordu; ama akbabanın pençesinin yüreğime ne kadar derin bir şekilde geçtiğini duymak istiyorsanız bu portre taslağındaki gözlerin tamamlandığını, canlandığını düşünün: sönmüş, bitmiş bir yüzde iki parlak çukur. Acılarını her zaman yenebilmiş insanın o sessiz görkemi yoktu artık Henriette'de. Yüzünün güzel kalmış tek yeri olan alnında isteğin saldırgan atılımlarını ve bastırılmış korkularını okuyabiliyordunuz. Yüzü uzamış ve balmumu gibi olmuştu, yine de içindeki ateş, sıcak günlerde tarlalar üstünde kımıl kımıl parlayan buğu tabakası gibi ışınlar halinde, bu yüzden yayılıyordu etrafa. Batık şakaklar, çökük yanaklar... bunlar, yüzün biçim ve çizgilerini gösteriyordu: bembeyaz olmuş dudakların meydana getirdiği gülümseme ölümün alaycı gülümsemesiydi sanki. Elbisesinin, göğsünün üstünde toplanması bedeninin ne kadar zayıflamış olduğunu göstermekteydi. Başının duruşundan, ne kadar değiştiğini kendisinin de bildiği ve büyük bir umutuzluk içinde olduğu anlaşılıyordu. Benim güzel Henriette'im olmaktan çıkmıştı artık, yüce ve ermiş Madam de Mortsauf da değildi; Bossuet'nin adlandırılamaz diye nitelendirdiği şey haline gelmişti, hiçliğe karşı savaşıyordu; açlık ve bastırılmış arzular yüzünden ölümle hayatın bencil savaşına katılıyordu. Gidip yanına oturarak elini öpmek istedim. Kurumuş bir eldi bu, ateş gibi yanıyordu. Acıyla karışık bir şaşkınlık içinde olduğumu, o şaşkınlığı üstümden atmak için gösterdiğim çabadan anladı. O zaman, rengi uçmuş dudakları gerildi ve nasıl aç olduğunu, besinsiz kaldığını belli eden dişleri arasından, altında hem öc alışın alayı, hem arzuların bekleyişi, hem ruhun sarhoşluğu, hem de bir umut kırıklığının öfkesi bulunan o zorlama gülümsemelerden biriyle gülümsemeyi denedi.

- Ah! dedi bana, ölüm kapıya geldi zavallı Felix'im, hani şu sizin hiç sevmediğiniz ölüm! Her yaratığın, hatta en fedakar sevgilinin bile tiksindiği o korkunç ölüm! Aşk biter burada: zaten biliyordum bunu. Leydi Dudley hiçbir zaman böyle değişmeyecek ve sizi böyle bir şaşkınlığa düşürmeyecek. Ah! Felix, niçin bu kadar istedim sizi? İşte nihayet geldiniz; bende, gösterdiğiniz bu bağlılıktan dolayı, bir zamanlar Kont de Rance'nin Trappe tarikatından bir papaza gösterdiği manzarayla mükafatlandırıyorum sizi: ben ki anılarınızda güzel ve vakur kalmak, ölümsüz bir zambak gibi yaşamak istiyordum, şu anda bütün hayallerinizi bozmuş olmuyor muyum? Gerçek aşk hiçbir şeyi hesaplamaz. Ama öyle kaçmayın, kalın. Mösyö Origet, çok daha iyi bulduğunu söyledi, yeniden canlanacağım, sizin bakışlarınızla dünyaya yeniden geleceğim. Sonra, biraz güç bulup bir şeyler yemeye başlayınca yine güzel olacağım eskisi gibi. Hem daha yaşım ne başım ne? Bugün

henüz beşimdeyim, yaşayacak çok güzel günler var önümde. Mutluluk insanı gençleştirir, mutluluğu tatmak istiyorum ben de...Bilseniz ne planlar kuruyorum! Onları burada bırakırız, biz, ikimiz, İtalya'ya gideriz.
Gözlerim boşaldı; çiçeklere bakmak istiyormuşum gibi pencereden yana döndüm; Rahip Brotteau hemen yanıma seğirtti, çiçek demetine doğru eğilerek kulağıma:
- Ağlamak yok! diye fısıldadı.
Bu ani hareketime bir sebep bulmak için:
- Sevgili Henriette, yoksa sevgili vadimizi sevmez mi oldun? diye sordum.
Nazlı bir hareketle alnını dudaklarıma yaklaştırarak:
- Sevmez miyim hiç? Ama sizsiz bana ölümcül bir yermiş gibi geliyor... dedi, sonra sensiz diye ekledi, yanan dudaklarını kulağıma dokundurdu.
I

Bu iki hece bir ah gibi kopmuştu içinden.
İki rahibin dehşet verici sözlerinden sonra, bu çılgın okşayış iyice ürküttü beni, ne yapacağımı şaşırdım. Ancak bu hal çok kısa sürdü, kendimi topladım; yine de, aklımı başıma toplamama rağmen, bu korkunç dakikada sarsılan sinirlerimi irademle yatıştırabilmiş değildim. Bir annenin çocuğuna davrandığı gibi, onu cevap vermeksizin dinliyor, daha doğrusu, üzülmemesi için boyuna gülümsüyor ve söylediklerine katılıyormuş gibi bazı işaretler yapıyordum. Kişiliğindeki bu büyük değişmeye uğraması karşısında duyduğum hayret geçince, bir zamanlar yücelikleriyle sonsuz saygı uyandıran bu kadının duruşunda, sesinde, tavırlarında, bakışlarında ve fikirlerinde, bir çocuğun saf bilgisizliğinin, toy sevimliliğinin, harekete doymazlığının, kendi isteklerini ya da kişiliğini karşılamayan şeylere karşı ilgisizliğinin, kısacası çocuğun korumasını gerektiren bütün zaafların bulunduğunu farkettim. Ölüm halinde olan herkes de böyle midir acaba? Toplum hayatının gereklerine aldırış etmeyerek, henüz o gereklerden habersiz olan çocuklara mı benzerler onlar da? Yoksa kendisini sonsuzluğun eşiğinde bulduğu için, Henriette, insani duygular arasında yalnız aşkı kabul ediyor, Chloe gibi, onun tatlı masumluğunu mu belirtmiş oluyordu!
- Bana sağlığımı yine siz vereceksiniz, Felix, dedi, eskisi gibi, Vadim de bana iyi gelecek. Sizin bana uzattığınız lokmayı benim yememem düşünülebilir mi hiç? Siz o kadar iyi bir hastabakıcısınız ki! Sonra, öyle güçlüsünüz ve sağlığınız öyle yerinde ki, canlılığınız yanınızdaki kimselere de geçiyor. Dostum, öle-meyeceğimi, aldatılmış olarak ölemeyeceğimi gösterin bana! Benim en büyük acım susuzluktandır sanıyorlar. Evet, öyle susuzum, öyle susuzum ki! İndre'in akışını seyretmeyi bile içim götürmüyor. Ama yüreğimdeki susuzluk daha da yakıcı, daha da büyük.

Ellerimi ateş gibi yanan elleriyle kavradı, beni kendine doğru çekti ve boğuklaşan sesiyle:
- Sana susamıştım, dedi. Seni görmediğim için can çekişiyordum. Yaşamamı sen istememiş miydin? Ben de yaşamak istiyorum. Ben de ata binmek istiyorum; herşeyi tanımak istiyorum. Paris'i, eğlenceleri, zevkleri, her şeyi...
Ah! Natalie, aldanmış duygulardaki maddeciliğin araya uzaklıklar girince soğuklaştırdığı bu korkunç haykırış ihtiyar Rahiple benim kulaklarımızda çınlıyordu: bu eşsiz sesin yükseliş alçalışları bütün bir ömrün mücadelelerini gerçek bir aşkın nasıl mahvolduğunu anlatıyordu. Kontes, oyuncak isteyen bir çocuk gibi, sabırsız bir hareketle kalktı. Zavallı Rahip onun bu halini görünce hemen diz çöktü, ellerini bitiştirerek dua etmeye başladı.
- Evet, yaşamak! dedi Henriette, beni kaldırıp koluma dayandı, yalandan değil, gerçekten yaşamak. Yalanlarla dolu benim hayatım; kaç gündür bir bir sayıyorum bu yalanları, bu düzenbazlıkları! Nasıl ölebilirim ben? Hiç yaşamadım ki! Hiçbir zaman gidip kıraç bir düzlükte birini beklemedim!
Sustu. Çevresini dinler ve duvarlardan koku alır bir hali vardı...
- Felix, bağ bozumuna gitmiş kadınlar yemek yiyecekler, dedi çocuksu bir sesle, bense onların hanımı olduğum halde açım. Aşkta da bu böyle, onlar mutlu oluyor, onlar...
- Kyrie eleison! diyordu zavallı Rahip, gözlerini göklere kaldırmış, ellerini bitirmiş dualar okuyordu, uzun uzun.
Henriette kollarını boynuma doladı, beni tutkuyla öptü, sıkı sıkı sarıldı.

- Artık bir daha elimden kaçamazsın! dedi. Sevilmek istiyorum ben de: My Dee diyebilmek için İngilizce öğreneceğim.

Saraya, Berry Düşesinin dairesine gideceğim. Çok güzel tuvaletlerim olacak, benimle övüneceksiniz. Annem, bu lüks ve debdebeli hayata katılmamı öğütlemişti bana. Onun öğütlerini dinlemiş olsaydım sizi elimden kaçırmazdım, kederlerim olmazdı; yatıştırılmamış arzularla ölmezdim. Hayata doyamadan böyle can vermek!
- Hayır, hayır! dedim ona. Hayır! Ölmeyeceksin!
Eskiden yanımdan ayrılırkenki gibi başıyla "şimdi gelirim" anlamında bir işaret yaptı. Sonra:
- Yemeği başbaşa yeriz, dedi. Manette'e haber vereyim.
Zayıf bir anına rastlamıştı bu sözleri söylemesi, duraladı, fenalaşmıştı, giyinik olarak yatağına yatırdım onu. Gözlerini açarak:
- Bir kere daha beni böyle taşımıştınız, dedi.
Çok hafifti, ama daha çok da ateşler içindeydi; onu kollarıma alınca bütün bedeninin yanıp durduğunu gördüm. Mösyö Deslandes içeri girdi, odanın böyle süslenmiş olmasına pek şaşırdı; ama beni görünce bu değişikliğin anlamını kavrayı-verdi...
- İnsan ölmek için ne acılara katlanıyor, Mösyö, dedi boğuk bir sesle. Oturdu, hastasının nabzını yokladı, birden ayağa kalktı sonra, Rahibin yanına gitti, onunla alçak sesle bir şeyler konuştu, sonra odadan çıktı; ben de arkasından gittim.
- Ne yapacaksınız? diye sordum.
- Onu içler acısı bir cançekişmeden kurtaracağım, diye cevap verdi. Bu kadar direneceğini kim düşünebilirdi. Hâlâ nasıl yaşadığını ancak şimdiye kadarki hayat tarzını düşünerek anlayabiliyoruz. İşte bugün tam kırk ikinci gündür: bu süre içinde ne yedi, ne içti, ne de uyudu.

Mösyö Deslandes, Manette'i çağırttı. Rahip Brotteau beni bahçeye götürdü.
- Bırakalım, doktor nasıl bilirse öyle yapsın! dedi. Ma-nette'in yardımıyla ona afyon verecek. İşte, diye devam etti, söylediklerini işittiniz, bu hareketleri bilerek mi yaptığını anlayamadım ya!
- Bilmeyerek dedim; çünkü o artık eski benliğini iyice yitirmiş.
Acıdan sersemlemiştim. Yürüdükçe bu korkunç sahnenin ayrıntıları daha çok genişlik kazanıyordu. Taraçanın altındaki küçük kapıdan hızla çıktım, gidip ırmağın kıyısındaki kayığın içine girdim, düşüncelerimle başbaşa kalmak için saklandım orada. Beni yaşatan o güçten kendimi koparmak için uğraşıyordum; suçlunun bir uzvunu tahtadan bir aletle sıkıştırmak, açlıktan ölmeyi istemiyorsa bu uzvu kesmesi için kendisine bir bıçak bırakmak suretiyle Tatarların zinayı cezalandırmalarına benzeyen bir işkence içindeydim: bu acı deneyi geçiren ruhumun bir parçasını, en güzel tarafını böyle kendi elimle kesip atmam gerekiyordu. Benim hayatım da ekik kalmış, mahvolmuş bir hayat oluyordu! Umutsuzluk en tuhaf fikirleri getiriyordu aklıma. Bazen onunla birlikte ölmek istiyor, bazen de Trappe tarikatı papazlarının bulunduğu Meilleraye'e kapanmayı düşünüyordum. Do-nuklaşmış gözlerim dışdünyadaki nesneleri göremez duruma gelmişti. Henriette'in ölüm acıları içinde kıvrandığı odanın pencerelerine bakıyor, kendisine ruhumla nişanlandığım gecede penceresindeki aynı ışığı gördüğümü sanıyordum. Çalışmalar içinde kendimi bütün bütüne ona vererek benim için belirlediği düz hayata uymam gerekmez miydi? Bütün erkeklerde olduğu gibi bende de mevcut olan aşağılık tutkulardan uzaklaşabilmem için bana yükselmemi, büyük adam olmamı emretmemiş miydi? Zevklere ve şehvete tutsak olmadan yaşamak, benim sürdürmeyi

bir türlü beceremediğim bir seçkinlik değil miydi? Arabelle'in anladığı aşktan nefret ettim.
Bana bundan böyle ışığın ve umudun nereden geleceğini, yaşamanın benim için artık ne gibi bir fayda taşıdığını düşünerek doğrulduğum sırada, havanın hafif bir gürültüyle kıpırdadığını gördüm; taraçaya doğru dönünce, baktım; Madeleine ağır adımlarla yalnız başına dolaşıyordu. Bana haçın önünde neden öyle soğuk soğuk baktığını sormak için taraçaya doğru yürüdüm; bu arada o bir sıraya oturmuştu; beni görünce yerinden kalktı, benimle beraber olmak istemediğinden, geldiğimi farketmemiş gibi davrandı; yürüyüşü

aceleci ve anlamlıydı. Benden tiksiniyordu, annesinin katilinden kaçıyordu. Merdivenlerden çıkarak Clochegourde'a dönünce, Madeleine'in, hareketsiz, ayakta, bir heykel gibi durarak benim ayak seslerimi dinlediğini gördüm. Jacques bir basamağın üstüne oturmuştu; o da bana karşı aynı soğuk tavır içindeydi; hep beraber dolaştığımız sırada onun bu tavrına şaşırmıştım; ileride daha rahat değerlendirmek üzere şimdilik ruhumuzun bir köşesinde sakladığımız o fikirlerden biri uyanmıştı bende. Ölümü kendi varlıklarında taşıyan bütün gençlerin, cenaze törenlerine karşı duygusuz olduklarına her zaman dikkat etmişimdir. Bu karanlık ruha bazı sorular sorayım dedim. Madeleine, düşüncelerini kendine mi saklamıştı acaba? Yoksa içinde bana karşı duyduğu kini kardeşine de geçirmiş miydi?
Söze girişmek için:
- Biliyor musun, ben senin en sadık ağabeyinim, dedim. Acı ve isyan dolu gözlerle baktı:
- Sizin dostluğunuzun faydası yok benim için, dedi, ben annemin ardından gideceğim.
- Sen de mi Jacques? diye haykırdım.
Öksürdü, uzağa çekildi; sonra yeniden yanıma yaklaştı,

kanlı mendilini gösterdi bana.
- Anlıyorsunuz ya? dedi.
Demek ikisinin de ölümcül birer sırrı vardı. O zamandan beri bu iki kardeşin birbirinden hep kaçtığını gördüm. Henriette yıkıldıktan sonra Clochegourde'daki her şey de birer yıkıntı haline gelmişti.
Manette yanımıza geldi, Kontesin acı çekmediğini görmenin sevinci içindeydi.
- Madam uyuyor, dedi.
- Böyle korkunç anlarda, gerçi herkes kaçınılmaz sonucu kesin olarak bilir, ama yine de gerçek sevgililerin çılgınca hallere girdiği, en ufak mutluluk umuduna bile sarılmaktan kendini alamadığı görülüyor. Dakikalar, mutluluk getirmesi beklenen yüzyıllardır. Hastaların güller üstünde dinlenmeleri istenir, onların yerine acı çekmek istenir, ruhlarını hiç beklemedikleri bir anda teslim etmeleri dilenir.
- Mösyö Deslandes odadaki çiçekleri kaldırdı; Madamın sinirleri üstünde fena etki uyandırmış da, dedi Manette bana.
Demek Henriette bu çiçekler yüzünden sayıklamıştı, yoksa bir günahı yoktu. Toprağın aşkları, üreme şenlikleri, bitkilerin okşamaları onu kokularıyla kendinden geçirmiş ve çocukluğundan beri varlığında uyumakta olan mutlu aşk kavramını uyandırmıştı.
- Gelsenize Mösyö Felix, gelin de Madamın nasıl bir melek kadar güzel olduğunu görün, dedi Manette.
Güneş çekilip gidiyordu. Azay Şatosunun saçakları altın gibi parıldamaktaydı, hastanın odasına döndüm. Her şey sakindi, temizdi. Afyonun etkisiyle dinlenmekte olan Henriette'in yatağı hafif bir ışıkla aydınlanıyordu. O anda vücudu sanki yok olmuş-

tu; fırtınadan sonra gelen güzel bir gök gibi sakin bu yüzün üstünde yalnız ruh hüküm sürmekteydi. Tabiata yardım eden belleğim, düşüncem ve hayalgücüm sayesinde, vücudu yenmeyi başaran ruh, soluk almanın dalgalarıyla karışık parıltılarını yolladığı bu yüzde bozulmuş bir çizgiyi eski haline getiriyor, Blanche ve Henriette, aynı kadının bu iki ayrı yüce tarafı, daha fazla gü-zelleşiyordu. İki rahip yatağın yanına oturmuştu. Ölüm sancağının bu sevgili yaratığın üstünde dalgalandığını gören Kont yıldırım çarpmışa dönmüştü. Koltuğa, Kontesin oturduğu yere oturdum. Dördümüz de bu tanrısal güzelliğe karşı duyduğumuz hayranlığı belirten yaşlı gözlerle bakıştık. Aklın ışıkları, Tanrı' nın en güzel kürsülerden birine döndüğünü bildiriyordu. Rahip Dominis'le ben, birbirimize işaretler yaparak, konuşuyorduk. Evet, melekler Henriette'i bekliyorlardı! Evet, eskiden çevresinde bulunanlara konuşabilecekleri, cisim kazanmış bir ruh görünümü veren, şimdi de erdemin muhteşem ifadesinin yeniden belirmeye başladığı bu soylu alnın üstünde meleklerin kılıçları parlıyordu. Yüzündeki çizgiler daha bir saflık kazanıyor, kendisini bekleyen meleklerin görünmez buhurdanları altında her şeyi daha bir muhteşem oluyordu. Maddi acılardan doğmuş olan o yeşilsi renk kayboluyor, yerini tamamıyla ak renklere, yakın ölümün donuk ve soğuk uçukluğuna bırakıyordu.
Jacques ve Madeleine, içeri girdiler. Madeleine, kendisini karyolanın önünde koşturan, ellerini birleştiren ve ona şu sözleri esinleyen bir heyecanla hepimizi ürpertti.
- Ah, işte annem!

Jacques gülümsüyordu, annesinin ardından gideceğinden emindi.
- Limana varıyor, dedi Rahip Brotteau.
Rahip Dominis; "ben size söylememiş miydim yıldızın

parlayarak yükseleceğini?" demek ister gibi bana baktı.
Madeleine, gözlerini annesinden ayıramıyordu; onunla birlikte soluk alıyor, Henriette'i hayata bağlayan son bağa, her an kopacak diye korkuyla izlediğimiz o hafif soluğa uyduruyordu kendi soluğunu. Genç kızda, büyük Mabedin eşiğindeki bir melek gibi, coşkunlukla sakinliğin, metanetle bitkinliğin bir arada bulunduğu bir ruh hali vardı. Bu sırada bucak kilisesinin çanı akşam duası vaktini bildirdi. Kadınlığın günahlarının kefaretini ödeyen bu kadına meleğin söylediği sözleri bütün Hıristiyanlığın tekrarladığını haber veren çan sesleri yumuşamış havanın dalgalarıyla bize ulaşıyordu. Ave Maria, o akşam göklerin Henriette'e bir selamıymış gibi gelmişti bize... Belirtiler o kadar açık, olay o kadar yakındı ki hepimiz hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladık. Akşamın mırıltıları, yapraklar arasında esen tatlı meltem, kuşların cıvıltıları, böceklerin vızıltıları, suların sesi, yeşil kurbağanın dert yanan çığlığı, bütün kır vadinin en güzel zambağına, onun sade ve kırda geçmiş hayatına elveda ediyordu. Tabiatın bu şiirlerine eklenen dinsel şiir, ayrılık türküsünü o kadar iyi söylüyordu ki, hepimize yeniden hıçkırmak düştü. Odanın kapısı açıktı, ama biz, onun anısını ruhlarımıza sonsuzca kazımak ister gibi, bu müthiş manzaraya öylesine dalmış bulunuyorduk ki, şatoda çalışan bütün emektarların toplu halde diz çöktüklerini, içten dua ettiklerini farkedememiştik. Umuda bel bağlamaya alışmış olan bütün bu zavallı insanlar, hâlâ Tanrı'nın hanımlarını bağışlayacağı düşüncesindeydiler. Ama artık belirti o kadar açıktı ki hepsini perişan etmişti.
Rahip Brotteau'nun bir işareti üzerine, ihtiyar seyis, Sache papazını getirmeye gitti. Hekim karyolanın yanında, ayakta duruyordu, bilim gibi sakindi, hastanın uyuşmuş elini avucuna almıştı, Rahibe işaret etti: bu uyku, çağrılan melek için acısız geçen son saatti. Ona kilisenin son kutsamalarını yapmanın

zamanı gelmişti. Saat dokuzda yavaşça uyandı, şaşkın ama tatlı bir bakışla baktı bize; iyi günlerinde olduğu gibi hepimiz bütün güzelliğiyle gördük Tanrıçamızı.
Madeleine bağırdı:
- Anneciğim, o kadar güzelsin ki, ölemezsin, yeniden sağlığına kavuşacaksın, yaşayacaksın!
- Yavrucuğum, yaşayacağım elbet, ama senin varlığında, dedi gülümseyerek.
Sonra çocuklar annelerini, anne çocuklarını, yürekleri sızlatacak bir halde kucakladı, öptüler. Mösyö de Mortsauf karısının alnından öptü, büyük bir saygıyla öptü. Kontes beni görerek kızardı.
- Sevgili Felix, dedi, sanırım, benim size vereceğim tek acı bundan ibaret! Size bazı saçma sözler söylemiş olabilirim, unutun onları, çılgın ve ne dediğini bilmeyen biriydim onları söylerken.
Elini uzattı, öpmek için tuttum, o zaman erdem dolu gü-lümsemesiyle:
- Eskisi gibi, değil mi Felix?., dedi.
Hepimiz dışarı çıktık, hastanın Rahibe günahlarını son defa olarak söyleyeceği süreyi salonda geçirdik. Ben Madeleine'in yanına oturdum. Herkesin önünde benden kaçmak gibi bir saygısızlığı yapmaz diyordum; ama o da annesi gibi kimseye bakmıyordu, orada oturduğumuz süre içinde bir kere bile bana bakmadan sustu kaldı.
- Sevgili Madeleine, dedim alçak esle, ne yaptım? Bana niçin böyle davranıyorsunuz? Ölümün huzurunda herkesin barışması gerekirken, sizde bana karşı bu soğuk duyguların sebebi ne?..

İngres'in "Tanrının Anası" adlı tablosunda, acı çekmeye başlamış olan ve oğlunun ölüp bırakacağı dünyayı korumaya hazırlanan Meryem'in tavrını takındı:
- Şu anda annemin günah çıkarıcıya söylediği şeyleri işitir gibiyim, diye karşılık verdi.
- Suçlu bile olsam, annenizin bağışladığı bir anda beni mahkum etmek mi istiyorsunuz?
- Siz, hep siz\
Bir Korsikalının sesi gibi kin belirten sesinde, hayatı bilmeyen, bu yüzden yüreğin yasalarına karşı işlenmiş suçlarda hiçbir hafifletici sebep kabul etmeyen kimselerin insafsız yargıları gibi bir anlam vardı. Derin bir

sessizlik içinde bir saat geçti. Rahip Brotteau, Madam de Mortsauf un günahlarını dinledikten sonra döndü; bu arada Henriette, besledikleri emeller bakımından hepsi de kız kardeş olan yüce ruhların hepsine gelen düşüncelerden birine tutulmuş, kefen hizmeti görecek beyaz ve uzun bir gecelik giydirtmişti üzerine; hepimiz yanına döndük; yatağında oturuyordu; suçlarının kefaretini vermiş bir insan olarak ve beslediği umutlardan dolayı bir güzellik gelmişti üstüne. Ocakta biraz önce yakılmış mektuplarımın küllerini buldum; Rahibin söylediğine göre Henriette bu fedakarlığı ancak ölüm anında yapmaya razı olmuştu. Eski gülümsemelerinden biriyle baktı hepimize. Yaşaran gözlerinin artık son defa kapanmak üzere olduğu belliydi; daha şimdiden adanmış ülkenin tanrısal sevinçlerini tatmaya başlamıştı.
Elimi sıkarak:
- Sevgili Felix, burada kalın, dedi. Hayatımın son sahnelerinden birini göreceksiniz, hayatımdaki birçok sahnenin en az acıklısı değildir bu, bunun böyle olmasında sizin payınız da var.
Eliyle işaret verdi, kapıyı kapadılar. Kontu çağırdı, yanına

oturmasını istedi; Rahip Brotteau ile ben ayakta kaldık. Kontes, oda hizmetçisi Manette'in yardımıyla kalktı, Kontun önünde diz çöktü, böyle kalmak istediğini söyledi. Sonra, Manette çekilince, şaşkın bir halde olan Kontun dizlerine dayadığı başını kaldırdı, coşkun bir sesle:
- Gerçi size karşı sadık bir eş gibi davrandım, ama bazı görevlerimde kusur etmiş olabilirim, Mösyö, dedi; az önce kusurlarımdan dolayı sizden af dileyebilmek gücünü bahşetmesi için Tanrı'ya yalvardım. Size göstermeye borçlu olduğum muhabbetten daha da derin bir şefkati aile çemberi dışındaki bir dostluğa karşı göstermeye kalktım. Kimbilir belki de size karşı olan düşünce ve özenlerimi bununla kıyaslayarak bana öfke duymuş olabilirsiniz.
Sesini alçaltarak devam etti:
- Hiç kimsenin, hatta burada söz konusu olan kişinin bile tamamıyla kavrayamadığı büyük bir sevgiydi bu. Gerçi insan yasalarının sınırları içinde ve erdemli olarak sizin için kusursuz bir eş olarak kaldım, ama, bilerek ya da bilmeyerek aklımdan birtakım düşünceler geçtiği de olmadı değil; şu anda bunları acaba pek fazla mı benimsedim diye kaygılanıyorum. Yine de, sizi şefkatle sevdiğim, boyun eğmiş karınız sıfatıyla kaldığım, alçaktan geçen bulutlar göğün tertemizliğini bozmadan geçtiği için beni son bir kez daha kutsamanızı rica edeceğim. Blanche'iniz için, çocuklarınızın annesi için tatlı bir söz söyler, kendisini ancak hepimizin önüne çıkaracağımız mahkemeden geçtikten sonra bağışlayacak olan şu kadının kusurlarını affederseniz, huzur içinde öleceğim.
- Blanche, Blanche! diye haykırdı ihtiyar, gözyaşlarını karısının başına akıtarak. Beni öldürmek mi istiyorsun?
Kendisinden umulmayacak bir güçle onu kaldırdı, dini bir

saygıyla alnından öptü ve karısını öylece tutarak:
- Benim de senden bağışlanmasını dileyeceğim şeyler yok mu?., dedi. Çoğu zaman sana karşı, sert ve fena davranma-dım mı ben de? Çocukça birtakım kuruntularını niçin böyle büyütüyorsun?
- Belki öyledir, diye cevap verdi Kontes. Ama, dostum, ölmek üzere olan kimselerin kusurlarını hoşgörüyle karşılayın, rahatlatın içimi. Bir gün sizin için de gitme saati çalarsa, benim sizi kutsayarak göçtüğümü düşüneceksiniz.
Şöminenin üstünde duran bir mektubu gösterdi.
- Derin bir dostluk duygusunun kanıtlarını taşıyan şu emaneti dostumuza bırakmama izin verecek misiniz? O, benim için şu anda bir oğuldan başka bir şey değil. Aziz Kont, yüreğin de kendine göre vasiyetleri vardır: son dileklerim, Felix'i yapması gereken bazı kutsal işlerle görevlendiriyor. Bu, onun hakkındaki iyi düşüncelerimin haddinden fazla olduğunu göstermez, ama birkaç düşüncemi ona bırakmama sizden izin istemem de, sizin hakkınızdaki iyi düşüncelerimin haddinden fazla olduğu demek değildir. Ne de ola bir kadınım, dedi boynunu tatlı bir kederle bükerek; beni bağışlamanızı istedim, bir de bunu istiyorum sizden.
Esrarlı mektubu bana verdi.
- Okuyun, dedi, ama ben öldükten sonra.
Karısının sarardığını gören Kont onu kucakladı, yatağına götürdü; hepimiz karyolanın başına toplandık.

- Felix, dedi Henriette, size karşı da kusur etmiş olabilirim. Çok kereler içinize umutlar düşürdüğüm halde bazı zevklerin önünden kaçarak sizi üzmüşümdür; ama böyle herkesle barış içinde bir ölümü eş ve anne cesaretinin gerçeklerine borçlu

değil miyim? Öyleyse, beni sık sık suçlandırmış ve haksız yargılarıyla hoşuma gitmekten geri kalmamış olan siz de bağışlayacaksınız beni!

Rahip Brotteau bir parmağını dudağına götürdü; bu işareti gören hasta başını eğdi, bir halsizlik çöktü üstüne, elleriyle işaret ederek papazın, çocukların ve uşakların içeri alınmasını istedi. Sonra, perişan bir haldeki kocasını ve içeri giren çocuklarını gösterdi bana... Deli olduğu yalnız ikimizin bildiği bu babanın o zavallı yavrucakların vasileri olacağını düşünmek bir yakarma ihtiyacı doğurmuştu onda, bakışlarında farkettiğim bu yakarmalar kutsal bir ateş düşürdü içime. Son dini merasimin yapılmasına geçilmeden önce, kendilerine bazı bazı sert davrandığı için adamlarından af diledi; kendisine dua etmelerini rica etti ve hepsini teker teker Konta emanet etti; şu son aylarda adamlarını haklı olarak şaşırtan ve Hıristiyanlık ilkelerine aykırı düşen bazı şikayetlerde bulunduğunu soyluca itiraf etti; çocuklarını yanına yaklaştırmamış, kendine aykırı bazı duygular beslemişti; ama Tanrı'nın emirlerine böyle karşı gelmesini o dayanılmaz ağrılar, sızılar yaratmıştı. Son olarak, Rahip Brotteau'ya, bu ölümlü dünyadaki her şeyin aslında birer hiçten ibaret olduğunu kendisine gösterdiğinden dolayı herkesin önünde teşekkürlerini bildirdi.

O susunca dualar başladı: Sache papazı kutsal şaraptan verdi ona. Biraz sonra da soluk alırken güçlük çekmeye başladı, bana son bir kere daha baktı, belki hepimizin hıçkırıklarını duya duya, gözlerimin önünde ruhunu teslim etti. Kırlarda tabii bir rastlantıyla, tek notalı şarkılarını ardarda şakıyan iki bülbülün sesini duyduk; hüzünlü bir çağrıydı sanki bu. Son soluğunu, uzun bir acıdan ibaret olmuş hayatının bu son acısının uçtuğu anda, bütün varlığımı sarsan bir darbe yemiş gibi oldum. Kontla ben, iki rahiple ve papazla birlikte gece ölüyü bekledik, mum ışığı altında, yatağında upuzun yatan, o kadar acılar çektiği bu

yatakta şimdi sükunet içinde bulunan ölüyü. Bu olay, ölümle kurduğum ilk yakınlık oldu. Bütün gece boyunca gözlerimi Hen-riette'den ayıramadım; bütün fırtınanın durulmasından aldığı o tertemiz ifadesiyle, hâlâ sayısız sevgilerle donatmaya devam ettiğim, ama aşkıma karşılık vermeyen yüzünün beyazlığıyla büyülenmiştim sanki. Bu sessiz duruşta ve soğuk görünümde ne büyük bir ihtişam vardı! İnsanda ne düşüncelere yol açmıyordu? Bu mutlak dinlenmede ne büyük bir güzellik, bu hareketsizlikte ne büyük bir zulüm vardı! Bütün geçmiş onda henüz mevcuttu, gelecek de onda başlıyordu. Ah! Ölüyken de seviyordum onu, canlıyken olduğu kadar.

Daha ertesi gün, serin bir güz sabahı, Kontesi son mekanına kadar götürdük. Tabutunu, ihtiyar seyis, baba oğul Marti-neau'lar ve Manette'in kocası taşıdı. Onu bulmak üzere bir vakitler o kadar sevinçle çıkmış olduğum yokuştan indik... İndre vadisinden geçip Sache bucağının ufak mezarlığına geldik. Kilisenin arka tarafına düşen bir yerdi burası, bir tepeciğin üstünde zavallı bir köy mezarlığıydı. Henriette Hıristiyan alçakgönüllülüğü içinde, başının üstünde tahtadan kara bir haç olacak şekilde gömülmek istemişti. Vadinin ortasında bucağın kilisesini ve mezarlığını görür görmez bir titremedir aldı beni. Ne yazık! Hepimizin hayatında bir Golhatha* vardır; yüreğimize bir mızrak yiyerek ilk otuz üç yaşımızı orada bırakırken başımızdaki gülden hâlenin yerine dikenden bir çelenk geçirildiğini de duyarız: bu tepe bundan böyle benim için bir kefaret dağı olacaktı. Büyük bir insan kalabalığı yürüyordu ardımızdan, yaptığı iyilikleri içine gömdüğü bu vadinin üzüntüsünü belirtmek için koşup oraya gelmişti herkes. Sırdaşı Manette'den öğrendik: yoksullara yardım etmek için biriktirdiği para yetmezse, giyiminden kesiyormuş. Giydirilmiş çıplak çocuklar, yeni doğan yavrulara

* İsa'nın çarmıha gerildiği dağ.

yollanmış kundak takımları, yardım eli uzatılmış analar, eli ayağı tutmaz ihtiyarlar için kışın değirmenciye verilen buğday çuvalları, zavallı bir aileye tam zamanında verilen bir inek, kısacası bir dindar kadına, bir anaya, bir şato hanımına yaraşan bütün hareketler; dahası var, sevişen çiftleri birleştirmek için tam zamanında yetiştirilmiş drahomalar, askerlik kurası çıkmış gençlere verilen bedel paraları. Başkalarının

mutluluğu, artık mutlu olamayacak kimselerin sevincidir, diyen kadının seven kadının insana duygu ve heyecanlar verici armağanlarıydı bütün bunlar. Üç günden beri, geceleri bütün sohbetlerde anlatılan bu şeyler cenaze törenine katılanların sayısını pek çok arttırmıştı. Ben, Jacques ve iki rahiple beraber tabutun arkasında yürüyordum. Geleneğin gereğine uyarak, Kont ve Madeleine törene katılmamışlar, tek başlarına Clochegourde'da kalmışlardı.
Manette, ne olursa olsun, gelmek istemişti. Hıçkırıkları arasında birçok defalar:
- Zavallı madam! Zavallı madam! İşte sonunda mutluluğa kavuştu, dediğini işittim.
Cenaze alayı değirmenler yolundan ayrıldığı sırada, ağlaşmalarla karışık, büyük ve ortak bir inilti duyuldu. Sanki vadi de yitirdiği bu ruhun hatırasına gözyaşı dökmekteydi. Kilise insanla dolmuştu. Ayinden sonra mezarlığa gidildi, haçın yanına gömülecekti. Tabutunun üstüne taş toprak dökülürken artık dayanamayacak bir hale gelmiştim, gücüm kalmadı, sendeledim, beni tutmaları için Martineau'lara ricada bulundum, yarı ölü bir halde Sache şatosuna götürdüler beni; şato sahipleri nezaketle orada kalmamı teklif ettiler, kabul ettim. Niçin saklamalı, Cloc-hegourde'a dönmeyi hiç içim götürmüyordu. Clochegourde'u görürüm diye Frapesle'de bile bulunmak istemiyordum. Burada ona yakındım. Birkaç gün, pencereleri size önceleri anlattığım o sakin ve ıssız vadiciğe bakan bir odada kaldım. Burası iki yüz yıllık

meşelerle çevrili geniş bir yerdir; büyük yağmurlarda ortasından seller akar, bu manzara, dalmak istediğim ağır ve büyük düşünce ortamına uyuyordu. Clochegourde'da kalmakla oradakilere nasıl bir huzursuzluk vereceğimi o korkunç gecenin ertesi günü anlamıştım. Henriette'in ölümü üzerine şiddetli buhranlar geçiren Kont, aslında bu korkunç olayı beklemekteydi, meseleyi olduğu gibi kabul etmenin doğurabileceği bir kayıtızlığa benzeyen bir boyun eğiş içindeydi. Bunun birçok kereler farkına varmıştım, sonra Henriette açmaya cesaret edemediğim şu mektubu kocasının önünde diz çökmüş bir halde bana verdiği ve buna karşı sevgisinden söz ettiği zaman; bu kuşkulu adam beklediğim kahredici bakışlarla bakmamıştı yüzüme. Karısının sözlerini, onun alabildiğine temiz bildiği vicdanının sonsuz inceliğine bağlamıştı. Onun bu bencil duygusuzluğunu normal karşılamak gerekir. Bu iki yaratığın vücutları gibi ruhları da birbiriyle birleşmiş değildi; duyguları canlandıran o sürekli bağlantıyı kuramamışlardı aralarında; oysa bu, öylesine kuvvetli bir bağdır ki, koptuğu zaman birçok yerimizi birden götürür, iliklerimize kadar işlemiştir, yüreğimizin en ıssız köşelerine kadar uzanır. Made-leine'in bana karşı beslediği düşmanca duygular Cloche-gourde'un kapısını benim için kapamış bulunuyordu. Bu katı yürekli kız annesinin tabutu başında bile kinini unutmamıştı; bu yüzden oraya gidersem, bana hep kendinden bahsedecek Kont ile tükenmez nefretini her fırsatta gösterecek olan evin hanımı arasında müthiş huzursuz olacaktım. Bir zamanlar çiçeklerin bile lütufkar olduğu, merdiven basamaklarının bile güzel şeyler söylediği, bütün balkonlarını, kuyu ağızlarını, korkulukları ve ta-raçalarını, ağaçlarını hatıralarımla bezediğim bir yere böyle bir halde gidebilir miydim? Her şeyin beni sevmiş olduğu yerde nasıl olur da böylesine lanet edilmeye dayanabilirdim? Bu yüzden daha baştan kesin kararımı vermiştim. Heyhat! İnsan yüreğinden doğmuş aşkların en ateşlisini böyle bir sonuç bekleyecekti de-

mek. Belki bu davranışımı beğenmeyenler çıkabilirdi, ne yapayım, vicdanımın buyruğu bu şekildeydi. Gençliğin en güzel duyguları, en büyük dramları böyle sona eriyor işte. Benim Tours'tan Clochegourde'a gitmek için yola çıkışım gibi, hemen hepimiz her sabah, yüreğimiz aşka susamış, içimiz içimize sığmayarak, yola çıkarız. Sonra, bütün varlığımız acı deneylerden geçtiği, insanların ve olayların içine düştüğümüz zaman her şey, yavaş yavaş ve hiç farkında olmadan küçülür, kala kala geriye bir kül yığınının içindeki bir altın parçacığı kalır. Hayat dediğin budur işte! Gerçek hayat, olduğu gibi hayat! Bir yanda büyük büyük iddialar, öbür yanda küçücük gerçekler. Bütün çiçeklerimi mahveden bu darbeden sonra ne yapacağımı sorarak, kendim üstüne uzun düşüncelere daldım. Şuna geldim sonunda: hırsın dolambaçlı yollarından yürüyerek politikaya ve bilime sarılacaktım, soğuk bir devlet adamı olacak, sevmiş olduğum o kutsal kadına sonuna kadar sadık kalacaktım. Gözlerim, tunç gövdeli, yüksek doruklu meşelerin yarattığı enfes manzaraya dalarken kafamda düşüncenin biri gidip biri geliyordu: Henriette'in erdemi bir toyluktan mı ibaretti? Onun ölümünde benim sorumluluk payım neydi? Bunları soruyordum kendi kendime. Pişmanlıkların pençesinde kıvranıyordum. Nihayet, tatlı bir güz öğlesinde, gökyüzünün Touraine'de o son derece güzel son

gülümsemelerinden birinde, vasiyetine göre ancak ölümünden sonra açmam gereken mektubu okudum. Bakın, size de okuyayım da bende bıraktığı izlenimleri siz takdir edin.

MADAM DE MORTSAUF'UN VİKONT FELİX DE VANDENESSE'E MEKTUBU

"Felix, çok sevilmiş dost, size şimdi yüreğimi açmam gerekiyor; bunu, sizi ne kadar sevdiğimi belirtmekten çok,

açtığınız yaraların derinliğini, ağırlığını gözlerinizin önüne sererek görevinizin büyüklüğünü göstermek için yapıyorum. Uzun yolculuğun yorgunluğuyla bitkin, savaş sırasında aldığım yaralarla perişan bir halde yere serilirken, içimdeki kadın öldü, yalnız anne olarak hayatta kaldım. Çektiklerimin başlıca nedeninin nasıl kendiniz olduğunu göreceksiniz, dostum. Daha sonra indirdiğiniz darbelere seve seve göğüs gerdim, ama işte bugün, bende açtığınız son bir yarayla ölmekteyim; yine de, sevdiğimiz kimsenin hançeriyle açılan yaranın büyük hazları var. Yakında, acılarım beni iyice güçsüz bırakacak şüphesiz, bu yüzden aklımın son parıltılarından faydalanarak, çocuklarımı yoksun bırakmış olacağınız kalbin yerini almanız, eksikliğini duyurmamanız için yalvaracağım; sizi daha az sevseydim bu görevi üstlenmenizi emrederdim; ama kutsal bir pişmanlığın etkisi altında ve sezginizin bir çeşit devamı olarak bu görevi kendiliğinizden benimsemenizi tercih ediyorum: bizim aşkımız hep pişmanlıkla ve yaptığımızın cezasını göreceğiz korkusuyla dolu olmadı mı? Birbirimizi her zaman sevdiğimizi de biliyorum. Sizin hatanızın felaketi hazırlaması, bu hatanın büyük olmasından çok, ona benim büyük bir önem vermemden, içimde ona uğursuz bir yankı kazandırmamdan ileri geldi. Size kıskanç olduğumu, hem de nasıl kıskanç olduğumu söylememiş miydim? İşte şimdi de mezarımı kazıyor bu kıskançlık. Yine de, fazla üzülmeyin, insanların koyduğu yasalara göre hareket etmiş olduk. Kilise, en kutlu üyelerinden birinin ağzıyla bana şöyle söyledi: "Tanrı, emirleri uğrunda kendi tabii isteklerine gem vuranlara karşı cömert ve bağışlayıcı olacaktır. " Sevgilim, her şeyi anlatacağım size, bir tek düşüncem bile sizden saklı kalsın istemem. Son nefesimde, Tanrı'ya itiraf edeceğim her şeyi siz de bilesiniz istiyorum; çünkü Tanrı nasıl göklerin kralıysa siz de gönlünüzün kralısınız. Dük d'Angouleme şerefine verilen o şenliğe, ömrümde katılmış olduğum o tek şenliğe kadar evlilik

hayatı, beni genç kızların ruhuna meleklerin güzelliğini veren o bilgisizlik içinde bırakmıştı. Anne olmuştum, evet, orası öyle; ama aşkta izin verilen zevklerin hiçbiriyle sarsılmış değildim. Nasıl olmuştu da böyle kalmıştım? Orasını hiç bilmiyorum; içimde her şeyin birdenbire nasıl değiştiğini de bilmiyorum. O günkü öpüşünüzü hatırlıyor musunuz? Bu öpüş bütün hayatıma hâkim oldu, ruhumda izler bıraktı; sizin kanınızdaki ateş benim kanıma da geçti; gençliğinizi aşıladınız bana; arzularınız kalbimde işledi. Yerimden öylesine mağrur bir tavırla doğrulduğum zaman, hiçbir dilde hiçbir kelime ile anlatamayacağım bir coşku içindeydim. Tıpkı çocuklar gibi, çünkü onlar da ilk aydınlığın gözlerine girişini, hayatın dudaklarına bir öpücük gibi konduğunu anlatacak kelimeyi hiçbir zaman bulamamışlardır. Evet, bir yankıydı bu, karanlığı delen bir ışık, evrene kazandırılmış bir hareketti, bunlar değilse de yine bunlar gibi hızlı bir şeydi ama daha da güzeldi, çünkü ruhun hayatıydı, özüydü. Dünyada, benim bilmediğim tuhaf bir şey, düşünceden daha güzel bir güç bulunduğunu anladım; bu tuhaf şey, bütün düşünceler, bütün güçlerdi sanki, paylaşılmış bir heyecanda beliren bütün bir gelecekti. O ondan sonra anne niteliğim azaldı, yarıya indi. Yüreğimin üstüne düşen bu yıldırım, ben farkında olmadan içimde uyumakta olan arzuları uyandırdı; teyzemin beni alnımdan öperek neden zavallı Henriette! diye haykırdığını birdenbire sezdim. Clochegourde'a dönünce, ilkbahar, yeşermekte olan yapraklar, çiçeklerin kokusu, güzel, beyaz bulutlar, Îndre ırmağı, gök, her şey, bana o zamana kadar anlaşılmamış olan ve sizin duygularıma geçirdiğiniz hareketten birazını sunan bir dille konuşuyordu. Siz o akşamki müthiş öpüşleri unutmuş-sunuzdur belki; bense onları belleğimden silmeyi başaramadım: şimdi de işte onlardan ölüyorum. Evet, ondan sonra sizi ne zaman görmemişsem o coşku canlanmıştır içimde; sizi görünce, hatta geleceğinizi sezince o coşku gelip yüreğimi doldurmuştur.

Zaman da, şu benim iradem de, içimdeki isteklere engel olamıyordu. Elimde olmadan "Bu zevkler nasıl şeyler acaba? " diye sık sık sorup duruyordum kendi kendime. Bakışmalarımız, elimin üstüne kondurduğunuz saygılı öpüşler, kolumun kolunuza yas-lanışı, sevgi dolu taşan sesiniz, kısacası en küçük

şeyler bile beni öylesine titretiyordu ki, hemen her zaman gözlerimi bir bulut kapıyordu; ve isyan eden duygularımın gürültüsüyle uğul-duyordu kulaklarım. Ah! Büsbütün soğuk davranmaya çalıştığım böyle anlarda beni kollarınıza almış olsaydınız, mutluluktan ölebilirdim. Bazen beni zor kullanarak elde etmenizi de istemedim değil, ama okuduğum dualar bu kötü düşünceyi kafamdan kovuyordu. Çocuklarımın ağzından durup dururken adınız çıkmasın, yüzüme hemen renk geliyor, yüreğime daha sıcak bir kan doluyor, yüzüm kızarıyordu; Madeleine sizden söz etsin diye bin dereden su getiriyordum; öylesine seviyordum bu duygu kaynaşmasını yaşamayı. Daha ne söyleyeyim? Yazınızda bir büyü buluyor, bir resme bakar gibi uzun uzun bakıyordum mektuplarınıza...
Daha bu ilk günde üzerimde kurduğunuz böyle ezici bir hâkimiyet, ileride ruhunuzu okumak şansını kazandığım zaman, nasıl büyür, sonsuzlaşır, bir düşünün, dostum. Sizin o kadar temiz kalpli, dürüst, açık fikirli, o kadar büyük işler başaracak güçte olduğunuzu, daha bu yaşta hayatın ne demek olduğunu kavramış bulunduğunuzu görünce ne büyük bir mutluluk duymuştum! Erkektiniz ve çocuktunuz, sıkılgandınız ve cesurdunuz. İkimizin de aynı çileyi doldurduğumuzu öğrenmek ne büyük bir sevinçti! Birbirimize içimizi döktüğümüz o akşamdan sonra, sizi yitirmek benim için artık ölüm demektir: bu yüzden bencilliğimin sesine uyarak yanımda alıkoydum sizi. Mösyö de la Berge, benden uzaklaşırsanız öleceğimi anladı, çok üzüldü, ruhumda ne var ne yok hepsini okuyan bir adamdı. Ama

çocuklarım ve Kont için yaşamam gerektiğine hükmetti; evimin kapısını size kapamamam için üstelemedi; çünkü hareketlerimle de düşüncelerimle de temiz kalacağıma söz vermiştim ona. "İnsan düşüncelerine hâkim olamaz. Ama düşünceleri, acılar arasında hapsetmek, zararsız hale getirmek mümkündür, " dedi bana. "Onu hiç görmeden düşünürsem her şey mahvolur; onun benim yanımda kalmasına izin verin, ben de temiz kalayım, " diye karşılık verdim. Sert bir adam olan bu iyi kalpli ihtiyar, iyi niyetime karşı hoşgörüyle davrandı: "İleride kızınızı kendisine vermeyi düşünerek, bir oğlunuzu sever gibi seversiniz onu, " dedi. Sizi kaçırmamak için acılarla dolu bir hayata göğüs gerdim; ikimizi de aynı boyunduruğa koşulmuş görünce zevk duyarak çektim acılarımı. Cinsel duygulardan uzak oldum, kocama sadık kaldım, sizin, kendi ülkenizde tek adım atmanıza meydan vermedim, Felix. Aşkımın büyüklüğü yeteneklerimi de etkisi altına almıştı. Mösyö de Mortsauf'un bana çektirdiklerini günahımın kefareti sayıyor, suçlu eğilimlerimi cezalandırmak için gurur içinde katlanıyordum bunlara... Eskiden mırıldanır, sızlanırdım, ama sizi yakınımda duyduğum zamandan beri, biraz neşe kazandım, Mösyö de Mortsaufa da yaradı bu. Bana verdiğiniz bu güç olmasaydı size anlatmış olduğum iç hayatımın çalkantılarına dayanmaz, çoktan ölüp giderdim. Gerçi hatalarımda sizin çok payınız oldu, ama görevlerimi yerine getir-mekliğim yolunda da etkileriniz büyüktü. Çocuklarım için de öyle oldu. Onları bir şeyden yoksun bıraktığım kanısındaydım, kendileriyle yeterince ilgilenemiyorum diye kaygılanıyordum. Hayatım sürekli bir acı ama benim severek çektiğim bir acı haline gelmişti. Annelik duygularımın, dürüstlüğümün azaldığını duydukça büyük bir pişmanlık içine giriyor ve görevlerimde kusur etmiş olmaktan korkarak her şeyi fazlasıyla yerine getirmek istiyordum. Günah işlemekten sakınmak için sizinle benim arama Madeleine'i koydum, sizi birbirinize adayarak

engeller yükselttim. Ama ne güçsüz engellerdi bunlar! Bende yarattığınız coşkuları hiçbir şey boğamıyordu. Yanımda olun ya da uzakta olun, üstümdeki etkinizin gücü değişmiyordu. Madeleine sizin olacaktı ya, artık onu Jacques'a karşı kayırmaya başlamıştım. Ama sizi kızıma mücadelesiz bir şekilde bırakmak da istemiyordum. Birbirimize rastladığımızda henüz yirmi sekizin-deydim, sizin de yirmi ikinizde olduğunuzu düşünüyordum; aradaki farkı az görmeye çalışıyor, hastalıklı birtakım umutlara bırakıyordum kendimi. Oh! Felix, sizi pişmanlıklardan korumak için, sonra duygusuz bir kadın olmadığımı, aşk acılarımın sarsıcılık yönünden eşit olduğunu, Arabelle'in bana karşı hiçbir üstünlüğü bulunmadığını bilmeniz için anlatıyorum bunları. Ben de erkeklerin bayıldıkları o düşmüş ırkın kızlarından biriydim. Öyle bir an geldi ki mücadele iyice korkunçlaştı, artık ağlayarak geçiriyordum bütün gecelerimi; saçlarım dökülmeye başladı; size verdiğim saçları düşünün! Mösyö de Mortsaufun tutulduğu hastalığı hatırlarsınız. O sıralarda gösterdiğiniz ruh yüceliği beni yükselteceğine alçaltmış, ufaltmıştı. Yazık! O günden sonra, gösterilen kahramanlığa karşı borçlu olunan bir mükafat gibi kendimi size vermeyi düşünüyordum; ne var ki bu çılgınlık uzun sürmedi. Bulunmayı istemediğiniz o ayin sırasında Tanrı'nın ayakları dibine bıraktım bu mükafatı. Jacques'in hastalığı

ve Madeleine'in acıları, Tanrı'nın şaşırmış bir koyunu kendine doğru şiddetle çekebilmek için yaptığı tehditler gibi gelmişti bana. Sonra, tutup şu İngiliz kadınına sevdalandınız, pek tabii olan bu sevda da, bilmediğim bazı şeyleri öğrenmeme yaradı. Madeleine bir engel olmaktan çıktı. Fırtınalı hayatımdaki bitmez tükenmez çarpıntılar ve dinden başka hiçbir desteğim olmadan kendimi yenmek için harcadığım çabalar, her şey, beni öldürmekte olan şu hastalığı hazırladı. Bu müthiş darbe kimseye bahsetmediğim büyük bunalımlara düşürdü beni. Bu gizli trajedinin ancak ölümle sonuçlanabileceği kanısındaydım. Leydi

Dudley 'le olan ilişkileriniz konusunda annemin yazdığı mektupla sizin gelişiniz arasında geçen iki ay, öfke, kıskançlık, azgınlık nöbetleriyle dolu olarak geçti. Paris'e gidecektim, kan dökmeye susamış bir halim vardı, bu kadın ölsün istiyordum, çocuklarımın okşayışları beni duygulandırmaz olmuştu. O zamana kadar benim için bir merhem olmuş dualar da ruhumdaki fırtınayı yatıştıramıyordu. Kıskançlık bir gedik açtı benliğimde, ölüm bu gedikten girecekti içeriye. Yine de gizleyebildim bunları, yüzüme bakan kimse bir şey anlamadı. Evet, bu mücadele dönemi, Tanrı'yla benim aramda bir sır olarak kaldı. Sonra öğrendim ki benim sizi sevdiğim kadar siz de beni seviyorsunuz, bana ihanet eden düşünceniz değil, tabiatınızdır, yeniden yaşamak isteği duydum bunu öğrenince... Ama vakit çok geçti artık. Tanrı, kendi kendine karşı olduğu gibi ona karşı da dürüst olan ve açılarıyla sık sık tapınağın kapısına gelen bir yaratığa acımış olmalı ki beni kanatlarının altına almıştı. Sevgilim, Tanrı hükmünü verdi benim hakkımda, Mösyö de Mortsaufun bağışlayacağı da muhakkak; ama siz, siz lütufta bulunacak mısınız acaba? Şu anda mezarımdan yükselen sesimi dinleyecek misiniz? İkimizin de sorumlu bulunduğumuz, ama belki sizin sorumluluğunuzun daha az olduğu felaketleri onaracak mısınız? Sizden neler isteyeceğimi tahmin edersiniz. Bir hastabakıcı hastanın yanında neyse siz de, Mösyö de Mortsaufun yanında olun, onu dinleyin, sevin; hiç kimse sevmeyecektir onu. Benim gibi yapın, çocuklarıyla arasında çıkan anlaşmazlıklarda uzlaştırıcı bir rolünüz olsun. Bu göreviniz pek fazla sürmeyecek: çok geçmeden Jacques evden ayrılarak Paris'e büyükbabasının yanına gidecek; siz bu âlemin kayalıklarına çarpmadan yürüyebilmesi için onun elinden tutacağınızı vadetmiştiniz. Madeleine'e gelince, evlenir o. Ah! Günün birinde onun hoşuna gi-debilseniz! Tıpkı bendir o, fazla olarak güçlüdür, bende olmayan bir irade gücüne, mesleğinin gereği olarak kendini siyasal

hayatın fırtınalarına vermiş bir adamın karısı olmak için gereken niteliklere sahiptir. Beceriklidir, nerede ne yapılması gerektiğini iyi düşünür. Bir gün kaderleriniz birleşirse annesinin tadamadığı bir mutluluğu tadar. Clochegourde'da eserimi devam ettirme hakkını kazanmakla, Tanrı'nın lütfuylayeryüzünde ve gökyüzünde bağlanmış da olsa, kefaretini yeterince ödemediğimiz günahlarımızı sileceksiniz. Görüyorsunuz, ne kadar bencilim; ama bu da çetin bir aşkın delili sayılamaz mı? Bana olan sevginizi çocuklarımda ve kocamda devam ettirmenizi istiyorum. Sizin olamadım, hiç değilse size düşüncelerimi ve görevlerimi bırakayım diyorum. Beni bu sözlerimi dinlemeyecek kadar fazla seviyorsanız, Madeleine'le evlenmek istemiyorsanız, hiç değilse Mösyö de Mortsaufu olabileceği kadar mutlu kılarak beni mezarımda rahat uyutmaya çalışın. Allahaısmarladık, yüreğimin sevgili çocuğu! Henüz bilinci yerinde, henüz hayatla dolu bir ruhun veda çığlığıdır bu; yarattığı felaket yüzünden en ufak bir pişmanlık duymayacağın kadar büyük mutluluklar tattırdığın bir ruhun allahaısmar-ladığıdır; bu pişmanlık kelimesini beni sevdiğini düşünerek kullanıyorum; çünkü ben varlığımı görevlerime feda etmiş bir şekilde sükun beldesine göçmekteyim; titremem, biraz da üzüntü duymam bundan ileri geliyor. Kutsal yasalara gereği gibi uyup uymadığımı Tanrı benden çok daha iyi bilecektir. Sık sık sendeledim şüphesiz, ama hiç düşünmedim; kusurlarımı özürlü gösterecek en büyük sebep de çevremi almış çekici kuvvetlerin büyük oluşudur. Tanrı, sanki düşmüşüm gibi titrer görecek beni huzurunda. Bir kere daha allahaısmarladık, güzel vadimize dün allahaısmarladık demiştim ya, işte onun gibi bir allahaısmarladık; yakında bu vadinin bağrında sonsuz bir dinlenme dönemi başlayacak benim için, siz de sık sık uğrarsınız oraya, değil mi?

HENRÎETTE"

Son bir ışıkla böyle aydınlanan bu hayatın gizli derinliklerini görünce bitmez tükenmez düşüncelere daldım. Bencilliğimin bulutları dağıldı. Demek o da benim kadar acı çekmişti, hatta benden fazla acı çekmişti, çünkü

ölmüştü. Geride kalanların bana karşı çok iyi davranacaklarını sanıyordu. Aşk onun gözlerini öyle bağlamıştı ki, kızının bana düşmanca duygular besleyeceğini düşünmemişti. Sevgisinin bu son delili bana büyük bir hüzün verdi. Clochegourde'u ve kızını bana vermek isteyen zavallı Henriette!
Natalie, artık tanımış olduğunuz bu yüce Henriette'in cenazesine eşlik ederek mezarlığa ilk defa girdiğim her zaman için müthiş o ilk günden beri güneş daha az sıcak, daha az aydınlık, gece daha karanlık oldu; hareket hızını yitirdi, düşüncelere bir ağırlık geldi. Bazı insanları toprağa gömeriz, ama öyle inanlar da vardır ki onların kefenleri yüreğimiz olmuştur, anıları her gün kalbimizin çarpışıyla beraberdir, soluk alır gibi onları düşünürüz, aşka özgü bir ruh titreşiminin tatlı yasasıyla varlığımıza sinmişlerdir. Bir ruh var ruhumda. Ben bir iyilik mi ettim, güzel bir söz mü söyledim, içimde bulunan o ruh hareket ediyor, konuşuyor; havaya yayılan güzel kokunun bir zambaktan gelişi gibi. Alay adına, kötülük adına, beğenmediğiniz şeyler adına ne varsa onların hepsi kendimden gelir. Bundan böyle, gözlerim bulutla kararır, bakışlarım uzun uzun dünyayı seyrettikten sonra gökyüzüne çevrilirse, bütün sözlerinize özenlerinize rağmen ağzımdan tek kelime çıkmazsa: Ne düşünüyorsunuz? diye sormayın bana bir daha.
Sevgili Natalie, bir süredir yazmıyorum, çok üzdü bu anılar beni. Şimdi size bu felaketi izleyen olayları hikaye etmeliyim. Fazla söze lüzum yok bunları anlatmak için. İşten ve hareketten meydana gelen bir hayatı anlatmak kısa sürer; ama bu hayat ruhun yüksek bölgelerinde geçmişse hikayesi karışık ve uzun

olacaktır.
Henriette'in mektubunu okuyunca gözlerimde bir umut ışığı parlamıştı. Bu büyük kasırga içinde sığınabileceğim bir ada belirdi. Clochegourde'da, Madeleine'in yanıbaşında yaşamak. Kendimi ona adamak, kalbime heyecan veren bütün düşünceleri yatıştırıcı bir çözüm yolu olacaktı; ama acaba Madeleine ne diyecekti buna? Kontla vedalaşmam gerekiyordu; Clochegourde' da ona gittim, taraçada rastlaştık; uzun uzun dolaştık; uğradığı kaybın büyüklüğünü, bu kaybın kendinde yarattığı yıkıntıyı iyi bilen bir adam gibi önce Kontesten bahsetti; ama bu ilk acı çığlığından sonra, bugünden çok gelecek kaygısıyla hareket ediyor göründü. Özellikle kızı yönünden kaygılanıyordu, kızında annesinin uysallığı yoktu, öyle diyordu. Benliğinde annesinin güzel niteliklerine ek olarak pervasız bir tavır taşıyan Madeleine'in sarsılmaz iradesi, Henriette'in şefkatli davranışlarına alışmış olan bu ihtiyarı ürkütüyordu; Kont, kızına söz geçiremeyeceğini şimdiden seziyordu. Bu düzeltilmez kaybı konusunda Kontu avutabilen bir şey varsa o da yakında Henriette'in yanına gideceğine güvenmesiydi; çünkü bu son günlerde duyduğu aşırı heyecan ve kederler onu daha hastalıklı bir hale getirmiş, eski ağrılarını depreştirmişti. Artık evin hanımı durumuna geçmiş olan kızının yetkileri ile kendisinin babalık yetkileri arasında yakında çıkacak olan savaş, Kontun son günlerini acı bir şekilde geçirmesini gerektirecekti; çünkü karısıyla çatışabildiği her alanda kızına yenilmeye mahkumdu. Sonra, oğlu gidecekti, kızı evlenecekti; nasıl bir damada çatacaktı acaba? Tez vakitte öleceğinden bahsediyordu, ama daha uzun bir zaman yalnız ve sevgiden yoksun kalacağını da sezmekteydi.
Karısının hatırı için kendisiyle dost olmamı istediği ve boyuna kendisinden bahsettiği bu bir saatlik süre içinde, bana Sür-gün'ün, çağımızın en muhteşem tiplerinden birinin büyük port-

resini çizip bitirdi. Zayıf ve çökmüş bir görünüşü vardı, ama gerçekte diretici bir yaşama gücü vardı içinde; bu da herhalde onun sürdüğü kır hayatından, sade ve ılımlı bir yaşama tarzı içinde olmasından ileri geliyordu. Şu satırları yazdığım anda hâlâ yaşıyor.
Bizim taraça boyunca dolaştığımızı Madeleine görmüştü, ama aşağıya inmedi; birkaç kere merdivende göründü, sonra içeri girdi, böylece bana karşı duyduğu nefreti göstermek istiyordu. Merdivene kadar geldiği bir anı yakaladım, Konttan şatoya çıkmasını rica ettim; Madeleine'le görüşmem gereken bazı şeyler olduğunu, Kontesin bana emanet ettiği son bir isteğini ona ileteceğimi söyledim, Madeleine'le konuşabilmek için başka çarem yoktu; Kont gidip onu çağırdı, sonra bizi taraçada yalnız bıraktı.
- Sevgili Madeleine, dedim, düşündüm de, sizinle konu-şacaksam buradan daha uygun bir yer olmadığı sonucuna vardım; çünkü anneniz, benden çok hayatın olaylarından dert yanacağı sıralarda benimle hep burada konuşurdu. Düşüncelerinizi biliyorum, olayların içyüzünü öğrenmeden beni suçlamış olmuyor musunuz acaba? Bilirsiniz ki benim hayatım da, mutluluğum da buralara bağlıdır; ne var ki bunu bildiğiniz halde bizi birleştirmiş olan ve annenizin ölümünün yarattığı müşterek acıyla kuvvetlenmiş bulunan kardeşçe

dostluğun yerine bir soğukluk koydunuz, bu soğuklukla şimdi beni buralardan kovuyorsunuz. Aziz Madeleine, bizi korumuş olan kadınların çocuklarına içimizde öyle büyük bir sevgi besleriz ki, şu anda hiçbir karşılığı beklemeden ve hatta siz farkında olmadan, canımı size seve seve feda etmeye hazırım; sanıyorum ki saygıdeğer annenizin yedi yıl boyunca kurup durduğu ve şüphesiz duygularınızı değiştirecek olan tasarıyı bilmiyorsunuz. Ama bunların benim yaranma sağlayacağı sonuçlarda gözüm yok. Sizden yalvararak istediğim tek şey, beni gelip bu taraçanın havasını içime çekmekten yoksun

bırakmamanız, toplum hayatı hakkındaki düşüncelerinizin zamanla değişeceğini ummak hakkını benden almamanızdır. Şu anda bu düşüncelerinizi eleştirmekten kaçınacağım; sizi yanıltan acıya saygım var; çünkü aynı acı beni de içinde bulunduğumuz olayları doğru dürüst inceleyemez hale getirmiş bulunuyor. Ruhu şu anda üstümüzde uçan bu aziz kadın, duygularımızla benim aramda tarafsız kalmanızı rica etmekte yetinmemi herhalde çok uygun ve yerinde bir hareket olarak karşılayacaktır. Benden tiksindiğinizi bilmeme rağmen, sizi o kadar seviyorum ki, çok hoşlanacağı bir tasarımı Konta anlatmayacağım. Serbest olun. Kimseyi beni tanıdığınız kadar tanımadığınızı, hiçbir erkeğin kalbinde benim kalbimde sizin için taşıdığım kadar büyük bağlılık duygulan taşımayacağını daha sonra düşünürsünüz...
Buraya kadar Madeleine gözlerini yere dikerek dinlemişti beni; ama birden, bir hareketle sözümü kesti, heyecandan titreyen bir sesle:
- Mösyö, dedi, ben sizin o düşündüğünüz şeyi de biliyorum; ama size karşı olan duygularımı hiçbir zaman değiştirmeyeceğim. Hayatımı sizinle birleştirmektense kendimi İndre'in sularına atmayı tercih ederim. Size kendimden sözetmek istemiyorum; ama üstünüzde annemin hatırası hâlâ bir etki gücü taşıyorsa, rica ediyorum, ben burada oldukça hiçbir zaman Cloche-gourde'a gelmeyin. Yüzünüzü görmek bile anlatamayacağım ve hiçbir zaman önleyemeyeceğim bir sıkıntı uyandırıyor bende.
Onurlu bir hareketle selamladı beni, başını çevirmeden, şatoya doğru yürüdü, annesinin de bir gün takınmış olduğu kayıtsız bir tavır içindeydi, üstelik bir de merhametsizdi. Bu genç kızın her şeyin derinini gören gözleri, geç de olsa, annesinin kalbinde olanları sezmişti; uğursuz gördüğü bir adama olan kini de vaktiyle yaptığı masum suç ortaklığından ileri gelen pişmanlıkla artıyordu belki. Burada her şey uçurumdu... Made-

leine nefret ediyordu benden hem de bu felaketlerin sebebi mi kurbanı mı olduğumu düşünmeye gerek bile görmeden nefret ediyordu; annesiyle birleşip mutlu olsaydık, bu kez ikimizden birden nefret edecekti belki de. Böylece mutluluğumun o güzel anıtında her şey yıkılmış oluyordu. Bu bilinmeyen büyük kadının hayatını bütün gerçeğiyle bir ben bilecektim, duyguların sırrına bir ben ermiştim, ruhunu baştanbaşa bir ben dolaşmış bulunuyordum; annesi de, babası da tanımış değildi onu, kocası da çocukları da tanımış değildi. Ne tuhaf! Bu kül yığınını deşiyorum ve sizin önünüzde yaymaktan zevk duyuyorum; onların arasında hepimizin en aziz mutluluklarımıza ilişkin bir şeylere rastlanabilir. Nice nice ailelerin nice nice Henriette'leri vardır, kimbilir? Nice nice soylu kimseler yüreklerine inerek onları derinliğine ve genişliğine ölçecek zeki bir insana rastlamadan göçüp gitmişlerdi! Şu cümle insan hayatını bütün gerçeğiyle açıklıyor: Anneler çocuklarını ne kadar tanımazlarsa, onlar da annelerini o kadar tanımazlar; aynı söz eşler, sevgililer, kardeşler için de doğrudur. Sözgelimi ben günün birinde Charles de Vandenesse'le, yükselmesi için elimden geleni yaptığım ağabeyimle, daha babamın tabutu kalkmadan mahkemelik olacağımı düşünebilir miydim? Tanrım! En basit bir olay bile insana neler öğretiyor!
Madeleine taraça merdiveninin kapısında kaybolduğu zaman yüreğim yaralı bir halde geri döndüm, beni konuk eden şato sahipleriyle vedalaştım, İndre'in sağ kıyısı üstünden, bu vadiye ilk gelişimde geçtiğim yolu tutarak Paris'e gitmek üzere ayrıldım oralardan. O güzelim Pontde-Rouan köyünden hüzünler içinde geçtim. Oysa zengindim, siyasal hayatta başarı kazanmıştım, artık 1814 yılının buralara yürüyerek gelen yorgun yolcusu değildim. O günlerde kalbim isteklerle doluydu, şimdi de gözlerim doluydu işte; ama gözyaşlarıyla. Eskiden doldurulması gereken

bir hayatım vardı, şimdi ise o hayat ne kadar ıssız ve sahipsizdi. Gençtim henüz, yirmi dokuzumdaydım, ama yüreğim şimdiden örselenmiş, solmuştu. Bu manzaranın ilk ihtişamını silmek ve beni hayattan tiksindirmek

için birkaç yılın geçmesi yetmiş bulunuyordu. Başımı geriye çevirip de Madeleine'i taraçada görünce içine düştüğüm ruh karmaşasının büyüklüğünü anlarsınız.
Büyük bir keder içindeydim, nereye gideceğimi düşünemiyordum. Farkında olmadan evinin avlusuna girmekte olduğum Leydi Dudley'i ise hiç aklıma getirmemiştim. Ama bir kere bu yanlışlığı yapmıştım, gerisini getirmekte fazla bir sakınca yoktu. Onunla karı koca gibi yaşadığımız bu hayatın getirdiği birtakım alışkanlıklarım olmuştu onun evinde; kopmamızın yaratacağı bunalım ve üzüntüleri düşünerek sıkıntıyla merdivenleri çıktım. Leydi Dudley'in huyunu suyunu anlamışsınız, kahyasının beni yol kıyafetiyle soktuğu bir salonda kendisini muhteşem bir şekilde giyinmiş, beş kişinin ortasında bulunca uğradığım talihsizliği takdir edersiniz. İngiltere'nin başta gelen devlet adamlarından biri olan ihtiyar Lord Dudley, kurumlu, soğuk, herhalde parlamentoda kullandığı alaycı bir tavırla, şöminenin yanında, ayakta duruyordu; adımı işitince gülümsedi. Arabelle'in iki çocuğu da oradaydı; bu çocuklar köşedeki kanepede oturan ve ihtiyar Lordun gayrimeşru oğullarından biri olan Marsay'e çok benziyorlardı. Beni görünce Arabelle çok kibirli bir tavır takındı ve evine niçin geldiğimi sorar gibi gözlerini yolculuk kasketime dikti. Kendisine takdim edilmiş bir köy asilzadesini süzer gibi süzdü beni. Aramızdaki özdenliğe, o sonsuz aşka, bir gün kendisini sevmeyecek olursam kendini öldüreceği hakkındaki yeminlerine, o Armide hallerine gelince, bunların hepsi bir rüya gibi kaybolmuştu. Bir yabancıydım sanki; elini bile sıkma-mıştım, tanıyordu beni. Edinmeye başladığım diplomat soğukkanlılığına rağmen şaşakaldım, ama benim yerimde kim olsa da-

ha az şaşırmazdı herhalde. De Marsay, çizmelerime bakıp bakıp gülümsüyor, tuhaf bir yapmacıklık içinde bunları dikkatle inceliyordu. Çok geçmeden ne yapmam gerektiğine karar verdim. Karşımda başka bir kadın olsa, yenilgiyi daha kolay kabul ederdim. Ama aşk yüzünden ölmek isteyen bu sevda kahramanının böyle ayakta durmuş, ölen başka bir kadınla alay etmekte olması tepemi artırmıştı; küstahlığa küstahlıkla karşılık vermeye karar verdim. Leydi Brandon'un başına gelen felaketi biliyordu; gerçi bunu ona hatırlatmakla yüreğine indirdiğim hançer o yürekte paslanacaktı, ama olsundu, hançeri saplamış olmam da yeterdi.
- Madam, dedim, Touraine'den geldiğimi ve Leydi Brandon'un hiçbir şekilde gecikmemesi gereken bir haberi size ulaştırmakla beni görevlendirdiğini öğrendiğiniz zaman huzurunuza bu kadar pervasızca çıktığım için beni bağışlayacaksınız... Lan-cashire'e gitmiş olmanızdan korkuyordum; ama o ki Paris'tesiniz, emirlerinizi ve beni kabul lütfunda bulunacağınız saati bekleyeceğim.
Başını önüne eğdi. Çıktım. O günden sonra, ona yalnız salonlarda, kalabalık içinde rastladım. Dostça bir selam veririz birbirimize. Arada iğneli bir iki laf sokuşturduğumuz olur... Ben ona avutulmaz Lancashire'li kadınlardan söz ederim, o da çektikleri mide ağrılarından dolayı umutsuzluğa düşen ve bu umutsuzluğa saygı göstererek hayatlarını feda eden Fransız kadınlarından bahseder. Onun sayesinde de Marsay gibi bir düşman kazandım. Ben de karşılık olarak, baba oğul iki nesle birden vardığını söyleyerek takılırım.
Böylece uğradığım felakette hiçbir eksik taraf kalmamış oluyordu. Sache şatosunda dinlenerek geçirdiğim birkaç gün içinde düşündüğüm tasarıyı hayatıma uygulamaya karar verdim. Kendimi çalışmaya verdim; bilim, edebiyat ve politika alanlarında çabalar gösterdim. Kral XVIII. Louis zamanında bana

verilmiş olan görev kadrosunu kaldırınca, diplomasiye geçtim. Ne kadar güzel, ne kadar zeki, ne kadar şehvetli olursa olsun, hiçbir kadına önem vermemeye karar vermiştim. Çok faydasını gördüm bu kararın; inanılmaz bir kafa rahatlığı, büyük bir çalışma gücü kazandım böylece. Kadınların, bir iki güzel sözle ödediklerini sanarak hayatta bize neler kaybettirdiklerini anladım. Ama daha sonra bütün bu kararlar suya düştü. Bunun nasıl ve neden böyle olduğunu biliyorsunuz.
Sevgili Natalie, hayatımı size hiçbir şey saklamadan, açıkça, hiçbir yapmacıklığa kaçmadan, kendi kendime anlatır gibi anlatmakla, belki de kıskanç ve ince duygularla dolu olan kalbinizde bir incinme yaratmış olabilirim. Ama, eminim, alelade bir kadını öfkelendirecek olan bu şeyler, sizin beni sevmeniz için yeni bir sebep teşkil edecektir. Acı çeken ruhlara karşı seçkin kadınların oynayabilecekleri yüce bir rol var; yaralan saran hastabakıcının rolü, çocuğunu bağışlayan annenin rolü. Yalnız sanatçılar, büyük şairler acı çekmez; memleketleri için, uluslarının geleceği için yaşayan insanlar da tutkularının ve düşüncelerinin sınırlarını gittikçe genişleterek çoğu zaman acı bir yalnızlık içine düşerler. Yanlarında temiz ve fedakar bir aşk görmek

ihtiyacın-dadırlar; böyle bir aşkın değerini ve büyüklüğünü anladıklarına da inanın. Sizi sevmekle yanlış bir iş yapıp yapmadığımı yarın anlayacağım.
SAYIN KONT FELIX DE VANDENESSE'E
"Aziz Kont, zavallı Madam de Mortsaufdan, söylediğinize göre, yüksek çevrelerde nasıl hareket edeceğinizi size gösteren bir mektup almışsınız, bugünkü yüksek mevkiinizi de o mektuba borçluymuşsunuz. izin verin de bu yöndeki eğitiminizi ben tamamlayayım. Önce ne olur, kötü bir alışkanlıktan kurtulun; dur-

madan ilk kocalarından bahseden, rahmetlinin erdemlerini her fırsatta ikinci kocasının suratına çarpan dul kadınlar gibi hareket etmemelisiniz. Ben Fransızım, sevgili Kont; seveceğim erkeğin bütün varlığıyla evlenmek isterim, ama Madam de Mort-saufla da evlenemem doğrusu. Hikayenizi layık olduğu dikkatle okuduktan sonra -size nasıl büyük bir ilgi gösterdiğimi bilirsiniz- evet, hikayenizi okuduktan sonra bana öyle geldi ki, Madam de Mortsaufun erdemlerini Leydi Dudley'in başına kaka kaka o zavallıcığı pek fazla bunaltmışsınız, buna karşılık İngiliz kadınının ateşli aşkını da Kontesin yüzüne fazla vurarak onu incitmişsiniz. Ben ki sizin hoşunuza gitmiş olmaktan başka bir değeri olmayan bir yaratığım, bana karşı da kaba davrandınız: sizi ne Henriette gibi, ne Arabelle gibi sevmediğimi yüzüme çarptınız. Noksan tarafımı biliyorum ve itiraf ediyorum; ama bunları böylesine insafsızca hissettirmeli miydiniz acaba? Biliyor musunuz bu işte en çok kime acıdım? Seveceğiniz dördüncü kadına. Çünkü o, ister istemez üç kişiyle çarpışmak zorunda kalacak; bu yüzden, belleğinizin tehlikesine karşı, kendi adınıza ve o dördüncü adına sizi uyarmak isterim. Ben sizi sevmek gibi yorucu bir şereften vazgeçiyorum; bunun için katolik ya da anglikan çeşidinden birçok niteliği de taşımak lazım; oysa bende hayaletlerle çarpışacak göz yok. Clochegourde bakiresinin erdemleri karşısında kendisine en çok güvenen kadın bile umutsuzluğa düşebilir; korku bilmek güzel. Amazon'a gelince, onun karşısında .en sarsılmaz mutluluk umutları da sönüp gitmeye mahkum olacaktır. Ne yaparsa yapsın, bir kadın, hiçbir zaman sizi istediği gibi mutlu kılamayacak. Aşkın da şehvetin de size bu anılarınızı unutturmasına olanak yok çünkü. Sık sık ata bindiğimizi unuttunuz mu? Sizin aziz Henriette 'inizin ölümüyle soğuyan güneşinizi ben bir türlü ısıtamadım, bu yüzden benim yanımda her zaman titreyeceksiniz, dostum, evet, hep dostum olacaksınız benim. Hayalkırıklıklarınızı apaçık ortaya koyan, aşkın ce-

saretini kıran, seven bir kadını kendi kendinden kuşkulanmaya götüren bu çeşit itirafları bir daha tekrarlamaktan sakınmanızı öğütleyeceğim size. Aşk güvenle yaşar, aziz Kont. Bir söz söylemeye, ya da ata binmeye hazırlanırken, Henriette'in acaba daha mı güzel konuştuğunu, ya da Arabelle'in acaba daha mı iyi bir binici olduğunu aklına getiren kadının, emin olun, dili dön-meyecek,bacakları titreyecektir. Siz bende o mest edici demetlerinizden birkaçını almak isteği uyandırdınız, ama böyle demetler yapmıyorsunuz ki. Bunun gibi, yapmayı göze alamadığınız daha birçok şey, sizin için artık bir daha doğması olanaksız olan bir sürü düşünce, bir sürü mutluluk var. Sunu bilin ki kalbinizde muhafaza ettiğiniz ölüye sürtüne sürtüne yaşamayı hiçbir kadın kabul etmeyecektir. Sizi Hıristiyan merhametiyle seveyim istiyorsunuz. Merhametle birçok şey yapabileceğimi söyleyeyim, ama aşk hariç.
Bazen sıkılıyorsunuz, başkalarının da canını sıkıyorsunuz; hüznünüze karasevda adını veriyorsunuz: bakın bu çok güzel ama doğrusu çekilir tarafınız yok: sizi sevenleri, zalim kaygıların pençesine atıyorsunuz. O aziz kadının mezarının aramızda çok fazla girdiği kanısındayım; kendimi şöyle bir yokladım, nasıl biri olduğumu bilirim, onun gibi ölmek istemediğim sonucuna vardım. Siz o seçkin kadını, Leydi Dudley'i bile bıktırmış adamsınız, ben ki onun gibi azgın duygular da taşımıyorum, ya bende onunkinden daha çabuk bir soğuma olursa?.. Aşkı kaldırdım aramızdan, mutluluğu sadece ölülerde bulduğunuza göre, dost kalalım, ben bunun isteklisiyim şimdi. Bu nasıl şey, aziz Kont; hayatınızın ilk döneminde eşi bulunmaz bir kadın, geleceğinizi düşünen, Aydın Meclisine girmenizi sağlayan, sizi sarhoşlukla seven, sizden bağlılıktan başka bir şey istemeyen kusursuz bir sevgiliniz olmuş da siz onu kahırdan öldürmüşsünüz! Doğrusu bundan daha canavarca bir şey düşünemiyorum ben. Hırslarını

Paris kaldırımları üstünde sürükleyen o en ateşli en mutsuz gençlerden hangisi sizin değerini bilmediğiniz lütuflarin yarısını elde etmek için on yıl boyunca uslu durmazdı. Böyle sevildikten sonra insan daha başka ne isteyebilir?
Zavallı kadın! Çok acı çekmiş. Siz ise birkaç duygusal cümle sıraladınız diye onun mezarına karşı borcunuzu ödediğinizi sanıyorsunuz. İşte benim bulup bulacağım da sonunda bu olacak herhalde! Teşekkür ederim, sevgili Kont, ben bu dünyada da öbür dünyada da sevgime rakip istemem. İnsanın vicdanı böyle suçlarla yüklüyse, hiç olmazsa bahsetmemelidir bunlardan. Ben sizden ihtiyatsız bir dilekte bulundum, bir kadındım ben, Havva'nın kızıydım, bu yüzden böyle bir hareketi yapmam tabiiydi; size düşen ise vereceğiniz cevabın doğurubileceği sonuçları kestirebilmekti. Gerçeği saklayarak beni aldatmanız gerekirdi, ileride size teşekkür borçlu olurdum. Mutlu erkeklerin erdemlerinin neden ibaret olduğuna dikkat etmediniz mi hiç? Daha önce kimseyi sevmediklerini, ömürlerinde ilk bizi sevdiklerini söylerken onların ne büyük bir cömertlik içinde olduklarını anlayamadınız mı? Programınızın uygulanacak bir yanı yok. Aynı zamanda hem Madam de Mortsauf hem de Leydi Dudley olmak; ama, dostum, suyla ateşi birleştirmeyi istemek gibi bir şey olmuyor mu bu? Yoksa siz kadınları tanımıyor musunuz? Onlar neyseler odurlar, üstün yönlerinin gerektirdiği bazı kusurları kendilerinde taşımaları da zorunlu bir şeydir. Leydi Dudley'e değerini takdir edemeyeceğiniz kadar erken rastlamışsınız. Onun hakkında söylediğiniz bazı kötü sözler de kırılmış gururunuzun bir ifadesi olsa gerek; Madam de Mortsauf u ise çok geç tanımışsınız; ve birini öteki olmadığı için cezalandırmışsınız; peki ben ne biriyim ne de öteki, benim halim ne olacak?
Geleceğinizi adamakıllı düşünecek kadar seviyorum sizi; evet gerçekten çok seviyorum sizi. Hele o gamlı şövalye yüzünüz

beni her zaman yakından ilgilendirmiştir. Hüzünlü kimselerin vefalı insanlar olduklarına inanırdım. Ama daha toplum hayatına ilk adımınızı atarken kadınların en güzelini, en erdemlisini öldürdüğünüzü bilmiyordum. Sizin şimdi artık ne yapmanız gerektiğini de kendi kendime sordum ve gerçekten düşündüm. Öyle sanıyorum ki, dostum, Madam Handy gibi bir kadınla, aşktan, şehvetten bir şey anlamayan, Leydi Dudley'miş, Madam de Mortsaufmuş, hiç umursamayacak, hüzün adını verdiğiniz ve izi yağmur gibi monoton bir eğlence haline getiren dalgın anlarınıza aldırış etmeyecek ve sizin için kusursuz bir hastabakıcı olacak bir kadınla evlenmelisiniz. Sevmeye, bir kelime ile titremeye, mutluluğu beklemeye, onu almaya, vermeye, tutkunun sayısız kasırgalarını duymaya, sevilen kadının küçük iddia ve sorunlarını benimsemeye gelince, aziz Kont artık bu gibi şeylerden vazgeçerseniz iyi olur. Koruyucu meleğinizin genç kadınlar hakkında verdiği öğütleri çok iyi dinlemişsiniz; onlardan uzak kalmaya öylesine titiz bir dikkat göstermişsiniz ki kendilerini tanıyamaz hale gelmişsiniz. Madam de Mortsaufsizi görür görmez yüksek mevkilere çıkartmakla çok iyi etmiş, yoksa bütün kadınlar size karşı olurlardı ve bu başarılarınızı kazanamamış olurdunuz. Bu alandaki bilgilerinizi derinleştirmek, hoşlandığımız sözleri bize söylemeyi, yerine göre büyük olmayı, bizlerin canı küçüklüklerden hoşlandığında o küçüklüklere tapmayı öğrenmeniz için vakit artık geçmiştir. Biz kadınlar sizin sandığınız kadar budala değiliz. Hele bir sevmeyelim, seçtiğimiz erkeği her şeyin üstüne yükseltiriz. Üstünlüğümüze olan inancımızı sarsan, her şey aşkımızı da sarsar. Erkekler bizim gururumuzu okşarken kendi gururlarını da okşamış olurlar. Toplum içinde yaşamaktan, kadınlarla yakınlık kurmanın tatlarından vazgeçmek istemiyorsanız, bana anlattığınız bu şeyleri onlara sakın söylemeyin; çünkü onlar aşklarının çiçeklerini kayalıklara serpmeyi de, sevgilerini hasta bir kalbin yaralarını sarmak için kullanmayı da

sevmezler. Hepsi de yüreğinizin kuruluğunu farkeder, bütün ömrünüzce mutsuz kalırsınız. Bu kadınlardan pek azı benim şu söylediklerimi size söyleyecek kadar açık kalple hareket edecektir, onların pek azı bugün sadık dostunuz olduğunu söyleyen, şu kadının yaptığı gibi sizden ayrılırken hiçbir kin duymadan dostluğunu sunacak kadar iyi kalpli davranacaktır.
NA TALİE DE MANER VİLLE"
PSİKOLOJİ DİZİSİ

Klaus D. Heil
Özgüven Öğrenilebilir................................Peter Lauster
Renk ve Duyu Psikolojisi...............................Akın Kanat
Dost Kazanma Sanatı...............................Dale Carnegie
Etkileyici Konuşma..................................Dale Carnegie
Yenilgilerle Başarı
(Fönix Faktörü)...Kari Slaikeu
Steve Lawhead
Sevme Sanatı..Erich Fromm
Küçük Adama Söylev................................Wilhelm Reich
Yanılsama Zinciri.......................................Erich Fromm
Freud, Kadın ve Ahlâk....................................Eli Sağan
Rüya Yorumları 1. Cilt............................Güler Korkmaz
Rüya Yorumları 2. Cilt............................Güler Korkmaz
Rüya Yorumları 3. Cilt............................Güler Korkmaz
İLYA YAYINLARI FELSEFE DİZİSİ
Ontoloji'de Yeni Yollar.......................Nicolai Hartmann
Descartes ve Felsefe....................................KarlJaspers
Batı Felsefesi Tarihi 1. Cilt....................Bertrand Russell
Batı Felsefesi Tarihi 2. Cilt....................Bertrand Russell
Batı Felsefesi Tarihi 3. Cilt....................Bertrand Russell
Felsefi İnanç..KarlJaspers
George Lukacs......................................Georg Lichtheim
Stuart Mili...Tezer Agaoğlu
Hegel Mantığı ve Çağımız..............................G.A.Emge
Gerçekçilik ve Bilim.................................Rudolf Steiner
Estetik Betimleme, Din ve Freud
Üzerine Dersler..............................Ludwing Wittgenstein
İnsan Doğası...Wilhelm Keller
Bilimin Toplum Üzerine Etkileri..........Bertrand Russell

EDEBİYAT DİZİSİ
Genç Werther'in Acıları-.........Johann Wolfgang Goethe
Dünya Ed. Seçme Öyküler...........................Gülperi Sert
Öykü Seçkisi...Gülperi Sert
Yaşamın En Güzeli..................................Fulvio Tomizza
Çağının Tanığı İki Yazar Vedat Türkali ve
Christa Wolf ta Gerçekçilik.........................Gülperi Sert
Hiçbir Şeyi Unutmadım-Şiir....................Muzaffer Kale
Bir Günlük Güneş-Şiir.............................Muzaffer Kale
Çanlar Kimin İçin Çalıyor 1. Cilt.....Ernest Hemingway
Çanlar Kimin İçin Çalıyor 2. Cilt.....Ernest Hemingway
Ana..Maksim Gorki
Ekmeğimi Kazanırken..............................Maksim Gorki
Çocukluğum...Maksim Gorki
Benim Üniversitelerim...............................Maksim Gorki
Silahlara Veda...................................Ernest Hemingway

HONORE DE
BALZAC
VADİDEKİ ZAMBAK

Dünya klasiklerinin baş yapıtlarından sayılan Vadideki Zambak, Fransız yazarı Honore De Balzac'ın (1799-1850) platonik aşkı en güzel anlattığı eseridir.

Yazar üstün gözlem yeteneği ile psikolog, sosyolog ve tarihçidir. Romantizmin hüküm sürdüğü bir dönemde "gerçekçilik" akımının öncüsüdür. Romanlarında kendi dünyasını romantizmden tamamen kurtarmasa da toplum yapısını gerçekçi bir şekilde anlatmıştır.